

ERDŐS LÁSZLÓ

ÉLT KÖZÖTTÜNK EGY EMBER

HÁROM KISREGÉNY

TARTALOM

ÉLT KÖZÖTTÜNK EGY EMBER
FELSZABADULÁSAIM TÖRTÉNETE
HORVÁTH SÁNDOR BOLDOGSÁGA

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.hu>

ÉLT KÖZÖTTÜNK EGY EMBER

ELSŐ FEJEZET

Élt közöttünk egy bizonyos Kovács, akinek mintha nem is lett volna keresztnéve - legalábbis senki sem ismerte. És az arcát is mindenki elfelejtette, mihelyt hátat fordított neki, legfeljebb arra szoktak emlékezni, hogy sokszor és szívélyesen mosolyog. Ha mégis meg akarták a többitől különböztetni, a szemüveges Kovácsnak nevezték - de ez nagyon ritkán fordult elő.

Egyébként sovány ember volt, és annyira görnyedten járt, hogy néha puposnak nézték, és gyakran annak csúfolták. Apja géplakatos volt, anyja berakónő. Szülei elvégeztették vele a négy polgárit, aztán a Hydromechanikába adták, esztergályosnak. Hajlott háta miatt kimaradt a levontéből, és így nem is hurcolták nyugatra, viszont 1944 karácsonyán zsidónak nézték, és száz társával együtt a Duna-partra hurcolták. Eleinte ordított, sírt, és testével akarta bizonyítani, hogy keresztény, de leköpték, és berugdosták a sorba. A Munkás utcánál fogták el, és a Dohány utcán hajszozták őket keresztül. A kétszáz láb dobogása lassanként megnyugtatta, mert még a halálba is könnyebb tömegben masírozni, mint egyedül.

Ekkor vette észre, három sorral előtte a lányt. Tíz vagy tizenkét éves lehetett. Nagy kendőbe volt burkolva. Fáradtan, csámpásan szedegette lábát, karjában pedig nagy erőfeszítéssel cipelt egy nála is kisebb, négy-öt éves, ugyancsak kendőbe burkolt kisfiút. A gyermek lila kezecskéjével szorosan ölelte át nénje nyakát, az pedig néha megállt, nyögve feljebb igazította magán a kicsit, és ilyenkor pillanatra szabadon maradó kezével aggódva simogatta végig arcocskáját. Iszonyatos volt. Az anyai szeretet is szörnyű, mikor már teljesen reménytelen, de ahogy ez a csöppség, ez a szeplős, csúnya kis vakarcs, arcára kövült riadalommal, nem értve, de érezve, hogy hova viszik, gyenge teste végső erejét, nagy lelke minden szeretetét arra fordította, hogy öccsét könnyebb halálba segítse - hát mintha a romházak falai is a fájdalomtól omlottak volna a lábai elé. Szomszédai hasztalan kérték tőle édes és kínos terhét, csak annál jobban szorította magához a kicsit. Kovács pedig elfelejtette, hogy az előbb még neki is édes volt az élet, és hogy hiábavalóan megalázta magát, már csak azért imádkozott, hogy ő pusztuljon el előbb, és ne kelljen végignéznie a két gyermek halálát.

Egy öreg néni is ment a sorban, aki elől a halálba menők tömege eltakarta a két gyermeket, de látta Kovács tekintetét, és az ő szemét érte öntötte el a könny. Ezt az öreg nénit néhány lépés múlva egy fiatal ember durva káromkodások közepette kirángatta a sorból, jobbról-balról arcul ütötte, berúgta egy kapu alá, és ott bocsánatát kérve csókolgatta a kezét, bizonygatva, hogy másként nem tudta volna megmenteni. A néni soha többet nem felejtette el Kovács szemét, és később a fiúárvaház kapujában kis nyugdíjából az ismeretlen fiúnak mécsesét állíttatott.

Kovács pedig ment a sorban, nézte a lányt, és várta, mikor süllyed el az utcakő, amelyre az rálép, mikor omlik össze a Vár, a Gellérthegy, az egész világ a szégyentől, hogy ilyen borzalmat kell cipelnie.

A Duna-parton valaki vállon ragadta, és kirántotta a sorból.

- Ezt a maflát meg hova cipelitek? - kérdezte egy borízű férfihang.

- Hát nem zsidó? Azt hittük, zsidó! - felelte valaki.

- Ördögöt! Csak ilyen elfajzott külseje van...

Ő azonban csak állt, és nézte a két gyereket, s míg előbb inkább a saját halálát kérte, csak hogy ne kelljen látnia azokét, most nem tudta róluk elfordítani tekintetét. A kicsi meglátva a vizet, bágyadtan elmosolyodott, és azt mondta: Duna. A lány pedig megingott, és egy pillanatra a fiú kendőjébe temette az arcát.

Ekkor a férfi, aki kirántotta a sorból - csak napok múlva értette meg, hogy Brummel úr volt, apja egykori művezetője, - vállánál fogva megfordította, és úgy fenéken rúgta, hogy az út melletti hókupacba esett, s elvesztette a szemüvegét. De hallotta a lövéseket, s látni vélte, amint a kislány, utoljára megsimogatva öccsét, véresen a Dunába esik. (Valójában a nyilasok sajnálták tőlük a golyót. Elevenen lökték a vízbe őket, és ott fulladtak meg a Duna fenekén.)

Estére vánszorgott haza. Három nap múlva felszabadult a ház, ahol lakott, és ő, mihelyt erre alkalma nyílt, elment a Kommunista Pártba, és kérte a felvételét.

Az elsők között volt, akik megszervezték a gyárban a pártszervezetet. Ebben a munkában váratlanul kivirult. Két kézre verekedett, és mindenki benne látta a jövő emberét. Hol itt tűnt fel, hol ott, mindenbe beleütötte az orrát, s ha jól emlékszünk, akkoriban soha nem tűnt el arcáról a mosoly. Azt viszont kétségtelenül tudjuk, hogy már akkor is sok bosszúságot okozott nekünk. Kissé fejébe szállt a siker, és nem tudta titkolni, hogy önmagával mennyire elégedett. Elvégzett valamit, aztán bejött hozzánk, és jókedvűen nyújtózkodott:

- Szép az élet! Az ember érzi, hogy szükség van rá!

Mi túlságos fiatalságának tulajdonítottuk ezt a csacsiságot, hiszen tudtuk róla, hogy egyébként nagyon derék gyerek. De ha megszidtuk, ártatlanul csodálkozott.

- Talán nincs igazam? Azelőtt úgy éltem, mint az útszéli gyom, most pedig mégiscsak vagyok valaki!

Akik nem ismerték közeli, azt következtették viselkedéséből, hogy magasrangú kapcsolatai vannak, sőt talán titkos megbízásai is, és féltek tőle, mint a tűztől. Aztán megnősült, és házassága még jobban megerősítette ezt a véleményt. Értelmiségi lányt adtak hozzá feleségül, s az okosok mindjárt mondták:

- Látjátok? A család is tud róla valamit!

Utólag persze világos volt, hogy mindkét fél tévedett. Valószínűleg azért élvezte olyan szertelenül a dicsőséget, mert érezte, hogy méltatlanul jutott hozzá, és nem fog sokáig tartani, hiszen aztán egyszerre mindennek vége lett.

Ha nem is egyik napról a másikra, mindenesetre igen rövid idő alatt.

Mikor az öreg műhelyfőnök meghalt, mindenki bizonyosra vette, hogy a kis Kovács lesz az örököse. Mindnyájan elképedtünk, mikor megtudtuk, hogy a párttitkár és az ÜB kommunista elnöke Sándor kinevezését tervezik. Bakos, a bizalmi, felháborodva rohant be a pártirodára:

- Micsoda ötlet ez? Megbolondultatok?

- Vigyázz a szavaidra, Bakos elvtárs! - felelték neki. - Így követeli a párt érdeke. Ezt a Sándort sokan követik a munkások közül, meg kell nyernünk magunknak, vagy legalább azt kell elérnünk, hogy ne forduljon ellenünk. A Kovács enélkül is a mi emberünk marad.

Bakos nagyot füttyentett:

- És gondoljátok, hogy ezt szó nélkül lenyeli?

Nem, ez egyáltalán nem látszott valószínűnek. Azt mesélik, hogy Sándor maga kérte a párttitkárt, ne szerezzen neki olyan ellenséget, mint Kovács. Hanem aztán a kerületiek a titkárnak adtak igazat, és azt mondták:

- Micsoda beszéd ez? Küldjétek be hozzánk a gyereket.

- De miért tiltakoztam volna? - jött aztán vissza a kerületből a kis ember. - A párt bizalma nekem többet ér, mint egy műhelyfőnöki kiemelés. Szerintem Sándornak kellene szégyellnie magát.

Ebből minden okos ember megértette, hogy sokkal fontosabb beosztásra tartogatják Kovácsot, és várták, mi történik vele. Hanem aztán múltak a hetek, a hónapok, és minden maradt a régiben. Egy ideig mindenki csodálkozott, aztán Sándor megfejtette a rejtélyt:

- Nem mert verekedni a műhelyfőnökségért, mert tudta, hogy ügyis leégne. Csak a szája jár, de nem ért semmihez.

Meg kell mondanunk, akkor még sokan úgy gondoltuk, hogy a fiú ugyan nagy balek, de rendszeresen viselkedik. Ám a később történtek aztán inkább Sándornak adtak igazat, mint nekünk.

Csöndes évek következtek Kovácsra, nagyon is csendesek. Azt persze nem lehet mondani, hogy teljesen megfélemlítkeztek róla, mindig kapott megbízatásokat. Például hét évig volt faliújság-felelős, és munkáját mindenki meglepődésére látta el. Békekölcsönt is sokszor jegyeztetett, és abban az esztendőben, melyben azt tartották a legnagyobb értéknek, ha valakinek az életrajza egy lap üres papír, Bakos, a párttitkár, a vezetőségbe alkalmas emberek között is megemlégtette a nevét.

- Gondolod, hogy odaváló? - kérdezte meghökkenve a káderes.

- Miért ne? - mondta Bakos. - Egyáltalán nem ostoba.

- Nem hát! - felelte a másik. - Csak éppen...

Nem fejezte be a mondatát, de ez ügyis szükségtelen lett volna, mert többet nem is emlegették a nevét. Úgy látszik, elfelejtkeztek róla. Más ok nem lehetett a kihagyására, hiszen valóban nem volt buta ember. Például ő volt az első, aki javasolta, hogy rendezzék át a munkamenet sorrendjében a műhely gépeit, csak hát mikor a művezető ellenkezett és Sándor elvtárs, a helyettese, nagy lármával védelmébe vette az ügyet, attól fogva mint Sándor-tervet emlegették az ő ötletét, és a lapokba is így került bele. Ő maga hetvennégy órát áldozott társadalmi munkában az átszervezésre, és mikor készen lettek, boldogan jegyezte meg, csak úgy magának: - Mégis nekem volt igazam...

- Az ám! - hökkent meg Sándor, aki véletlenül mellette állt. - Ez voltaképpen a maga javaslata volt, Kovács szaki! - és hosszan csóváltatta a fejét. Sehogy nem értette, hogy a kis ember arcán miért nincsen semmiféle keserűség.

- Igaz - mondta Bakos is. - Csakhogy, ha Kovácson múlik, még ma sincsen belőle semmi. A gondolat azé, aki meg tudja valósítani.

Kovács pedig este örömmel mesélte a feleségének:

- Pompás koponya ez a Bakos. Tudod mit mondott ma? „A gondolat azé, aki meg tudja valósítani.” Ezt érdemes megjegyezni.

- Jegyezd meg, Kovács! - mondta ásítva az asszony, s már megint nem egészen értette, hogy lett ennek az embernek a felesége. De Kovácsnak volt valami a tekintetében, amitől még ő is úgy érezte, hogy a férje, számára ismeretlen okból, jutalmat érdemel, és éjjel a szokásosnál melegebben fogadta közeledését. Éjfél tájban azonban váratlanul megszólalt a férfi:

- Azért különös. Hét évig szerkesztettem a faliújságot, de még egyszer sem került oda a nevem. Pedig néhányszor én is megérdemeltem volna.

- Eh mit, faliújság! - nevetett az asszony bosszúsan. - Aludjunk, fiam.

Hanem aztán annak is elérkezett az ideje, hogy Kovács a faliújságra került. Néhány soros hírben az igazgató tette oda: „Kovács János szaktárstól (még a keresztnévét is megtalálták) Kovács János szaktárstól a vállalatvezetőség visszavonta a jutalmat, mivel saját bevallása szerint nem érdemelte meg.”

Ezen a napon hívás nélkül ment a pártirodára, és nem várta meg, hogy bejelentsék. Egyszerűen belépett a szobába, és Bakos elé cövekelte magát:

- Miért tettétek ezt velem?

Bakos ránézett, nyomban eszébe jutott, hogy evvel az emberrel alakították meg 45-ben a pártszervezetet. Egyáltalán, valahányszor Kovács elébe állt, mindig minden eszébe jutott, és csak órák múlva felejtkezett el róla ismét. Most nagyon rosszul érezte magát.

Tényleg - gondolta -, mért tettük ezt vele?

Hanem aztán nagyon dühös lett.

A dolog úgy kezdődött, hogy a jutalmazás után Kovács panaszkodott valakinek:

- Különös. Legalább tízszer érdemeltem volna jutalmat, s most adnak először, amikor elég rosszul dolgoztam... Különös...

Nehéz hat nap következett ebből a beszélgetésből. Éppen ebben az időben vádolták meg az igazgatót, hogy alap nélkül, pofára osztogatja a jutalmakat. Kovács vallomása futótűzként terjedt el az üzemben, és szította az amúgy is rossz hangulatot. Be kellett idézni a pártirodára.

- Te is? - kérdezték akkor tőle. - Te is az ellenséget támogatsz?

Az igazgató az asztalt csapkodta:

- Tudják maguk, milyen nehéz igazságot tenni? Jöjjenek maguk, osszák szét maguk azt a kis pénzt úgy, hogy mindenki elégedett legyen. Aztán vádaskodjanak...

Kovács úgy tett, mint aki nagyon csodálkozik:

- De én egyáltalán nem mondtam, hogy jogosulatlanok kapnak jutalmat! Én csak azt mondtam, hogy én éppen most nem érdemeltem meg. Mindenütt történhetik tévedés.

Szóval megmakacsolta magát, hangoskodott, úgy csinált, mintha nem értené, miről van szó. Oly nyilvánvalóan vette semmibe a vállalati érdekeket, hogy végül teljesen ellene fordult a hangulat. Az utolsó percben ő, Bakos mentette meg avval, hogy váratlanul tréfára fordította a szót.

- De mit vitatkozunk? Kérem! Ha Kovács elvtárs nem érdemelte meg a jutalmat, vissza kell venni tőle és kész.

Most pedig úgy áll itt, mintha nem is magának köszönhetné volna a bajt, és nem lehet megérteni, hogy mit akar.

- Menj innen! - mondta. - Nem látod, hogy dühös vagyok?

- Én is! - felelte a kis ember, és nem fordította el a tekintetét. Úgy állt, mint a szomorúság szobra, és Bakosnak az volt az érzése, hogy ha most megtagadná és odább próbálná tenni, hát meg sem bírná mozdítani. De hogy a tekintetének volt-e ólomsúlya, vagy másnak, azt nehezen lehetett volna eldönteni. És a titkár egyszerre megértette, hogy ennek az embernek igaza van. De csak annál dühösebb lett.

- Megérdemelted, vagy nem érdemelted meg? - kiáltotta.

- De legalább tízszer megérdemeltem volna. Miért mindig rólam feledkeztetek el? S ha egyszer rosszkor jutottam eszetekbe, akkor vagy engem se szégyenítsetek meg, vagy azokat is, akik akkor nem adtak jutalmat, amikor megérdemeltem volna.

Erre megint nehezen lehetett válaszolni. Érdekes módon, ha egyszer beszélni kezdett, úgy tudta forgatni a szót, hogy a legokosabb embert is megzavarta vele. De ez olyan ritkán történt, hogy mindig újra meglepődtünk, amikor ismét sor került rá.

Persze, most sem volt igaza, és Bakos nagy türelemmel próbálta ezt megértetni vele.

- Elmaradtál a kortól, Kovács. Ma már, nem a fegyveres harcok idejét éljük. Persze, a helyzet most nemcsak könnyebb, hanem nehezebb is mint volt, és a jó kommunistának meg kell tanulnia diplomatizálni is...

- Azt akarod mondani, hogy hazudnom kellett volna? - szakította félbe a kis ember, szomorúan és mikor felháborodva le akarta inteni, kételkedve csóválta a fejét.

- Mert van néha olyan érzése az embernek, hogy ezt várnátok el tőle...

Bakos fáradtan hagyta abba a vitát, és mert a helyzet sürgős intézkedést kívánt, megnyugtatta a kis embert, és megígérte, hogy kitalálnak valamit. És valóban, még aznap szólt az igazgatónak is.

- Nagyon megbántottuk az öreget. Tenni kellene valamit.

Az igazgató meglepődött.

- Nagyon szívesen. Csak nem tudom, kiről beszélsz...

- Kovácsról, természetesen.

- Miért öreg? - nevetett az igazgató. - Gyerek az még. Harminc-harminckét éves lehet.

No, de mivel már ő sem haragudott a kis emberre, egyetértett Bakossal, hogy okvetlen tenni kell valamit. Sajnos, azután mind a ketten elfeledkeztek róla. Az igazgató, mert anélkül is elég dolga volt, Bakos, mert már akkor kezdődtek ellene az intrikák, melyek később leváltásához vezettek. Én persze azt hiszem, enélkül is elfeledkeztek volna róla. Mert lehet, hogy egyébként nem volt buta, de magához való esze nem volt egy szikra sem. Úgy élt köztünk, mintha neve se lett volna, arca sem, bármit csinált, elfelejtették.

És mégis... Egy évvel később Bakos, amikor már nem volt párttitkár, egy este elkeseredetten magyarázta barátainak, hogy milyen igazságtalanságot követtek el vele, s akkor egyszerre hogy, hogy sem, Kovács jutott az eszébe, ahogy ott állt a szoba közepén, kínlódva, halálra bántva - és hirtelen elfelejtette, mit akart mondani. Ehelyett körülnézett, megdörzsölte homlokát, és azt motyogta maga elé:

- Hogy megöregedett az az ember...!

- Ki? - kérdezték barátai, akiket meghökkentett ez a fordulat.

- Kovács! - felelte akkor kurtán, de a többiek nem sejtették, melyik Kovácsra gondol, és nem is voltak rá kíváncsiak.

Azon a napon, melyen történetünk kezdődik, Kovács kora reggel felkelt felesége mellől, felöltözött, aztán kétségbeesve és idegenül nézett ki az ablakon.

Ez a nap más volt, mint a többi. A tulsó oldalon kettétört derékkal földig hajtotta fejét egy gázlámpa, mögötte a ház sarka leomlott, és a Körúton karikába hajlottak a villamos sínek. Kőbánya felől testes füstoszlop kúszott az égre, de nem lehetett tudni, mi ég. A sarkon

valamilyen suhanc fordult be, letépett a falról egy frissen felragasztott plakátot, aztán intett az ő házmesterüknek, és tovább-baktatott. A korai járókelők közönyösen haladtak az utcán. Egyikük lábával fölfelé fordította a papírt, elolvasta, aztán rátaposott. És ő fönt az ablakban, bár nem láthatta a betűket, halálos pontossággal tudta, hogy a meggyalázott papír a párt plakátja volt.

Sóhajtott, és visszafordult a szobába.

- Hát csak menj! - mondta az asszony dühösen az ágyból. - Éppen rád várnak...

Ő szorosabbra igazította nyakán a sálját, és egyet-kettőt köhingatott.

Az nagyon valószínűnek látszott, hogy nem fog hiányozni. Az elmúlt két hétben senki nem kereste, s ha magától jelentkezett, mintha még haragudtak volna is érte. De hát éppen ez egyike volt azoknak a dolgoknak, melyeket nem lehetett megérteni, és főleg nem lehetett tudomásul venni. A felszabadulás óta sokan érezték mellőzöttnek magukat, de fölöslegesnek senki. Legalábbis senki azok közül, akikkel együtt dolgozott a gyárban. És ő semmitől sem félt jobban, mint hogy ismét fölöslegessé válhat.

- Nem - akarta mondani -, tudom, hogy nem vagyok fontos. De azért egy-két ember mégis-csak örülni fog nekem.

Hanem aztán az asszonyra nézett, és inkább ezt mondta:

- Nem lesz semmi bajom. Már nem lövöldöznek, vagy csak nagyon ritkán.

Lidi jó feleség, ez nem vitás. Korábban néha úgy érezte ugyan, hogy nem hiányozna az asszonynak, ha három napig sem térne haza, de október huszonharmadika óta minden tisztázódott. Soha nem felejtheti el, hogyan rohant hozzá az asszony, mikor a tüntetés éjszakáján hazaérkezett, és hogy tapogatta végig reszkető kézzel, nem esett-e valami baja. Mulatságos, de egy pillanatra szinte hálás volt a randalírozóknak, hogy megmutatták, mennyire fontos ő Lidinek. Igaz, akkor még senki nem sejthette, hová fejlődnek a dolgok. De mennél rosszabbra fordult az ügy, Lidi annál jobban bújta hozzá, féltette, és most is csak az elkeseredés beszélt belőle, hogy nem sikerült maga mellett tartania. Hát mért bántsa még ő is?

Az ágyhoz lépett, és megcsókolta a homlokát. A következő pillanatban úgy ölelték át egymást, mintha soha nem akarnának elválni.

Hideg volt kívül és belül. A tejcsarnok előtt hosszú sor állt kenyérre várva. A kiszolgálónő felkötött arccal ült a kirakatban, és fogfájósan bámulta a világot. Az úttest közepén fiatal emberek meneteltek hangosan beszélgetve, és ő önkéntelenül a falhoz húzódott. De lám, a sorbanállók közül néhányan integettek a fiúknak, és az egyik asszony oda is kiáltott valamit, pedig nem is volt egészen biztos, hogy a fiúk fölkelők. Érthetetlen volt, hogy míg ő úgy járt az utcán, mintha minden kapuból, minden sarkon hátba löhetnék, a járókelők aggodalom nélkül sétáltak fel és alá, s neki tudnia kellett, hogy a piros könyvecske melyet minden veszély ellenére a szíve fölött őrzött, választja el a többiektől.

Pár sarokkal odább, a tulsó oldalon, három pufajkás állt az egyik ház előtt. Szitkozódó emberek fogták őket körül, öklök emelkedtek a magasba. A három fegyveres sápadtan állt a falnál, és csak egy lépésnyi üres hely választotta el még őket a felizgatott emberektől, akik hangos szóval követelték tőlük a géppisztolyokat. Ilyet is látott az elmúlt hetekben. Rendőröket, katonatiszteket vett körül a tömeg, és visszaélve avval, hogy azok nem akartak testvéreikre löni, elszedték a fegyverüket. Ezúttal azonban egy teherautó száguldott arra, és csikorogva fékezett a járda mellett. Az autón más pufajkások ültek, eltökélve, hogy nem használják fegyverüket, és mégis kiszabadítják társaikat. És a tömeg szétnyílt, átengedte három áldozatát,

azok fölkapaszkodtak társaikhoz, és az autó elrobogott. Kovács pedig, aki a tulsó oldalról elveszetten nézte a jelenetet, tudta, hogy képtelenséget lát, és képtelen volt eldönteni, ki győzött: azok-e, akik szégyenkezve és dolguk végezetlenül elmenekültek az autón, vagy azok, akik szégyenkezve és káromkodva oszlottak szét, nem értve, honnan veszi az el nem sülő fegyver ismét az erejét.

Az már aztán másfajta képtelenség volt, hogy a Thököly úton hirtelen elébük gördült egy villamos, és úgy állt meg a sárga táblánál, mintha mindennap ezt csinálta volna. Száz lépéssel odább, egy kiégett páncélcocsi feküdt égnék meredő kerekekkel; a sínek cigánykereket hánytak az úttesten, és egy üres telken szótlan emberek temettek több napos halottakat. De a kalauz leengedte a hátsó ajtót, és integetett az embereknek, szálljanak fel. A kocsit rögtön körülfozták, hitetlenkedve tapogatták az oldalát s a lépcsőfeljáró nikkal kapaszkodóját, megkönnyebbülten csóválták a fejüket, de utazni senki nem akart. Az öreg kocsi a sivár temetkezés szomszédságában hiába hirdette, hogy van feltámadás, nem hittek neki. A kalauz és a vezető se hitt. Riadtan látták, hogy senki nem száll föl, s nekik visszafelé is magányosan kell megtenniök az utat, s a Felkelő, aki várja őket az üres telkek között, könnyebb szívvel fogja rájuk sütni a fegyverét. Ezt tudni kellett. Tudták, azok is, akik zavartan tapogatták a kocsi oldalát és azok is, akik a járdáról szitkozódva mutogatták az öklüket.

Sem a kalauz, sem a vezető nem volt hős. Azt mondták nekik, üljenek fel a kocsira, és ők felültek, és elhozták a Szent Domonkos utcáig. Most készültek visszavinni a remízbe. Ez volt a kötelességük, és ők egy életen át úgy megszokták, hogy tenniök kell a dolgukat, hogy az eltelt két hét nem bírta kiölni belőlük a makacs megszokást. Ha valaki megmondja nekik, hogy voltaképpen ez a hősiesség, a kocsivezető - öregedő férfi - bizonyára keresztet vet, vagy káromkodni kezd. Az embereket sem azért hivatogatták a kocsijukra, mert kötelességüknek érezték, hanem hogy ők maguk nagyobb biztonságban legyenek.

Kovács szállt fel először - meg is bámulták. Utána két asszony következett meg még egy férfi. A többi lent maradt. A vezető nehéz szívvel indított, és olyan gyorsasággal hajszolta a kocsiját, ahogy csak tellett a motor erejéből. Az utasok is tudták, hogy löni fognak rájuk, és féltek. A férfi meg is gondolta magát, a Hermína útnál leszállt, és szinte futott visszafelé. Az Erzsébet királyné úton már öten utaztak a kocsin, mikor bekövetkezett, amit vártak. A golyó szétverte az elülső ablakot, és karján találta a vezetőt. Nyomban megállította a kocsit, és leszállt. Jobb kezével fogta sebesült bal karját, és halkan sziszegett. S bár nem dördült el több lövés, az utca egyszerre kiürült. A járókelők riadtan futottak a legközelebbi kapu alá. Csak lassan merészkedtek elő búvóhelyükről. Akkor aztán körülfozták a kis csapatot, mely mozdulatlanul állt a kocsi oldalán, és tehetetlenül nézte a sebesültet. És ez megint képtelenség volt. Az embereket nem hatotta meg a vérző kocsivezető látványa. Hangosan káromkodtak, szidták, hogy kockára tette utasai életét, és egy-két percig úgy látszott, hogy még meg is verik. Ekkor aztán kilépett a tömegből egy vöröskeresztes jelvényt viselő férfi, maga mellé tette orvosi táskáját, kötszert húzott elő, és szárazon felszólította Kovácsot, segítse le a sebesült kabátját. Egyszerre mindenki elhallgatott, és tárgyilagosan nézték a szakszerű kezelést. Már nem a sztrájktrótt, hanem a beteget látták az öreg kocsivezetőben. Egy fejkendősen néni sápítózva mondta:

- Azt kellene agyonütni, aki kitalálta az egészséget!

Messze lakott, huszonhatodika óta nem tudott bejutni a gyárba, de egész idő alatt oda kívánczolt. Ott éltek azok, akikkel 1942 óta együtt dolgozott, és akik még ismerték Szőke úr és a vörös hajú Drimmer uralmát. Ha mindenki, ezek az emberek nem veszthették el az eszüket, és őt semmi nem rémítette meg jobban, mint az esztelenség, amely mindenről, ami az életben jó volt, egyszerre azt mondta: rossz. Otthagyták a vérző sebesültet, az orvost és az elnémult

báméskodókat, és a kihalt utcákon át addig szaladt, míg meg nem látta a Hydromechanika kastélyt utánzó piros kőkerítését. Akkor egy pillanatra megállt, szívére szorította a kezét, majd folytatta az útját. A rácson át látta, hogy nagyobb csoport áll az udvaron, és ismét sietni kezdett.

Mórocz bácsi, a portás, tartóztatta fel a kapu előtt.

- Mi lesz ebből, Kovács úr? - kérdezte halálos ijedelemmel. - Egy óra múlva nyakunkon lesznek a tankok.

Nem értette Móroczot. Tanácstalanul nézett körül, és akkor vette észre, hogy az út szélén elgömbült vörös vaslemezek között egy halom piros cserép hever.

- Leverték a vörös csillagot? - kiáltotta kétségbeesve.

- Eh - legyintett az öreg -, már régen történt. Bár az lenne a mi legnagyobb bajunk!

Óvatosan Kovács füléhez hajolt:

- Egy órával ezelőtt a kommunistákat véresre verték, és kilökték a kapun...

Ez a nap más volt, mint a többi. A füst földre szállt az ég helyett, és a munkások eltűrték, hogy a kommunistákat kiverjék a gyárból.

- Idáig, a kapuig lökdösték őket - mesélte Mórocz, és a hangja elcsuklott az izgalomtól. - Bakos elvtársnak letépték az ingét, Vas mérnöknek eltörték a szemüvegét.

Negyvenkét évig volt a szociáldemokrata párt tagja, az egyesüléskor csak nehezen vette át az MDP, és azután sem volt egy jó szava sem az új rendről. De mikor látta Farkas József betört orrát és a véraláfutásokat Bakos kezén, egyszerre megértette, hogy az ő hatalmát rúgják ki a kapun, s öreg testét szinte rángatta a kétségbeesés. Kimeredt szemmel mutogatott:

- Vas mérnök ide esett, Bakos ide. De Farkasnak csak a hátába vágott a Brinkman. Azt mondta, túl öreg, és nem akarja, hogy eltörjön valamije. De ha vissza merészkedik az üzembe, akkor nem a kapun fogják kikísérni, hanem társaival együtt átdobják a falon...

Bakos fölállt, zavarában megpróbálta gallérját a nyakára visszaigazítani, majd egyetlen mozdulattal letépte, zsebre dugta, és szégyenkezve mondta:

- Nem hittem volna, hogy ilyen rosszul bírom!

- Viszont egyikünk sem futott, és az is valami! - felelte rá tüstént Vas mérnök, majd felvihogott. - Valami az, ami több a semminél...

- És? - sürgette kínlódom Kovács. - Maga mit mondott nekik?

- Én? - csukódott össze az öreg. - Én is szeretem az életemet. Visszamentem a fülkémbé, és rám zártam, kérem, az ajtót.

A füst a földre szállt az ég helyett. Bakos, a párttitkár letépte és zsebre dugta gallérja rongyait. Mórocz bácsi magára zárta az ajtót, mert szereti az életét...

És mit csinál az, akinek először életébe senki nem mondja meg, hogy mit tegyen?

- És velem? - kérdezte izgatottan. - Miért áll szóba velem? Én is kommunista vagyok.

Mórocz bácsi tűnődve húzta fel ősz szemöldökét.

- Maga? - kérdezte sajnálkozva. - Nem akarom megbántani, de maga igazán nem számít semmit!

Igen, az élet ilyen. Van, aki számít, és van aki nem. Még akkor sem számít, ha a Dunába lövik - akkor is csak ráadás a többire.

Hanem ez a nap más volt, mint a többi. Felesége, aki máskor azt sem bánta volna, ha három napig nem tér haza, nem akarta elengedni. És szíve fölött ott őrizte piros tagkönyvét, amelyet oly sokan téptek szét azok közül, akik számítanak.

És meg kell mondani azt is, őszintén és világosan, hogy mégis volt egy ember, aki előtt számított: saját maga. Akkor is, amikor pokolba kívánták, akiket faliújságcikkért zaklatott, és akkor is, mikor bevallotta, hogy nem érdemelte meg a jutalmat. És - nem furcsa? - soha nem értette egészen miért nem számít ő másoknak.

A vakarcs, aki lihegve cipelte a Dunába édes öccsét, az se számított. A kocsivezető se, aki merev arccal nézte, hogyan csorog karjából a vér.

- Az ördög tudja, ki számít és kinek...!

- Viszont nem futottunk és az is valami - mondta a mérnök, majd vihogott. Nagyon furcsa nap lehetett a mai, hogy ennyire nevetségesnek hangzott benne az igaz. Mórocz bácsi is mulatna, ha megmondaná neki azt, amit gondol. Azt, hogy ha nincs itt senki, aki számítana, hát akkor ő itt a párt.

Felnézett az égre. Szürke volt és rideg. Kőbánya fölött nagy füstfelhők lebegtek, de nem lehetett tudni, mi ég. Talán már nem is égett semmi, csak a felhő se tudta, merre szálljon, mit tegyen. Ha most megmondja valaki neki, hogy hősiesen viselkedik, elsírja magát, vagy káromkodni kezd. De az öreg kapusnak nem is jutott eszébe ilyen furcsaság. Az öreg kapus csupán összezsápta a kezét, és sópánkodott.

- Az istenért, Kovács elvtárs! Nehogy valami örültséget csináljon nekem!

MÁSODIK FEJEZET

Ez a nap más volt, mint a többi. Eltűrtük, hogy míg mi a műhelyekben azon vitakoztunk, dolgozzunk-e vagy sztrájkoljunk, Balogh főmérnök kioltassa a kazán alatt a tüzet, aztán ebédelni mentünk, mert úgysem tehattunk más egyebet. Az étkező ablakából néztük, hogyan dobják ki a gyárból Brinkmanék Bakost és társait. Volt, aki nevetett, volt, akinek ökölbe szorult a keze. De nem bántottuk egymást. Mi is láttuk Kőbánya fölött a füstfelleget. Ehelyett arról beszéltünk, milyen jól megadta Ágoston mérnök, a munkástanács elnöke Baloghnak, mikor az beszámolt megbízása teljesítéséről: és hozzátette:

- Mert kérem, én csak azért léptem be a pártba, hogy jobban tudjak ártani nekik...!

- Akkor minket egy világ választ el egymástól - vágta oda neki -, mert én most is kommunista vagyok. Pedig én három évet ültem ártatlanul.

Nevettünk a pórul járt főmérnökön, és megállapítottuk, hogy Ágoston, úgy látszik, belevaló gyerek...

De élt közöttünk egy bizonyos Kovács, akinek egyikünk sem tudta a keresztnévét és az arcát is elfelejtettük, mihelyt hátat fordított nekünk. Azt se vettük észre, mikor bejött a gyárba. Talán láttuk - hiszen egész délután ott álltunk az ablakban, és néztük, mi történik az udvaron -, de nem törődtünk vele. Lehet, hogy mondta is valaki, ott megy a szemüveges Kovács - de az se azért, hogy érdeklődést keltsen vele. Beszélt, hogy járjon a szája, és nem várt feleletet.

Hanem a hírnek szárnya van, áthajol ajtón és falon, és mire azok ott lenn verni kezdték, már mi is tudtuk, ez azért van, mert lecsirkefogózta a munkástanács elnökét.

- Ez? - kérdeztük. - Hát mit akar ez a szerencsétlen?

Meg kell mondani, nem is haragból verték, inkább kedélyesen. Mulatságból estek mind egyszerre neki, és csak akkor lettek igazán dühösek, mikor a nagy tumultusban többet ütöttek egymást, mint őt. De Brinkman akkor is rendet csinált közöttük, és maga elé rángatta a kis embert:

- Nem bántunk többé. Szaladj!

S hogy az nem értette, mit mondanak neki, bokájába rúgott.

Nem emlékeztünk Kovács arcára, pedig sokáig élt közöttünk. Ezután azonban már nem fogjuk elfelejteni.

Mondott valamit - hogy mit, azt nem hallottuk, és nem is volt érdekes. Hanem aztán elmosolyodott, és ettől a mosolytól nekünk ökölbe szorult a kezünk.

Ekkor kapta a második rugást. A sípcsontján érte, elesett.

- De mért nem szaladt? - kiáltotta valaki panaszosan.

- Nem tudom - válaszolta másvalaki -, de ha az az állat még egyszer belerúg, én lemegyek és agyonverem.

Valóban különös nap volt az akkori. Senki nem felelt, de mind elhatároztuk, hogy ha az az állat még egyszer belerúg, mi lemegyünk, és apróra törjük a csontjait.

Nem rugott még egyszer. Talán azért nem, mert a kis ember már amúgy sem szaladhatott. Nézték egy darabig, hogy kínlódik a földön, aztán otthagyták. Ő pedig nagy keservesen felállt, a raktárajtóhoz vánszorgott, leült a köré, és elsírta magát. Némán sírt, helyesebb is lenne úgy mondani: könnyezett.

Ha egy felnőtt ember sír, az vagy nagyon komikus, vagy elviselhetetlenül szomorú. De mi most nem neveltünk, és nem voltunk szomorúak, csak álltunk az ablaknál, és némán bámultuk Kovácsot.

Mintha az életünk függne tőle, úgy vártuk, mi lesz? Mit fog csinálni a kis ember, ha összeszedi magát? Marad, vagy hazamegy? De egyikünknek se jutott eszébe, hogy leszaladjon hozzá segíteni. Álltunk és vártuk, hogy történjen valami. De csak az történt, hogy megjött a Kaudersz Gyuszi, meglátta Kovácsot, rábámult, aztán lassan hozzálépkedett.

Valószínűleg azért, mert nem látott még felnőttet sírni nyilvánosan.

A Kaudersz gyereket az apja küldte a gyárba hírekért. Nem is laktak messze, talán félórányira, és mégis egy délelőtti órába került, amíg odaért. Éhes is volt már szörnyen, de nem mert dolgvégezetlenül visszafordulni, mert apjának hirtelen járt a keze, és otthon egyébként is mindenki megbolondult egy kicsit. Bátyja egyetemre járt, és az események óta szinte soha nem volt odahaza. Anyjuk mégis minden délben terített neki, s ha hiába várta, pityeregni kezdett tányérja fölött. Az öreg ilyenkor fogta a cuccait, és kitelepedett a konyhába; forrasztani. Csak ketten kerestek a családban, a bátyja taníttatása is pénzbe került, és apja egy ismerős maszektól is vállalt munkát, s néha éjfélig gürcölt vele. Gyuszi szerette nézni, amint a forrasztóláng gumicsővével a szájában hihetetlen nagy tenyerébe fogta és aprólékos pontossággal illesztette össze a retikülzárakat. Elseje óta nem járt be a gyárba, de a kismesternek továbbra is dolgozott, hogy ne maradjon pénz nélkül a család. Ezen a reggelen titokban magához intette Gyuszit, és azt mondta:

- Nem merem magára hagyni anyátokat. Eredj a gyárba, nézd meg, mi van az elvtársakkal.

Hosszan magyarázta, hogy találhatja meg a pártot, aztán váratlanul magához ölelte.

- Nagyon vigyázz, fiam!

Ő pedig iparkodott befelé.

Hanem ez a nap fenemód érdekes volt. Az utcák megteltek kis asztalokkal, és mindenféle árusok kínálgatták portékájukat. Kossuth címet és cigarettát, készen kötött nyakkendőt és regényeket dugdostak a járókelők orra alá, és mindenki vásárolt valamit. A lámpaoszlopokon izgalmas cédulákat lehetett olvasni, az egyikken ez állt: Forradalmi Munkás Paraszt Kormány, a másikon: Fegyveres Forradalmi Ifjúság. A Dózsa György úton sűrű sorokban vonultak az emberek - bizonyára még érdekesebb látnivalók felé. És mire kiderült, hogy csak a Százados úti kenyérgyárhoz mennek, hogy ott órákat álljanak sorba néhány kiló kenyérért, addigra alaposan eljárt az idő. Visszafelé pedig egy másik tömeg tartotta fel, mely hosszan hallgatta egy, a fiát sirató öreg néni panaszait.

Arra riadt fel, hogy nagyon éhes. Sietni kezdett. Haza amúgy sem mehetett, az üzemben pedig talán ebédhez is juthat. És valóban, amint befordult a gyárkapun, már érezte is a paprikás krumpli illatát. Reménykedve indult az étkező felé. Aztán a raktárra esett a tekintete, meglátta a lépcsőjén sirdogáló kis embert, s mert még soha nem látott felnőtt férfit sírni, új szenzációra éhesen hozzáietett, megállt előtte, és nézte, mit csinál.

Közelről már nem volt egészen biztos abban, hogy a bácsi sír. Igaz, arcát két tenyerébe hajtotta, és a válla reszketett, de hiába fülelt, egy hangját sem lehetett hallani.

- Sírni tetszik? - kérdezte végre kíváncsian.

A bácsi fölemelte a fejét, és gondolkodott.

- Már abbahagytam, fiam - mondta aztán barátságosan. - Azt hiszem, már csak a szemem vörös.

Megtapogatta az arcát, és hozzátette:

- Egészen száraz vagyok.

Gyuszi rettentően csodálkozott. Az előbb, mikor kicsúszott száján fölöslegesen szemtelen kérdése, legszívesebben leharapta volna saját fejét. Tudta, hogy az lesz a legkevesebb, ha a pokolba vagy még rosszabb helyre küldik, de ha két pofont kap, azért sem sértődhetik meg túlságosan. Mikor pedig helyett a bácsi barátságosan válaszolgatott, s mintha még örült volna is, hogy beszélgethet vele, szégyenkezni kezdett, és zavarában egyik lábáról a másikra állt. A bácsi pedig jobban megnézte őt, és aztán elkomorodott.

- Hihetetlenül ostobák vagytok, fiam! - mondta egészen érthetetlenül. - Azt hiszitek, tízen könnyebben üthetnek agyon egy embert, mint hárman? Ördögöt! Hárman akár agyon is rugdoshattatok volna, de ti mind egyszerre estetek nekem, és egymás orrát törtétek be az enyém helyett...!

Legyintett:

- Még verni sem tudtok tisztességesen! De azt persze kitűnően értitek, hogy kit kell verni és miért?! Ha Brinkman holnap azt parancsolja, üssétek agyon az apátokat, talán még azt is megteszitek neki...!

Gyuszi ebből lassan rájött, hogy a kis ember azért sír, mert megverték, s hogy valamiért azt hiszi, ő is a támadói közé tartozik. Azt is csak most értette meg, hogy apja nem a lövöldözéstől féltette, amikor azt mondta: „Vigyázz magadra, fiam!” - hanem ettől. Az öreg korábban, néha együtt ment haza a bácsival, és ő is csak azért nem ismerte meg az előbb, mert az arca felpuffadt, és az orráról hiányzott a szemüvege.

- Nem tetszik megismerni? - kiáltott fel sértődötten...

A Vas mérnöknek eltörték a szemüvegét. Az övé megvolt. Mikor elbuktatták, és legurították a lépcsőn, lekapta orráról, és a zsebébe rejtette. Most előkereste. Az egyik üvege megrepedt, de azért egészen jól látott vele.

- Kaudersz Gyuszi! - mondotta boldogan. - Apád küldött, fiam?

A gyerek pedig közelhajolt hozzá, és úgy súgta:

- Tessék hozzánk jönni, Kovács bácsi! Nálunk elrejtőzhetik.

- Én? - kérdezte csodálkozva. - Minek?

A látásával együtt kitisztult az agya is. Eddig csak ült a kövön, és várta, hogy mi lesz vele. Az eséstől agyarázkódást kaphatott, mert szörnyen fájt a feje, és Brinkman utolsó rugása olyan erős volt, hogy alighanem a csontja is megrepedt. De legjobban az fájt, hogy egyedül hagyták, és nem jöttek segítségére, pedig biztosan elterjedt a híre, hogyan verték meg a fiúk. És valóban, azt sem tudta biztosan, sírt-e vagy csak szomorkodott.

Hanem amikor meglátta Kaudersz Gyuszit, minden bánatáról elfeledkezett.

Amikor kihívták a munkástanács szobájából, még semmi rosszra nem gondolt. A két fiú udvariasan és mosolyogva beszélt vele. Csak kinn értette meg, hogy nem rája nevettek, hanem rajta. Úgy húzták el a lábát, hogy fejével előre esett, és alig bírta lekapni a szemüvegét. Aztán legurították a lépcsőn egy fél emeletet. Hogy a további utat hogyan tette meg, azt már nem is tudta, mert azután már csak avval törődött, ne kezdjen futni, ha verik.

Kétségtelenül, csak azért nem dobták ki őt is a kapun, mert annyira nem számított. Maradjon, és röhögtesse ki magát, ha nincs egyéb baja! És ő megtette azt a szívességet nekik, hogy leült a küszöbre, és mindenki szeme láttára bögött, mint egy megvert kölyök. Mert ha nem is siettek segítségére, azt sejtette jól, hogy valahol az ablakok mögül azért lesik.

Meg is próbálta délcegebbre igazítani magát, de a lábába belehasított a fájdalom, és erre dühösen köpött egyet.

- Le vannak csinálva...

Szemérmetlenül felhúzta nadrágja szárát, és nézte a feketés, lila foltot, mely a térde alól indult el, és még egyre terjedt lefelé. Mit számított az, nevetnek-e rajta, vagy sajnálják? Itt maradt, mert nem becsülték sokra. És evvel megnyerte az első menetet. Visszamehet a munkástanács szobájába, és nem hagyja többé kicsalogatni magát.

Kaudersz Gyuszi rosszul lett, mikor meglátta a szörnyű véraláfutást, reszketni kezdett a lába, és halálsápadtan Kovács mellé telepedett. A kis ember pedig barátságosan kérdezte:

- Alighanem megrepedt, ugye?

Ekkor már jól hallottunk mindent, mert itt is, ott is kinyitották az ablakot. A gyerek zsebkendőjével törölgette a homlokát, és reménytelenül sóhajtott:

- Engem meg azért küldött az öregem, hogy keressem meg a pártot neki...!

A kis ember pedig dühösen válaszolt:

- És nem találtad meg, ostoba? Itt ül a küszöbön és sziszeg!

A párt a küszöbön ül és sziszeg...!

Soha nem hallottam ennél furcsább mondatot. De a gyerek nem mosolygott rajta, és nem nevtünk mi sem. Mind megértettük akkor, hogy Kovács nem szökik el, hanem visszamegy.

És mégis felkiáltottunk, mikor a fiú vállára támaszkodva fölemelkedett, és megindult a lépcsők felé. Aztán az udvarra siettünk mi is. A gyerek mondott valamit Kovácsnak - alighanem figyelmeztette, hogy ott vagyunk. A kis ember ránk nézett, és mérgesen nevetett:

- Le vannak csinálva - ismételte. - A lábam eltörött. A lépcsőn alighanem négykézláb fogok mászni.

Aztán ellökte magától a fiút:

- Szaladj haza, és mondd el apádnak...!

Persze, nem szaladt haza. Ott maradt és várt. Mellettem állt, és én hallottam, hogy ezt suttogja maga elé:

- A lépcsőn mászik és sziszeg...

Mi pedig örültünk, hogy mégsem kellett négykézlábra ereszkednie. Igaz, mindkét kezével a korlátba kapaszkodott, de ember módra haladt, felegyenesedve.

Közben persze Brinkman bandája is az udvarra szaladt. Izgatottan és lehangolva nézték ők is Kovácsot, de Brinkman csak nevetett.

- Ugráljon! Visszahozzuk, és megverjük megint.

Mi pedig rajta nevtünk. Tudtuk, hogy több esze van Kovácsnak annál, semhogy még egyszer visszajöjjön az udvarra.

Álltunk és vártuk, hogy mi következik.

Az lett, hogy mégis visszatért. Egyszerre megjelent a fordulóban, mögötte a két fiatal pribékel. Ekkor már kiegyenesedve jött lefelé a lépcsőn, szinte délcegen, alig lehetett látni, hogy a jobb lábára biceg. Még nem láttuk, hogy mögötte ott van az egész munkástanács. De azt már tudtuk, hogy igaza van. Nem fogják még egyszer megverni az udvaron.

Kaudersz Gyuszi pedig váratlanul elmozdult mellőlem. Oda furakodott Brinkman mellé és megdöfte a vállát. Egy fejjel volt nála magasabb a Brinkman, de mikor feléje fordult, mégis úgy vágta szájon, hogy az egész udvaron hallatszott a csattanása. Aztán lehajolt és a lábak között bújkálva, a kapu felé szaladt. Mi tüstént elzártuk mögötte az utat. Brinkman megdöbbsen. Nem tudta, a fiút üldözzé-e, vagy Kovács ellen forduljon.

Mi aztán rövidesen útba igazítottuk. Nem kapott több pofont, csak megkértük, ne rontsa tovább a levegőt. Hiába nézett a fegyveresek felé, túl sokan voltunk az udvaron. Még megpróbált fenyegetőzni, revolvere után kapkodott, de mikor kicsavartuk a kezéből, dühösen elszaladt - nem is láttuk többé a gyárban. Kovács pedig közben lejött a lépcsőn, és akkor vettük észre, hogy ott van mögötte az egész munkástanács. Széll zsírosan mosolygott, Ágoston áldást osztóan integetett felénk - ő tudta miért. A kis ember pedig megállt az ajtóban, széttárta két karját, és nagyot kiáltott:

- Gyerekek!

Kiáltása ujjongva szállt át az udvaron, majd a falakon visszaverődve, széttöredezett, lehullt, és földbe taposta a gyorsan sűrűsödő sötétség.

HARMADIK FEJEZET

Élt köztünk egy kis ember - talán könnyebb lenne, ha nem kellene tovább mesélnem a történetét. Mert Brinkmant elkergettük tőle, de ezzel még nem lett sokkal könnyebb a helyzete, és nem kerülhette el a további veréseket. Segíthettünk volna rajta? Nem gondolom. Hiszen mi láttuk, amikor lejött a lépcsőn, de még nem tudtuk, hogy soha többé nem fogjuk elfelejteni. Én is ott álltam az udvaron, én is szorongattam a kezét, s mikor láttuk, hogy alig áll a lábán, én is rábeszéltem, hogy menjen haza. És mikor elment, én is mosolyogtam rajta a többiekkel, szánakozón és jólelkűen. Nagyon szerettük, de egyáltalán nem vettük komolyan.

És valóban: ő elment - de Ágoston velünk maradt. Úgy járt köztünk, mint egy falusi iskola ünnepélyén a püspök úr. Lágyan és elismerően integetett, s mindenkihez volt egy jó szava. Velünk örült, hogy a kis embert sikerült megmentenünk. Csak akkor villant meg gőgösen a szeme, mikor valaki ezt találta mondani:

- És most még haza kell vánszorognia...! Szegény!

- Én inkább azért sajnálom - felelte -, mert holnap vissza kell jönnie.

Nem értettük meg mindjárt, mire céloz. Egyikünk meg is kérdezte: miért?

- Mert - mondta keményen - reggel az egész üzem előtt meg kell magyaráznia, miért nevezett csirkefogónak engemet!

Mentegetőzve húzta fel a vállát:

- Nagyon sajnálom, de ő kezdett ki velem...

Nem tudom, mit gondoltak a többiek. Én azt, hogy a kis ember jobban tenné, ha be se jön. Mert tegyük föl, hogy neki van igaza - Ágoston annyival okosabb nála, hogy akkor is zsebre teszi. Kudarcával pedig nemcsak magának, de nekünk, kommunistáknak is ártani fog.

Mert - ne higgyék el, ha nem akarják - de ha gyáván és csak titokban is, én is kommunistának vallottam magam.

Ágoston a messze számított kombinációk embere. Ismertük régről, mert egyszer már volt a főmérnökünk. Akkor láttuk, milyen elegáns könnyedséggel buktatta meg Plüss Simon igazgatót, s csak azért nem került a helyére, mert közben betagosították a Kompresszor- és Gépgyárba az egész Hydromechanikát, s csak 54-ben lettünk önállóak megint. Akkor már nem ismertük közvetlenül a működését, mivel a központban ügködött, de tudtuk, hogy kishíján Plüss sorsára juttatta új igazgatóját, Hegedüs elvtársat is. Egy szalmaszálon csúszott el az utolsó pillanatban, de csak annyira, hogy Hegedüs végül nem is merte elküldeni. Egy év múlva letartóztatták, de nekünk nem mondták meg, miért. Most már tudjuk, hogy az ügyésznek nehéz dolga volt vele, mert bármennyire csirkefogó módra is viselkedett, egyszer sem sértette meg a tételes törvényeket. Így aztán, mikor az ellenforradalom kiszabadította, némi formális joggal mondhatta, hogy törvénytelenül ítélték el, politikai üldözött. Különben ezt nem is nagyon kutattuk akkoriban. Mindenkiről feltételezték, hogy ártatlanul szenvedett.

Ne értsenek félre, akkoriban még jórészt ismeretlenek voltak előttünk viselt dolgai. Csak sokkal később, a nyomozás során derült ki, amit most elmondhatok. De ma már kétségtelen, hogy a börtönének nem zavarták meg józanságát, és természetét sem változtatták meg. Az egész felfordulásból nem érdekelte más, mint hogy visszaverekedje magát a közéletbe. Szimatolt, szimatolt - s aztán a volt politikai foglyok egyik csoportjához sem csatlakozott. - Baromság! - magyarázta Gabányi szerkesztőnek, akivel a Parlamentben ismerkedett meg,

aztán összebarátkozott. - Az oroszok nem tűrhetik, hogy itt horthysta tiszték uralkodjanak, vissza fognak jönni.

- Azt mi nem engedjük! - tiltakozott a szerkesztő. - De ami itt most folyik, az disznóság, és ahhoz nem lehet semmi közünk.

- Így is lehet mondani! - felelte ő óvatosan és közönyösen. - Mindenesetre meg kell várnunk, amíg eljön a mi időnk...

Egyelőre bejött a Hydromechanikába, körülnézett, és aztán ott maradt. A munkástanács elnökének eredetileg Drimmer mérnököt választották meg, aki szintén ült egy évet, és ezért nagyon számítottak rá. De a vörös hazament, anélkül hogy nyilatkozott volna, elfogadja-e a megtiszteltetést, s többé nem jelentkezett. Így aztán nem esett nehezére Ágostonnak, hogy üldözött voltára hivatkozva, saját magát választassa meg a helyére.

November negyediké után a szerkesztő be akarta szervezni egy illegális csoportba, de ő tiltakozott.

- Mért, te mire számítasz? - kérdezte Gabányi.

- Ne légy gyerek - felelte. - A jelenlegi kormányt, ha végrehajtotta az összes népszerűtlen intézkedéseket, maguk az oroszok fogják leváltani, hogy ne kompromittálja őket. Új embereket kell keresniök, ezt pedig csak köztünk, a közvetlen munkáshatalom képviselői között találhatnak.

Ismétlem, Ágoston a messze számított kombinációk embere. Nem akarta elzárni útját a hatalom felé. Ezért vágta oda Balogh főmérnöknek, hogy ő még most is kommunista, ezért lett a munkástanácsban Széll Feri, a baloldal vezetője a jobb keze, és ezért jött le a lépcsőn, Kovácsot is megvédeni.

Mikor Kovács, összetörve és elgyöngülve hazament, egy ilyen ember maradt velünk helyette.

Közben mi értesültünk arról, mi történt a munkástanácsban, mikor Kovács ismét betört hozzájuk - de nem pontosan. Azt mesélték, a kis ember evvel lépett be hozzájuk: „Azt hiszem, ott hagytam abba, hogy csirkefogó vagy, Ágoston” - s a mérnök, ijedtében elsápadva, úgy nézett Kovácsra, mintha kísértetet látna. A mesének azonban csak az első fele volt igaz. Eleget harcolt már Ágoston kommunisták ellen, kiismerte a természetüket, s erre az eshetőségre is számított. Kovács helyében Hegedüs is visszatért volna, sőt talán még Plüss Simon is. Mikor titokban üzent Brinkmanéknak, hogy csalják ki a kis embert, és verjék el az udvaron, tulajdonképpen nem őt, bennünket akart megfélemlíteni. Mikor pedig elkezdődött a verés, a tanács két frakciója egymásnak ugrott, hogy mit kell csinálniok, és Galambos, a jobboldal vezére, hangosan kiabálta: „Nagyon helyes, így kell elbánni a kommunistákkal” - dühösen rácsengetett:

- Nagyon csodálkozom, Galambos szaktárs! Felháborító dolgokat beszél. Tulajdonképpen le kellene rohannunk az udvarra, hogy kimentsük a karmaik közül. Csakhogy a felszított szenvedélyeket nagyon nehéz lecsillapítani, és alighanem csak azt érnénk el, hogy elveszítenénk saját tekintélyünket is. Bele kell tehát törődni, hogy ez a szerencsétlen megkapja, amit keresett. De ilyen atrocitás többé nem fordulhat elő! Aki nem bűnös, annak nálunk semmi baja nem történhetik...

- Helyes - mondta Galambos. - De Kovács bűnös.

Ágoston legyintett:

- Az ostobaság nem bűn, hanem szerencsétlenség. Ha a kis ember még visszamerészkedik az üzembe, a továbbiakban meg fogjuk védeni...

Így aztán csak akkor ijedt meg, mikor a két gyerek újból eljött Kovácsért és a kis ember, megmakacsolva magát, nem fogadta el védelmüket, hanem vissza akart menni Brinkmanékhoz. Sejteni kezdte, hogy valami nincsen rendben. Kinézett az ablakon, és látta, hogy mi valamennyien az udvaron állunk. Sokkal többet gondolt, mint ami valójában történt, azt hitte, hogy Kovács már meg is egyezett velünk, és tanácstalanul nézett végig társain. De nem azért volt a messze számított kombinációk embere, hogy sokáig tartson a zavara. Patétikusan kiáltotta:

- Akkor pedig saját testünkkel fogunk megvédeni...!

Így került a munkástanács Kovács mögé - még Galambost is kényszerítették, hogy jöjjön velük. Ezért integetett áldást osztóan felénk, s ezért járt aztán köztünk, jóindulatúan, mint a püspök úr. Csodálatosan tudott uralkodni magán, nem vettük rajta észre, hogy belülről közben pattanásig megfeszül. Ő már akkor a másnapra gondolt. Ha a kis embernek sikerült velünk megegyeznie, akkor neki egyetlen jól irányzott csapással meg kell semmisítenie...

Ezen az estén sokáig világítottak a munkástanács elnökének ablakai. A tanács Ágoston javaslatára délután összeállította azoknak a névsorát, akik többé nem dolgozhatnak a gyárban. A listán minden nevesebb vezető szerepelt. Először ezt a névsort vizsgálta felül. Csak azokat hagyta benne, akiknek a kitiltása nem kelthetett nagyobb ellenkezést. Farkast például kihúzta, de rajta hagyta Bakost. Igaz, ez utóbbit sem régen választották újból titkárrá, de első szereplése idején - elég ostobaságot csinált, amit nem mindenki bocsátott meg neki. Mikor mindent rendbenlevőnek talált, intézkedett, hogy azonnal gépeljék le a listát, és még az éjjel szögezzék ki a kapura. Ha reggel bejön, találja ott Kovács. Ne térhessen ki a vita elől. És afelől is intézkedett, hogy hajnaltól mondja be a hangszóró, hogy az üzemünk nem dolgozik...

A kijárási tilalommal nem törődve, éjfél felé megnyugodva tért haza. Bölcsen tudta, félig nyert ügye van annak, aki ellenfelére kényszerítheti az ütközet maga választotta idejét...

Eközben pedig az, aki miatt e nagy előkészületek történtek, letörve és kínlódva vánszorgott hazafelé. Az előbb könnyelműen visszautasította kíséretünket, mert elege volt már a hősködésből, és attól is félt, hogyha vele maradunk, okosakat kell majd mondania. Ő pedig teljesen üresnek érezte magát, gondolkodni sem tudott. Mielőbb haza akart érní. Egy forró teára vágyott, egy állott vizes borogatásra és mindenekelőtt egy jó szóra, Liditől. Csak a sötét utcán jött rá, hogy még nincs túl a veszélyen. Brinkmanék lehetnek rá valamelyik sarkon, akkor pedig nehezen menekül...

A térde megroggyant ijedtében, és a kerítések kezdte nézegetni, melyiken vethetné át magát, hogy az udvarokon keresztül jusson ki a szomszéd utcába. De mindegyik túl magasnak látszott, és el sem tudta képzelni, hogyan kapaszkodhatna fel rájuk, sajgó lábaival. És egyébként is túlságosan rosszul volt. Torka kiszáradt, nyelve szápadlásához tapadt, lélegzete akadozott. Érezte, ha nyomban le nem ülhet, összeesik. Mégis erőt vett magán, csak ott telepedett le egy kerítés kiszögellésére, ahol az utca már teljesen sötét volt. Megkapaszkodott a vasrácsban, és behunyta a szemét. Vagy láza volt, vagy elaludt, és álmodott. Az elfogott zsidók között vonult a Duna felé, előtte ment karján öccsével a leány. De most neki is valami iszonyú súly nyomta a nyakát, s ő pontosan tudta, hogy az alaktalan teher, amit a vállán cipel, az a párt gondja. A tehernek különben neve is volt, úgy hívták, Teleki, és bár neki eszébe se jutott, hogy levesse magáról, folyton szidta őt, és egy hosszú nyelvű reszelővel ütögette a fejét. Már csaknem összeesett, mikor Brummel úr kirángatta a sorból, és a hókupacba lökte mindkettőjüket.

Arra riadt fel, hogy ferdén előrelendülve az utcakőre esik.

Nyomban tudta, hol van, és mi történik vele. Föltápászkodott, megszokásból leverte térdéről a port, majd továbbindult. Valamivel kevésbé félt, mint az előbb. Az járt az eszében, hogy ha egy olyan jelentéktelen ember, mint ő is, habozás nélkül vállára vette a párt gondját, akkor bizonyára nincs ebben egyedül. Sok ezer ember siethet most, hasonló gondolatokkal eltelve hazafelé, és a legtöbb pontosan tudhatja azt is, mit kell tenniük - nem úgy, mint ő.

- Marhaság - morogta maga elé. - Minket nem lehet legyőzni...

Megpróbálta maga elé képzelni a hazatérő kommunistákat, de nem sikerült. Mégis vidámabban ment tovább, s mikor keresztülsietett az első utcakereszteződésen - meg-megbotolva ugyan, de azért egyenesen tartva magát -, tudta, hogy az arcán nem látszik félelme.

Bensőleg persze csak akkor nyugodott meg, mikor baj nélkül a túlsó sarokra ért.

- Szamár vagy - mondta magának barátságosan. - Miért lesne rád Brinkman? Nem találhatta ki, hogy bolond módra egyedül mész haza...

Mindjárt könnyebb lett a járása is. Futó szél ingatta a lámpákat, fényük ide-oda himbálódzott az úttesten, és ő ennek a ritmusára lépegetett, hol fűtűrészve, hol fecsegve maga elé. Ezt fűtyülte: Hozz bort, kocsmárosné, megadom az árát.

Mert két látomás azért továbbra is kísértte: a forró teáé és Lidié...

A szomszéd sarokból aztán elébe ugrott valaki, és azt kiáltotta:

- Végre!

Az ijedségtől görcsbe rándult egész belseje. A következő pillanatban zavartan mondta:

- Hű de megijesztettél, fiam... azt hittem, Brinkmanék.

Kaudersz Gyuszi állt előtte. Az arca ragyogott, és fontoskodva dörzsölte a kezét:

- Á, az már rég hazament! - lármázott. - Mindent kifigyeltem. Azaz, nem is hazament, hanem a Péterfybe. Egy ilyen hosszú sráccal.

És lábujjhegyre állva mutatta karjával, milyen hosszú volt az a srác.

Brinkman a Péterfybe ment, Kaudersz Gyuszi megvárta - elrepültek a sötétség rémei. Még a villamost is visszavitték valahogy a remízbe, békés csönd ülte meg az Erzsébet királyné utat, nem volt az az érzése, hogy lövöldözni készülnének valahol. Fél karját a gyerek vállára fonva, jókedvűen, oda se figyelve hallgatta annak véget nem érő szóáradatát. Legalább neki nem kellett beszélnie. Csak azon csodálkozott, hogy milyen korán sötétedik.

- Nem is értem - mondta a gyerekeknek. - Öt perccel van fél négy után.

- Talán fél hét után! - nevetett a fiú, és mutatta az óráját, hanem aztán el is komorodott. Csak most jutott eszébe, hogy odahaza hasztalan várják. Anyja már biztosan kisírta a szemét.

- Hanem apu meg fog bocsátani, ha megtudja, kivel maradtam el és miért - vigasztalta magát.

Kovács pedig megdöbbenve meredt órájára.

- Megállt! - nyögte panaszosan, és sokkal nagyobb ijedtséggel, mint a gyerek. - Siessünk. Meg kell előzőnöm a doktorékat.

Gyuszi azt hitte, hogy ismét valami fontos és izgalmas dologban lesz része, és nyomban elfelejtkezett szüleiéről. A kis ember viszont legszívesebben szájon verte volna magát, elszólása miatt.

- Tudod - magyarázta zavartan - pihennem kell. Holnap nehéz napom lesz. Mert ne hidd, hogy ma már győztünk is. Holnap dől el minden, mikor oda kell állnom a munkások elé.

Gyorsan egy szuszra beszélt, nehogy a gyerek észrevegye, hogy éppen nem a holnapi naptól fél, hanem a mai estétől, Liditől.

Mert Lidi csak akkor nem volt rossz asszony, ha kettesben maradtak. Amikor társaságban voltak, kíméletlenül viselkedett. Egy percre meg nem állhatott előtte, szidta, gyötörte szüntelenül, mintha mindig azt akarta volna bizonyítani, mennyivel különb nála.

Márpedig ezekben a napokban - talán még emlékeznek rá - minden házban folyt a szomszédolás. Emberek, akik azelőtt alig köszöntötték egymást, és nem is nagyon illettek össze, hirtelen örök barátságot kötöttek, és hol itt, hol ott, minden este összeültek, hogy kártyázzanak és beszélgessenek. Hozzájuk különösen nehéz társaság jutott: Egy fiatal mérnök a feleségével és egy idős főorvos, valami sebész. A fiatalok jó gyerekek voltak, és nem zavartak sok vizet, hanem a doktor lehetetlenül viselkedett. Eleinte az ő kedvéért jártak hozzájuk, híreket szerettek volna hallani, de hát ő sem tudott többet, mint azok. Akkor aztán kiderült, hogy Lidi leánykorában elég jól bridzsezett, és ettől fogva már csak kártyázni jöttek át. Lidi volt a főorvos állandó partnere. Ő egész este felesége háta mögött ült, és nézte a játékot, melyből különben végig nem értett meg sokat. Az asszonynak imponált, hogy ilyen társaságba került, és valósággal kivirult. Ő szívesen örült volna az asszony örömének, ha nem látja, hogy a doktor milyen pimaszul bánik vele. Rondán játszott a főorvos úr. Ha nyert, úgy röhögött, mint a hiéna, ha vesztett, gátlástalanul gyalázta a partnerét, pedig ő játszott túl erőszakosan. Lidi azonban mindent eltűrt, s amikor szidta, alig merte felemelni a fejét.

Ő egyszer meg is mondta neki:

- Más nem tűmé, hogy így bánjanak vele... Mért nem utasítod rendre?

Az asszony szeme föllángolt.

- Más? - kiáltotta. - Másnak nem ilyen férje van! A te kötelességed lenne megvédeni.

Tüstént elhallgatott. Ezt a *mást* már ismerte jól. Más férj - hát persze. Pedig tudta, hogyha szólna a főorvosnak, Lidi azért veszekedne vele, hogy elkergeti a barátait.

Eh, mit! Máskor áltathatta magát, hogy Lidinek csak a természete ilyen. Most összetörve és betegen meg kellett vallania, amit különben már rég tudott: Lidi nem szereti, s talán nem is szeretne soha. Pedig házasságuk első idején még nagyon kedves volt hozzá. De talán csak azért, mert akkor még becsben állt az elvtársak előtt, és mindenki azt hitte, hogy lesz belőle valaki. Egyszer már ki is akarták művezetőhelyettesnek nevezni - mikor aztán ez elmaradt, s egyáltalán nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket, Lidi teljesen megváltozott. Egyre csak arról beszélt, mit szerez meg más férj az asszonyának. Ő pedig tűrt és hallgatott, mert Lidi túlságosan szép. Volt úgy néha, hogy már-már végleg összevesztek, s ha ilyenkor azt kérdezte magától, mi lesz, ha elveszíti - nem talált választ, csak a szíve dobogott süketen. Ilyen asszonyt nem találhat magának többé...

- Nagyon látszik rajtam, hogy megverték? - kérdezte félénken a fiútól. - Megijesztem a feleségemet.

- Hát... - húzta el a választ Gyuszi, aztán buzgón, ajánlgatta, hogy előresiet, és értesíti Kovács nénit.

Leintette.

- Maradj csak velem!

Még mulatott is, hogy így sikerült becsapnia a fiút. Valójában arra számított, hogy azért mindennek van határa. Ha Lidi ennyire összetörve látja, mégsem komiszkodhatik vele a többiek előtt. Ad teát, borogatást, és biztosan lesz hozzá egy-két jó szava is.

De hiába nyugtatgatta magát, mikor beléptek az előszobába, s hallotta az ebédlőből kiszüremelő nevetést, mégis arra gondolt, hogy talán jobb lenne, ha máshol töltené az éjszakát. Hanem aztán csak a fiút kérte meg, várja meg kint, amíg az asszony túlesik az első ijedtségen, ő pedig bement a szobába. A kelletténél jobban bicegett, és - ó, emberi gyöngeség - úgy állt meg az ajtó előtt, hogy mindjárt szembetűnjék a daganat a homlokán.

A vendégek rögtön lerakták a lapjukat, és valahogyan furcsán mosolyogtak. Lidi pedig, vissza sem fordulva, mondta:

- Igaza volt, doktor! Hazakergették, és kapott két pofont...

Aztán Kovácsra nézett, és olyan volt a tekintete, mint Brinkmané, mikor másodszor is a sipcsontjába rúgott.

Mikor reggel becsukódott az ajtó a férje mögött, Lidi szánalmasan mosolygott.

- Már megint hősködik! Olyan, mint egy gyerek!

Akárhogy is, nyolc év alatt csak megszokta Kovácsot, és néha már sajnálta szerencsétlen természetéért. Ugyanakkor sírni tudott volna, ha arra gondolt, hogy ennek végül mindig ő issza meg a levét.

A fal felé fordult, és megpróbált újra elaludni, de nem sikerült. Akkor fölkel, pongyolába bújt, és rendet csinált. Szándékos lassúsággal vetette be az ágyat, hogy tovább tartson, és kétszer is feltörölte a padlót. De akárhogy vigyázott, fél tizenegykor már nem volt mit csinálnia. Főzni még korán volt, fürödni már későn, inkább felöltözködött. Míg fésülködve állt a tükör előtt, szomorúan biggyesztette le az ajkát.

Tudta, hogy nagyon szép. De az isten szerelméért - kinek szép?

Annak idején túl korán ment férjhez - szinte egyenesen az iskolapadból, mielőtt szívét egyszer is megérintette volna a szerelem. A harmadik gimnáziumból maradt ki, apja halála után, és belépett a Hydromechanikába, ahol anyja bérelszámolóként dolgozott. Ez az új világ izgalmasnak és érdekesnek bizonyult - ott tudta meg azt is, hogy nagyon szép. A férfiak egyszerre körülvették, udvaroltak és szentelenkedtek. Különösen Sándor volt erőszakos, mindenáron azt akarta, látogassa meg a lakásán, mikor a felesége nincs odahaza. De ő csak nevetett a férfiakon, és igen-igen jól érezte magát.

Ekkor aztán anyja is megbetegedett, s az látszott a legjobb megoldásnak, ha valakivel elveteti magát. Összeszámolta: tíz komoly udvarlója van. Egyik sem tűnt fel kíváncsabbnak, mint a másik, anyját kérdezte meg, melyiket válassza közülük.

- A kis embert! - mondotta az anyja. - Abból lesz valaki.

Ő a legkevésbé talán Kovácsra gondolt volna, de aztán néhány napig figyelte, és nem talált benne semmi kivetnivalót. A kis ember mindig vidáman járt, okosan beszélt, és nagyon figyeltek a szavára a társai. Mindenki úgy tudta, hogyha az öreg Kusztár nyugdíjba vonul, őt nevezik ki művezetőhelyettesnek.

Igent mondott tehát, és diszpenzációval tartották meg az esküvőt. Utolsó éjszaka egyszer csak felkelt ágyából, és anyjához szaladt.

- Anya! - kiáltotta izgatottan. - Milyen szeme van a vőlegényemnek?

- Hogyhogy milyen szeme? - morogta álmosan az anyja. - Eredj aludni, lányom!

- De én tudni akarom, milyen színű a vőlegényem szeme! - makacsolta meg magát ő, és az anyja végül is engedett.

- Milyen is? - töprengett. - Azt hiszem, kék... Hát persze hogy kék.

- Jó, legyen kék! - nyugodott meg végre ő is, és visszafeküdt.

Csak az anyakönyvvezető előtt jutott újra az eszébe, hogy megnézzé, éppen mikor az igent kellett volna kimondania. Csaknem elnevette magát.

Kovácsnak barna szeme volt.

- Mulatságos! - gondolta. - Hozzámegyek, és azt sem tudom, milyen a szeme?

A nászéjszakán elég könnyen estek túl. Barátnői már régen elmesélték, mit akarnak a nőktől a férfiak, s ha később sem nagyon tudta megérteni, mi jót találnak benne, legalább számított rá. Egyébként sem volt túlságosan kellemetlen, mért ne hagyta volna a férjének, mikor olyan nagy örömet okozott vele.

Az különben hamar bebizonyosodott, hogy helyesen választott. Ó, a férfiak magatartása sokat elárul! Egyszerre elugrottak tőle. A szépet persze tették továbbra is, de csak elegánsan, messziről, és szemtelenkedni már senki sem mert. Sándor még a találkozást is kerülte vele.

- Mi az, már nem udvarol? - ugratta egy kicsit sértett-bosszúsan.

A férfi nagyot fűjt:

- Nem vagyok bolond! A maga Kovácsa veszélyes bolsi, és most ezeknek áll a világ...

Gúnyosan tette hozzá:

- Tudja maga, Lidi, hogy mitől döglik a légy!

Hanem aztán Kusztár meghalt, és váratlanul Sándort nevezték ki a helyére. Kovács - csodálatos módon - nem is haragudott ezért.

- Eh! - mondta. - Keresek annyit, mint ő, és az elvtársak úgyis csak bennem bíznak! A többi nem érdekes...

Ő akkor elhitte, hogy férjének igaza van, nem értett a politikához. De két év múlva már így beszéltek a kis emberről: a faliújságfelelős Kovács, a szemtelenkedések is újra elkezdődtek, s ha egyszer-másszor avval akarta leinteni a szemtelenkedőt, hogy megmondja a férjének, az illető csak nevetett.

Egyszer véletlenül meghallotta, amikor Sándor róla beszélt valakivel.

- Buta liba! - mondotta dühösen.

- Miért? - csodálkozott a másik. - Nem butább, mint a többi nő, és legalább nagyon szép.

- Hát nem buta? - nevetett gúnyosan Sándor. - Szép és mégis kitart Kovács mellett!

Ekkor sokáig sírt, és azt gondolta, talán jó lenne elválniok, mielőtt végleg lerántja magához Kovács. De az, hogy megcsalja, eszébe sem jutott. Azért menjen fel egy férfi lakására, amiért a férje úgyis túl sokszor zargatja éjszaka? Minek?

Öt évi házasság után történt vele az a szerencsétlenség, mely attól fogva, mint rettentő elmondhatatlan titok ékelődött középük, s végleg elrontotta életüket - s melyről mi sem tudnánk, ha később Lidi egy óraban, melyben gyilkolni akart, maga nem írja le.

Gyereket szerettek volna, de sehogy sem sikerült. Kovács unszolta, menjenek orvoshoz - nem akart. Idegenkedett a nőgyógyászati vizsgálatról s különösen attól, hogy az SZTK-ban „mindenki előtt” vizsgáltassa meg magát. Sajnos, ez nem jelentett elháríthatatlan akadályt, mert Kovácsról mindent lehetett mondani, de azt nem, hogy rosszul keres. A szomszédasszony ajánlott egy nőorvost, megbeszélte látogatásukat, s ő végre beleegyezett. Különben fölöslegesnek tartotta az egészet, meg volt győződve arról, hogy gyermektelenségüknek a férje az oka.

Viszolyogva ment el a rendelőbe, csak akkor nyugodott meg, mikor a magas, ősz hajú, de különben fiatal orvos elébük jött, és hódolattal csókolta meg a kezét.

Kovács mondta el a panaszukat. Dadogva és zavartan, mint egy gyerek, az orvos előkelő nyugalma szemmel láthatóan tisztelettel töltötte el. Az orvos mosolygott:

- Ilyesmi előfordul, kérem... Banális eset. A legjobb az lesz, barátocskám, ha maga most szépen hazamegy, és az asszonykát kettesben hagyja velem. Magát majd holnap vizsgálom meg.

Udvariasan tette hozzá:

- Persze ha egyáltalán szükség lesz még egy vizsgálatra...

Kikísérte Kovácsot, majd evvel jött vissza:

- Feltétlenül szükséges lesz, asszonyom. Egy gyakorlott orvosnak elég ha megnézi magukat. Maga csupa erő, élet... Meg vagyok győződve, hogy csak a férje lehet a hibás.

Hálás volt az orvosnak a bizalomért, maga is így képzelte el.

Egy mosollyal nyugtázta az elismerést, és aztán félénken kérdezte:

- Vetközzem le, doktor úr?

- Nem olyan sürgős - nevetett az, s valamiért magasra húzta a szemöldökét. - Előbb talán beszélgezzünk, asszonyom.

Ezután meghallgathatatlan kérdések sora következett, és ő háromszor is tiltakozott.

- Erre is muszáj felelnem?

- Természetesen, asszonyom. Mint férfi persze értem, hogy védeni szeretné a férjét, de én, kérem, itt orvos, csak orvos, minden körülmények között csak orvos vagyok.

Végén még örült, mikor a paraván mögé menekülhetett levetkőzni. Mire kész lett, az orvos is fehér köpenyt húzott. Hanem aztán vizsgálat helyett átkapta, a szőnyegre teperte, és úgy esett rá, mint a hegy. Hasztalan védekezett, nem bírta vele. S az volt a legszörnyősebb, hogy hirtelen elerőtlenedett a karja, és amit soha nem érzett és nem képzelt, vad gyönyör vágott a testébe, és lihegni, rángatózni kezdett a férfi alatt.

Nem is eszmélt fel mindjárt, amikor mindennek vége lett. A férfi hangja térítette magához:

- Felöltözhetsz, asszonyom!

Szégyenében csaknem sírva kapkodta magára ruháit, és aztán halálos félelemmel várta, magához rendeli-e még egyszer a férfit.

Eszébe se jutott.

- Ez a legbiztosabb próba, asszonyom - magyarázta ehelyett gúnyosan. - Ha ezután sem lesz gyerekük, akkor egyedül maga a hibás.

Ekkor ő elviselhetetlen szégyenében és zavarában ezt kérdezte:

- Mivel tartozom, doktor úr?

Az eset után órákig járkált az utcákon, s mire hazaért, már megértette, hogy mindennek a férje az oka. Az orvos látta zavarát, és sejteni kezdte, miféle ember lehet. Amikor pedig belőle kiszedte a részleteket is, azt gondolta, hogy egy olyan asszonnyal, aki egy ilyen férj mellett kitart, nem kell sokat teketóriáznia. Az a szégyenletes és rémületes gyönyör, amit aztán a karjai között érzett, újból csak azt bizonyította, mennyire nem férfi az ő férje...

Először még hazudni sem akart, s csak annyit mondott, hogy Kovácsnak már felesleges vizsgálatra mennie. De aztán a kis ember addig unszolta, árulja el, mi az orvos véleménye, hogy felbőszülve vágta oda:

- Az, hogy csak pszichikai oka lehet. Nem tudsz kielégíteni...

Kovács elsápadt, és kisomfordált a szobából. De ő semmiképpen nem bírta megsajnálni. Gúnyosan szólt utána:

- Meg akartalak kímélni, drágám, de nem hagytad magad.

Nehéz idők következtek ezután. Többször gondolt arra ismét, hogy el kellene válniok, mert amíg vele él, nem bírja elviselni a férfiak tekintetét. Hanem aztán beletörődött a sorsába. Végül is azonkívül, hogy néha túrnie kellett Kovács szerelmét, nem volt semmi baja. Jól éltek, elegendő pénze volt, öltözködhetett, s maga sem igen tudta, mi hiányozhat neki. (Hogy az, amit az orvosnál ismert meg, arra gondolni sem akart.) Már egészen megszokta férjét, és ha kettesben voltak, kedves is tudott lenni hozzá.

Ám, ha társaságba kerültek, nem ismert kíméletet. Ha mindenképpen elítélik a férje miatt, legalább lássák, ő is tudja, milyen emberhez kötötte az életét, és hogy önála mennyivel különb.

Október 23. óta a veszély valahogy összébbr hozta őket. Féltette, és maga mellett akarta tartani, már csak azért is, mert egyedül nem tudott mit kezdeni magával. Ezen a délelőttön sem bírta sokáig agyonütni az időt. Tizenegy óra után elhatározta, hogy lemegy, és körülnéz egy kicsit. Hetek óta nem járt az utcán, és csak férje és barátai elbeszéléséből ismerte a helyzetet.

Dobogó szívvel surrant le a lépcsőn - s aztán a kapu előtt elkapta a láz. Ő nem tudta, hogy ez a nap más volt, mint a többi, hogy csak most özönlötték el az árusok a járdát, s hogy először nem mertek a mellékutcán sem fegyverrel járni a fegyveresek. Csak azt látta, hogy az emberek olyan kedvesek egymáshoz, mint máskor soha, kérdés nélkül árulják el, hol lehet sós heringet kapni meg rizst, meg hogyan kell a vöröskeresztől támogatást szerezni - és érezte, hogy Kovács megint becsapta. Ismét olyasmiért lógatta az orrát, aminek nem volt semmi teteje, és fölöslegesen odacövekelte lakásukhoz őt. Pedig nagyszerű volt az utcán sétálni, az ember szíve megkönnyebbedett.

Éppen úgy járt, mint Kaudersz Gyuszi. Rövid időre szaladt le, de elsodorta az ár, és csak kettő után került haza. Már nem volt kedve ebédet főzni. Szelt valami hideget, azt ette, majd leült az asztalhoz és várt.

Várt, várt, várt, de hiába. Ezeken a napokon az emberek korán jöttek haza, de Kovács nem volt sehol. Újból gyötörni kezdte előbb az unalom, majd az aggódás, végül a harag. Amikor végre csengettek, úgy szaladt a férje elé, hogy menten leharapja a fejét. Ám amikor csak a doktorék álltak az ajtó előtt, nagyon megijedt - és elárulta magát.

- Maguk már hazajöttek? Kovács még nincs itthon. Mi történhetett vele?!

- Ugyan, asszonyom, ne aggódjék! - nevetett bosszúsan a doktor, mert félt, hogy még késni fog a játék emiatt - mi történhetik Kováccsal? Az ilyen embert, mint ő, nem bántják. Legrosszabb esetben kap két pofont, és hazakergetik.

Az első pillanatban rá akart kiáltani a doktorra, hanem aztán meggondolta magát. Jól tudta, hogy játék közben is csak azért mernek vele szemtelenkedni, mert Kovács a férje - nem akart tehát szolidaritást vállalni vele. Megadóan tessékelt be vendégeit a szobába, és engedelmesen szedte le az asztalterítőt. De megnyugodni nem tudott. Rosszul, felületesen játszott, s bár nem voltak rossz lapjai, az ő hibájából elveszítették az első robbert. Ijedten mentegetőzött:

- Nem tudom, mi van velem... Mostanában túlságosan ideges vagyok. Talán meg kellene vizsgáltatnom magam.

- Férfi kellene magának, nem orvos! - reccsent rá dühösen az öreg, és összekeverte a lapokat. Neki pedig minden vér a szívébe szaladt.

Most aztán megmondták a szemébe...! És megint egy orvos!

A fiatal mérnök, akinek szemmel láthatóan tetszett eddig is, de csak lopva mert rátekinteni, most pillantásával nyíltan elárulta, hogy szívesen jönne el hozzá segíteni. És ő esküt mert volna tenni, hogy másnap valami ürüggyel be is fog kopogtatni hozzá.

Összehirapta a fogát:

- Nem, Kovács, ezt nem úszod meg szárazon!

Szegény kis ember! Jobb volna, ha nem kellene tovább mesélnem a történetét.

Lidi szeme olyan volt mint Brinkmané, mikor másodszor rúgott a lábába, a doktor szemérmetlenül vihogott, a fiatalasszony arca elé kapta kártyáját, és amögött mosolygott, s csak a mérnök őrizte meg hidegvérét.

- Na igen - mondta fanyarul. - A becsületes ember akkor is betartja a munkaidőt, ha nem dolgozik...

Szemmel láthatóan bohócnak nézték, egyáltalán nem érdekelte őket, mi fáj neki. És ő mégis ott maradt volna a csésze teaért, a borogatásért, azért, hogy legyen hol lefeküdni és természetesen mindenek előtt Lidiért. Ám ekkor berontott hozzájuk a gyerek. Fehér volt, mint a fal.

- Mit csinálnak? - üvöltötte. - Fogják be a pofájukat!

Végighordozta rajtuk lángoló tekintetét, és ők, akiket nem hatott meg a roskadozó férfi, most egymás után sütötték le a szemüket.

- Miért? - dünnyögte Lidi. - Mi történt vele?

Ekkor ő lassan felhúzta nadrágja szárát, és mutatta fekete daganatait. A három vendég arcából kifutott a vér. Összenéztek, és szólni nem tudtak szégyenükben. Lidi pedig oly erővel markolta meg az asztal lapját, hogy ujja hegye elfehéredett, majd azt kiáltotta:

- Borzasztó...!

A fiú, szegény, egyszerre lecsillapodott. Azt hitte, hogy a háziak előbb nem látták, milyen állapotban van Kovács, és azért tréfálózta, de mihelyt a hős feltárta sebeit, már úgy viselkednek vele, ahogyan megilleti. Ő azonban tudta, hogy Lidi nem hőst, hanem nyomorult koldust lát maga előtt, aki undokságai mutogatásával könyörög irgalomért, és hogy fölkiáltásával inkább bosszúságát, mint ijedelmét árulta el. Olyan helyzetbe került, hogy nem tagadhatta meg Kovácstól együttérzését, de megadása nem kis erőfeszítésébe került.

Mikor hazafelé igyekeztek, életét adta volna Lidi egyetlen jó szaváért. Mikor kigúnyolta, kész volt eltúrní komiszkodását. De mikor látta, hogy lebocsátott szemhéja mögé rejtí Brinkmanéhoz hasonló tekintetét, aggódó kifejezést erőltet arcára, és készül, hogy ápolás alá vegye a Brinkman okozta sebeket, váratlanul ijesztő utálat fogta el. Érezte, ha megvárja, míg hozzáér

az ujj hegyével, elveszti az eszt, s vagy megfojtja az asszonyt, vagy a padlóhoz verdesi a fejét. Rémulten ragadta meg a gyermek karját, és valósággal kiráncigálta magával a szobából. Lekapta a fogasról a kabátját, de csak kint a folyosón bújt bele. Homályosan érezte, hogy Lidi a szobaajtóból utánanézt, és szerette volna látni, legalább ettől megijedt-e az asszony. Hanem aztán már tudta is a választ: Nem.

- Tölthetek nálatok egy éjszakát? - kérdezte dideregve Gyusztól.

NEGYEDIK FEJEZET

Kaudersz az asztalnál ült, és két öklére támasztotta nehéz fejét. Idősebbik fia fel-alá sétált a szobában, lassan kerülve ki a székeket, melyeket ebéd után már nem rakhatott rendbe az édesanya. Fegyverét és sapkáját elhagyta valahol. Hat óra tájban toppant a lakásba, haja között jég csillogott, mintha megizzadt volna valahol; és aztán az utcán hűtötte volna le magát.

- Hol van anya? - kérdezte köszönés helyett.

Kaudersz nem felelt mindjárt. Mikor az asszonyt földre döntötte a szívgörcs, azt hitte, amelyik fia először elébe kerül, annak cipóvá veri a fejét. De mire orvost, majd kórházat talált, lecsillapodott. Tudta, hogy bármilyen szomorú, a férfidolgok nem intézhetők el asszonyi vágyak szerint, s ha egyéb kifogása nincs ellene, ő maga sem engedi, hogy anyja könnyei visszatartsák a fiát. De azért összeszorította szívét a keserűség, s csak nehezen tudta kimondani:

- A Péterfy Sándor utcai kórházban van. Belebetegedett az izgalmakba.

Feri lesütötte a szemét, és furcsán mosolygott.

- Tudom - vallotta be aztán becsületesen -, ő küldött haza.

Kauderszben meghűlt a vér. A kórházban sokáig kellett várakozniok, s látta, micsoda népség gyülekezett ott össze.

- Hozzájuk tartozol? - kérdezte rekedten. - Akkor miért jöttél haza?

Azóta gyözködtek egymással. A fiú hajáról már leolvadt a jég, de a szívéről még nem.

- Milyen jögon leckéztetsz? - kérdezte újra meg újra. - Én legalább harcoltam, míg te itthon vacakoltál a retikülzárakkal. Nem te tanítottál arra, hogy a közömbösség a legnagyobb bűn?

Ez igazságtalanság volt, hiszen a fiú nagyon jól tudta, hányszor telefonált be ő a pártbizottságra utasításokért és fegyverért - hiába. Üres kézzel pedig nem mehetett neki a géppisztolyoknak. Hanem az igazságtalanságot még meg lehetett volna bocsátani, de azt nem, hogy a fiú kertel és hazudik.

- Nem az a kérdés, harcoltál-e, hanem hogy melyik oldalon?

De Feri minden szemrehányást visszavert.

- Maga fia... a maga fia... - ismételte gúnyosan. - Értse meg végre, éppen azért fogtam fegyvert, mert a maga fia vagyok. Ha az apám ellenforradalmár, talán békében maradok. De engem forradalmárnak neveltek!

- Öltél? - kérdezte ekkor elsápadva, és csak most jött rá, hogy voltaképpen evvel kellett volna kezdenie.

- Lőttem! - felelte a fiú. - És azt szerettem volna, hogy találjak.

Felnyögött rémületében:

- És most azt akarnád, hogy fedezzelek?!

Feri úgy nézett rá, mint akiből hirtelen kiszállt a lélek. Aztán lassan ököibe szorította a kezét. Hanem végül csak ennyit mondott:

- Hát akkor megyek.

Fölugrott, s elállta fia elől az ajtót.

- Ilyen könnyen nem - kiáltotta -, ha már egyszer idejöttél! Legalább nekem ne hazudj! Te már 31-én rájöttél, hogy ellenforradalom van. Mért fogtál mégis fegyvert november negyedikén?

Feri lehajtotta a fejét. Ezt az egyet még magának sem sikerült egész világosan megmagyaráznia, mert való igaz, a tüntetésre úgy ment el, mint valami ünnepélyre. Minden gyönyörű volt. Lelkes fiatalok vették körül, s mikor a híres színész a *Szózatot* szavalta, mellettük egy százados evvel a kiáltással tépte le sapkájáról a címert:

- Eddig Farkas Mihály katonája voltam, most a népe vagyok!

Harmincegyedikén, mikor társaival a nemzetőrségbe jelentkezett, éppen ez a százados fogadta. Egy-egy honvéddel és egy-egy rendőrrel járőrbe küldte őket és azt mondta:

- Csak keményen, fiúk!

Büszkén vonultak ki az utcára - s este letörve, egyenként szállingóztak vissza. Nem az ávéhá-sok szedték el tőlük a fegyvert, hanem a felkelők. De amikor azt követelték, szerezzenek érvényt a tűzszünetnek, a százados fanyarul mosolygott.

- Most, fiúk?! Míg a haza veszélyben van?

Aztán vigasztalóan tette hozzá:

- Majd rájuk is sor kerül.

Kiábrándulva ment haza. Ami aztán történt, abból elege volt. Jóformán ki sem mozdult otthonról, s csak azért ment el néha, hogy barátjával, Gabányi szerkesztővel találkozzon. Ők ketten mindenben egyetértettek. A szerkesztőt is hasztalan kérték, hogy vegye át az egyik ifjúsági lap irányítását, hajthatatlan maradt.

- Itt ellenforradalom van! Ehhez nekem semmi közöm!

Közös jó ismerősük, Ágoston mérnök egyszer így gúnyolódott velük:

- Jobb lett volna, ha el sem kezdték, mi?

A szerkesztő arca elsötétült:

- Azt már nem! - mondta büszkén. - Ha előre tudom, hogy ez lesz belőle, akkor sem cselekszem másként.

Aztán összerezzen:

- Különben is ostobaság. Csak ugráljanak az urak. A munkásság sohasem fogja megengedni, hogy visszavegyék tőlük a gyárakat. Itt most valami egészen új készül: szocializmus demokratikus körülmények között.

November harmadikán felhívta a szerkesztőt. Közölte, hogy értesülése szerint az oroszok támadni akarnak. Most mindenkinek a földélfeten a helye. Ő már ott is van a nyomdában, átvette a lapot. Feri pedig menjen vissza a csapathoz.

Nem sokat gondolkodott, érezte, hogy ezt a parancsot teljesíteni kell. A százados kivezette őket a külső Üllői út környékére, és ott az egyik mellékutcában állást foglaltak el. Később messziről tankok bölgését hallották, mire ők is tüzelni kezdtek, bár nem tudták, hova lőnek és kire. Olyan volt az egész, mint a tűzijáték. Az éjszakában nyomjelző lövedékek röpdöstek, szemközt velük, de talán a Duna túlsó partján villogtak a torkolattüzek...

Leült az asztalhoz, és megvárta, míg apja is elfoglalja a helyét. Akkor aztán nagyon komolyan mondta:

- Valóban nem tudom, találtam-e, apám. Onnan, ahol mi álltunk, nem láttunk sem halottakat, sem sebesülteket. Csak néhány ablak tört be a fejünk felett, és az én sapkámat fúrta át egy golyó. De arról se tudtuk, ki küldte: az oroszok-e vagy egy másik fölkelő csoport?

Kaudersz megkönnyebbült. Elégszer látott a fronton ilyen éjszaka kirobbanó lövöldözést, melynél embernek nézték a szemközti fákat, ellenségnek a saját csapataikat, s így tudta, hogy a fia most igazat beszélt. És azt is sejtette, saját tapasztalatából, mit érezhetett a gyerek, mikor megtalálta sapkáján a lyukat.

Váratlanul elmosolyodott.

- Megijedtél, fiam?

- Nagyon! - vallotta meg restelkedés nélkül a gyerek. - Rettenetes volt arra gondolnom, hogy úgy haltam volna meg, hogy észre sem veszem.

- Azt csak a gyerekek hiszik, hogy az a nehezebb halál - mosolygott ismét Kaudersz. Aztán legyintett:

- Még nem mondtad meg, miért jöttél haza?

Feri sóhajtott. Most elmondhatná, mi történt azután...

Ők többet nem harcoltak. Ott maradtak a házban. A szomszéd pékségből kenyeret kaptak, és valahonnan messzebből kolbászt és nagy főtt húsokat. A százados harmadnap bement a városba hírekért, és csak egy hét múlva érkezett vissza. Ismeretlen fegyveresek jöttek vele és azt követelték, azonnal induljanak Ausztria felé.

- És a haza? - kiáltotta akkor ő.

A százados bágyadtan legyintett, és az újonnan jöttek rájuk szögezték fegyverüket. Vita nélkül el kellett indulniok.

Ötödmagával a vecsési határban sikerült megszöknie. Kispesten egy árokba dobta fegyverét és sapkáját is, hogy el ne árulja a golyó ütötte lyuk. Szerencséjére még aznap megtalálta Gabányit, és vele együtt főhadiszállásukra, a Péterfy Sándor utcai kórházba ment. Rengeteg fiatal gyűlt ott össze. Megszállták az orvosi szobákat és a folyosókat. Az alagsorban rejtették el a fegyvereket.

Egyébként teljes volt köztük a zűrzavar. Mindenki minden pillanatban vitatkozott, mindenkivel. Két hét alatt átértékelték az összes fogalmakat. A nyugatiakból árulók lettek és a népből tehetetlen tömeg. - És a haza? - lármázott barátja, a szerkesztő. - Gondoljátok meg, fiúk! El kell vetnünk az elavult fogalmakat! Csak aki előítéletek nélkül való, az lehet igazán szabad.

Félrehúzta egy sarokba Gabányit, és megkérdezte:

- Akkor mért harcoltunk?

Barátja szigorúan nézett rá:

- Ezt most nem szabad kérdeznünk! A Rádió ostroma folyik tovább, csak most mi vagyunk belül. És mi nem fogjuk megadni magunkat...

Vállat vont:

- Jó, ezt értem! És a haza...?

A szerkesztő fölemelte egyik ujját:

- A haza, szerintem, az olyan földterületek közönségesen használt neve, melyek miatt, bizonyos történelmi okok következtében az emberiség harca szétszabdalódik és összeszűkül. Jelenleg a mi területünk megszállás alatt áll, s mivel így azok az előítéletek, melyek e névhez

kapcsolódnak, számunkra igen hasznosak, egyáltalán nem ellenzem, hogy ezt az elnevezést használjuk mi is. Csupán arra figyelmeztetlek benneteket, hogy ti ne engedjétek magatokat ez előítéletektől befolyásolni, és ne feledjétek, hogy mi nem az úgynevezett népünknek, hanem az egész emberiségnek felelünk...

Ekkor ő hosszan gondolkodott, majd megrázta a fejét:

- Ezt én nem tudom elfogadni... Mert...

A szerkesztő azonban nem volt kíváncsi miértjeire. Ehelyett azt kiáltotta:

- Talán már készíted is magadnak odaát az utat?!

Igen, mindezt jó lett volna elmondani. De aztán eszébe jutott, hogy nemcsak a barátja sértegette, hanem az apja is. Az egyik avval vádolta, átáll, a másik, hogy félelmében kullogott haza. De hát mi joga bántják őt - ezek!?

Hirtelen megrendült az ajka, és aztán nyeglén vágta oda:

- Csupán azért jöttem vissza, apám, hogy tőled is megkérdezzem, mi a haza, a te véleményed szerint...

Furcsa dolog, de szinte jólesett volna neki, ha ezek után kap egy pofont, és haragban válhatna el. Kauderszben lett is volna hajlandóság, hogy a szemtelen kérdésre tenyerével adjon feleletet, de ekkor nyílt mögötte az ajtó, hátrafordult, és rémületében kerekre nyílt a szeme. Elkínzott arccal, halálra fáradtan, Gyuszi állt az ajtónyílásban, mellette, a fiú vállára támaszkodva, Kovács. Homlokán ütéstől származó daganat. Fáradtan rájuk mosolygott, aztán behunyta a szemét.

- Ültessétek le! - sírta el magát ugyanakkor Gyuszi. - Nem bírom tovább!

Míg a két férfi a legközelebbi karosszékre vezette a kis embert, ő levetette télikabátját, és felakasztotta az előszobában. Majd kiskabátját is letette, és fáradtan törölgette izzadó homlokát.

- Mi történt? - kérdezte Kaudersz.

- Egész úton aludt - panaszkodott a gyerek. - A lakásától idáig.

Hanem aztán megértette, hogy nem arra felelt, amit kérdeztek és felkiáltott:

- Összeverték a gyárban! Brinkmanék.

Egyszer már olvasta valahol, hogy járás közben is lehet aludni, de nem hitte el. Most aztán vele is ez történt. Persze, nem volt ez valódi alvás. Ha le kellett lépnie a járdáról, kinyitotta a szemét. Igaz, akkor is csak félig ébredt fel, mikor Gyuszi pityeregve könyörgött a lépcső alján, hogy legalább addig szedje össze magát, amíg az emeletre érnek, viszont később a karszékben heverve is tudta, mi történik körülötte. Hallotta a sürgés-forgást és a beszélgetés egyes töredékeit. Egy óra múlva mégis kipihenve, jókedvűen ébredt, és avval kezdte, hogy kinevette saját magát:

- A háztetőkre nem akartam felmászni, fiam? Ha kirugnak a gyárból, cirkuszban fogom mutogatni magam...

Aztán minden átmenet nélkül követelőzni kezdett:

- Reggel óta nem ettem. Hozzatok nekem szalonnát és egy fazék teát!

Kaudersz elégedetten mosolygott, és mint a mesében, varázslatos gyorsasággal asztalon termett a vacsora. Nemcsak szalonna volt, hanem tojás is. Teát ugyan fazék helyett csak egy félliteres bögrével adtak, de messzire szállt belőle a rum illata. A kis ember reszkető kézzel

rántotta magához a csészét, s még az orrát is beledugta, mint a kisgyerek. Csak a két szeme villogott elégedetten a csupor széle fölött, és anélkül hogy a teát elvette volna a szájától, ujjongott:

- Finom!

Valóban jól érezte magát. Tudta, hogy valahol mögötte ott van Lidi, és ettől szenvednie illenék, hogy előtte áll Ágostonnal a találkozás, s ettől félnie volna muszáj - s ehelyett a zsongító csönd különös könnyű mámorral töltötte el -, talán a mértéktelenül adagolt rum is a fejébe szállt. Félretolta a félig üres bögrét, és a tojásnak esett neki.

- Hát mi van avval a Brinkmannal, fiam? - kérdezte közben teleszájjal Ferit, ki az ablak alatt ülve mogorván bámulta, hogy ő mit csinál.

Feri fölkiáltott meglepetésében:

- Hát nem aludt? Mi azt hittük, alszik...

- Mit tudom én! - nevetett ravaszul. - Reggel óta nem tudom, mit csinálok, fiam... Ezt hallgasd meg, Kaudersz! Reggel bemegyek a gyárba, s ahelyett hogy csendesen meglapulnék, agitálnék a munkások között, és megkeresném a többi kommunistát, betörök Ágostonhoz, és azt mondom, - Rúgjatok ki, itt vagyok... Ennél bolondabbat kitalálni sem lehet!

Kaudersz megbocsátóan mosolygott. Mióta megtudta Feriről, hogy sikerült anyját megvizsgáltatnia, és kiderült, hogy csak az idegei mondták fel a szolgálatot, de a szívének semmi baja, reggel már haza is hozhatják, visszatért a kedve, és most vidáman tiltakozott:

- Nono, öregem! Gyszi nem azt meséli, hogy bolond voltál, hanem hogy hős.

- Természetesen - mondta Kovács. - Ti engem már annyira kikészítettetek, hogy tulajdonképpen nem is tehettem mást. Úgy bántatok velem, mint egy kutyával. Sőt még úgy se, mert a jó kutyát dicsérni szokta a gazdája, ti pedig engem mindig szidtatok. Addig rugdostatok, míg a feleségem is elhitte, hogy nem érek semmit, és kidobott. Érted? Egy híres, nagy, bátor ember összehúzódkodhatik, mert mindenki azt fogja mondani róla: okosan viselkedik. De én? - vállat vont - én...?

Elkomorodva ráncolta össze a homlokát.

- Nincs nagyobb méltánytalanság, Kaudersz, mint amikor a közlegénynek kell helytállni a csatában, amit a tábornokok vesztek el... Mert mit tehet a közlegény? Azt, amit én... Kitar az utolsó emberig, vagy kap két pofont, és hazakergetik...

- De Kovács bácsit nem kergették haza! - süvöltötte közbe Gyszi, aki eddig szoruló torokkal, remegve hallgatta a beszélgetést.

A kis ember nem felelt azonnal. Előbb rágyújtott egy cigarettára, és mohón szívta mellére a füstjét. Közben azonban a szalonnára tette a kezét, nehogy elvigyék előle.

- Éppen ezt magyarázom - mondta aztán egyszerűen. - Nem kergettek el, tehát hős vagyok. De az első esetben ez igazán csak rajtuk múlt, és ha akkor van eszük, és kidobnak a kapun, most te is így beszélnél rólam: szegény bolond... Úgy látszik, a hős és a bolond nincs is mindig nagyon messze egymástól, s legalábbis az ilyen kisembereknél, mint mi vagyunk, a szerencsén is múlik, hogy melyik lesz valakiből.

Kaudersznek már elmúlt a jókedve. Egyre dühösebben nézte barátját, és végül kitört:

- Nem értelek, Kovács! Úgy viselkedtél, mint egy kommunista, és úgy beszélsz, mint egy ellenforradalmár...!

Ám Feri, aki már régen nem nézett mogorván, hanem előrehajolva, egyre izgatottabban figyelt, most fölállt, odament az asztalhoz, és azt mondta:

- Én meg köszönöm, hogy ezt el tetszett mondani!

- Pedig - sóhajtott Kovács, és némi büntudattal húzta nyakába a fejét - lehet, hogy apádnak van igaza, és jobb nem beszélni ilyesmikről...

- De igen - felelte Feri. - Mert én már kétszer hallottam ugyanezt a történetet, egyszer Brinkmantól, egyszer az öcsémtől - a kettő nem is hasonlított egymásra, és én egyiket sem hittem el. Most aztán maga elmondta az igazat.

Apjára nézett:

- Én is úgy jártam itthon, mint Kovács elvtárs, apám. Egy jó szót vártam magától, és maga azt kérdezte, miért jöttem haza?

Most már lehetetlen hitelesen megállapítani, mi történt ezután. Kovács és Feri nem élnek, az öreg Kaudersz és Gyszi pedig ellentmondóan vallanak. Kaudersz azt állítja, hogy ő akkor nyomban megsajnálta a fiát, és csak azért nem szólalt meg mindjárt, mert kereste a szavakat. Gyszi szerint viszont apja úgy meredt Ferire, mintha előlről akarná kezdeni a veszekedést, majd szemrehányóan nézett Kovácsra, hogy mért ad még ő is lovat a fia alá. Szerencsére Feri nem apját nézte, hanem Kovácsot. Az pedig csodálkozva tárta szét a kezét:

- És mi van ebben rossz, fiam? Hát nem az a legfontosabb kérdés, hogy miért jöttél haza?

Abban aztán már mind a ketten egyetértenek, hogy ezután Feri zavarba jött, leült, majd (szemtelenkedés nélkül - mondja Kaudersz; értelmesen - véli Gyuri) elbeszélte a szerkesztővel történt esetét.

A kis ember maradék teáját kortyolgatva hallgatta a mesét, aztán megvakarta feje búbját:

- Pompás érvelés! Legalább belerúgtál, fiam?

De nyomban kijavította magát:

- Nem, nem rúgtál bele. Az efféle beszéd könnyen megzavarja az ember fejét. Talán az enyémet is megzavarná, ha érteném.

Ismét a csészéje fölé hajolt, mintha a teában keresné a magyarázatot. Aztán felderült az arca:

- De hiszen ez nagyszerű dolog! Én azt hiszem, a te barátod nem tökfes és nem is gonosz. Hát, ha egy ilyen embernek sárba kell taposni a tegnapi elveit, hogy megmagyarázhassa magának, miért harcol tovább... értitek? Erre mindenki rá fog jönni előbb vagy utóbb!

Elgondolkozva simogatta a haját:

- A tisztességes emberek közülük már nem tudják, mit akarnak, s így nem lehet jól verekedni. Az harcol jól, akinek olyan világos célja van, amiért az életét is szívesen kockára teszi. Mint mi... Tudjátok, reggel még én is azt hittem, hogy én veszem a hátamra a párt gondját, s még büszke is voltam, hogy milyen nehéz teher... Azóta azonban kiderült, hogy a párt vett a vállára engem, és nem engedi, hogy a földre essek újra. Ha máskor történik ez a dolog Lidivel - itt azért egy kicsit elcsuklott a hangja -, hát az engem teljesen kicsinál. De most van nekem nehezebb gondom is. Reggel például be kell mennem a gyárba...

Itt hirtelen elhallgatott, és meghökkenve bámult Kauderszre:

- Te! - kiáltotta aztán. - Muszáj nekem bemenni egyáltalán? Ha bemegyek, Ágoston az ujjá köré csavar... Valahogyan elszoxtunk mi attól, hogy vitatkozzunk a tömegek előtt - különösen

én. Hanem ezek a hülyék úgy megverték, hogy nyugodtan jelenthetek beteget. A történetk után csak nem gondolhatják, hogy gyáva vagyok?

Elkeseredve legyintett:

- Nem tudom, mi lenne a helyes... A Bakos kéne ide, az kiszámítaná...

Kaudersz habozás nélkül felelt:

- Nem szabad beteget jelentened. Én is bemegyek veled...

Aztán - mint később mesélte - megijedt. Hirtelen rájött, hogy nem is olyan egyszerű, amire vállalkozik. Kovácsnak van valami igaza. Ő még kevésbé tudja, mit mondjon a munkásoknak, hiszen azt sem tudja, mit akarnak, és mi fáj nekik. Csak most érezte át teljesen, mit jelent az, hogy mi engedjük megverni Kovácsot és Bakost, s most elszorult szívvel várta, hogy a kis ember mit fog dönteni.

Annak pedig hirtelen földerült az arca, mint akinek váratlanul támad valami kitűnő ötlete. De csak annyit mondott:

- Az anyád!...

- Kitaláltál valamit? - kérdezte Kaudersz.

Kovács dűnnyögött.

- Ki... ha a fiad végül elárulja, miért jött haza...

Abban aztán megint egyetértének apa és fia, hogy Feri arcából ekkor kiszaladt a vér, lassan fölállt, és halálra bántva, szó nélkül kifelé indult, de Kovács rászólt:

- Maradj csak itt, senki sem sérteget! Csupán nem arra válaszoltál, amiről kérdeztelek. Nem az érdekelt, mi okból jöttél haza, hanem, hogy mi célod van vele? Magyarán szólva mit vártál tőlünk: bocsánatot vagy büntetést?

Erre a fiú visszafordult, lehajtott fővel álldogált egy ideig, aztán kihúzta magát, és nagyon szilárdan mondta:

- Büntetést!

- Én - meséli Kaudersz - nagyon megörültem válaszának. Férfias beszéd volt. Hozzáléptem, megöleltem, és azt mondtam: „Helyes! Menj a rendőrségre, és jelentsd fel magad!” Ő pedig keményen megszorította a kezem.

Csak azután láttuk, hogy Kovács hunyorogva néz ránk, és olyan arcot vág, mint aki savanyú almába harap.

- Nasszerű ötlet! - mondta gúnyosan. - Hazaengedik. Mit kezdenének vele?

Nyugodtan letekerte lábáról a borogatást, aztán elémbe állt, és farkasszemet nézett velem.

- Nézd, Kaudersz! - kezdte. - Én nem vetem meg a fiadat, hogy a tüntetőkhez csatlakozott. Te nevelted, nem is lehetett több esze. Azért sem vetem meg, hogy fegyvert fogott. Ő ezt érzi, és ezért hisz nekem. De én nem tudom megvigasztalni. Magának kell megbüntetnie magát. Hozzánk kell állnia.

Isten ne vegye bűnömül, de én még, ma öt év múlva is látni vélek Kaudersz arcán valami csodálkozást, amikor ezt elmeséli nekem. Akkor ez a kijelentés megdöbbentő lehetett. Ő azt állítja, hogy mikor magához tért első meglepetéséből, veszekedni kezdett Kováccsal, és sokáig ordította vele. De Gyuszi erre csak nevet, és legyint:

- Fenét ordított! Kidiózott a szeme, és azt lihegte: büntetés? Hol itt a büntetés?

- Különben - vallja be - nekem sem tetszett, hogy a bátyám eddig ellenünk volt, most pedig csak úgy gavallérosan átlépjen hozzánk.

A kis ember azonban nem engedett:

- Nézzétek meg magatokat a tükörben - kiabálta -, majd meglátjátok, hol van a büntetés! Nemcsak a volt barátai nem fognak kezet fogni vele, a mieink se nagyon. Mindenki azt fogja hinni, hogy a bőrét akarja menteni.

Fáradtan vállat vont.

- És mégsem tehet mást... szegény.

- Szegény! - mondom most én is, és megakad kezemben a toll. - Azóta meghalt. Életével váltotta meg a becsületét. Nincs kivel pörölnünk, nem tudjuk, mit mondanánk neki, ha életben marad. Akkor csak állt, állt, hallgatott, nem mert dönten. De azért nem tiltakozott, amikor Kovács ráparancsolt:

- Reggel bejössz velem a gyárba, fiam!

ÖTÖDIK FEJEZET

Nehéz továbbmesélnem ezt a történetet. Folyton az jár az eszemben: hol volt azelőtt a kis ember, mért nem ismertük, mért nem tudtuk róla, hogy milyen?

Tudják, miért neveztük ki Sándort Kovács helyett? Mert őt tartani kellett valamivel, Kovácsra pedig anélkül is lehetett számítani...!

És tudják, miből következtettük ki aztán, hogy nem sokat ér? Abból, hogy hét évig volt fali-újságfelelős, és nem unta meg! Bármekkora szégyen is, be kell vallanunk, hogy aki szó szerint elhitte, amit mondtunk neki, azt magunk is ostobának tartottuk egy kicsit.

Vagy nem szégyen, hogy másnap az egész gyár Kovácsra várt az udvaron, és annyi ember között egy sem akadt, aki legalább remélte volna, hogy győzhet is? Aki vele tartott, azt kívánta, bárcsak ne jönne be... Ágoston is azt vallotta később a bíróság előtt:

- Csak attól félttem, hogy otthon marad...

Pedig akkor már minden úgy történt, ahogy Kovács tervezte.

Vártunk rá egy órát, kettőt, két és felet - aztán lemondunk az ingyen cirkusztól. Aki Ágoston pártján állt, nevette a kis embert, hogy beijedt, megszaladt. Mi pedig avval mentegettük, hogy bizonyosan beteg.

Ekkor érkezett Bakos.

Mi először megdöbbszünk. Tegnap elég világosan értésére adták, mit csinálnak vele, ha még egyszer bejön. A neve ott állt a kitiltottak listáján, és mi láttuk, hogy megáll a kapu előtt, elolvassa a névsort, aztán vállat von, és belép az udvarra. Csodáltuk bátorságát. De ő aligha számított arra, hogy mind ott leszünk az udvaron, mert mikor meglátott bennünket, elvesztette a fejét. Letért az útról, és a fal s a tömeg közötti szabad helyen sietett az irodák felé, és látszott rajta, hogy szeretne mielőbb túlkerülni a veszélyes szakaszon.

Galambos elébefutott, és így állította meg:

- Nem kaptál még eleget, Bakos?

A titkár nem válaszolt. Megfordult, és odajött hozzánk. Úgy látszik, közelünkben mégis nagyobb biztonságban érezte magát. De a szeme összeszűkült, és aggódalmasan nézett végig sorainkon. Talán azokat kereste, akik előtte való este részt vettek megvetésében. Hát láthatott eleget, és nem is sütötték le előtte a szemüket.

Ágoston megértette, mi történik Bakosban, és kurtán felnevetett:

- Menjen haza, Bakos! Hiszen maga fél!

- Félek! - felelte az idegenszerű hangon. - Természetesen. Maga is félne a helyemben.

- Én ugyan nem! - nevetett újból Ágoston. - Én a maga helyében nem mennék el oda, ahonnét egyszer már kidobtak.

Ám Bakost megerősítette saját hangjának visszaverődése a falakon, és most már szabadabban folytatta:

- Azt el is hiszem - mondta és hangjában a gúny egy árnyalata vegyült. - Csakhogy nálunk az a törvény, hogy a parancsot teljesíteni kell. Én pedig parancsot kaptam, hogy jöjjen ide.

Galambos ekkor már ott állt a háta mögött, és megint kiabált. Nem lehetett pontosan érteni, hogy mit, de az volt a lényege, hogy nekünk odakintről nem parancsolhat senki más, csak a Budapesti Munkástanács.

- Csakhogy nekem a gyárból parancsoltak - fordult feléje Bakos.

Már elég flegmán viselkedett. Úgy látszik, érezte, hogy nem akarunk több verést látni, s a legrosszabb esetben is csak haza fogjuk küldeni. Egyikünk sem tűrte volna, hogy Galambos parancsolgasson neki. Ágoston le is intette a hangoskodót, s most ő kérdezett - gúnyosan, de hidegen.

- Magának parancsoltak, Bakos? A titkárnak? Ne vicceljen, kérem! Ki parancsolhat magának - itt?

- Kovács! - felelte tüstént Bakos, és maga is elmosolyodott. Hanem aztán kihúzta magát, és szembefordult velünk:

- Ti is beláthatjátok, hogy az ilyen ember parancsát nem lehet nem teljesíteni...

Ezt már nagyon komolyan mondta, de mi nem hittük el. És ő nem lepődött meg ezen. Valószínűleg ő is meghökkent először, mikor Gyuszi hajnalban átadta Kovács üzenetét. „Parancsolom!” - ez nagyon furcsán hangzott a kis ember szájából, még közvetítéssel is. És talán még akkor is csodálkozott, amikor ezt mondta:

- Engedelmeskedem.

Hát most szó nélkül tűrte, hogy mi összevissza kiabálva gúnyolódjunk vele:

- Eltévedtél, jó ember! Micsoda Kovács?

- Fütyül az neked bejönni, Bakos!

- Mi van Kováccsal? Tudsz róla valamit?

Ágoston pedig megvárta, amíg lecsillapodik a hangzavar, aztán így foglalta össze mindannyiunk véleményét:

- Most láthatja! Vagy lóvá tették, vagy hazudik! Kovács be se jött.

- Dehogysem! - mondta ekkor a portás, aki a nagy lármára hozzánk csoszogott. - Kovács úr öt órára bejött, és azóta az irodán tartózkodik. Gizike, Kaudersz Gyuszi és egy ismeretlen fiatalember vannak vele...

Ismét nevettünk. Ebben a bent a bárány kint a farkas játékban volt valami pokolian mulatságos. A kis ember kétségtelenül jól kitolt velünk. A meleg szobából nézte, hogy fagyoskodunk mi az udvaron, s hogy páváskodik Ágoston föl és alá. No de a lényeg mégiscsak az volt, hogy nem maradt odahaza, nem bújt el az összecsapás elől, s mi semmivel nem adtunk több sanszot neki, mint azelőtt. Ágoston maga akkorát örült, hogy mindjárt el is követte az első hibát. Ahelyett hogy a munkástanács határozatának érvényt szerezve hazaparancsolta volna Bakost, ezt kiáltotta:

- Akkor szaladjon érte, és hívja ide! Beszélni szeretnék vele.

Bakos udvariasan meghajolt:

- Talán jöjjön maga velem, szívesen látjuk a pártirodán.

Na persze Ágoston - Ágoston, és nyomban megtalálta a helyes választ:

- Szeretne elbújni, mi? hát nem, barátocskám: *nekünk* nincsenek titkaink. Találkozunk csak a munkások előtt.

- Nem kell sokáig várnia, elnök úr! Már jönnek is - szólt ekkor közbe a portás. Úgy látszik, egy ember mégiscsak volt köztünk, aki kezdett valamit sejteni. Az öreg szocdem sok politikai csatát látott már, és érezte, hogy fordulat következik. Mi pedig az irodaépület felé fordultunk, és megláttuk őket. Ügyesen csinálták levonulásukat. Gizike jött elől. Márpedig senki nincs a gyárban, aki ne szeretné Gizike mosolyát.

- Ez igen! Szóval leskelődtek az ablakon, és mikor meglátták, hogy itt a segítség, előmászta. Hogy is mondta a költő? Örvendj, Bakos, ugorj, Bakos...! Magának kell megmentenie a kommunisták becsületét...

Talán helyénvaló lett volna az effajta gúnyolódás, ha Kovács jön az élen. De mi Gizikét láttuk magunk előtt, s nem szerettük róla azt hallani, hogy előmászik. Dehogy mászott! Repült Bakos felé, s mikor odaért hozzá, megölelte és megcsókolta kétfelől. Kovács megkésett mögötte, hiszen bicegett, és különben is az ismeretlen fiatalembert tolta maga előtt.

- De hol van Ágoston? - kérdezte aztán köszönés helyett.

Odanéztünk, és - furcsa dolog - Ágoston valóban nem állt az előbbi helyén, hanem valamilyen okból elvegyült a munkások között. Csodálkoztunk. És nemcsak mi csodálkoztunk, hanem a fiatalember is, aki különben nem sokáig maradt ismeretlen, mert már mondták róla mindenfelől, hogy a Kaudersz idősebbik fia.

- Miféle Ágoston? - kérdezte ő.

Ágoston pedig kilépett a tömegből, és azt mondta:

- Én!

Aztán felkiáltott:

- De hogy kerülsz ide te?

A dolgoknak van valami sajátos humoruk. Gyakran fordul elő, hogy egy bizonyos eset pont akkor látszik egészen világosnak, amikor éppen nem az. Mi most döbbsztünk rá arra, hogy talán mégsem Ágoston itt a főrendező, amikor Kovács tervei kezdtek egy kicsit összezavarodni. Hiszen a két ismerős összetalálkoztatása nagyon hatásos fordulatot adott az eseményeknek, csak éppen a kis embernek sejtelve sem volt arról, hogy azok ketten ismerik egymást. És levonulásukat csak az találhatta ügyesnek, aki nem tudta, hogy ő egyáltalán nem akart az irodából kimozdulni addig, amíg szét nem oszlik a népgyűlés.

Éjjel, mikor tervét elkészítette, még egyáltalán nem számolt azzal, hogy Ágoston ekkora előkészületeket tesz fogadtatására. Azért jött be olyan korán, hogy mielőtt szembekerülne ellenfelével, a Kaudersz gyereket végighurcolja a gyáron, mindenkinek elmesélje történetét, és ilyen módon megpróbálja a sztrájk kérdéséről a hazafiasságra terelni a vitát. Titokban abban is reménykedett, hogy a gyerek belemelegedve a beszéd jó részének terhére is leveszi a válláról.

Örült tehát, hogy Morocz bácsin kívül senki nem látta megérkezésüket. Bevonult az irodára, megállt az ablaknál, és leste az udvart. Csak Gizike üdvözléséért hagyta el egy időre őrhelyét, de hamarosan visszaállt ismét. Onnan látta, hogy Ágoston tartóztatja az embereket, s ebből megértette, hogy terve kútba esett, mert az összecsapás korábban lesz, mint remélte.

Nagyon megijedt. Ám egyszerre különös emlékek támadtak fel a múltjából. Valamikor régen, nagyon régen, már látott ilyen tömeget az udvaron. Negyvenhatban történt. Akkor is sztrájk volt. Asztalt tettek ki a közepre, de hasztalan álltak föl rá egymás után a kommunisták, nem tudták meggyőzni az embereket. Pedig nem beszéltek rosszul. Elmondták, hogy a helyzet megjavításának egyetlen útja a munka. De a kukoricakásán éhező munkásokra nem hatottak

az okos szavak, és Bakost már szóhoz sem engedték jutni - a központ kiküldöttje pedig sehogy sem érkezett meg.

Ő akkor még egészen fiatal volt, nem sejtette, milyen felelősségteljes dolog egy népgyűlési felszólalás, és hirtelen elhatározta, hogy ő pedig rendet teremt. Se szó, se beszéd, felkapaszkodott az üresen maradt asztalra, s közben kaján dühvel gondolt arra, hogy őt aztán hiába fogadják fülsiketítő hangorkánnal, nyomban torkukra forrasztja az üvöltözést.

Előző napon egy sült tyúkocskát kaptak egy vidéki nagynénikétől, és az anyja ráerőszakolta az egyik combot, vigye be magával. Eddig nem merte kicsomagolni, nehogy kinézzék a szájából. Most az asztal tetején kibontotta a szalvétát, elővette bicskáját, és pimaszul falatozni kezdett. Egyszerre csönd lett az udvaron. Éhes csend.

- Mit csinálsz!? - kiáltotta végre valaki, de szinte borzadozva.

- Nem látod? - felelte ő könnyedén. - Eszek. Sült csirkét. Jó. Akarsz egy falatot?

Aztán más hangon tette hozzá:

- Azért az mégis különös, hogy szívesebben hallgatjátok a csámcsogásomat, mint az okos beszédet...!

Óriási fejmosást kapott. A központi küldött a kacagástól könnyezve, de mégis komolyan veszekedett vele.

- Az osztályharc akkor sem kabaré, ha jól sül el a tréfa!

Igen, akkor napokig nevettek az ötletén, és nem lett semmi komolyabb baja. Csakhogy később is előfordult, hogy míg mások komoly dolgokat mondtak, neki valami tréfa jutott az eszébe, szót kért, elmondta - s aztán mindig letolták.

- Mit csináljak? - panaszkodott egyszer. - Tréfára jár az eszem.

- Az eszed járhat - felelték. - A szád nem.

Egyszer aztán őt bízták meg egy beszámolóval. Előre el kellett készítenie a szövegét, és háromszor változtatták meg, mielőtt elmondhatta. Őt a frász törte olvasás közben, nehogy elmondja hirtelen felmerülő ötleteit, s ezért aztán nyögött és dadogott. Nem is szólalt fel többet - igaz, nem is kérték.

- Pedig - fordult hátra az ablakból - vicceket még most is tudnék mondani nekik!

- Mondjon azt, Kovács bácsi! - könyörgött Gizike, aki a legtürelmetlenebb volt közöttük. - Csak menjünk le már! Nem szabad itt bujkálni.

Nem is válaszolt. Ismét az udvart nézte, és várt. Ekkor már eltökélte magában, hogy a jó meleg irodában kibőjtöli, amíg bennünket szétkerget az unalom és a fagy, s aztán mégiscsak beviszi a műhelyekbe a Kaudersz gyereket.

Ezért mondhattam, hogy tíz óráig ő volt az események rendezője, nem Ágoston. Hanem aztán jött Bakos, megpróbált beosonni az irodába, Galambos útját állta - s ezáltal egészen új helyzet keletkezett. Kovács onnan fönről azt hitte, mi haza akarjuk vágni a titkárt, s ezért az udvarra zavarta egész nyáját, majd maga is utánuk baktatott, hogy megjelenésükkel elterelje Bakosról a figyelmünket.

Nem, nem ő rendelte előre Gizikét sem. A véletlen hozta így. S míg mi csak azt láttuk, milyen hatásosan prezentálja egymásnak a két ismerőst, neki hideg futkosott a hátán, és azon törte a fejét, vajon felhasználhatja-e ezt a véletlent legalább arra, hogy a főkérdésekről elterelje a beszélgetést.

Eleinte a szerencse kedvezett tervének, Ágoston dühében otthagyta Ferit, és öneki támadt. Hogy hiába akarja rendőrkézzre juttatni, nem fognak sikerülni aljas tervei.

- Te érted ezt, Bakos? - kiáltotta ő színpadiasan. - Mert én nem, egyáltalán! Ide jövök, hogy segítségét kérjem, ő pedig gyanúsításokkal fogad.

- Kovács bácsi egyáltalán nem sejtette, hogy mi ismerjük egymást! - erősítgette Feri is. Ágoston pedig elhallgatott, de továbbra is gyanakodva nézte két emberét.

Ekkor állt Kovács a meredek szélén, egyetlen rossz mozdulat, és belezuhan. Mi sem nagyon hittük, hogy véletlen lenne ez a találkozás, s azt is gyanítottuk, hogy a kis ember színészkedik. Az a terve, hogy tovább erőszakolja Feri ügyét, nem volt helyes, és nem is sikerülhetett. Ágoston könnyedén védte ki hadmozdulatait.

- Jó - mondta -, elhiszem. Hanem a fiatalember ügye ráér! Előbb arra felelj itt a munkások előtt: milyen jögon neveztél tegnap csirkefogónak engem?

És nyomban felzúgott a jól szervezett szavalókórus:

- Úgy van! Erről beszéljen! Erre vagyunk kíváncsiak...

A kis ember pedig elsápadt. A harc elől nem lehetett többé kitérnie, de nem talált kellő szavakat. Állt és hallgatott, és ha jól emlékszem, messziről láthattuk, hogy az ajkát harapdálja. Olyan soká tartott a hallgatása, hogy még egy perc, és mindennek vége van: a munkások azt fogják hinni, elismeri, hogy hazudott...

Ekkor közbesüvített Galambos, aki egyáltalán nem értette a tömegpszichológiát:

- A sztrájkról beszélj, Kovács!

Kovács megrezzent, aztán váratlanul elnevette magát, és nagyon egyszerűen mondta:

- Ha bolond leszek, komám! Ez a ti Ágostonotok máskor is sokkal okosabb nálam, hát még most, mikor tegnap azt a kis észt is kivertétek a fejemből, ami benne volt...

Később sokat nyaggattam Kovácsot, mire gondolt, mielőtt ezt a pompás választ kitalálta. Azt állítja, hogy semmire, csupán elvesztette önuralmát, és kimondta, ami a nyelvére toluult. El kell fogadnunk, bár nehezen hihető. Szerintem tudva vagy tudatlanul, de zseniális fölfedezést csinált. Órák óta egy rögeszme lázában égett az egész gyár, ezért mozgósított Ágoston, ezért izgultunk mi: abban a tévhitben, hogy szörnyű szégyen lesz, amikor kiderül, hogy a kis ember mint vitatkozó a köldökéig sem ér Ágostonnak. Amikor aztán a kis ember csak úgy könnyedén kimondta magától az igazságot, egyszerre kiderült, hogy nincs benne semmi. Semmi pláne - ahogy Kaudersz Gyuszi mondaná.

Mi nagyot kacagtunk, Kovács pedig megkönnyebbülve elénkbe állt, és tréfásan kérdezte:

- Vagy muszáj a sztrájkról beszélnem, fiúk?

- Dehogyan muszáj! - kiabáltuk mi összevissza, s közben nagyokat neveltünk. - Beszélj, amiről akarsz! Ne is törődj velük.

- Ne hagyd magad megerőszakolni, Kovács! - süvöltötte valaki stentori hangon.

- Látod, én csak ekkor kezdtem gondolkodni, komám! - meséli a kis ember. - Hogy a fene egyen meg engem, egész éjjel nem tudtam aludni, úgy capliztam ezektől a gazemberektől, csupán azért, mert nem akartam bevallani az igazat. Elég különös dolog. De ha már az igazságnál tartunk, van itt a sztrájkon kívül is egy-két dolog, amiről nekik sokkal kellemetlenebb beszélni, mint nekem...

Ez már aztán egészen világos. Háta mögött ott állt az aranyhíd, melyen gond nélkül visszavonulhatott. Nem csuda, hogy megijedt, mikor megértette, hogy visszavonulás helyett támadhat is. Most aztán kockáztasson-e, vagy hátráljon meg kockázat nélkül?

Azt hiszem, a siker csábításának még csak ellenállt volna, de annak nem, hogy végre-valahára annyi esztendő után, megint egyszer csinálhat egy igazán jó tréfát. Rászánta magát.

- Tudjátok - morogta csendesen -, félek is egy kicsit tőletek. Ha tudnám, miért vertetek meg tegnap, talán vállalnám a vitát. De sejtelmem sincs róla. Akkor pedig újra elkövethetem ugyanazt a hibát.

Savanyúan csóválta a fejét.

- Nem akarom, hogy még egyszer megverjenek...

Mi persze azt hittük, egyszerűen azért járátja a száját, mert nagy megkönnyebbülésében nem bírja becsukni. Nem csuda, hogy Galambos is léprement neki.

- Nem tudod? - ordította gúnyosan. - Hát ki csirkefogózta le a munkástanács elnökét?

Ez viszont annyira világos válasz volt, hogy még Ágoston is bólogatott. Csak a kis ember hunyorgatott hitetlenül:

- Lehetetlen! Nem hiszem el!

Most már az egész ellentábor háborgott:

- Micsoda szemtelenség ez? Mi az, hogy nem hiszed?

Emlegettek ott mocskos száját és más egyebet is, de Kovács nyugodtan megvárta, amíg a vihar lecsendesedik, aztán változatlanul szelíden mondta:

- Hát ha így akarjátok, legyen így. Minek ezért annyira kiabálni. Akkor csak azt mondjátok meg, ki árult el Brinkmanéknak, mit mondtam én a zárt ülésen? Galambos nem, mert ő ki se tette a lábát, senki nem ment ki a szobából. Egyedül Ágoston... Ezek szerint ő küldte nyakamra a fegyvereseket...

Egyszerre csönd lett. Döbrent csönd. Amit hallottunk, nem volt hihetetlen. S a beállott csöndben szelíd gúnnal mondta a kis ember:

- Én persze ezt lehetetlennek tartom. Ti bizonygatjátok, hogy így van.

Most Ágoston került bajba. Ha egy pillanatra elveszti a fejét, vége van. De nem vesztette el. Mikor megértette a vádat, elmosolyodott és elismerően mondta:

- Kitűnő! Magam sem találhattam volna ki jobban! Akkor is mosolygott, mikor Széll, maga Széll támadt rá:

- Tehát igaz?

- Mi? - kérdezte fölényesen. - Hogy csak én mentem ki a szobából? Te is tudod, hogy igaz. Azt is, hogy ezek szerint más nem értesíthette volna Brinkmanékat mint én.

Felemelte hangját:

- Szerencsére, én már az ülésen megmondtam, hogy Kovács megveretése az általános kommunistaellenes gyűlölet vadhajtása csupán, politikailag éretlen elemek sajnálatos jusztizmordja.

Odalépett a kis ember elé, és kedvtelve mondta:

- Sajnálak, komám, de ez az igazság. Azért vertek meg, mert nagyon gyűlölik a barátaidat.

Kovács pedig ránk nézett, és látta, hogy csak félig hisszük el Ágoston szavait. Támadása nem sikerült ugyan, de még vereség nélkül kitérhetett a további csata elől. Nyomban visszavonulót fuvatott.

- Egy okkal több - mondta készségesen -, hogy most ne vitatkozzam veled.

És egy pillanatra Ágostonnak is be kellett ismernie, hogy terve nem sikerült.

- Ahogy akarod! - mondta látszólag közömbösen, hanem azután még egyszer próbálkozott: - persze, félned már nem kell. Többet már nem bántanak, mert mi nem engedjük.

Most szállt Kovács fejébe a vér. Mi láttuk, hogy valami nagyon kikívánczik belőle, háromszor is el akart menni, de mindannyiszor újra visszafordult, és végül gúnyosan azt mondta:

- Olyan ostoba azért nem vagyok, Ágoston, hogy még ezt is elhiggyem neked. Azért nem vernek meg többet, mert a munkások nem engedik.

Cigaretta rántott elő a zsebéből, idegesen rágyújtott, s aztán büszkén folytatta:

- Mert igaz, hogy te okosabb vagy nálam, de engem jobban szeretnek a fiúk...!

- Pompás válasz! - fogják most mondani. - Ki hitte volna, hogy a kis embernek ennyi esze van?

No, de lassan a testtel! Gondoljanak a dolgok humorára, s ne galoppírozzák el magukat. Nem mi voltunk Kovács ellenfelei, se maguk, se én. Minket zavarba hozott volna ez a fordulat. Ágoston örült neki. A tárgyaláson maga vallotta be:

- Én csak attól féltem, hogy nem sikerül vitára kényszerítenem...

Egy ügyes fordulattól azonban nem ijedt meg. Hát istenem! A kis ember szerencsésen kapta, s egészen ügyesen játszotta ki a lapokat. Na és? Nem Plüss Simon ő, hogy irigyelje egy ilyen kis embertől, ha jobban szeretik... Fő, hogy itt maradt s beszél...

Megfogta Kovács kabátján a gombot, barátságosan mosolygott rá.

- Ebben teljesen igazad van. Még én is jobban szeretlek, mint magamat. Édes kis ember vagy, öregem. Ne hidd, hogy irigyelem a népszerűségedet! Ha tegnap nem csirkefogózol le engem, most istenbizonnyal veled örülök. Így azonban nem engedhetem meg neked, hogy győztesként hagyd el az udvart, mert ez, sajnos, már politika. És mivel csak addig szeretnek téged jobban, míg a sztrájkról nem vitatkozol, továbbá mivel van annyi tárgyilagosság a barátaidban, hogy tudják, ebben viszont nekem van igazam, kénytelen leszel vitába szállni velem.

Volt bennük annyi tárgyilagosság. Ebben neki volt igaza. Kovács is tudta ezt, és megijedt. Aztán egyszerre - de hogy is fejezzem ki magam - nem volt megijedve. Nem tudom én azt jól megmagyarázni, mi történt vele. Jelzem, ő maga sem.

- Öregem, szép idő volt, sütött a nap - mondja -, és eddig nem is maradtam annyira alul, mint várható lett volna. Gondolkoztam, miért van ez, és rájöttem, hogy én igazat mondok, ő hazudik, s ez az utóbbi annyival nehezebb, hogy csaknem kiegyenlíti az esélyeket. Arra aztán már könnyű volt rájönnöm, hogy ez a pacák tulajdonképpen a veszett fejsze nyele után rohan, nekem pedig még ott a nagy tromfom, a Kaudersz-gyerek. - Tehát én már nem sokat veszíthetek, ő viszont annál többet. Hát miért ne beszélgessek vele?

Persze azért vakarta a fejét, de megmondta világosan:

- Csak azt nem értem, mire jó ez neked? Mert ha a vitában te maradsz felül, az még nem azt jelenti, hogy a sztrájkotok jogos, hanem csak azt, hogy kettőnk közül te vagy az okosabb. Ez pedig nem titok, tudják előre is. De ha te mindenáron be akarod bizonyítani...

Ágoston nyomban vette a lapot. És most megint nem tudom, hogy fejezzem ki magam. Attól félek, a kisembert félelmetesen jó taktikus színében tüntetem fel. Pedig helyében bármelyikünk ezt mondta volna, ha nem szégyelli magát. Egyszerűen az bizonyosodott be, hogy mi legyőzhetetlenek vagyunk, ha meg merjük mondani az igazat. És ez az, amit Ágoston nem érthetett meg soha.

- Nem kívánom korlátozni a vitát - mondta tüstént. - Hívd segítségül Bakost. Róla aztán nem mondhatod, hogy ostoba.

Talán úgy látszott eddig, mintha folyton kicsinyíteni akarnám Kovács értékeit. De szó sincs róla. Éppen azt szeretném aláhúzni, hogy ami ezután történt, azt helyében egyikünk sem csinálta volna meg. A válság ideje elmúlt, önbizalma megerősödött, és végre szabadjára eresztette sajátos humorát. Mindössze azt kötötte ki, hogy még a vita előtt próbáljon Ágoston Kaudersz Ferin segíteni - róla különben azt állította, hogy előző este maga ellen akarta fordítani a revolverét. Azt is megmondta, hogy őt nem annyira a fiú, mint inkább az apja érdekli, de annak a kedvéért viszont becsületszavát adja, hogy amennyiben Ágoston a fiú megmentésében lehetőségeihez képest közreműködik, ő a sztrájk ügyére önként visszatér. Ágoston persze azt hitte - s ez egyezett a mi véleményünkkel is -, hogy ez a kis ember utolsó kibúvási kísérlete, hogy a végén kevésnek fogja ítélni az ő segítő készségét, s ezzel az ürüggyel megkísérli visszavenni a szavát - de ez már cseppet sem izgatta. Ezért aztán jókedvűen adta be a derekát.

- Na, bökd ki végre, mit akarsz? Miben segíthetek?

S ekkor a kis ember hirtelen kihúzta magát, és - mennydörgés-villámlás - egyszerre lecsapott:

- Magyarázd el neki, hogy ezután miért nem kell szeretnetek a hazátokat.

Rettentő régen volt ez - több mint öt éve, nem tudom, egyszeri hallásra megértik-e a helyzetet? Mi akkor már több mint egy hónapja, állítólag mindent a hazáért tettünk. Érte dolgoztunk, vagy nem dolgoztunk, túrtuk vagy nem túrtuk az utcai gyilkosságokat, követtük vagy nem követtük vezetőinket - és akkor most egyszerre?

- Mit mondott? Hogyan? - hallatszott mindenfelől.

Annál vakmerőbb vádat, mint amit a kis ember emelt Ágoston ellen, akkoriban nem lehetett kitalálni sem. S olyan váratlanul jött, hogy a munkástanács elnökének is elállt a szava. Rögtön megértette, hogy a kis ember ismeretlen adukat őriz a tarsolyában, amiket még csak ezután fog kijátszani, s hogy máris olyan területre vonszolta, ahol ő nem érzi jól magát - és mindannyiunk közül ő tudta legjobban, hogy ez mit jelent. Egyelőre nem is jutott más az eszébe, mint hogy fenyegető hangszílyal ezt kérdezze meg:

- Mit beszélsz?

Süket csönd ült az udvaron. S ekkor a kis ember sok humorral és szenvedéllyel előadta a százados esetét, aki a fiúkat fegyverrel akarta hazájuk elhagyására kényszeríteni, majd áttért a szerkesztő ügyére. Itt persze már élt avval, ami közben derült ki, hogy Ágoston is Kaudersz Feri baráti köréhez tartozik, s ügyes célzásokkal éreztette, hogy a szerkesztő gondolatai az Ágostonétól nem lehetnek idegenek.

- De hát neked meséljem? - kérdezte minduntalan. - Te ismered, nem én.

És Ágoston néni tagadhatta le, hogy ismeri Gabányit. Csak azt vethette közbe:

- Sejtelmem sincs róla, hogy miről beszélsz!

- Ej hát arról, hogy a haza a barátod szerint is elavult fogalom - mondta Kovács könnyedén és meghajolt.

Mi felhördültünk, s a messze számított kombinációk emberének most nem maradt ideje, hogy mérlegelje az eshetőségeket. Mondta, ami először a szájára jött:

- Rágalom!

Csak azután nézett a gyerekre, és elhallgatott. Mi is Ferit néztük, és nem volt kétségünk. A kis ember nem rágalmazott. Olyan gyötrelem ült a fiú arcán, hogy most még azt is el tudtam képzelni, valóban maga ellen akarta fordítani a fegyverét.

Ágoston most rettenetesen gyűlölte a szerkesztőt. Jobban, mint a mindent kibeszélő Mindszentyt, jobban, mint azt az ismeretlen századost, aki a fiúkra szegeztette a fegyvereket. Ezekre azt mondhatta, árulók. De mit mondjon a barátjáról? Az ilyen szövetséges veszélyesebb, mint az ellenség, mert ezt az állatot erkölcsi meggondolások vezetik, ez csak akkor tud irányt változtatni, ha előbb ideológiailag meggyőzte magát... Hogy törheti egy felnőtt ember ilyen örültségeken a fejét? Haza - nem haza, mintha ez lenne most a legfontosabb...! De legalább tartaná magában a véleményét ez az átkozott, és ne fecsegné el a többi hülyének...!

- Ha ezt mondta, akkor bolond! - mondta mély meggyőződéssel. - Már rég nem találkoztam vele, nem tudom, mit beszél. Éntőlem ne várj magyarázatot, mert én töretlenül azt vallom, hogy a haza mindenekelőtt.

Kovács pedig úgy tett, mintha meghökkenne, és gondolkozna a válaszon, aztán csodálkozva fűttenyentett.

- Te érted ezt? - kérdezte Bakost. - Mert én nem értem egyáltalán!

Mennyivel másképp hangzott most ez a két kurta mondat, mint az előbb! Fölény volt benne, ingerkedés. Vártuk a csattanót, és jött is hamarosan.

- Akkor mért mondja nekik, hogy sztrájkoljanak...?

S mikor ez a pofonegyszerű gondolattársítás, az egész beszélgetés kihegyezése arra, amit eddig látszólag kerülni akart, nemcsak a mi szavunkat vette el, hanem Ágostonét is, jólelkűen, szinte baráti tanácsként azt mondta neki:

- Előttem nem kell megjátszanod magad! Én már tegnap megmondtam, hogy csirkefogónak tartalak...

Intett társainak, és gyorsan elvonult velük. Ágoston és Galambos pedig ott maradtak az udvaron, és nem volt kivel vitatkozniuk.

A pártirodán csendes diadalt ültek az elvtársak - azaz, nem is volt olyan csöndes a diadaluk. Közbe meg is szaporodtak. Gábor és Dallos természetesen nyomban hozzájuk csatlakozott, aztán jött még három ember, akinek egyáltalán nem fontos a neve - talán csak annyit, hogy én voltam az egyikük. Körben álltunk a kályha előtt, és egymás szavába vágva idéztük fel és tódítottuk az eseményeket. Kovács nem vett részt beszélgetésünkben, csak mosolygott, és csóválta a fejét. Annál hangosabb volt Bakos.

- Ez jó, ez jó! - hahotázott minduntalan, aztán hozzátette: - Csak tudnám, hol tanultad ezt, öregem?

- Éppen annyit mondott, amennyit kellett - dicsértük egyhangúan.

Minket, akik később jöttünk, arról faggattak, mit csinált azután Ágoston.

- Magyarázkodott?

- Eh - mondtam, egy kicsit kijózanodva -, annál több esze van. - A vállát vonogatta és nevetett. Aztán elment.

- Galambos viszont annál izgatottabban szájalt - kezdte Bodnár, de elfúlt a szava, mert eszébe jutott, hogyan rángatta el Ágoston Galambost, és lökdöste az iroda felé. A nevetéstől alig lehetett érteni:

- Legszívesebben fenékbe rúgta volna.

Kovács ekkor már nem volt velünk. Mikor Bakos megkérdezte, ő maga is gondolkodni kezdett azon, hol tanulta azt a cselt, amellyel Ágostont legyőzte. „Liditől!” - jutott eszébe nyomban, ő mutatta meg este, hogy vannak olyan helyzetek, melyekben mindenki tehetetlenné válik, s még akkor jár legjobban, ha meg sem próbálja bizonygatni az igazát. És most, mikor már túljutott a nagy erőpróbán, és elérkezett az öröm és megnyugvás ideje, egyszerre úgy belehasított a fájdalom, hogy egészen elgyöngült. Az asztalhoz vánszorgott, leült a székre, és két öklére támasztotta fejét. Mi, széles jókedvünkben, észre sem vettük távozását. Aztán valamelyikünk meglátta, oldalba bökött bennünket is, s aztán egymás után elhallgatva, csodálkozva néztük a kis embert. Teljesen belesüppedve fájdalmába olyan volt, mint valami elhagyott kisgyerek. Persze sejtelmünk sem volt, mi baja lehet. Először azt hittük, hogy a sebei fájnak, de Gyuszi integetett, hogy ne zavarjuk, majd ő mindent megmagyaráz. Hát csak álltunk némán, és vártuk, mikor tér magához.

Elég sokára érezte meg, hogy nézzük. Akkor összerezszent, elpirult, és zavartan mosolygott. De a mosolya is olyan volt, hogy az embernek belesajdult a szíve, anélkül hogy tudta volna, miért.

HATODIK FEJEZET

Este van, nyári este, kinyitottam az ablakaimat. Lent a téren szerelmespár ül a padon, hátuk mögött a kis park túlsó szélén hasra fordított talicska hever, a kertészek felejtették itt, akik most cserélik ki késői virágokkal a koraiakat. Vidám társaság jön az úton, az egyik fiatal-ember széles jókedvében sokáig forgatja a talicska kerekét...

Összesen tízen vannak odalent. Vajon emlékszik-e közülük valaki arra, hogy ott ahol most állnak, a szerelmespár padja és a nyikorgó kerék között öt évvel ezelőtt még sírok dombo-rultak? December és január 23-án ilyenkor, este gyertyák égtek a sírokon, és talán még a környező házak ablakaiban is. Hát február 23-án? Aznap délután temettük Kovácsot a Farkasréti-temetőben... Néhányan a házból azt állítják, hogy februárban már a sírok sem voltak itt, mások szerint csak tavasszal hantolták ki a holttesteket. Én nem tudok dönteni. Megkérdezhetném a temetkezési vállalatot, de hát minek? A januári gyertyákra még valamennyien emlékszünk; ez azt mutatja, hogy lobogásuk akkor még jelentett valamit: kit félelemmel töltött el, kit reménnyel. Februárban, ha égtek is még a gyertyák a sírokon, annak már semmi jelentősége nem volt. Az emlékezet ez esetben többet mond a múltról, mint a hivatalos adatok: február végén már véget ért az ellenforradalom, akkor is, ha teljes felszámo-lása a gyakorlatban kívánt is még egy-két hetet.

Általában viszont, még a leghibátlanabb emlékezet is furcsán méri az időt: nagyon hitelesen s ugyanakkor rendkívül pontatlanul. Kovács halála s a között az idő között, mikor a raktár előtt ült és sziszegett, eltelt egy negyedév - így tanúsítják ezt a dátumok és a naptár. De a mi szá-munkra ebből az időből két hónap nyomtalanul elveszett, mert nem tudjuk eseményekkel megtölteni. A minap találkoztam Kaudersszel. Emlékszel? - kérdezgettem tőle, s ő azt felelte: emlékszem. Hanem aztán kiderült, hogy mindaz, amiről beszélünk, november első felében történt vagy január vége felé - mintha abban az évben nem is lett volna decemberünk. A fennmaradt jegyzőkönyvek és egyéb iratok persze mást mondanak. Soha olyan gyorsan nem változott a helyzetünk, mint éppen decemberben: egy nap néha háromszor is. Felvettük a munkát, és megint letettük, gyüleseztünk, és aztán nem hajtottuk végre határozatainkat, reggel győztünk, este veszítettünk, és délben az isten sem ismerte ki magát. Kétszer vezettünk küldöttséget a Budapesti Munkástanácshoz, egyszer a parlamentbe, és kilencszer találtunk gyalázkodó röpcédulákat az udvaron. Mindez akkor halálosan izgalmas volt számunkra. Véget nem érő lázas nyugtalanság, sürgés-forgás tevékenykedés - ma olvasva poros, ásító unalom. Kis gyár vagyunk, nem nálunk dőltek el az események. Egyszer se jártak nálunk központi küldöttek. Május végén egy taggyűlésen hangzott el először a büszke megállapítás, mely aztán sokszor visszatért: nálunk egy percre sem sikerült az ellenforradalmároknak megszüntetni a pártszervezet működését... Ez az csupán, amiben a többségtől különbözünk, ez a különös a mi decemberünkben, s ezek szerint ez lenne Kovács személyes érdeme is. Ezt leszámítva, mintha két hónapra megállt volna számunkra az idő.

Ha azt akarnám elmondani, miképpen kezdett újra dolgozni a gyárunk, nyugodtan új lapra fordíthatnék, és azt mondhatnám: jó napot, januárban találkozunk. De én Kovácsról és a Kaudersz gyerekről beszélek. Kovács számára, ki e három hónapban élte le második életét, és az idősebbik Kaudersz fiú számára is, kinek ezalatt telt el egész férfi kora, ez az egy hónap szinte életük egyharmadát jelenti. Ezért - ha homályosan, ha töredékesen is, ahogy tudom - el kell mondanom, mi történt ezalatt.

Aznap is ránk esteledett, és minket már várt az otthonunk. Megvacsoráztunk, lefektettük a gyerekeket, aztán átmentünk a szomszédokhoz, vagy azok jöttek át hozzánk, és kezdődött a beszélgetés, a kártyacsata. Csak későn oltottuk el a villanyt: élveztük a béke, a nyugalom perceit.

Kovács azonban nem mehetett haza.

- Megvárom az éjszakai műszakot - mondta búcsúzáskor, és mi kerültük a tekintetét, hiszen addigra Gyuszi már elmondotta, mi történt vele.

Csak kint az utcán jutott eszünkbe, hogy meghívhattuk volna magunkhoz. Hanem azután nem mentünk vissza érte, nem tudtuk biztosan, nem lenne-e az még rosszabb neki.

Kovács tehát megvárta a harmadik műszakot - és azonnal kiderül, hogy sem az emlékezet, sem a hivatalos iratok nem őrizték meg híven a történeteket. Nálunk ettől fogva a sztrájk sem volt soha általános. A mi éjszakai műszakunk ugyan kicsi - főleg a karbantartók dolgoznak, meg néhány alkatrészt csinálnak, aminek túlságosan szűk a keresztmetszete -, de azért az is számít, hogy ezeket mindjárt munkára fogta a kis ember. Eleinte mindenki a saját dolgát csinálta, a lakatosok nekiálltak gépet javítani, a többiek gyártották az alkatrészeket, de ezt az utóbbit később abbahagyták. Rossz volt nézni a termékek kupacait, amelyekhez aztán nem nyúlt hozzá senki. Kovács panaszkolt egyszer:

- Nincs értelmetlenebb mint egy kónuszos menet, ha semmit nem csavarnak bele...

Ettől fogva az éjjelek mind a karbantartásban segédkeztek. Sándor, a nappali művezető, ugyanaz a Sándor, akit azért neveztek ki Kovács helyett, hogy lekötözzék, aki később ki-sajátította a műhely átrendezésének gondolatát, és aki teljesen elvesztette fejét az ellenforradalom alatt - egy darabig morgott, hanem amikor látta, hogy a karbantartók egymás után szedik szét a gépeket, maga is neki állította legényeit. Ágostonnak ez aligha tetszett, de volt annyi esze, hogy ne tiltakozzék. A gépjavítás még nem termelés. Így azután azt is Kovácsnak köszönhattuk, hogy végül jókarban levő gépekkel kezdhettük újra az életet.

Az éjjelek azt állítják, hogy Kovács ezekben a napokban egyáltalán nem aludt. Igaz, egy-egy órára eltűnt közülük, és bevette magát a pártirodára, de onnan még álmosabban, még vörösebb szemekkel tért vissza. Ilyenkor alighanem Lidi telefonját leste, mert mikor Bakos a negyedik napon elővette, és ráparancsolt, hogy menjen végre haza, kételkedve csóválta a fejét:

- Haza? Egyszer sem keresett!

Mégsem tiltakozott Bakos utasítása ellen. Maga is tudta, hogy egyszer el kell döntenie az ügyüket, és minél tovább húzza, annál rosszabb.

Szegény kis ember, micsoda útja lehetett hazafelé...!

Az asszony pedig az ajtóban várta, megcsókolta, és azt kérdezte:

- Dolgoztatok? Mi van?

Lidi ettől fogva csókkal fogadta este, kikérdezte mi történt a gyárban, örült, hogy beválasztották a pártvezetőségbe, hogy újból szava van, és egyszer sem húzódott el, ha a férje az ágyába jött. A történetekről pedig szó sem esett közöttük többet. Kovács érezte, hogy ez így nincs teljesen rendben, egyszer meg kell beszélniük a dolgot, de húzta, halasztotta. Úgy gondolta, előbb megvárja amíg politikailag is teljes győzelmet aratunk, mert akkor az asszony könnyebben fogja belátni a hibáját.

Január kilencedikén jókedvűen ment haza. Tizedikén reggel felhívta Bakost.

- Nem bírok bemenni - dadogta a telefonba. - Disszidált...

- Ki? - ordította Bakos, aztán csendesén tette hozzá: Lidi?

A kis ember nem válaszolt. Bakos kezében megremegett a kagyló.

- Azonnal gyere ide! - mondta aztán. - Halaszthatatlan ügyeket kell megbeszelnünk.

Nyomban le is tette a telefont, hogy Kovács ne tudjon tiltakozni. Aztán gondoskodtunk arról, hogy csak ketten maradjunk az irodán. Könnyebben beszélhessen, ha panaszkodni akar.

Valósággal berobbant a szobába. Sokoldalos sűrűn teleírt levelet szorongatott a kezében. Odacsapta elének.

- Te! - kiáltotta és iszonyattal volt tele a szeme. - Még az sem volt igaz, hogy énmiattam nem lehetett gyerekünk!

Kovács tragédiáját a fiatal mérnök okozta, és én ennek az embernek nem kívánok megbocsátani. De meg kell mondanom, korábban sem csirkefogó nem volt, sem nőcsábász. Az a legkülönösebb, hogy jelleme tulajdonképpen a kis emberéhez hasonlított, sőt bizonyos mértékben még a sorsa is. Egyenes volt ő is, szorgalmas és néha mulatságosan jóhiszemű. Csupán odahaza jobban elkényeztetették, mint Kovácsot, és az életben nagyobb csábításokkal is találkozott, mint ő. Apja a háborúban esett el, munkaszolgálatra hurcolták, mint szakszervezeti funkcionáriust. Anyja is bizalmi volt a gyárban, ahol dolgozott, harcos, kemény asszony, áldozatkész és sokat szenvedett. (Az ő kedvéért nem írom meg fia vezetéknévét.) Szülei olyannak nevelték, mint ők maguk. Mikor apját a frontra vitték, már anyja gyárában próbálgatta a munkáséletet. Aztán negyvenháromban megjött a szörnyű hír, ismerősök hozták, hogy apját aknamezőre kergették.

Az asszonyt nem törte meg a csapás. Csak az első órában látták sírni, többet soha. Ettől fogva kettő helyett dolgozott - a gyárban is, a mozgalomban is. Csak éppen a fiának kezdte ezt mondani: - Legalább te maradj meg nekem...

A felszabaduláskor tizenhét éves volt Pali, kissé öntelt, de különben jó fiú. Szerette mindenbe beleütni az orrát, és szülei jogán szocializmusra oktatta a felnőtteket. Másnak elhúzták volna a nótáját emiatt, neki elnézték anyja kedvéért. Az asszony különben egyáltalán nem kímélte a fiát. A csínyjeiért megszidta, és idegenek előtt is gyakran megszégyenítette. Csak éppen mindig ő szolgáltatta a büntetést, sohase más, így ez csak arra volt jó, hogy Pali észre se vegye, mennyire különbözik a sorsa másokétól, milyen túlságosan sima és egyenes. Negyvenhatban saját érdemeiért választották meg MADISZ-titkárnak, de két év múlva, mikor le kellett váltani, anyja érdemeiért kímélték. A taggyűlésen avval indokoltak, hogy iskolára akarják küldeni, és mikor kiderült, hogy főlösképpen félt a szidástól, maga is azt kezdte hinni, hogy dicsőséggel bukott meg. Éppen elvégezte az egyetemet, és elhelyezkedett egy nagy gyár kutatólaboratóriumában, amikor az anyja hirtelen meghalt. Ekkor kezdte tanulni az életet.

Egyébként is furcsa hely volt számára a laboratórium. Lent az üzemben, ha megbírált valakit, heves védekezéssel, visszautasításokkal találkozott, s a vitát gyakran követte hosszan tartó harag. Itt kitértek előle az emberek, lenyelték szemrehányásait, továbbra is melegen szorongatták a kezét - csak éppen semmi sem sikerült neki, amihez hozzányúlt, az elromlott, és lassan olyan érzése támadt, hogy szándékosan akadályozzák kísérleteit. Persze ezt nem lehetett bizonyítani - és becsületére legyen mondva, nem is próbálta meg. Mégis rossz vége lett volna a dolognak, ha Sóhár Vince bácsi, a legöregebb mérnök szárnyai alá nem veszi.

- Maga vallja magát materialistának, öcsém? - kérdezte egy este, mikor legújabb kísérletének roncsai fölött búslakodott. - Hát nem tudja, hogy a virág is elpusztul, ha nem alkalmazkodik a környezetéhez, amelybe átültetik?

- Mit akar evvel mondani, Vince bácsi? - kérdezte elhülve. Az öreg morgott:

- Kérem, attól még senki nem lesz értelmiségi, hogy elvégezte az egyetemet. Az életformánkat is meg kell tanulnia. Mi, kérem, nem szoktunk egymással kukacoskodni. A stílus - ez a fő.

Kinyitotta fiókját, és egy teleírt papírlapot húzott elő.

- Az előbb ezt kereste - szíves utólagos engedelmével én sikkasztottam el... Nézze csak, mit ír: *Kápolnás mérnök kísérlete nem sikerült...* Hát kérem, stílus ez?

- Mit írtam volna? - csodálkozott ő. - Nem írhattam, hogy sikerült!

- Sikerül... nem sikerül... - lármázott a mérnök. - Drága barátom, maga csak ezt a két kategóriát ismeri? Nem írhatná például így: *Kápolnás mérnök kísérlete határozottan sikeresen halad. Ha még azt is meg tudja oldani, hogy...*

Önelégülten szakította félbe saját magát.

- Látja, kérem? Stílus! Ebben benne van, hogy nem oldotta meg a feladatát és mégsem sértő.

Így kezdődött a barátságuk Vince bácsival. Ő egy kicsit fanyalgott, de nem bizonyult egészen rossz tanítványnak. Ennek köszönhette, hogy bizonyos idővel később kinevezték a festőműhely főnökének. Ez éppen akkor történt, amikor az anyagtakarékossági kampány folyt: egyéni megtakarítási számlák, műhelyszámlák és így tovább. Elődje hatalmas eredményeket ért el a vegyszer-takarékosság terén, s mire ő rájött, hogy ez a minőség rovására megy, eredményei már meg is jelentek a lapokban. Azt már tudta, hogy a másik mérnököt nem szabad beárulnia. Ehelyett a saját nevével jelentette a helyzetet, ajánlotta, hogy újból térjenek vissza a régi adagokhoz.

Az igazgató dühösen meredt rá.

- Nem engedélyezem. Vagy jelenti a negyedév végéig, hogy megállította a minőségromlást, vagy alacsonyabb munkakörbe helyezem át. Maga a szakember, intézkedjen maga.

Kétségbeesve fordult Sóhár Vincéhez tanácsért.

- Bolond vagy - mondta az öreg. - A diri szádba rágta, mit tegyél. Jelentsd.

- Anélkül hogy...? - ijedt meg ő. Aztán habozva kérdezte:

- Nem lenne elég, ha az egészből megfeledkezem?

Hallgatni már hajlandó lett volna, hazudni még nem. És mikor az igazgató, különben teljesen fölöslegesen, mégis ragaszkodott a jelentéshez, maga számára is meglepő keménységgel válaszolt:

- A mi üzemünkben valósággal gúnyt űznek a takarékságból - írta többek között.

Jelentésének szomorú hatása lett. Kollégái szinte üvöltöttek.

- Irigykedsz? - kiáltották. - Fáj neked, hogy keresünk?

- Be akarja nyalni magát! - ordította valaki a háta mögött.

Ekkor már ötvenhatot írtunk, április vége volt. Éppen a viták folytak a személyi kultusz ügyében hozott párthatározatról. Hozzájuk a minisztériumból jött ki előadó. Okosan és higgadtan fejtegette, mennyit tettek nálunk a múlt hibáinak felszámolására. Csak akkor emelte fel a hangját, mikor a fiatal mérnök jelentéséről beszélt.

- Bírálatra szükség van - mondta -, nagyobb szükség, mint eddig bármikor. De amit ez a fiatalember ír, az nem bírálat, hanem rágalom.

Minden mondata egy-egy ökölcsapás volt: - Le akarja járatni a vezetést... Az ellenség malmára hajtja a vizet...

Később ez az ember mérte Kovácsra az utolsó ütest - megérthetik, hogy gyűlölöm. Szárazon mondtam el a történetét, talán túlságosan is tárgyilagosan, de féltem, hogy felébred bennem a szájalom. Hiszen ekkor még becsületesen viselkedett. A két harcra gyűrűközött szélsőség között állva, minden diplomáciai megfontolás nélkül elmondta az igazat. Erre a két ellenfél egy pillanatra kibékült egymással, és két oldalról víz alá nyomta a fejét.

Ekkor már egy éve nős volt. Árvalányt vett feleségül, egy édesen puha, meleg kis teremtet, aki úgy imádta, mint az istenét. Mikor látta az értekezlet után, hogy betántorog a szobájába, és szinte süketen a kályha mellett álló székhez vánszorog, a világot érezte összeomlani maga körül. Sírva tördelte a kezét:

- Pali, ne kínozz! Palikám, beszélj...!

Mit mondhatott volna? Maga sem értette, mi történik vele.

Nem akarom Palit se szánni, se menteni. De ebben az időben tízezrek jártak úgy, mint ő. Akik egyik szélsőségnek sem akartak segíteni, csak az igazat mondani, azok tűntek el a porondról legelőbb. Kétfelől irtották őket. Pár hónap alatt szánni való hülyévé vált az emberek szemében az, aki nem húzta senkinek a szekerét. Először a józan ész, a tárgyilagosság omlott össze, s csak ennek a romjaira épülhetett rá az ellenforradalom.

Amikor náluk is megválasztották a munkástanácsot, úgy járt be az üzemébe, mint aki vesztőhelyre megy. Joggal számíthatott rá, hogy őt elkergetik, és igazgatója pedig üdvözlőni fog. De fordítva történt. Az igazgatót kergették el, neki pedig a dícséretét zengte Sóhár Vince úr az asztal tetején:

- Emlékeztek, hogyan bántak vele?

Feledve volt már, hogy kollégái miket mondtak neki annak idején. Egyik napról a másikra az önkény helyi áldozatává nemesedett.

Még egyszer mondjuk meg, az igazságnak megfelelően: nem engedte megfogni magát. Otthon azt mondta az asszonynak:

- Tudod, elvtikém...!

Nem folytatta, mert úgy érezte evvel a gúnyos rövidítéssel, mely két hét alatt jött divatba az egykori párttagok között, mindent elmondott. Azt, hogy ebben az országban akármi lehetséges, és hogy az is bolond, aki továbbra is strapálja magát. Nem is avatkozott többé semmibe. Buzgón szurkolt előbb az ellenforradalmárok ellen, majd a sztrájk befejezéséért, de amikor a gyűlés a munka fölvétele ellen szavazott, csak a vállát vonogatta, és indult haza.

- Mi van? - kérdezte az asszony.

- Mi lenne? - felelte. - Mienk az ország, magunknak építjük.

Akkor még magának is fájt saját tréfája. Később aztán elmondta többször is, másnak is, úgy megszokta már, hogy nem is törődött vele.

Ezt persze még meg tudnám neki bocsátani. Talán még mentegetném is. Nem egyedül ő viselkedett így, s ha valakit nagyon erősen vágnak fejbe, meg lehet érteni, ha sokáig szédül. De én aztán láttam Kovácsot, amikor berohant hozzánk Lidi levelével, s azóta nem kívánok

neki megbocsátani. Semmivel sem volt becsületesebb, mint aki fronton harcoló bajtársa feleségét csábítja el.

Másnap délelőtt hazajött a gyárból, s úgy, ahogy Lidi előre sejtette, becsöngetett hozzá. Nem volt gyakorlott nőcsábász, izgatottan lépett a szobába, és nem tudta, hogyan kezdjen szándéka megvalósításához. De Lidi pont olyan volt, mint akkor az orvosnál, és maga szaladt a végzete elé.

A férfi most Párizsban él, és azt mondják, nincs rossz dolga. Nem baj. Előbb-utóbb utána megy vagy a fasizmus vagy a forradalom, és akkor, ha tud, módjában lesz még pótvizsgát tennie.

Lidi, szegény, Ausztriából Valparaisóba került, s ott öngyilkos lett. Vonat elé vetette magát. Az asszony férjével maradt, gyereket szült neki és elégedett. Csak az bosszantja, hogy olyan méregdrágán árulják ott a gyermekholmikat.

Ott voltam, mikor Kovács behozta Lidi levelét, és el akarom mesélni, hogy történt, bár az nem vitás, hogy Arthus király jobban megőrizte méltóságát, mint ő, mikor kedves felesége és Lancelot lovag hűtlenségéről értesült. De hát a mi barátunk egészen kis ember volt, és soha nem is hitte magáról, hogy követendő példakép. Én magam is azt mondanám minden fiatalnak, válasszon hibátlanabb eszményképet magának, és iparkodjék úgy élni, mint az - de ha nem sikerül, s csak olyan lesz, mint Kovács, én akkor is meg fogom emelni előtte a kalapot.

Szegény, szeretett volna megbújni odvában, mint a sebzett állat, de mikor feltárcsázta a pártszervezetet, mégis azon könyörgött magában, ne engedjük. Mikor mi odadoztuk a mentőkötelet - sürgős elintéznivalók -, úgy kapott utána, mint a fuldoklók. Bizonyára sejtette a kegyes csalást, de azért mártírral rontott be hozzánk, s úgy csapta elénk Lidi levelét, mintha azt mondaná:

- Itt vagyok, tessék... Tépjétek ki a szívemet, ha ilyenkor sem tudtok meglenni nálam nélkül!

Hanem aztán ránk nézett, megingott és feljajdult:

- Még az sem volt igaz, hogy miattam nem lehetett gyerekünk...

Mi persze akkor még nem érthettük pontosan, mire céloz, de megállt bennünk az üté. Éppen felkiáltása rejtelmességével árulta el, hogy nem egyszerű szerelmi csalódásról van szó, hanem egész megcsúfolt életéről. Ő rögtön hátat fordított nekünk, és az ablakhoz sétált, mi ott maradtunk, és előbb őt néztük, majd a levelet. Tudtuk, azt akarja olvassuk el, de az olyan baljóslatúan, szinte gyűlölködően fehérlett az asztal közepén, hogy nem mertük mindjárt kézbe venni. Bakos szánta rá magát végül előbb, én pedig láttam, hogyan lesz olvasás közben egyre sötétebb az arca. Azután én is elolvastam a levelet, s én meg belesápadtam az utálatba.

Szörnyű írás volt, egy ostoba némbér gyalázkodása. Minden sorával gyilkolni akart, és ezért szemérmetlenül vallotta ki az igazat. Mindent elmondott: az orvost és a mérnököt... A gyűlölet még szellemessé is tette, így fejezte be a levelét:

- Ha férfi lennél, nem hagynalak el...

Kovács megérezhette, hogy befejeztük az olvasást, mert megfordult, és sötét büszkeséggel húzta ki magát.

- Hát ki férfi itt, ha én nem?

Nem válaszoltunk. Csönd volt. Csak az udvaron csikorgott fülsértően egy taligakerék. Majd azt mondta Kovács:

- Adjatok nekem öt percet. Egyszer talán én is lehetek a párt sürgős ügye. Mint a levélből kiderül, még gyerekeim is születhetett volna... Mondjátok hát meg, hol rontottam el? Mert én nem akarok még egyszer így járni...

Aztán már nem tudtam biztosan, a taligakereket hallom-e még az udvarról, vagy pedig ő csikorgatja a fogát... Mert arca hirtelen eltorzult, és vadul kiáltotta:

- De élni sem akarok másképp, mint eddig! Vagy talán ti bicikliztetek és könyököltetek?

- Nem - felelte tompán Bakos. - Soha.

Kínlódva hajtotta le a fejét.

- Soha nem tapostam és könyököltem. Csak éppen sokszor nem azt mondtam, amit hittem, hanem amit vártak tőlem, és túl kevésbé érdekelt a más baja...

Most az ő arca torzult el, és ő támadt úgy Kovácsra, mintha ő volna a sértett fél:

- Ne kínozz! Ezt akartad hallani?

Valószínűleg nem ezt akarta hallani, de hát mit mondhattunk volna más egyebet neki? Ezért aztán megtörölte homlokát, és búsan legyintett:

- Hol vannak azok a halaszthatatlan ügyek?

Én ijedten kezdtem kotorászni az asztalon, de Bakos félrelökte előlem a néhány ottheverő iratot:

- Ma nem tudunk neked segíteni - mondta szárazon, és én nem bírtam megállapítani, kár-örömet érez-e vagy büntudatot. - Még csak fontos ügyeink sincsenek.

- Kár! - felelte a kis ember minden meglepetés nélkül, majd sétálni kezdett a szobában, mi pedig leültünk az asztalhoz, és szótlánul néztük.

Ugye, említettem már, hogy a dolgoknak néha különös humora van? Később, mikor már összebarátkoztunk, és megismerte a boldogságot is, elmesélte, mi játszódott le benne azalatt, míg mi azt hittük, emésztí magát, s egyre jobban hatalmába keríti a kétségbeesés. - Szóval ezen is túl vagyok... - ez volt az első gondolata. Mert most már nem tagadhatta maga előtt, hogy a mérnök voltaképpen megszabadította Liditől. Hiszen ha valamiben, egyben igaza volt az asszonynak.

- Ha férfi lettem volna, én hagytam volna el - mesélte később nagyon egyszerűen. De akkor még csak félelemmel tudott arra gondolni, mi történhetik ezután vele. Régi életéből végleg kilökték, s ez nem is lett volna rossz, ha tudja, mit kezdjen magával. Teljesen értelmetlenül sétált ablaktól asztalig, mint az inga, számlálgatta megtett lépéseit, és nem mert megállni. Mert míg mi gondolattalanul ültünk, néztük és sajnáltuk őt, ő azt hitte, mi már régen megértettük, hogy Lidinek jórészt igaza van, és csak azért nem nevetjük ki, mert jó fiúk vagyunk. Sétált, sétált, s egyre jobban megzavarodott. - Az izzadság csorgott a hátamon mesélte - és féltem, hogy ezt ti is észreveszitek.

Mi pedig legföljebb azt láttuk, hogy sétájának iránya lassan megváltozik, és az ablaktól visszafordulva már nem hozzánk, hanem Bakos íróasztalához közeledik, de nem is sejtettük, hogy ennek valami oka is lehet.

Ekkor jött be Gizike. Meglátta a búsan sétáló kis embert, ijedten megállt, tekintete elfelhősödött, és jelekkel kérdezte tőlünk, mi történt. Mi odaadtuk neki a levelet. Ebben semmi helytelent nem láttunk, hiszen ő volt az üdvöskénk, megszoktuk, hogy mindenről tud, és semmiről nem beszél. De alig olvasta el az első sorokat, megrázkódott az undortól, az írás

végére fordított, azt is megnézte, majd az asztalra dobta a papírt. Ránézett Kovácsra, és dühösen szinte megvetően kérdezte:

- És maga még búsul egy ilyen dögért?!

Megdermedtünk erre a hangra. Először is egyáltalán nem volt helyénvaló, másodszor pedig mindnyájan tudtuk, hogy Kovács az ő külön hőse, akinek előre is helyeselni szokta minden gondolatát. A kis embernek leesett az álla:

- Azt hiszem, arról az asszonyról beszél, akivel kilenc évet töltöttem el - mondta megbántva. De Gizi csak vállat vont, asztalához ült, egy ideig dühösen huzigálta a fiókokat, aztán újból Kovácsra támadt:

- Hagyja már abba a mászkálást! Üljön le és egyen!

Kovács ránézett, és nevetni kezdett.

- Észrevette? - kérdezte szégyenkezve, s mi csak akkor láttuk, hogy Bakos ottfelejtett reggelijét kerülgeti olyan szemérmesen. - Én nem tudom, miért, ha valami bánt, mindjárt megéhezem. Étvágyam viszont nincs egy szikra sem.

Megállt az asztalnál, és kritikusan sandított Bakos szalonnájára. Aztán katonát csinált magának, egy darabig úgy nézte, mintha nem is képzelné, mit lehet avval kezdeni, majd bekapta, és jóízűen megette.

- Mért nem nevettek? - kérdezte közben dühösen. - Az istenfátokat!

- Férfiak! - legyintett Gizike. - Egyetlen nő sem szégyellné, ha ilyenkor éhes.

Avval mintha mi sem történt volna, mosolyogva tányért, szalvétát két fej hagymát vett elő fiókjából, megterített Kovácsnak, aztán jólelkűen nézte, hogyan eszik.

Mindebből persze meg is érthettük volna, hogy a kis ember nemcsak hőse, hanem szerelme is, de hát mi csak férfiak vagyunk - istenem!

Állok az idő tetején, és feneketlen kútja fölé hajolva megpróbálom magam visszaképzelní oda, ahol együtt ülünk a kis emberrel, és nézzük, hogyan kebelezi be Bakos reggelijét. Nem is olyan könnyű dolog ez, mint az ember hinné, és mikor végre sikerül, magam csodálkozom a legjobban magamon. Mert az imént azt mondtam, leveszem a kalapom azelőtt, aki úgy tud élni, mint Kovács. De akkor az idők fenekén kuporogva, még nem így éreztem. Nagyon szerettem a kis embert, de semmiképpen nem kívántam volna, hogy olyan legyek, mint ő. Igaz, Bakos vagy én, talán nem állottuk volna olyan jól a verést, de aztán nem is ültünk volna sziszegni a raktár küszöbére, és később sem adtuk volna olyan könnyen ki magunkat. Rajtunk nem lehetett volna látni, ha bánatunk van, nem engedjük, hogy mások sajnáljanak, s főképpen nem árultuk volna el olyan gyerekesen az örömünket, ha valamiben nekünk volt igazunk. Ő szegény olyan büszke volt, ha akár a legparányibb dologban is bebizonyíthatta fölényét, hogy azt senki másnál nem lehetett volna elviselni. Az is igaz viszont, hogy rá ezért senki meg nem haragudott - talán azért, mert ő is mosolygott magán.

Most is alig törölte meg és csattantotta be bicskáját, átült hozzánk, és nézegetni kezdte az iratokat. Az egyiket elolvasta, a másikat nem, de a címzést, titokzatos mosollyal az ajka körül, hosszan vizsgálta mindegyiken.

- Ez nektek nem fontos? - kérdezte az elsónél.

A következő két levelet félrerakta, a harmadikat gondosan áttanulmányozta.

- Ez sem fontos? - kérdezte ismét, de most már határozottan ugratott bennünket.

Minket dühösített érthetetlenül gyors színeváltozása, ahogy egyik félóráról a másikra a féktelen kétségbeesésből a teljes magabiztosság tetejére emelkedett, ezért kivettem a kezéből az írást, és elolvastam én is. Egyik mérnökünk kérte benne, vizsgáljuk felül egy korábbi sérelmesnek tartott fegyelmjét. Most már igazán mérges lettem.

- Szándékosan kicsavarod Bakos szavait. Természetesen nem arra gondolt, hogy nem fontos a mérnök ügye, hanem csak arra, el tudtuk volna intézni nélküled is.

- Egyébként is - tódította Bakos - ez munkástanácsi ügy. Nem is hozzánk tartozik.

A kis ember felkiáltott örömeiben, és vidáman dörzsölte össze a tenyerét:

- Lehetséges, hogy ő ezt nem tudja? - kérdezte aztán tettetett csodálkozással. - Ej, ej! Vagy talán azt hiszi, hogy mi már erősebbek vagyunk, mint a munkástanács, és könnyebben tudjuk elintézni az ügyét?

Erről a meghökkentő nézőpontról még csak azt sem lehetett állítani, hogy teljesen jogosulatlan. Csupán egyetlen hibája volt, de az aztán végzetes. Meg is mondtuk Kovácsnak. Azt ugyanis, hogy kérelmezőink egyszerűen tévednek. Mi tudjuk legjobban, hogy gyöngébbek vagyunk, mint Ágostonék.

- Hát persze - felelte ő. - De ha az egyszerű emberek ma így hiszik, akkor holnapra így is lesz igaz. Vagy ti még most sem értitek, hogy a harcok végső fokon mindig lent dőlnek el?

Fölállt, átsétált a szobán, s mint már annyiszor, ismét kinézett az ablakon. Ez volt a kedvenc helye. Mi mögéje álltunk, és egyelőre nem vitatkoztunk. De kint hideg volt, az első igazi téli nap. Hótakaró fődte az udvart, egyetlen embert nem láttunk sehol. Dermedt csend vett bennünket körül. Ezt a mozdulatlan világot nézve egyszerűen nem lehetett elhinni, hogy Kovács okos szavai igazak. Ő maga is, mint aki szép álomból ébred a kietlen valóságra, szomorúan hajtotta le a fejét.

- Lehet, hogy nincs igazam? - kérdezte hangosan.

Ekkor futó lábak dobogása hallatszott a folyosóról, ajtónk kicsapódott, és berontott rajta két gyerek, Kaudersz Gyuszi és Dalos barátunk lánya, a kis Éva. Lihegve álltak meg a szoba közepén, és kétségbeesve néztek körül.

- Kovács bácsi! - kiáltotta aztán megkönnyebbülten Gyuszi. - Már mindenütt kerestük. Galambosék meg akarják gyilkolni magát!

Kérem, ne felejtsek el, hogy az idők fenekén kucorgunk és a szavaknak különös csengése van. Ha ma rohan így be hozzánk két gyerek, nevetnénk. De akkor ez nem volt nevetséges. Éjszakánként még lőttek az embereinkre, és azon sem lepődtünk volna meg, ha a gyerekek mögött feltűnnek a fegyveresek is. Ijedten néztünk tehát rájuk, s ők riadtan meredtek vissza ránk. És ebben a süket csöndben egyszerre megszólalt Kovács:

- Kítűnő! Hiszen akkor nemcsak az egyszerű emberek, hanem Galambosék is úgy látják, hogy mi vagyunk az erősebbek! Minden egyezik...

Rettentő rossz elbeszélő lehetek, mindent meg kell ismételnem, hogy érthető legyen. A gyerekek hozta hír halálos veszélyt jelentett, és ebben a helyzetben Kovács örvendező kiáltása úgy hatott, mint az arculesapás. Egyszerre megértettük előbbi gyors hangulatváltozásának a lényegét. Éppen ellenkezője történt annak, amit mi hittünk. Mindent elvesztett, saját magát is, úgyhogy már szenvedni sem tudott, és nem bánta, él-e vagy hal-e. Persze, ez csak növelte a veszélyt, bizonyosra vehettük, hogy a kis ember nem fog magára vigyázni akkor sem, ha igaznak bizonyul a hír.

No persze, a „megértettük” a két gyerekre nem vonatkozott. Ők idegen bolygóról estek közénk, és bámulták Kovácsot, mint egy Mars-lakót. Gyuri még meg is érintette a karját, nincs-e valami baja. A kis ember az érintésre összerázkódott, és elmosolyodott:

- Persze, semmi kedvem meghalni! Mondjatok el mindent, fiam...

- Elég valószínűtlenül hangzik, amit mondtatok - szólt közbe Bakos. - Honnan veszitek?

Gyuszi pedig büszkén kihúzta magát:

- Mi figyeltük ki. Személyesen.

Különös história derült ki. A két gyerek a dívány alá bújva, végighallgatta a munkástanács ülését, és onnan rohantak hozzánk.

- A dívány alatt? - hüledezett Kovács, akinek már megint mellékes dolgokon járt az esze. - Megvesztetek? Ha felfedeznek, az Isten se mossa le rólunk, hogy mi küldtünk oda!

Gyuszi megrökönyödve bámult ránk.

- Nem tehattunk mást - mentegetőzött aztán zavartan. - El kellett bújnunk. Már bent voltunk a szobában, mikor bejöttek Ágostonék... - Kovács még mindig hüledezett:

- De hogy kerültetek a szobába? Mit kerestetek ott?

Hanem erre már elfogyott Gyuszi bátorsága. Évára pislogott, mondjon már ő is valamit. De az se szólt egy szót sem, csak elpirult. - Az istenfátokat! - kiáltotta végül Kovács. - Csak nem csókolóztatok?

Gyerekszerelem...! Az embernek felvidul az arca, és átforrósodik a szíve körül...

Miért találtuk olyan különösnek, hogy a fegyverek ropogása közben is egymásba szeretnek a gyerekek? Lám, mindnyájan hallottuk, milyen viszonyok uralkodnak a felkelők szállásain, és egyáltalán nem csodálkoztunk. Mind tudtuk, hogy amikor az élet tartósan veszélybe kerül, nem ritka dolog, hogy fiú és lány szerelem nélkül egymásnak esik - szerelem és gyakran válogatás nélkül is. És minél közelebb a leveretés, annál gyorsabban züllenek szét erkölcsök és idegek, s a promiskuitás visszaszerzi ősi jogait. De ez itt egészen más volt: nem a halál, hanem az élet jele, nem testiség, hanem szerelem. Ha én vagyok Éva apja, nem aggódom a lánya miatt: a két gyerekről sugárzott a tisztaság, s biztos volt, hogy csókolózásukon csókolózást kellett érteni és nem egyebet.

- No persze - mondta Kovács, mikor már eleget gyönyörködött ámuldozó mosolyunkban. - Mi a politikai győzelemért harcolunk, s ezért azt hisszük, hogy másoknak is ez a legfőbb gondja. Pedig ez nagyon ritkán van így. A többiek egyszerűen élni akarnak, moziba járni, szerelmeskedni, nevelni a családjukat, és halálosan unják az egész zűrzavart. Ezért mondtam én, hogy a sztrájk a végéhez közeledik...

- Igazad van! - kiáltottam én rekedten. - De hogy lehet, hogy te jöttél rá előbb? Nekem már tudnom kellett volna a múlt pénteken.

Azon a bizonyos pénteken, a mit tudom én, hányadik szavazáson, ismét alul maradtunk. Engem a méreg evett, mert az emberek oly unottan nyújtogatták az ég felé karjukat, mintha csak arról lett volna szó, mire fordítsuk a szakszervezeti sportlapot. Volt, aki nevetve kérdezte a szomszédjától:

- Megszavazzuk? Ne szavazzuk meg?

A kapunál Fasádi Heini fogott el a bandájával.

- Dühöngsz? Azt hiszed, rád szakadna az ég, ha egyszer nem dühöngenél?

Jól hátba vágott.

- Gyere velünk. Tudunk a közelben egy prima helyet, ahol piálni lehet.

Elmentem velük a prima helyre, ahol piálni lehetett. Nem is volt olyan prima. Körülültük a mocskos asztalt és magunkba töltöttünk egy féldecit. Aztán bort hozattak. Fasádi rendelt. Jókedve volt a kisöregnek, ilyenkor nem lehet tőle szabadulni egyhamar.

- Tudod, hogy unlak én téged is meg az Ágostonodat is? - ugratott.

- Engem; azt tudom - feleltem. - Hogy Ágostont unnád, azt nem vettem észre. Egyébként mért unod?

Nem felelt, csak rám kacsintott. Páros Mihály válaszolt helyette az asztal végéről:

- Jó lenne már pecázni. Azért.

Fasádi nevetett.

- Ez a marha - mondta - a kukacokat szokta úsztatni vasárnap. A Vince ünneplőbe öltözteti a porontyait, és beül velük a cukrászdába. Mindenki szokott csinálni valamit, amit most nem lehet.

Az asztal lapjához ütötte a poharát.

- Ezért, aki itt először ejti ki, hogy sztrájk vagy munkafelvétel, azt úgy szájon kapom, hogy a folyosón találja magát.

- Helyes! - lármáztak a többiek. Fasádi pedig megkérdezte Vincét: - Hogy bírja az iskolát a kicsi?

- Rosszul - felelte Vince. - Az nem tanítás, ami most az iskolákban folyik.

- Fiamnál az osztályban - mondta egy előttem ismeretlen tag - a gyerekek felakasztották egy társukat. A fogasra akasztották fel. Az utolsó percben vágta le a tanár.

Dühösen rázta a fejét.

Senki nem felelt. Ittunk. Aztán csodálatos békebeli beszélgetés kezdődött. Megvitattuk, kell-e hosszú tézsza a halpaprikásba, kell-e iskoláslánynak körömcipő, hazajön-e Puskás Öcsi, és ha igen, kell-e még nekünk - szóval mindent, ami az eszünkbe jutott. Csak a sztrájk és a munkafelvétel nem fordult elő. Mi tagadás, remekül éreztem magam. Lehet, hogy már én is untam egy kicsit a politikát?

Az ismeretlen tag nem vett részt a vitában. Sokáig hallgatott, aztán váratlanul megszólalt:

- Azt mondják, az a Kádár nagyon rendes ember... Olyan munkásfajta maga is.

Akkor aztán a többiek hallgattak el, és elgondolkozva néztek maguk elé.

- Olyan lehet, mint Kovács - mondta végre Vince Laci.

- Azt már nem! - nevetett fel Fasádi. - A Kovács nagy ravasz!

Rácsodálkoztam. Nem hittem volna eddig, hogy a kis embert ravasznak tartják a munkások. Pedig a többiek ugyancsak bólogattak Fasádi megjegyzésére.

De hát miért?

- Csuda furcsákat tud mondani! - sóhajtott tréfásan Fasádi.

Jól összeszokott társaság volt a bandája, értették egymást félszavakból is. Most mindenki nevetni kezdett, és ugratták Fasádit.

- Mondd csak el neki! Ne szégyelld magad...

Ő pedig széttörölte a bajuszát, és vidáman nézett rám. Nagyon szeret az öreg anekdotákat mesélni.

- Hát az úgy volt - kezdte kényelmesen -, hogy éppen az udvaron voltam valamilyen okból, mikor Ágoston kilépett a lépcsőházból, és nézte, hogy kinek köszönhetne előre. Mert le a kalappal, ehhez nagyon ért, nem lehet megelőzni. Talán még a papsiján is van szeme. Esküszöm nektek, egyszer megpróbáltam hátulról becserkészni. Úgy lépkedtem, mint a macska, és kapásból próbáltam ráugrani, de éppen mikor kitátottam a számat, megszólalt:

„Jó napot, Fasádi úr. Hogy vagyunk?”

Szóval kijött a pacák, meghajolt az udvar négy sarka felé, aztán megállt, és várta, hogy le-szólítsa valaki. Nincs az a hímrinyó, aki jobban tudná kelletni magát, öregem, van neki egy notesze, abba minden panaszt belevés, és amit egyszer fölskribált, azt soha többet nem felejtí el. Sőt, orvosolja is a panaszodat - vagy legalábbis a felét. Na de kis potya - jó potya, és már Árpád apánk is azt üzent Szvatopluknak, hogy ajándék lónak ne nézze a fogát. Szóval nem rossz bolt megszólítani.

Csak hogy a mókások, már rég észrevették, hogy amit nem ír be a noteszébe, azt viszont egyáltalán nem jegyzi meg. Ismered a Benedeket, akitől meglépett a b. neje. Na, egy reggel megkérdezte tőle, mi van a kedves feleségével, és az megmondta, hogy lelécelt egy villany-szerelővel. Aztán másnap megint találkoztak, és Ágoston megint azzal kezdte a beszélgetést:

„Hogy van a kedves felesége, Benedek úr?”

Mi pedig elfogadjuk a potyát, de azt nem szeressük, ha egy ilyen örgróf levegőnek néz bennünket. Úgy látszik, most csupa régi kuncsaftja volt az udvaron, mert senki nem ment oda hozzá, s én láttam, hogy eszi a fene, amiért egyedül marad.

No, Heini! - mondtam magamnak. - Te viszont ne légy büszke! Mi történhetik? Legfeljebb nem kapsz cvikipuszt...

Odavágódtam eléje.

„Hogy van a fia?” - kérdezte büszkén, hogy erre is emlékszik.

Nem akartam, hogy nagyon elbízsa magát, s ezért visszakérdeztem:

„Melyiket gondolja mérnök úr? A kicsit vagy a nagyot?”

Rám mosolygott.

„Mind a kettőt, természetesen.”

„Ja kérem, hát azt nem lehet egyszerre megmondani. Mert az úgy van, hogy a kicsi egész nap bög, a nagy egésznap káromkodik...”

- Elhallgattam és lestem, bekapja-e a csalit. Mért ne kapta volna be?

„Bög?” - kérdezte, és felragyogott az az ibolyakék szeme.

„Hogy a fenébe ne bögne, amikor nem tudok cipőt venni neki?”

Nem akarom szaporítani a szót, azóta már meg is kaptuk a csukát. Elég vacak, de az iskolába még használható. Legalább nem koptatja az újat a kölyök.

Alig vitorlázott el az örgróf, jött Kovács.

„No, Heini - mondtam -, ezt az isten hozta eléd, ne légy válogatós. Ha még tőle is leesik valami, megcsinált ember vagy, fiam.”

„Mi van a fiúkkal?” - kérdezte ő is.

„Mi lenne - mondtam én. - A kicsi egész nap bög.”

Rám bámult.

„Az istenit! - mondta aztán. - Tegnap láttam az utcán. Éppen eldöngetett egy másik gyereket.”

Leesett az állam.

„Vigyázz, Heini! - intettem magamat. - Ez itt nem Ágoston mérnök úr, ez ismer téged is meg a fiaidat is!”

„Az utca az más - mondtam rögtön. - Otthon ő sír, mert veri a nagyobbik.”

„Az is olyan verekedős lett? - kérdezte ő. - Azelőtt ő volt a csendesebb...”

„Azelőtt, az azelőtt volt - feleltem. - Most verekszik és káromkodik. Azt mondja nekem tegnap: megette magukat a fene, apám, ha még cipőt sem tudnak venni a gyereküknek...!”

Ismét rám bámult.

„Azt mondta...?”

„Azt” - feleltem én, és vártam, bekapja-e a csalit.

„Tudod, Fasádi - mondta erre Kovács -, ha nekem lenne fiam, és így merne velem beszélni, én úgy vágnám szájon, hogy kiköpné a fogát...!”

A társaságban kitört a kacagás. Nem először hallották már a történetet, de az öreg kitűnő előadó.

- Hát nem ravasz? - kiáltotta Vince, és úgy nevetett, hogy kicsordultak a könnyei.

Fasádi leintette a társaságot.

- Hallgassatok, mert most jön a java. Gondoltam, ha már nem kapok tőle semmit, legalább ugratom egy kicsit.

„Te csak ne verd az én fiamat - mordultam rá. - Engedelmes, szófogadó gyerek, ha rákiáltok, a száját sem meri kitátani.”

- Elmondtam neki, miért füllentettem, és mit ígért Ágoston. Vártam, hogy bosszankodni fog. Ehelyett nagyot nevetett.

„Hogy ti hogy kikáderezitek az embereket! - veregette a vállam. - Úgy átláttok Ágostonon, mint az üvegen.”

Aztán legyintett:

„Ne ugrass, öregem. Tudtad, hogy én meg azt fogom mondani: dolgozzatok, és akkor megint lesz minden...”

Ismét kitört a nevetés. Fasádi tréfásan káromkodott:

- Pofa bel Mondom, hogy most jön a java.

De nem bírta sokáig a nagy komolyságot, nevetett ő is velünk.

- Mi tagadás - vonogatta aztán a vállát -, végül én gerjedtem be.

Rákiáltottam Kovácsra:

„Jó, jó! De mi lesz ennek a vége?”

Rám nézett, mosolygott:

„Dolgozni fogtok, öregem.”

Ez volt tehát a csattanó - gondoltam, de aztán láttam, hogy most már csak egyedül nevetek. A banda elkomorodva hallgatott. Mintha hirtelen kicserélték volna őket, az egyik poharát forgatta, a másik az ujja hegyével rajzolgatott valamit az asztalon. Csak Fasádi nézett rám rosszindulatúan. Elég hamar rájöttem mindebből, hogy még nem mondott el mindent.

- Folytasd tovább! - mordultam Fasádira. - Nem szoktad te engedni, hogy másé maradjon az utolsó szó.

- Nem is! - mondta kevélyen. - Azt feleltem:

„Igazad van Kovács, dolgozni fogunk. De ez még nem a vége. A vége az lesz, hogy vissza-kerülsz közénk, előre fogsz köszönni a mérnök úrnak és a párttitkárnak, s ha kinyitod a szádát, rárajkák a feneküket...”

Nagy csend lett. Tapintani lehetett. És most már rám nézett mindenki.

- Azt már magamtól is kitalálom, hogy erre mit mondott Kovács! - kezdtem elszántan, de Fasádi leintett.

- Frászt találsz ki. Mondom, hogy nagy ravasz. Azt mondta:

„Marha vagy, te Heini! Azt hiszed, akaratunk ellenére ültek a nyakunkra? Jegyezd meg magadnak, minket kommunistákat nem lehet erőszakkal kényszeríteni. Eddig elhittük, hogy vannak olyan emberek, akik soha nem tévednek, most megtanultuk, hogy ez nem igaz. Okos emberek vannak, nagyon okosak is, s mi továbbra is örömmel fogadjuk meg a szavaikat. Ha azonban még egyszer azt merné valaki állítani, hogy ő okosabb, mint mi együttesen...”

- Ez igaz! - szóltam én akkor közbe.

Számomra már nem volt újdonság ez a gondolat, tudtam azt is, hogy nem is Kovácstól származik, hanem Bakostól. Mi is vitatkoztunk az ügynevezett biztosítékokról, és akkor fejtette ki a barátunk, hogy a biztosíték a mi megváltozott gondolkodásunkban van. És mégis, amikor Fasádi elmesélte Kovács történetét, most rám is sokkal meggyőzőbben hatott, mint mikor Bakostól hallottam. De Fasádi a fejét rázta:

- Azt majd meglátjuk - mondta sötéten. - Egyelőre ununk téged is, Ágostont is, de nem dolgozunk.

Nyeltem egyet. Vince Laci pedig megnézte az óráját, és kopogott az asztalon.

- Este van. Te beszéltél először a sztrájkokról. Vágd szájon magad, és repüljünk ki a folyosóra mindannyian.

Fasádi egy szempillantás alatt visszatalált régi modorába.

- Azonnal! - mondta. - Csak előbb fizetek.

Végül persze a két gyerek is elmondhatta a történetét. Bakos figyelmeztette őket, hogy az elején kezdjék, és minden részletet meséljenek el. Gyszi lovagiasan húzta ki magát:

- Az eleje ott van, hogy elbújtunk a divány alá. Elejebbje nincs.

Ebbe mind beleegyeztünk, és kíváncsian vártuk, mit fognak mondani.

Ma már nemcsak azt tudjuk, mi történt azon a tárgyaláson, melyet a két gyerek véletlenül kihallgatott, hanem ismerjük az előzményeit is. A munkástanács két frakciója, Ágostonék és Galambosék között, december folyamán egyre élesedett az ellentét. Galambos még mindig nyugati beavatkozásra spekulált, egyetlen célja az volt, hogy növelje a zavart, és ehhez minden eszközt jónak tartott. Ágoston - mint már tudjuk - kész volt bizonyos fokig alkalmazkodni a helyzethez, és arra játszott, hogy a sztrájk megszüntetéséért cserébe valami fontos funkcióhoz jusson. A két csoport közül az övé volt a veszélyesebb, hiszen ők tették a munkások számára elfogadhatóvá a sztrájkpolitikát, melyet viszont Galambosék maradéktalanul kihasználhattak saját céljaikra. Bármennyire utálták is egymást, elválaszthatatlanul összekötötte őket a szükség, mert Galambosék Ágostonékat játszották ki a munkások előtt, míg ők Galambosékat a kormány ellen készültek kijátszani. De a gyűlölet személyi okokból annyira megnőtt közöttük, hogy végül már le sem ültek egy asztalhoz. Úgy hitték, a sztrájk már eléggé megrendítette az ország erejét, a kormány rövidesen tárgyalásokra kényszerül, s akkor egymással is meg kell vívni a harcukat.

Ehelyett az történt, hogy a kormány letartóztatta a Budapesti Munkástanács és az Írószövetség egyes vezetőit, s nekik nem sikerült nagyobb ellenállást szervezniök. Meg kellett érteniök, hogy evvel a harc új szakasza kezdődik el.

Galambosék elvesztették a fejüket. Mindenáron újabb zavargásokat akartak, de már meztelemeknek érezték magukat, nem mertek saját személyükben kezdeményezni, és Ágostonhoz fordultak segítségért. Ágoston egyáltalán nem esett pánikba.

- Most hajtotta végre a kormány - magyarázta - az utolsó népszerűtlen feladatot, és rövidesen le fogják váltani. Az oroszok nem szívbajosak, a forradalom fölfalja saját gyermekeit... Most jött el a mi időnk!

Azt viszont el kellett ismernie, hogy kissé későn. Emberei jórészt lekoptak mellőle, a munkástanács alig ülésezett, márpedig most kellett erőt mutatniok, ha azt akarták, hogy a kibontakozásnál számításba kerüljenek. Szerinte az volt a feladat, hogy a munkásoknak nyíltan megmagyarázzák, hogy ezek a letartóztatások általában is a régi politika visszatérését jelentik, és ezért erősíteni kell a harcot a kormány ellen. Kész volt együtt menni Galambosékkal, ha azok elfogadják az ő feltételeit. Összehívják az üzemi gyűlést, és azon Széll fogja álláspontjukat ismertetni.

- Én? - kérdezte Széll. - Mért nem te magad?

Ágoston azt hitte, Széll csak azért ellenkezik, mert nem szeret beszélni. Így hát habozás nélkül válaszolt.

- Mert téged nem lehet letartóztatni. Te mégiscsak hozzájuk tartozol!

- Érdekes! - mondta erre Széll. - Kovács is mindig ezt magyarázza nekem...

Kovács említésére Galambosék rettenetes lármába kezdtek, Ágostonnak pedig torkán akadt a szó. Nem merte tovább erőltetni tervét, és valamilyen ürüggyel félbeszakítva az értekezletet, Szélllel együtt eltávozott. Mint később kiderült, akkor határozta el, hogy megkeresi Gabányit, röpcédulákat készíttet vele, és azokat fogja a gyárban elterjeszteni. Galambosék pedig, magukra maradva, arról beszéltek, hogy Kovácsot el kellene tenni láb alól.

Ha ez már nem is volt komoly fenyegetés, a gyerekeknek kétségtelenül szerencsájuk volt; a legfontosabb tárgyalást sikerült kihallgatniok, és információjuk aranyat ért. Igen, de a dívány alól éppen egy arasznyit láttak a világból, az asztal alját, s az embereket, ha álltak, térdtől, ha ültek, csípőtől lefelé, és ez a torz látószög oly ellenállhatatlanul komikussá tette elbeszélésüket, hogy minduntalan kitört belőlünk a nevetés. Szinte láttuk, hogyan nyújtja ki Galambos az asztal alatt véget nem érő csülkeit, s hogyan húzza arrább Széll a székét, hogy véletlenül

egymáshoz ne érjenek. Harangozóról, Galambos hadsegédéről eddig azt tudtuk, hogy ha izgalomba jön, és okosat készül mondani, jobb tenyerével szokta dörzsölni a tarkóját, most kiderült, hogy ugyanakkor két csukája hegyét is harciasan fordítja egymás felé, Ágoston pedig - de ez már igazán érdekes, hogy még Ágostont, a sima, kígyómodorú Ágostont, aki Kovács-tól elszenvedett veresége óta a szokottnál is jobban vigyázott magára, s akinek arcáról soha nem tudtuk leolvasni érzelmeit, szóval hogy még a nagy Ágostont is elárulják a lábai.

Amikor csak színleli az érdeklődést, összezárja sarkait, és lábfejét ingatva, cipője orrával harangozik. Amikor viszont izgalomba jön, rázni kezdi a jobb lábát. Ha észrevette, hogy hibát követett el, vagy hazudni készül, hirtelen abbahagyja a rázást, és lábujját a földre szorítva, sarkát fölemelve megmerevedik.

Persze, ők ezt nem így mondták, hanem valahogy így:

- Mikor aztán azt gurította a pacák, hogy Kovács bácsiról már 47-ben is úgy tudták, hogy az ÁVH-nak dolgozik, úgy kezdte rázni a lábát, mintha rájött volna a pókelefrász.

Mikor aztán mi ezt lefordítottuk emberi nyelvre, rájöttünk, hogy a gyerekek mindent pompásan „kifigyeltek”, és mi mégis nevettünk, mint a bolondok.

- Mi a fene! - kiabálta Bakos. - Ezentúl, ha tárgyalok vele, nem az arcát fogom figyelni, hanem a patáját!

Kovács mindjárt ki is próbálta. Leguggolt és az asztal alól komoly képpel vizsgálta Bakost, aztán faarccal jelentette be:

- Csak annyit tudtam megállapítani, hogy csípőtől lefelé éppen olyan ronda vagy, mint csípőtől felfelé.

Nevettünk, és nevettünk. A két gyermek halálra sértődött, hogy nem vettük őket komolyan. De mi azt vettük ki elbeszélésükből, hogy Kovácsnak igaza van, és a sztrájk rövidesen meg fog szűnni, ha nem jön közbe valami. Csak Gizike és a két gyerek vették komolyan a veszélyt.

De én most itt állok az idők tetején, az idő feneketlen kútja fölé hajolva, és a szívem elszorul. Mert én, aki már megéltem a folytatást, egyszerre látom őket ott a pártirodán, és minden további napjukon. Látom Gyuszit, izgatott, boldog gyerekként, és látom korán felnőve, az ártatlan felelősség súlyától megkínózva. Látom Kovácsot, amikor boldogtalanságában nem is bánna a fenyegető halált, és látom, amikor boldogságát a halál közelsége sem tudja megrontani. És azt is látom, hogy válik ezután két ágra a történelem. Az egyik ágán csupa nehéz harc, felelősség, komoly férfinak való dolog, s tudom, hogy ezen az ágon minden lépés sikerhez és boldogsághoz vezet. És látom a másik ágot is: gyerekség, romantika, mosolyogni való és komikus - de a végén rettentő és fölösleges tragédiákba torkollik.

Tudom, hogy nekünk volt igazunk: a sztrájk vége felé közeledett, és Galambosék fenyegetése nem volt komoly. De tudom azt is, hogy amikor a két gyerek a dívány alá bújt, ezzel a komédiával megkezdődött a tragédia.

- Tudod, lányom - magyarázta Kovács Gizikének -, ha engem megölnének, két óra alatt megszűnne a sztrájk...

Mi pedig most már nem hagytuk szó nélkül különös hangsúlyát. - Talán még örülnél is neki?

A kis ember zavartan elhallgatott. A két gyerek persze még mindig nem tudta, miért veszekszenek Kováccsal, de Gyuszi azt mondta:

- Mi majd vigyázunk Kovács bácsira!

Mi rájuk hagytuk, hadd vigyázzanak. Mosolyogtunk, és nem tudtuk, hogy útjára indítottuk a végzetet.

Mikor III. Napóleont császárrá választották, Marx ezt írta: „Hegel azt szokta mondani, a történelemben minden kétszer fordul elő. Én ehhez hozzáteszem: másodszor mint komédia...”

Mint ifjú ember olvastam még ezt az idézetet, és akkor nagyon megdöbbenett. „Furcsa komédia - gondoltam -, ami milliók életébe kerül! Akik Szedánnál estek el, aligha érezték komédiának Napóleon uralmát.” Most pedig itt állok az idők tetején, és már magam is láttam jól végződő tragédiát és komédiát, amely szerencsétlenségbe fullt. Kezdem megérteni, mit jelent ez a kifejezés: „történelmi mérték” - és érzem, hogy elsápadok.

HETEDIK FEJEZET

Az előbbi fejezet hosszú volt, ez rövid lesz. Csupán két beszélgetést tartalmaz, és mindkettő a pártirodán történtek nyomán jött létre. A pártszervezethez érkezett levelek közül az egyik különösen meghökkentett bennünket. Drimmer írta, a vörös Drimmer, a régi tulajdonos egykori bizalmasa. Bejelentette, hogy dolgozni akar, és érdeklődött, reflektálunk-e munkájára.

- Átejtés! - mondta Bakos. - Mi is lehetne más!

Kovács váratlanul feldühödött.

- És ha nem az? - kiáltotta. - Már megint mindent tudsz mindenkiről, anélkül hogy beszélnél vele.

Ebben persze lett volna igazság, ha nem Drimmerről van szó - de ki nem ismerte Drimmert? Bakos mégis megkérdezte - alighanem a békesség kedvéért.

- Te lehetségesnek tartod, hogy a vörös valami jót akar?

- Nehezen - felelte Kovács. - De most semmire nem merném azt mondani, hogy lehetetlen. Beszélünk kell vele.

- Beszélj! - vont vállat Bakos. - Mért ne beszélnél, ha sok az időd?

- Elkísérsz? - kérdezte tőlem Kovács.

Elkísértem. De ez már néhány nappal később történt, és a kis ember már korántsem volt olyan biztos a dolgában, mint a pártirodán. Sokáig szótlanul baktatott mellettem, aztán váratlanul felnevetett: - Tudod, mivel indultam én ki hozzátok a gyárba? Avval, hogy ti nem vesztettétek el a fejteket, mert ti ismertétek Drimmert, és így tudjátok, mi az a kapitalizmus...!

Nyomban megálltam.

- Tehát? Bakosnak van igaza? Forduljunk vissza?

Kovács nagyot fűjt:

- Most már csak menjünk...

Hanem öt perc múlva ő állt meg, és rám támadt.

- Persze hogy neki van igaza! Kétségtelen, hogy a vörösnek meg kell bennünket fojtani egy kanál vízben, és ezért ha levelet kapunk tőle, joggal gyanakszunk mindenféle izékre. Más részről azonban, ha ez a pacák jön ki a gyárba, és csak annyit mond a munkásoknak: „Ne hülyéskedjete, dolgozni kell” - az többet ér, mintha én egész délután koptatom a számat. Már az is elég lett volna, ha felolvassuk a levelét...

Dühösen legyintett:

- Márpedig, aki ellenség, azt az egyet igazán nem akarhatja, hogy dolgozzunk!

Mulattatott, hogy milyen tiszta szívből mérgelődik, és most már ugratni kezdtem.

- Tehát Bakosnak még sincs igaza...

- Dehogynem - morogta. - Mert az is lehet, hogy az ellenség is a sztrájk elvesztésére számít, és most már azon iparkodik, hogy későbbi föladatakra mentse át az embereit.

Tréfásan beszélt, de én úgy éreztem, hogy mégis komolyan gondolja. Ezért azt mondtam neki:

- Gondold meg! Azt mesélik, az öccse gyáros valahol nyugaton... El is mehetett volna, nyitva a határ... Mért nem ment el?

- Hát ez a gyanús, nem? - kérdezte Kovács, majd elgondolkozva tette hozzá: - tavaly legalábbis azt mondtuk volna, hogy éppen ez a gyanús...

- És ma? - kérdeztem kötözködve. - Mit mondunk ma?

- Ezt kell megállapítanunk, fiacskám - mondta komolyan, s aztán egy szót sem lehetett kivenni belőle addig, míg meg nem érkeztünk Drimmerék háza elé.

- Mindig itt lakott a Ferencvárosban! - morogta akkor. - Nem vett magának villát, pedig volt elég pénze... Miért?

- No, azért ez elég úri ház! - feleltem én.

Bólintott, és belépett a kapun.

Csengetésünkre az asszony nyitott ajtót, helyesebben csak egy ablakot az ajtón. Ő sem volt kevésbé úri jelenség, mint a ház, melyben laktak. De most ijedten nézett ránk, s csak a rácsok mögül kérdezte, mit akarunk. Amikor pedig meghallotta, hogy a gyárból jöttünk, feltűnően hangosan mondta:

- Az uram már többször megüzente, hogy nem érdeklik Ágoston barátai!

Aztán egész halkán, könyörögve tette hozzá:

- Az istenért, hagyják békén. Tudják, milyen ember...

Amikor közöltük, hogy nem a munkástanács, hanem a pártszervezet küldöttei vagyunk, el-sápadt.

- Küldöm az uramat! - mondta, és bezárta az ablakot.

- Szóval - morogta Kovács -, Ágostonék már megpróbáltak tárgyalni vele! Érdekes!

Aztán a mérnök maga jött elénk, és beeresztett az előszobába. Csak most vettem észre, hogy már egyáltalán nem vörös. Haja részben kihullt, részben megfakult. És akárhogy néztem, nem idézte fel bennem annak a félelmetes embernek a képét, aki valaha volt.

- A levelem ügyében jöttek? - kérdezte tőlem, és barátságosan nyújtotta a kezét.

- Azért, de nem én vagyok a küldött, hanem Kovács elvtárs - feleltem én teljesen fölöslegesen, és Drimmer nyomban elkomorodott. Nem tudhatta, ki lett azóta Kovács, és abból, amit én oly nyomatékkal hangsúlyoztam, nem is érthetett mást, mint hogy nem becsüljük semmire, és ezért csak egy jelentéktelen fickót küldtünk ki hozzá. Legszívesebben szájamra ütöttem volna. Pislogtam Kovácsra, haragszik-e rám? De nem, a kis ember ravaszkásan és elégedetten mosolygott az orra alatt.

Drimmer sértődötten vezetett be a szobájába, és szó nélkül hellyel kínált. Úri lakása volt, nagyon úri lakás. Képek, szőnyegek, faragott bútorok. Az asszony velünk maradt, divatos lila ruhájában ő is olyan volt, mint egy kép.

- Tehát, uraim? - kérdezte unottan a mérnök, s látszott rajta, hogy tárgyalásunktól már nem vár semmi jót.

- Először talán tisztázzuk a helyzetet - mondta érdesen Kovács. - A maga levele meglehetősen megrökönyödést keltett nálunk. Semmi esetre sem kisebbet, mint magánál az, hogy engem küldtek ide tárgyalni. Talán tételezzük föl mindketten, hogy a másik félnek erre jó oka volt, ha nem is értjük teljesen egymás indokait.

A mérnök összerezte és előrehajolt.

- Értem - mondta aztán. - Azt akarja tudomásomra hozni, hogy teljhatalommal tárgyal.

Zsebébe nyúlt, és elővette kurta kis logarlécét. Mi önkéntelenül nevetni kezdtünk, és az asszony is velünk mulatott - úgy látszik, ő is ismerte Drimmernek azt a szokását, hogy ha bármiről kérdezték, először logarlőcsőt ragadott, számolt, s csak aztán mondott igent, vagy nemet.

Különben ő maga is elmosolyodott:

- Mulatságos szórakozottság, mi? - kérdezte. - De legalább láthatják, hogy nem értek a politikához, és csak azt hiszem el, amit kétszerkettő-négy módjára is ki lehet számítani.

Kihívóan pillantott ránk.

- Az élet különben tele van egyenletekkel, melyeket matematikai módszerekkel lehetne megfejtetni. Például abból, hogy levelemre küldöttséggel válaszoltak, könnyen kiszámíthatom, hogy nem túlságosan bíznak meg bennem...

- Ehhez viszont semmiféle egyenletre nem volt szüksége, mérnök úr! - mondta Kovács egyszerűen. - Mi még felszabadulás előttről ismerjük egymást.

Drimmer vállat vont:

- Jó! - mondta kurtán. - Várom a kérdéseit.

Kovács megkérdezte a mérnököt, tudja-e, hogy mi van a gyárban. Bólintott a tagadó válasza.

- Sejtettem. Sztrájk van. Két hónapja nem dolgozunk.

Felvette a logarlécet az asztalról, beállított rajta valamit, aztán elmosolyodott.

- Rosszul állította föl az egyenletet - bocsásson meg, de a polgáriban én is tanultam valami matematikát. Ha tudnánk önnek munkát adni, írtunk volna egy levelet, hogy szívesen látjuk. Így azonban kénytelenek vagyunk személyesen megmondani, hogy ha dolgozni akar, először segítenie kell a munkát elindítanunk.

Úgy látszik, helyes volt ez a tárgyalási mód, mert a mérnök először a feleségére nézett, aztán ránk, és mikor megszólalt, nagyon őszintén csengett a hangja:

- Köszönöm, hogy megmondta az igazat, Kovács úr. Magával kellemesen lehet tárgyalni, az ember érzi, hogy nem akarja becsapni. Engedje meg, hogy én is kertelés nélkül megmondjam, hogy politikával nem foglalkozom.

Ezt olyan keményen mondta, hogy utána mind a négyen sokáig hallgatunk. Az asszony törte meg végül a csendet:

- Vegyék figyelembe - mondta szenvedélyesen -, hogy el is mehettünk volna. Az öcsém kérésére az egyik követség diplomáciai kocsit akart értünk küldeni. És az öcsémnek Svájcban gyára van, az uramnak pedig találmányai...

- Ezt talán hagyjuk, Adél! - mondta a mérnök kelletlenül.

Kovács azonban figyelmesen nézte az asszonyt.

- Úgy látom, ön pedig szívesen ment volna. Fél tőlünk?

- Igen - felelte ő sápadtan, de szilárdan. - Próbálja elképzelni, milyen élet az, ha az embernek minden késői csengetéstől reszketnie kell!

Aztán férjére nézett.

- És mégis nagyon büszke vagyok arra, hogy az uram úgy döntött, maradunk...!

Bevallom, elszorult a torkom. Először is megható volt, ahogy a két ember bizalommal és boldogan nézte egymást. Másodszor pedig arra kellett gondolnom, mit érezhet most Kovács. És valóban, a kis ember felugrott, és idegesen fel-alá kezdett sétálni a szobában. Persze, akaratlanul megsértette a mérnököket, akiknek azt kellett gondolniok, hogy nem hisz nekik. Láttam, hogy egyre jobban elkomorodik az arcuk. Hanem Kovács végül erőt vett magán, széke hátára támaszkodva szembenézett a mérnökkel, és rekedten mondta:

- Irigylem magát, mérnök úr! Az én feleségem néhány nappal ezelőtt disszidált...

Persze, látszott rajta, hogy ezt nem szívesen mondta el, és csak a tapintatlanságát akarja jóvátenni vele. A két ember pedig elfogódva nézett Kovácsra, és ez az elfogódottság egyszerre feloldotta azt a másikat, mely idáig közénk mint tárgyaló felek közé telepedett. Egyszerre közelebb kerültünk egymáshoz.

- Mért maradt itthon, mérnök úr? - kérdezte aztán Kovács.

- Mert szeretem a hazámat - kezdte ő, de aztán kedvetlenül legyintett:

- Persze, ezt maguk nehezen hiszik el nekem.

Ezt kétségtelenül nehéz volt elhinnünk. De Kovács tagadóan rázta a fejét.

- Ellenkezőleg, mérnök úr. Csak tudja, egy baj azért mégis van. Ön 44-ben olyan körülmények között nevezett hazaárulóknak bennünket, hogy most mi nehezen tudjuk eldönteni, azonos értelemben használjuk-e mi ketten a hazaszeretet kifejezést.

A mérnök izgatottan bólintott.

- Éppen erről van szó, uraim! A börtönben volt elég időm a gondolkozásra, én ott megértettem, hogy maguknak igazuk volt, s ha 45-ben becsuknak, egy szót sem szólhattam volna ellene. De maguk nem akkor bántottak, hanem 52-ben, amikor semmit nem követtem el, s az ügyészek is tudták, hogy ártatlan vagyok. Hát ez az, amit nem értek! Nem hiszem, hogy egy elmulasztott jogos büntetést egy jogtalan későbbivel ki lehet egyenlíteni. Én most szívesen maradnék idehaza, de a történetek után nem tudom, számíthatok-e arra, hogy valamikor is elnyerjem a bizalmukat, és teljes jogú állampolgárként élhessek - azaz emberként, mert ez a kettő számomra egyet jelent.

Felindultan hallgatott el, és az asszony vette át a szót.

- Maga derék embernek látszik, Kovács úr! Nagyon kérem, mondja meg nekünk az igazat.

- Nem tudom - felelte Kovács nagyon komolyan. - Nekem természetesen meggyőződése, hogy nálunk soha többet nem fognak ártatlanokat elítélni, és hogy minden becsületes ember meg fogja kapni a neki járó megbecsülést. De hát evvel a véleménnyel én semmit nem kockáztatok, a mérnök úr pedig nagyon sokat. Nem kívánhatom, hogy az én hitemre hivatkozva itt maradjanak. Ebben a kérdésben maguknak kell döntenieik.

Az asszony szomorúan nézett a férjére, de az tagadóan ingatta a fejét:

- Ebben semmi rossz nincsen, Adél! Én örülök annak, ha azt akarják, hogy a saját fejemmel gondolkozzam.

Hozzánk fordult:

- Egy kérdésemre feleljenek. Maguk szerint Kádár kormányon marad?

- Feltétlenül - feleltük mind a ketten. - De miért?

A mérnök nem válaszolt mindjárt. És aztán is csak habozva kezdett hozzá, mintha nem tudná, szabad-e neki megismételni a mi szavainkat.

- A maguk miniszterelnöke azt mondta, hogy ő a legnépszerűtlenebb ember az országban. És én már nem vagyok fiatal, s még soha nem hallottam, hogy ezt akármelyik politikus bevallotta volna. Ez valami egészen új! És könnyű kiszámítani, hogy így csak az beszélhet, aki bizonyosra veszi, hogy népszerűségét vissza tudja szerezni.

Elgondolkozva vette kezébe a logarlécet, és huzogatni kezdte rajta a keresőt.

- A feleségem igazat mondott: vannak találmányaim, vagy inkább ötleteim. De most menjek velük nyugatra, és kezdjem újra a kísérletezést, kicsiben, rossz körülmények között? A maguk kormánya bejelentette, hogy a mi iparágunkat gyorsan akarja fejleszteni, és azt én már láttam, mit jelent, ha maguk súlyponti kérdésnek tartanak valamit...

Feleségére nézett:

- Ezt az alkalmat szalasszam el? Tudja, micsoda lehetőségek lesznek itt, Adél?

- Ha! - felelte az asszony. - Ha embernek fogják tekinteni!

- Na igen, persze - mondta most a mérnök. - Ha...! De én vállalom a kockázatot.

Kovács bólintott.

- A kockázatot igen, a politizálást nem...! Azt hiszem, megértem, mérnök úr: maga azt az ügyletet nevezi politizálásnak, melynél úgynevezett magasabb célok érdekében az egyszerű népet félrevezetik. De mi csak azt szeretnénk, ha odaállna a munkások elé, és nekik is elmondaná, hogy dolgozni akar. Ez pedig a maga fogalmai szerint nem politika.

- Nem kell bennünket dicsérnie - mondtam most én, mert láttam, hogy még habozik. Ám ő makacsul rázta a fejét:

- Ezt még meg kell gondolni, uraim!

Ekkor fölállt az asszony, férje mögé állt, és könnyedén vállára tette a kezét:

- Semmi értelme nincs, drágám! - mondta mosolyogva, bár a szeme szomorú maradt. - Legfeljebb egy hétig bírja megállni, hogy ne menjen oda, ahol dolgoznia lehet. Akkor pedig jobb, ha mindjárt kimondja az igent.

Másnap Bakos Széllal tárgyalt. Miután nem lehettem ott, ezt a tárgyalást csak töredékesen tudom elmesélni. Ez a Széll egy nagy darab, kövér ember, háj és izom. Mind a kettőből kétszer annyit juttatott neki a természet, mint amennyi egy közönséges halandónak kijár. Minden durva és elnagyolt rajta, csupán az ujjá hegye finom, idomszerű. Jelentősége teljes tudatában sétál az emberek között, s mint Bakos szokta mondani, az egész világot mestersége normái szerint ítéli meg, vagyis a századmilliméteres pontatlanságot észreveszi, de ha valami fél centiméterrel nagyobb a kelleténél, arról már azt hiszi, szándékosan hagyták rajta. Így aztán örökké dühöng, a legkülönbözőbb kicsinységek miatt, s mint régi szakszervezeti ember, gyorsan odavágja:

- Én már akkor szocialista voltam, mikor az elvtárs még a bugyijába csinált.

Különös ötletnek látszott, hogy éppen Bakos tárgyaljon Széll-lel, mivel rá különösen haragudott. Széll tulajdonképpen áldott jó fiú. Az ellenforradalom alatt megzavarodva járkált, és mikor beválasztották a munkástanácsba, az első útja Bakoshoz vezetett.

- Mit tegyek?

- Köszönj le azonnal! - mondta Bakos, aki akkor még egyáltalán nem látta át a helyzetet. - Hogy vállalhattad el? Ellenforradalmi szervezet!

- Hogy lehetne az? - csodálkozott Széll. - Amikor én is benne vagyok!

Egy órai veszekedés után értette csak meg, hogy a titkár most már egy szavát sem hiszi el. Akkor aztán - képletesen szólva - Bakosra borította az asztalt:

- Bennem nem bízol?!...

Kirohant, és bevágta maga mögött az ajtót. Az udvaron Ágoston karjába szaladt, neki panaszkolta el sérelmét.

- Pedig én már akkor szocialista voltam, mikor Bakos úr még a bugyogójába vizelt.

Ágoston aztán kiokosította, hogy Bakos éppen ezért nem bízik benne. Ő még mindig parancsolgatni szeretne, és ezért nem szereti az olyan embereket, akik önállóan tudnak gondolkodni.

- Közvetlen munkáshatalom! Ez a mi erőnk.

Széll ettől fogva Ágoston szekérét tolta, és mindenkinél jobban utálta Bakost. Ha véletlenül találkoztak, elnézett a feje fölé, és azt kérdezte: - Van ott lent valaki?

Bakos azonban ragaszkodott ahhoz, hogy ő tárgyaljon Széll-lel - hogy miért, azt sohasem értették meg világosan. Azaz... - bocsánat. Csak nem beszéltünk róla, de tudtuk mindannyian. Be kell vallanom, hogy itt az idő tetején, az idő feneketlen kútjára hajolva, szépíteni akartam a dolgokat, vagy ha úgy tetszik, föllenteni próbáltam egy kicsit.

Élt köztünk egy ember - elmondanám-e egyáltalán, és hogyan mondanám el a történetét, ha harmincnyolc éves korában, ereje teljében el nem ragadja közülünk a halál? Bizonyára számtalanszor emlékeztetett volna már, hogy milyen nehezen állhatta Bakost, és Bakos is, hogy nem mindig kedvelte őt. Nem értettünk mi mindig mindenben egyet, sőt ha nem szorít vasabroncsával a szükség, olykor talán egymás fejéhez vágtuk volna a poharakat. A Széll-lel való tárgyalást is veszekedés előzte meg, talán a legélesebb mind között.

A dolog úgy kezdődött, hogy reggel, munkaidő előtt beszámoltunk a Drimmer-ügyről a pártvezetőségnek, s mint ez akkoriban szokás volt, nemcsak a vezetőségi tagok voltak jelen, hanem mindenki, aki számított. Az asztalfőn éppen az öreg Kaudersz ült, és hideg pipáját szörcsögtette szokása szerint. Beszámolónk alatt egyre jobban elkomorodott, s mikor hallotta, hogy Drimmer munkakezdekori nálunk jelentkezik, dühösen felugrott:

- Na, akkor én megyek!

- Miért? - kérdezte valaki.

- Mert én nem fogok Drimmer úrral cvikipuszt váltani.

Mondanom sem kell, küldetésünk sikerének mindenki örült, de azért nem csodálkoztunk az öregén. Róla tudtuk, hogy ilyen. Hagynunk kellett volna, csináljon, amit akar. De Kovács annyira feldobódott, hogy nem állt meg benne a szó.

- Értsd meg, Kaudersz elvtárs! - mondta hevesen. - Drimmerről kiderült, hogy legalább ember, s ez nem is olyan kis dolog.

Ekkor váratlanul közbeszólt Bakos.

- Ember - az persze nem kategória! - mondta nagyon gúnyosan.

Mind rábámultunk, és Kovács dühében elvörösödött.

- Nálad nem! - dadogta. - Magam is tapasztaltam titkár korodban.

Mi már ugrottunk is talpra mindannyian, és én azt kiáltottam:

- Már megint veszecedtek? Ne veszecedjete!

- Én nem - mondta Bakos hidegvérűen. - Kovács sérteget. Pedig fogadni mernék, nem is tudja, mit jelent ez a fogalom: kategória!

- A szót valóban nem értem, de hogy mit akartál mondani, azt tökéletesen! - dühöngött a kisöreg.

Kaudersz hangja harsogta át a lármát:

- Csak aztán meg ne bánjátok, Kovács, hogy ilyeneket vesztek be magatok közé! Már megint nem hallgattok rám, pedig én már tavasszal megjósoltam, hogy itt ellenforradalom lesz!

- Ha ezt akkor mondtad, szégyelld magad! - süvöltötte vissza Kovács.

Kaudersz kirohant, és bevágta maga mögött az ajtót, mi pedig összevissza kiabáltunk. Csak Bakos várta nyugodtan, hogy lecsillapodjék a zaj.

- Befejeztétek? - kérdezte akkor. - Folytassuk tovább a tanácskozást. - Visszaültünk az asztalhoz, ő pedig könnyedén mondta.

- Természetesen egyetértetek Kovács elvtárssal, hogy Drimmer átállása óriási siker, és javaslom, hogy a két küldöttnek fejezzük ki köszönetünket jó munkájukért. Most az a legfontosabb, hogy a munkát meg tudjuk indítani. Megjegyzésemmel csupán arra akartam felhívni a figyelmet, hogy az elvtársakat, hogy azért ne tévesszék szem elől az osztályharc törvényeit, s ha ma mindenkivel kezét is kell fogni, aki hajlandó velünk jönni, azért ne higgyük azt, hogy aki velünk jön, az mindjárt angyal is.

Mi ebben nem találtunk semmi kivetni valót. De a kisöreg torkában még mindig bugyborékol a harag, amikor válaszolt:

- Ha így akarjátok fogadni a mérnököt, elébe megyek, és megmondom neki, ne is jöjjön ide...

Bakos legyintett:

- Ne beszélj képtelenségeket, Kovács! Ha nem dédelgetnéd magadban sérelmeidet, tudnád magad is, hogy Drimmernek a fogadtatás ellen semmi panasza nem lehet. Mindent meg fog kapni, amit megérdemel.

Magában pedig ezt dörögte - de azért úgy, hogy halljuk mi is:

- Úgy tesz, mintha mást nem is bántottak volna, csak őt! Engem talán nem is rúgtak fenékbe soha?

Drimmernek valóban nem lehetett semmi panasza. Örömmel szorongattuk a kezét, aztán mi hárman, Bakos, Kovács meg én, elkísértük a munkahelyére is. Ám a mérnök mégis megsejtett valamit.

- Idegeseknek látszanak az urak! - jegyezte meg rosszkedvűen.

- De nem maga miatt - nyugtatta meg Kovács. - Bakos meg én veszecedtünk kicsit.

- Örül a szíved, hogy bepanaszolhattál neki, mi? - mondta később Bakos keserűen. - Fejedbe szállt a dicsőség, Kovács. Micsoda eljárás ez? Párttag és párttag között soha nem lesz pártonkívüli a bíró. - A kis ember arca megrándult a sértésre, de mint mindig, ha személyében érte méltánytalanság, most sem válaszolt. Feleltem helyette én.

- Te meg úgy látszik, irigyled Kovács sikereit, Bakos.

Bakos rám bámult, majd felkacagott, sarkon fordult, és otthagyt bennünket. Leverten indultunk utána.

Más körülmények között az effajta összeveszés hetekig tartó duzzogást okoz - szerencsénkre, erre most nem volt időnk. Pár óra múlva ismét együtt ültünk. A dolgozók azért mégsem tartották Drimmert prófétának, s fel kellett ismernünk, hogy a helyzet kulcsa Széll.

- No, majd én beszélek vele! - állt fel a helyéről Bakos, látva, hogy az elnökhelyettes éppen lent áll az udvaron.

Kovács halkán kaccantott egyet - aztán mentünk Bakos után. Jól láttam, hogy a kisöreg vigyorog, mikor a titkár megszólítására Széll, szokása szerint az orrára pislogott.

- Van ott lent valaki?

- Van! - felelte Bakos meglepően nyugodtan. - Én, Bakos.

- És ki az a Bakos? - hangzott a gőgös válasz.

Ekkor meglepő dolog történt. A kis embernek hirtelen nagyot villant a szeme, és olyan sértő gúnnyal szólalt meg, ahogyan még nem hallottam beszélni soha.

- Elfelejtkeztél róla? Csodálatos! Tudod, ő az, akit megvertetek, és kiraktatok a kapun.

Széllnek ijedtében elállt a lélegzete. Kovács pedig karon fogott, és elhúzott a két embertől. Csak mentében szólt vissza a válla fölött.

- A pártvezetőség úgy határozott, hogy te kizárólag Bakossal tárgyalhatsz meg az ügyedet.

Méltóságteljesen lépdelt velem a kapu felé. Ám amikor eltűntünk Széllék szeme előtt, hosszan, boldogan felkacagott, majd elpirult, és zavartan mentegette magát:

- Ne haragudj. Úgy érzem, ezzel az elégtétellel tartozott nekem a sors.

Ismétlem, a tárgyaláson nem voltam jelen, így csak töredékesen tudnám elmondani. De nem is izgultunk túlságosan, szinte biztosra mentünk. Először csak heccből próbáltuk ki, jól figyelték-e meg a gyerekek Ágoston lábmozdulatait, hanem aztán Bakos rájött, hogy milyen jól felhasználhatjuk felfedezésüket arra, hogy Széll előtt leleplezzük a munkástanács elnökét. A megegyezés után tárgyalás ürügyén összeültek hármasban Ágostonnal, Bakos kérdezősködött, Széll előbb figyelt, aztán elképedt, aztán mulatott, végül pedig dühbe gurulva megragadta Ágoston hátán a kabátot, felkapta, s mint egy koffert fél kézzel kicipelte az ajtón.

- Tudod, mit csinált, mikor arról beszéltél, hogy tavasszal éhezni fogunk? - szentségtelt aztán.

- A lábát lóbálta. Unatkozott!

Este kettesben maradtam a pártirodán Bakossal, aki nagy meglepetésemre sehogy sem tudott napirendre térni az eset felett. Izgatottan fecsegett, nevetgélt, majd látszólag minden ok nélkül, dühösen rázta meg a fejét.

- Ostoba ember ez a Széll! Egyszerűen csak ostoba! Én meg azt hittem, hogy csirkefogó!

- Kovács viszont soha nem hitte ezt! - feleltem én, mivel mindenképpen meg akartam győzni, hogy a kis embertől sokat tanulhatunk. Ő vállat vont, nevetett, majd megegyezés nélkül fölkapta a félbehagyott beszélgetést. Csak amikor búcsúzásra nyújtotta a kezét, tért vissza a témára.

- Tudod, Kovácsnak könnyű - mondta, kissé irigykedve és nagyon komolyan. - Ő a szívében hordja az esztét.

Evvel tulajdonképpen véget is ért történetünk első vonala. Az emberek élni akarása a felszín alatt már mindent előkészített. Akkor is dolgozni kezdünk, ha Széll és Drimmer nem áll mellénk, legfeljebb egy kicsit később. Így pedig öt nap múlva az üzem végérvényesen felvette a munkát.

NYOLCADIK FEJEZET

Ma már mindenkiről pontosan tudjuk, mit csinált november és február között, kivéve az idősebbik Kaudersz fiút. Ő talán maga sem tudná elmondani, mivel töltötte az idejét. A gyárban természetesen nem volt semmi keresnivalója, az egyetemre viszont ő nem akart bejárni. Az apja eleinte azt hitte, hogy megaláztatástól, magyarázkodástól fél, de aztán a mi pártszervezetünk tisztázta a helyzetét az egyetemmel, és Feri azután sem látogatta az előadásokat. Hasztalan faggatták, nem adott kielégítő magyarázatot. Gondolták, még nem ocsúdott fel a megrázkódtatásból, hagyni kell, amíg magához tér. Legföljebb veszít egy évet, nem olyan nagy baj az. Csak az öccse tudta az igazat, de ő nem árulta el senkinek, mert a gyári napok óta erősen összebarátkozott a két testvér. Neki arról panaszkodott, hogy olyan fiúkkal találkozik az egyetemen, akikről pontosan tudja, mit csináltak az ellenforradalom alatt. Tulajdonképpen fel kellene őket jelenteni, de ezt nem teheti.

- Miért ne? - csodálkozott Gysuzi. - Neked már nem lehet bajod...

- Éppen azért, te számár - mérgelődött a bátyja. - Magammal együtt habozás nélkül föladnám őket is. A büntetéstől egyáltalán nem félnék. De így, ez már spiclikedés lenne...

Mindennek ellenére iparkodott tartani magát. Reggel korán kelt, gondosan borotválkozott, és reggeli után könyveihez ült. De nem bírt sokáig otthon maradni. Körülötte mindenkinek dolga volt, s ő, akinek legnagyobb szüksége lett volna arra, hogy jóvátegye bűnét, tétlenségre volt kárhoztatva. A pártba nem léphetett be - az apja akadályozta meg, és ő nem mondhatta, hogy nincs igaza.

- Előbb meg kell érdemelned, fiam!

Igen, de hogyan? Hol kezdje el?

Tíz-tizenegy óra tájban felugrott könyvei mellől, és elrohant. Késő este letörve, halálra-fáradtan tért haza. Sokszor kérdezték, mit csinál egész nap, de csak az öccsének mesélte el egyszer.

- Ne árulj el senkinek... Az utcán csavargok...

Ez volt az egyetlen alkalom, amikor hosszabban panaszkodott.

- Rosszkor születtem! Ha három évvel fiatalabb vagyok, nekem sem lenne semmi bajom!

Elmondta, hogy úgy él, mintha egy idegen városban lakna. Az ismerősök egy része nem fogadja a köszönését, egy másik részének ő nem köszön. Akivel pedig üdvözlük egymást, annak nincs ideje.

- Ma hazacipeltem egy öreg néni csomagját, csak hogy beszélni tudjak valakivel...

Gysuzinak megsajdult a szíve. Törni kezdte a fejét, hogyan lehetne a bátyján segíteni.

- Tudod - mondta Feri -, az lenne a legjobb, ha végigjárhatnám azokat az ismerősöket, akik még nem tértek észre, és beszélnek velük...

Fölgyulladt a tekintete. Alighanem ilyesmikről ábrándozott akkor is, amikor tehetetlenül róttá az utakat.

- Gabányival szeretnék találkozni.

Gabányi azonban nyomtalanul eltűnt, és a fiú egyelőre versírással próbálkozott. Hátha így szólhatna volt barátaihoz?

Gyuszi megőrizte az egyiket. Így kezdődik:

*Magyarom, térj eszedre!
Magyarom, mit csinálsz?
Az árulók szavát veszed be?
Mire vársz? Mire vársz!*

Annyit még Gyuszi is értett a versekhez, hogy tudja, Feri nem sok dicsőséget fog szerezni mint költő, és ezért, amikor - hitük szerint titokban, a valóságban nagy hűhóval - megszervezték Kovács őrzését, bátyját is bevonta a munkába. A felnőttek mindent láttak. A kis ember gyakran panaszkodott, hogy akárhova megy, valamelyik gyerek titokban követi.

Még Feri is látta egy ízben a háta mögött - de hagyta, hadd fontoskodjanak. Amíg rá vigyáznak, legalább nem követnek el nagyobb ostobaságokat.

Feri azonban három évvel volt idősebb az öccsénél, és hamar rájött arra, hogy semmi értelme nincs annak, amit csinálnak.

- Nem követik - mondta. - Nem figyelik a lakását. Egyáltalán nincs veszélyben az élete. Hasznosabb lenne talán, ha Ágoston után járnánk. Legalább tudnánk, mit csinál.

Gyuszi egyszerre tűzbe jött:

- Igen! - kiáltotta. - Akkor talán még azt is kifigyelhetnénk, hova bújtak Brinkmanék.

Feri egyszerre elvesztette a kedvét.

- Mondtam már, hogy ez nem az én esetem...

Így aztán az őrzárból is kimaradt. A gyerekek azonban kaptak az ötletén, és Ágostont kezdték figyelni. A munkástanács elnöke persze észrevette a gyerekeket, s eléggé nyugtalanította a dolog. Mikor végre megtalálta Gabányit, hogy a röpcédulák dolgát megbeszéljék, nyomban figyelmeztette, hogy őt követni szokták, s ezért nagy kerülővel, hátra-hátranézegetve mentek Brinkmanék szállására, akiről a szerkesztő tudta, hogy sokszorosító gépe is van.

Ezek szerint Feri véletlenül látta meg őket, mégpedig akkor, mikor céljukhoz már egész közel voltak, máskülönben észrevették volna, hogy követi őket. Gyuszi képzelődéseitől fölizgatva és saját ábrándjait is követve, elhatározta, hogy beszélni fog velük, s ezért némi habozás után, miközben néhányszor elsétált a ház előtt, amelybe bemenni látta őket, belépett utánuk a kapun. Az örnek megmondta, hogy kiket keres. Az gyanúsaknak találta, és az irodára kísértette föl. Az irodáról jelentették Brinkmannak az esetet. Brinkman éppen Ágostonékkal tárgyalt, már tudta tőlük, hogy a mérnök gyanús jeleket észlelt maga körül, és aggodalmas arccal távozott.

Brinkman távozása után a két ember magára maradt. Hogy mivel töltötték az időt, azt az ő vallomásaiból kell megállapítanom. Erre elég bő anyagom van. Nemcsak a bírósági tárgyalás jegyzőkönyve áll rendelkezésemre, hanem a többi iratok is, tehát Ágostonnak a rendőrség előtt tett részletes vallomása, valamint azok a beadványok, melyekkel az ügyészséget bombázta, hogy őt személy szerint különleges elbánásban részesítsék. Ha vallomását összehasonlítjuk társaiéval, kiderül, hogy valamennyiük közül ő volt a legokosabb, és joggal nevezhettük a messze számított kombinációk emberének. Társai nem ismerték még a zsványbecsületet sem, s hogy magamagát mentse, mindegyik megpróbálta a másik fejét víz alá szorítani. Ez alól Ágoston sem kivétel, de míg a többiek lehazudják a csillagot az égről, s csak akkor vallják be az igazat, mikor társaik rájuk vallanak, Ágoston egyszer sem tagadja a tényeket, nem kell szembesíteni, vagy ha igen, minden esetben kiderül, hogy neki van igaza. Erre különben rendkívül büszke is, és tényszerű igazmondására hivatkozva, szinte követeli,

hogy akkor is higgyenek neki, amikor megmagyarázza szándékait. Azt kívánja bizonyítani, hogy már Brinkmanékkal is csak kedve ellenére tárgyalt, s hogy mikor a gyilkosság kiderült, azonnal szakított velük. Ki is mondja világosan, amivel korábban gyanúsítottuk, hogy nem akarta elzárni az utat maga előtt a kormány felé.

Viselkedését legjobban utolsó beadványából ismerhetjük meg. Sajnos, túl hosszú, csak a végét idézhetem.

„...Az lesz a legjobb ezek után, ha lemondok a védekezés jogáról, és kérdéseikre csak igennel és nemmel válaszolok. Önök úgy tesznek, mintha nem értenék, mért 'nyargalok' azon, hogy Gabányival egyszer sem találkoztam november és január között, és hogy mért hangsúlyozom, hogy én bejelentett lakásban éltem egész idő alatt, míg ő máshol töltötte minden éjszakáját. Pedig önöknek is tudniuk kell, mi rejlik különböző életmódunk mögött. Elsősorban nem arra célzok, hogy én nem léptem túl a törvényes kereteket (leszámítva azt a kísérletemet, hogy illegális röpcédulát adassak ki), ő pedig igen, hiszen ezt önök sem vonták kétségbe, hanem arra a különbségre, amit magatartásunk a kibontakozás módjáról való felfogásunkról árul el.

Még egyszer leszögezem, joggal számíthattunk arra, hogy a kormányváltás bekövetkezik. De hogy ez miféle változást von maga után a politikában általában, azon nagyon is sokat lehetett vitatkozni. Az én magatartásom - s a hozzám hasonlóké - azt mutatta, hogy mi minimális változásokkal is megelégszünk, míg ahhoz, hogy Gabányi és társai kiegyezhessenek, olyan mértékű változás kellett volna, mely mindazt a cselekedetet, amelyek miatt ők illegálitásba kényszerültek, utólag jogosnak, vagy legalábbis nem üldözendőnek nyilvánítana.

Ha ez nem lényeges különbség, akkor igazán nem tudom mit tartanak önök, politikailag fontosnak!

Fenntartom, hogy komoly politikai hibát követtek el, amikor nem éltek avval a lehetőséggel, hogy bennünket megnyerjenek. Talán az tévesztette meg önöket, hogy ma viszonylag könnyű politizálniuk. De később, ha az élet megindul, és kezdődnek a fejlődés úgynevezett nehézségei, nehezen fogják nélkülözni azt a néhány ezer lavírozni és politizálni képes embert, akik nehéz körülmények között is föltalálják magukat, és akiket mi képviseltünk ebben az országban. Kovácsokkal akkor már nem fogják tudni megoldani a feladatukat. És állítom, hogy a fegyveres csoportokon kívül mindenki - tehát minden valamennyire józan ember - a kiegyezésre számított, még Gabányi is. Legalábbis, mikor megkérdeztem, szerinte mikor lesz itt az ideje, hogy beszüntessük a sztrájkot, ezt válaszolta:

- Amikor én leszek a *Népszabadság* szerkesztője.

Ez egy kicsit sok, elismerem. De én sem vettem egészen komolyan.

- Jó - kérdezik erre önök -, de januárban mégiscsak találkoztak. Ha így látta a dolgokat, miért?

Vegyék figyelembe, hogy soha rám nem bizonyíthatták volna, hogy tudtam Gabányi illegálításáról - én ismertem el önként. Láthatják, hogy felelősségemet nem is próbálom csökkenteni. Joggal elvárhatnám tehát, hogy mentségeimnek is hitelt adjanak.

Én Gabányit korábban nagyon kedveltem. Talán különösnek találják, hogy egy olyan gyakorlati egyéniség, mint én, kedvelhetek egy olyan embert, aki örökké lángban ég, és doktrinér módon, elvi alapon alkotja meg ítéleteit. Csakhogy ezek az ő híres elvei rendkívül rugalmasak voltak, gyakran ellenkezőjükkre változtak estétől reggelig, így joggal gondolhattam azt, hogy Gabányi voltaképpen a körülmények alapján, józanul ítél, és nem határozatait szabja elveihez, hanem elveit határozataihoz.

Különb en ezt még ma is hiszem.

Csak éppen arról feledkeztem meg, hogy az effajta magatartásnak két magyarázata is lehet. A politikus elmék azért változtatják meg elveiket, hogy határozataik jogosságáról azokat győzzék meg, akiknek azokat végre kell hajtani. Az örültek viszont saját magukat akarják ezúton megnyugtatni. Én nem sejtettem, hogy Gabányi az utóbbiakhoz tartozik. Ez az én nagy bűnöm.

De hogy így volt, azt be tudom bizonyítani. Önök tudják vallomásomból - melyet Gabányié minden pontban megerősít -, hogy mikor Brinkman távozása után magunkra maradtunk, nyomban összevesztünk egymással. Akkor tudtam meg, hogy Gabányinak tudomása volt arról, hogy Brinkman ismeri a nevemet. Én nem az eljárásán háborodtam fel, hanem csupán azon, hogy a balekok közé számít engem is. Azt az ismeretlen embert, aki a röpcédulák elkészítésére vállalkozott, én is arra szántam, hogy viselje a kísérlet ódiumát. Hiába, minden játszmában vannak parasztok és királyok, és az utóbbiak védelmében, szükség esetén fel kell áldozni az előbbieket. Én még mindig azt hittem, hogy Gabányi csak engem tesz ki annak a veszélynek, hogy Brinkman, ha bajba kerül, lebuktathasson, saját fejét nem kockáztatja. Mikor figyelmeztettem, hogy gazda nélkül csinálja a számítását, mert én viszont ismerem az ő nevét, és ha Brinkman beköp, nem fogom őt sem kímélni - csak akkor tudtam meg, hogy ön- és közveszélyes örült, maga is Brinkman régi ismerőse, s egyszerűen nem gondolt a saját biztonságára sem.

Íme, a bizonyíték, hogy csak addig akartam vele együtt dolgozni, amíg ki nem derült róla, hogy politikai fantaszt!

Azt is tudják már, én nemcsak azt nem sejtettem, hogy Brinkmannal fogunk találkozni, hanem azt sem, hogy egy fegyveres banda hadiszállására megyünk. Igaz, a kapuban álló őr megriasztott egy kicsit, de mikor láttam, hogy egy segédkórházban járunk, melyben sebesült felkelőket is kezelnek, azt gondoltam, hogy az ő biztonságukat szolgálja ez az intézkedés. Azt pedig kifejezetten szellemes megoldásnak tartottam, hogy kórházban találkozunk, hiszen oda a legkülönbözőbb okokból járhatnak és találkozhatnak véletlenül az emberek. Ismétlem, sem tagadni, sem kisebbiteni nem akarom felelősségemet. Jól tudom, önök joggal megbüntethetnek azért a pusztá tényért is, hogy röpcédulákat akartam előállíttatni - de azért önöknek sem lehet közömbös, hogy ennek érdekében sem akartam ellenforradalmatokkal szövetkezni! Miután megláttam Brinkmant, már csak egy dolog foglalkoztatott: eltűnni, de minél hamarabb. Gabányi akadályozott meg ebben. Azt mondta:

- Innen el nem mehetsz reggelig! Itt ez a szabály.

Erre figyelmeztettem, hogy Brinkmannal nemcsak önök akarnak leszámolni, hanem nekünk is azt kell csinálnunk, ha hatalomra kerülünk. Számomra teljesen érthetetlen, hogy éppen ezt a figyelmeztetésemet tartja alkalmasnak arra, hogy kimutassa, én vagyok a rosszabb politikai elem. Az azonban tény, hogy ezt nem az önök kedvéért találta ki, hanem már ott a helyszínen legorombított emiatt.

Mindebből kiderül, hol álltam én, és hol álltak ők. Most persze bejiedtek, és önök számíthatnak arra, hogy a tárgyaláson egymást fogják bemártani. De támadni fogják önöket is.

Biztos tudomásom van arról, hogy a hallgatóság szenvedélyeit akarják felszítani. Én viszont erre hajlandó nem leszek. Viszont kész vagyok arra, hogy védekezésemmel a legnagyobb politikai hasznot hajtsam, ami az adott helyzetben egyáltalán elvárható. Ismertessétek velem igényeiket, és legyenek meggyőződve, hogy hibátlan politikai érzékkel és tapintattal fogom azokat megvalósítani...”

Módomban volt megkérdezni az ügyészt, milyen választ adott Ágostonnak. Mosolygott.

- Hivatalosan semmit. Négyszemközt pedig azt mondtam neki: maga elmaradt egy brosúrával, Ágoston. Egész egyszerűen vallja az igazat.

Érdemes Ágoston beadványát legalább futólagosan a szerkesztő vallomásával összehasonlítani:

„Hogy Ágostonnal kapcsolatot tartottam, az elég szégyenletes tévedés. Eleinte imponált nekem, elképesztő és gyakran nagyon is találó ítéleteivel. Sajnos nem ismertem fel, hogy nézeteiben van bizonyos rendszer, és még kevésbé találtam meg e rendszer origóját, melyből az egész áttekinthető. Mihelyt rájöttem, hogy egyszerűen karrierista, aki a mi szent lángunknál saját pecsenyét sütögeti, már értettem mindent. Ha az egyéni érdeket tekintem rendszere centrumának, akkor persze minden megnyilvánulása vulgáris banalitás. Ekkor - de csak ekkor - habozás nélkül elrúgtam magamtól. Mert ha aközött kell választanom, hogy gyanakvással jóhiszemű embereket taszítok el tőlünk, vagy egy darabig, jóhiszeműen, csalóknak is hitelt adok, mindig az utóbbi esetet fogom a kisebbik rossznak tartani.

Ami Ágoston magyarázatát illeti gyorsan változó elveimről, az rosszhiszemű badarság. Hogy önök egyáltalán fennakadnak ezen, azt mutatja, hogy a dogmatikus szemlélettől nem sikerült megszabadulniuk. A XX. kongresszus megmutatta, hogy baj van a szocializmus tudományos alapjai körül. Éppen az a legfontosabb feladatunk, hogy minél gyorsabban értékeljük át fogalmainkat. Ha a marxizmus jelenlegi formájában nem bizonyult hiánytalanul alkalmazhatónak a mi körülményeinkre, akkor ostobaság azt képzelni, hogy csak egyes alkatrészei avultak el, a többi ezután is szentségként kezelhető. Olyan nagyképű pedig nem vagyok, hogy elhiggyem magamról: első pillantásra maradéktalanul felismerem az új igazságokat. Ellenkezőleg! Ha reggeltől estelig új események használhatatlanná tették valamelyik megfogalmazásomat, én azt készséggel fogalmaztam át estétől reggelig, és erre változatlanul büszke vagyok...”

Szegény fiú! Ki tudja, mit érzett halála előtt? Nincs egyetlen tanú, akit megindítottak volna szenvedései...

Mikor az ör feltartóztatta a kapunál, valószínűleg megijedt. Az irodán azután újra megnyugodott. Nem sejthette még, hogy gyilkosaival találkozik. Pedig ott volt a négyből három: az orvostanhallgató, a hajdani bányász és a hivatásos bűnöző. De ezek közül senkit sem ismert, és azok sem ismerték őt. Barátságosan fogadták, leültették és kikérdezték. Nem találták gyanúsnak. Csak óvatosságból hívták át a főnököket.

Mikor Brinkman belépett, a fiú elvesztette a fejét. Gyilkosai egyhangúan vallják, hogy elszápadt, felugrott, és ezt kiáltotta:

- Te vagy az?

Evvel már alá is írta halálos ítéletét. Brinkman tudta, hogy átállt, ijedtségét vallomásnak vették, és nem kerestek bizonyítékokat. De ő még akkor sem hitte, hogy el akarják tenni láb alól. Egyáltalán: lehet tizenkilenc éves fejjel komolyan számolni a halállal? A négy ember részletesen vallja, hogy csak a vállát vonogatta, amikor előkészítették a gyilkosság eszközeit. Még akkor sem ellenkezett, mikor kezét, lábát összekötözték. Úgy látszik, azt hitte, ijesztgetik, ki akarnak belőle szedni valamit. Csak amikor az orvostanhallgató teleszívta benzinnel az injekciós tűt, és Brinkman és Faragó hátraszorították a fejét, ordította rémülten:

- Meg akartok ölni?

Később sem könyörgött az életéért. „Nem vagyok kém!” - ismételte néhányszor egymás után, de amikor látta, hogy ügyet sem vetnek rá, elhallgatott.

- Csak a szeme! - vallotta a tárgyaláson az orvostanhallgató. - A szemével őrijtett meg!

A halottnak persze már mindegy. De az élő nem tud belenyugodni, hogy egy tizenkilenc éves gyereknek így kellett elpusztulnia. Még búcsúlevelet sem hagyhatott hátra. Nem ismerhetjük utolsó gondolatát. Csak a szeme... a szeme...

Kevés ember szenvedett nála rettenetesebb halált. Találomra kihúzok egyet a tárgyalási jegyzőkönyv lapjai közül.

- Tegnap már beismerte - mondja a bíró -, hogy benzint fecskendezett az áldozat vénájába.

Az orvostanhallgató méltatlankodva csóválja a fejét.

- Tévedésből történt, kérem. Legyen szíves elképzelni a lelkiállapotomat. Még sohasem voltam ilyen helyzetben. Morfiumot akartam beadni Kaudersznek, hogy ne szenvedjen. Izgal-mamban cseréltem össze az üvegeket.

- A nyakába akart injekciót adni, ember?! - szól közbe az ügyész.

- Az orvosi könyvek megengedik, hogy végszükség esetén a nyaki vénába adjuk az injekciót. Idegességemben attól féltem, hogy máshol nem találok vénát...

- Szóval az áldozat sokat szenvedett?

- Hogyne, kérem! - mondja szinte indignálódva a vádlott. - Hiszen Faragó bakancssal ugrált a torkán.

- És maga azután adott a nyakába injekciót?

- Nem kérem. Az még azelőtt történt.

Egy másik lapon Faragó védője tiltakozik a másodrendű vádlott vallomása ellen, ami szerint védence okozta az áldozat halálát. Az orvosszakértő megállapította, hogy Kaudersz abba a sebbe halt bele, melyet a másodrendű vádlott szúrása okozott, és amely a mellkason keresztül-hatolva, megsértette a szívet is. A másik védő nyomban beterjeszti az ellenőrző orvosszakértő véleményét, mely lehetségesnek tartja, hogy az áldozatnak már korábban megállt, s csak a szúrástól kezdett újra dobogni a szíve. Az orvostudomány ismer hasonló esetet... Előbb megmérgezték, aztán bakancssal törték össze a gégejét, végül átszúrták a szívét. A testét a csatornába rejtették, s csak a mindenfelől odagyülekező patkányok árulták el, hogy valami fekszik az úttest alatt. Mire megtalálták, fél arcát lerágták a férgek.

A patkányharapás nem fáj a holtnak. Csak az élő üvölt föl fájdalomában, ha emlékezik.

Végigültem a tárgyalást, s valahányszor megidéztek halvány, félszeg árnyát, figyeltem a gyilkosok szemét. De csak akkor ült ki abban a rémület, ha saját halálukra kellett gondolniuk. Ha nem tiportuk volna el őket, késő öregségükig nem zavarta volna álmukat az áldozat.

Nem ismerhettük utolsó gondolatait, és az életét is úgy élte le, szinte ismeretlenül. Ha apjától kérdik, ma is könnyel telik meg a szeme, de ő sem tud róla többet mondani:

- Különös gyerek volt - soha nem értettem meg szegényt...

A bűncselekmény lefolyásának kivizsgálásánál a nyomozószervek s maga a bíró is, tulajdonképpen érthetetlen kihagyást követtek el: Az igazságos ítélet meghozatalát ez a legcsekélyebb mértékben sem érintette; mind a négyen ötszörös halált érdemeltek volna, s úgysem kaphattak többet, mint köteleket - de kétségtelenül meg lehet állapítani, hogy a fiú halálát a szúrás okozta. Gabányi és Ágoston meghallották rémületes utolsó kiáltását, és ijedükben a hang után rohan-va, valósággal beestek a szobába, ahol a gyilkosság történt. Kaudersz ekkor már a földön hevert, és ingén gyorsan terjedt a vér. Miután pedig mindössze két ajtó választotta el őket a büntett színhelyétől, a szerencsétlen a szúrás pillanatában még élt.

Az ügyész persze a két vádlottal kapcsolatban elsősorban, azt kutatta, elfogadható-e az az állításuk, hogy az utolsó pillanatig nem vették észre, mi történik a második szobában, és így igaz-e, hogy csak a halál bekövetkezte után kerültek oda. Ennek az eshetőségnek a kizárása bűncselekményük minősítését változtathatta volna meg, s a gyilkosságért legalábbis bűnsegédként kellett volna felelősségre vonni őket. Bizonyítania egyébként nem sikerült, és én ez esetben el is hiszem, hogy Ágostonék az igazat vallották. Elsősorban az győz meg erről, hogy lemondtak a legkézenfekvőbb védekezésről, tudniillik arról, hogy hallották a kiabálást, de nem tulajdonítottak jelentőséget neki. A kórház betegei közül többen is figyelmesek lettek a jajgatásra, de azt hitték, hogy csupán egy súlyos sebesült kínlódik, ők ketten azonban nem ezzel a nagyon is hihető védekezéssel éltek, hanem azt állították, olyan dühödten veszekedtek egymással, hogy nem volt fülük a külvilág részére.

Szerintem nagyon is elihető róluk, hogy miközben sebesültek kínlódnak körülöttük, fegyveresek virrasztanak, gyilkosságot követnek el - őket nem érdekli más, csak a saját ügyük.

Jó, eddig a dolog hihető. De mi történt akkor, amikor berontottak a szobába, s ott találták agyonkínozva, holtan egykori barátjukat? Vajon éreztek-e egy szemernyi sajnálatot, vagy csak azon törték a fejüket, hogy mászhatnak ki ebből a csávából?

Ha csak a bíróságon múlik, erre sem adhatnánk feleletet. Törvényeink értelmében azt, aki maga is bűnvádi eljárás alá kerülne, ha feljelentést tesz, e feljelentés elmulasztása címén nem lehet felelősségre vonni - így tehát nem is faggatták őket efelől. Szerencsére a kérdés mégis elhangzott - igaz, hogy olyan tette fel, akinek ehhez nem is volt joga.

A vád Kaudersz Gyuszit is kihallgatta. Azt kívánta bizonyítani, hogy az áldozat nem kémkedési szándékkal tört be Brinkmanékhoz. A gyerek halálsápadtan állt a bíróság előtt, és az elején kétszer is vizet kért, hogy folytatni tudja vallomását. Mi tudtuk hogy miféle rémekkel viaskodik, hogy magát is felelősnek érzi bátyja haláláért, haragudtunk az ügyészre, amiért teljesen fölöslegesen újabb gyötrelmeket okoz neki. Hanem aztán összeszedte magát, és a hangja felerősödött.

- A bátyám nem akarta feljelenteni volt barátait. Ez örültség, de így igaz. Éppen fordítva gondolkozott, mint ezek. Azért kímélte őket, mert tudta, hogy ő büntetés nélkül marad.

Harmadszor is vizet kért, aztán hirtelen Gabányihoz fordult:

- Hát maguk? - kiáltotta rekedten. - Maguk nagyon jól tudták, hogy ha fel akarja magukat jelenteni, azt anélkül is megtehetette volna, hogy gyilkosai karjába szalad! Maguk miért hallgattak? A szemük láttára gyilkolják meg barátjukat, és maguk fedezik a gyilkosokat?

Egy pillanatra megcsuklott a hangja, de aztán még szenvedélyesebben folytatta:

- Mert bajuk lehetett volna? De hiszen maguk politikusoknak állítják magukat! Maga azt ordította, hogy az igazságért kész feláldozni az életét! A bátyámért mért nem ordított, mi? Mért nem ordított?

Nekünk a hideg futkosott a hátunkon. De felpattant Gabányi védője, és tiltakozott. A tanú, nem tehet fel kérdéseket. Nincs joga...

- Nekem? - üvöltötte Gyuszi, végleg elveszítve a fejét, - Még kérdezni sincs jogom? Akkor mért hívtak ide? Hogy a pofájukban gyönyörködjem?

Lélegzeni sem mertünk. Az elnök is mogorván mondta maga elé:

- A védő úrnak igaza van. A tanúknak nincs joguk kérdéseket tenni a vádlottakhoz...

Hanem aztán felkapta a fejét:

- De nekem van jogom!

Maga elé rendelte Gabányit és Ágostont, és szó szerint elismételte Gyszi kérdését.

Gabányi előbb a védőjére, majd a közönségre nézett, és azt mondta:

- Erre a kérdésre megtagadom a feleletet.

Ágoston kész volt megadni a magyarázatot.

- Mit akarnak tőlem? - kérdezte feszült érdeklődés közepette. - Én nem vagyok politikus. Már régen bevallottam, hogy engem az egész felfordulásból csak az érdekelt, mi lesz velem. Tőlem nem is várhattak mást, mint hogy magammal fogok törődni akkor is, ha a lábaim előtt ezer halott hever.

Fölemelte a hangját:

- És mégis, mikor ott láttam feküdni, az én lábam rogyant meg a borzalomtól, nem Gabányié. Rettenetes volt. Az asztalon egy kalapács hevert - nem tudom, mire kellett nekik. Ha megtehetem, fölkapom, és szétverem vele Brinkman fejét. De nem tehettem, ezért visszamentem a szobába, és elhánytam magam. Végighánytam az ágytakarót. És nyíltan a szemükbe vágtam, hogyha evvel feltámaszthatnám az áldozatukat, feljeleneném őket. És hogy így is csak azért nem teszem, mert nem akarom bajba keverni magamat.

- Gabányi persze, a régi nagyfiú volt. Kijelentette, hogy őt egyáltalán nem érdekli, hogy vele mi lesz, csak azért fog hallgatni, mert a gyilkosság kiderülése kompromittálná az ügyüket.

- Döntse el a bíróság, melyik a tisztességesebb álláspont. Én mindenesetre megmondtam Gabányinak, hogy csak ne játssza meg magát, mert éppolyan csirkefogó, mint én vagyok. Erre nekem jött, én pedig adtam neki két pofont.

- Brinkman röhögött, és azt mondta, hogy neki az én álláspontom ugyan jobban tetszik, de neki végtére teljesen mindegy, mért hallgattunk, csak tartsuk a pofánkat, ha jót akarunk. Ezt mind a ketten megígértük neki.

Felsőhajtott, és megtörölte a homlokát.

- Értsék meg, kérem, a helyzetemet. Az volt a legborzalmasabb, hogy amíg ez a két ember mindenféleképpen fenyegetőzött, én nem tőlük féltem, hanem a maguk Kovácsától. Tudtam, hogy ha önök vesztenek, ezek nekem nem lennének ellenfeleim. Könnyűszerrel elintézhethetném őket egymás után. Akik átvennék a hatalmat, hálásak lennének nekem, ha segítem őket, hogy ezektől megszabaduljanak. Harcoltam én már külön emberekkel is, mint ezek, és én maradtam felül. De ha egy olyan ember győzedelmeskedhetik fölöttem, mint Kovács - bocsássanak meg a kifejezésért: egy balek, akinek sejtelve sincs a politizálásról, akkor nekem nem érdemes megreszkíroznom, hogy elítéljenek. Még ott közöttük határoztam el, hogy disszidálni fogok, és míg szótlánul hallgattam nagyképű kijelentéseiket, magamban kinevettem őket. Mert akkor én már tudtam, hogy maguk maradnak fölül.

- Hogy aztán hogyan kaptak el a határ előtt, az már nem titok. Csak azt kérném: értsék meg, én mindig csak azt csináltam, amit vártak tőlem. A kapitalizmus ilyennek nevelt, és maguk sem tettek semmit, hogy megváltoztassanak. Maguk is szerették az én szép hazugságaimat.

- Viszont nekem nem életszükséglet, hogy így éljek továbbra is. Nem akartam börtönbe kerülni - szöktem. Elfogtak - most már mindegy, szökni többet nem fogok. A védőm azt mondja, háromtól-öt évre számíthatok. Azt hiszem, érdemes lenne a kisebbik büntetést alkalmazniuk velem szemben. Nem vagyok rossz mérnök, s ha azt várják tőlem, tudok jól dolgozni, és ha lehetőséget adnak rá, jóvátehetem bűnemet.

Azt kérem, vegyék ezt a vallomásomat úgy, mintha az utolsó szó jogán szólaltam volna fel. Ez az én utolsó szavam.

KILENCEDIK FEJEZET

Kaudersz meghalt, Ágoston eltűnt. Az elsőt nem tudtuk, a másikat nem bántuk. Újra kisütött fölöttünk a nap, és élveztük a melegét.

Egy jó munkahelyre bejárni nagyon jó dolog. Olyan, mint mikor az ember hazaérkezik. Már a kapuban, a blokkoló óra alatt, megcsapja az otthon melege. Csöndesen vagy sietve jönnek befelé a szaktársak, és összeverődnek az óra előtt. Az egyiknek az ember bólint, a másiknak megszorítja a kezét, a harmadikkal folytatja az este félbeszakított beszélgetést. Az udvaron fázósan siet keresztül - tél van, fúj a szél -, de a műhelyben kellemes meleg van. Ilyenkor reggel még égnek a lámpák, a nagy terem kisebbnek látszik, mint máskor. A gépek még állnak. Munkások beszélgetnek köztük kisebb csoportokban. Belépsz az ajtón, rájuk nézel, és valahogy felmelegszik a szíved.

Az ember persze olyan, hogy a jót hamar megszokja, és aztán már észre sem veszi. Istenemre: hónapokon át jártunk a gyárba, mogorván és kielégítetlenül, és nem is sejtettük, mi az, ami legjobban hiányzik nekünk. De most, hogy újra megtaláltuk, nagyon élveztük a közösségnek és meghittségnek azt a forró áramát, melyet közönségesen úgy neveznek: munkahely. A fiatalokról nem beszélhetek, nem ismerem eléggé az érzelmeiket, de mi, öregebbek, enélkül már nem tudjuk elképzelni az életet.

Különben engem neveztek ki a műhely főnökévé. Kovácsot akartuk, de nem vállalta el. Pedig sokáig veszekedtünk vele. Különösen Drimmer elégedetlenkedett.

- Emlékezzon, mit mondtam magának! Ha maga most visszakerülne a géphez, óhatatlanul azt fogják gondolni, megint kezdődnek a mellőzések.

- Még mindig jobb, mintha azt gondolnák, hogy későbbi előmenetelem kedvéért vállaltam a verést!

Egyébként nem is volt igazunk. Bakos maradt a párttitkár, én lettem a műhelyfőnök, de Kovács mindkettőnkénél nagyobb tekintélyt élvezett. A dolgozók hozzáfordultak ügyeikkel, s a vezetők sem döntöttek semmilyen ügyben, megkérdezése nélkül. A nagy népszerűség meg is változtatta egy kicsit. Szája körül gyakran volt valami ravasz mosoly, amely valahogy öregebbé tette koránál. Talán ezért bácsizták sokan a jóval idősebbek közül is, a fiatalabbak pedig kivétel nélkül. Akik közelebb állottak hozzá, János bácsinak hívták - igen, még a keresztnéve is megkerült!

„Népszerűséget élvezett” írtam, és ez szó szerint igaz. Élvezte népszerűségét, és ennek a kedvéért egy kicsit játszott a bölcslet és az öreget. Öt év távlatából megmosolygom ezért, ha eszembe jut. De akkor ennek mindnyájan hasznát láttuk.

Mint mindenütt, nálunk is kezdődtek azért csúnya históriák. Sokan azok közül, akik nagyon is gyanúsán hallgattak, amíg baj volt, egyszerre megtalálták a hangjukat, és megpróbáltak boszorkánypereket kezdeni. Persze, nekünk sem az volt a véleményünk, hogy mindenkinek meg kell bocsátani, és például a főmérnököt nemcsak kirúgtuk, de följelentést is tettünk ellene, de távol állt tőlünk a boszorkányüldözés gondolata, s a nyugalmat meg akartuk szilárdítani.

Ekkor valaki feljelentette a Fejes gyereket, hogy ő is ott volt Kovács támadói között. Feljelentője egy piszkos kis ember volt, akinek nem sokat adtunk a szavára. A Fejes fiú viszont rettentő nagy vagány, de azt mégsem tudtuk elképzelni róla, hogy megverjen öregebbeket. Fejes azonban vagy megsértődött, vagy megijedt és kikérte a munkakönyvét. Az igazgató kijelentette, hogy a vizsgálat elől nem engedi el, visszaküldte a műhelybe, majd áttelefonált a

pártirodára Bakosnak. A gyerek visszaállt a gépéhez, és dühödten dolgozott. Egyszerre megjelent mellette Kovács.

- Nem értelek, fiam - mondta barátságosan. - Hát mi történt tulajdonképpen? Eddig a kettőnk titka volt, hogy vertél, most már tudják a többiek is. Ennyi az egész.

Fejes kiejtette kezéből a szerszámot, és fülig vörösödött.

- Tetszett tudni? - nyögte ki végül keservesen.

- Bolond vagy, fiam? Én ne tudtam volna?

Nem emlékszem már pontosan a szóváltásukra. Csak azt tudom, hogy az emberek sorra leállították gépüket, és széles karéjban vették körül Fejest. Nem szóltak közbe, nem is szidták, de azért nem érezhette valami jól magát. Hol a nyakát csavargatta, hol a kezével hadonászott, és makacsul kitartott amellett, hogy elmegy. Egyszer aztán kitört belőle a vagány, hirtelen Kovács elé állt, és azt mondta:

- Jó! Tessék szájon vágni, akkor maradok!

A kis ember arcán megjelent a jól ismert ravasz mosoly.

- Azt nem, fiam. Azt azért nem érdemled meg! - mondta, avval sarkon fordult, és faképnél hagyta a teljesen megzavarodott gyereket.

Mi, természetesen, nem értettünk egyet az öreggel. Szerintünk Fejes nagyon is rászolgált egy alapos verésre. De akkora volt a tekintélye, hogy hagytuk, hadd legyen úgy, ahogy ő akarja. Mi sem bántottuk a gyereket, nem is említettük többé az esetét.

Csak pár nap múlva derült ki, hogy mennyire félreértettük a kis embert. Ugyanis kigyulladt a raktár - nem egészen biztos, hogy nem szabotázs történt-e -, és Fejes a lángok közül rángatott ki egy benzines hordót. Ha az felrobban, minden porig ég. Így azonban még a tűzoltók érkezése előtt megfékeztük a tüzet, és a kár nem volt jelentős. Fejesnek is szerencséje volt, csak a tenyerét égette meg, és azt sem súlyosan. Éppen fájós kezét dörzsölgette az udvaron, mikor előtte termett Kovács, megnézte, aztán szó nélkül lekent neki két hatalmas pofont. Jobbról-balról, szabályosan.

Felkiáltottunk meglepetésünkben. Talán azt hiszi valamiért az öreg, hogy a gyerek okozta a tüzet?

Fejes maga is úgy megijedt, hogy alig merte megkérdezni:

- Ezt most miért...?

- Mert - mondta Kovács, és fölragyogott mosolya - most már megérdemled, hogy kvittek legyünk...

Átölelte a fiút, megcsókolta, majd mit sem törődve fájdalmával, magyarosan rázni kezdte a kezét.

Eltartott egy ideig, míg Fejesnél leesett a húszfilléres, de aztán nagyot kiáltott, felkapta, és megforgatta a kis embert a levegőben.

- Az istenét! - mondta aztán. - Ki sem néztem magából, hogy ekkora pofonja van.

Becsületemre, aztán napokig úgy hordozta a két ütés helyét, mint valami kitüntetést.

Szóval nemcsak a rend állt helyre nálunk, hanem a nyugalom is. Megint jó volt bejönni reggel az üzembe, de - mi tagadás - még jobban esett, hogy este aztán elmehettünk haza. Már nem kellett mindennap ott maradnunk munkaidő után, s ez nagyon jó volt. Hiszen még az én

feleségemnek is fájt, hogy soha nem vagyok vele. És azt is csak most láttam, hogy a két fiam mennyire elkanászodott.

Élveztük a visszatért nyugalmat - és egyikünk sem gondolt arra, mivel tölti szabad idejét Kovács. Esténként elbúcsúzott tőlünk, s aztán vagy visszament még az üzembe, vagy utánunk baktatott. De ha vissza is ment, az sem volt már ugyanaz, mint néhány hét előtt, hiszen nem volt semmi dolga, s csak azért várta meg az éjszakai műszakot, hogy ne kelljen hazamennie. Neki nem a boldogságot hozta vissza a nyugalom, hanem a fájdalmakat.

Egy este az utcán botlottam belé. A falnál állt, és magában motyogott.

- Mit mondtál? - kérdeztem gyanútlanul.

- Hogy tulajdonképpen még vissza is mehetnék...

- Minek? - nevettem rá. - Menj haza.

- Haza? - csattant fel fájdalmasan. - Minek?

Nyomban meg is bánta, hogy elárulta magát, megfordult és elsietett. Én másnap megbeszéltem barátaimmal, hogy meghívogatjuk magunkhoz az öreget. Igazán boldogan láttuk volna vendégül, de csak ritkán fogadta el meghívásunkat. Elfoglaltságot persze talált magának az üzemen kívül is - dolgozott a kerületnek és a körzetének is. A munkásörségbe pedig beléptünk valamennyien - szóval munkája volt elég. De egyik sem tartott estétől reggelig, és végül mindig haza kellett érnie, kiürült otthonába, a négy pusztai fal közé.

Ettől kezdve már láttam, hogy csak napközben érzi jól magát. Amint közeledik az este, lehervad ajkáról a mosoly, és ha nincs velük dolga, kerüli az embereket.

Egyszer aztán nagyon elkeseredett.

Pedig ő maga adta az ötletet, hogy hívjuk meg üzemünkbe a nyugdíjasokat. A fiatalokkal még mindig sok baj volt, sehogy sem vették komolyan a munkát, gondolta, jó hatással lesz rájuk az öregekkel való beszélgetés.

A látogatás szépen is sikerült. Az öregek boldogan tapogatták régi gépüket, és panaszkodtak, milyen rossz az, hogy fölöslegesnek érzik magukat.

Kovács az ünnepség után bement a pártirodára, ahol akkor egyedül Gizike tartózkodott.

- Ha tudnák, hogy még mindig mennyivel jobb, ha az ember nappal érzi fölöslegesnek magát, mintha éjszaka! - mondta az ajtóban, aztán megállt szokott helyén az ablak előtt. Vállát leeresztette, és lehajtotta a fejét.

Gizi szomorúan nézte a szomorú kis embert, és félénken kérdezte meg:

- Maga mostanában mindig szomorú, Kovács bácsi... Miért?

Kovács meglepődve, zavartan fordult vissza. Úgy látszik, csak most értette meg, hogy az előbb hangosan beszélt. Kínos érzése volt. Eddig - legalábbis úgy gondolta - a felnőttek előtt is sikerült titkolnia bánatát, most meg éppen egy fiatal lány előtt járt el a szája! Tréfával próbálta elütni a választ:

- Tudja, Gizike, ez azért van, mert túlságosan jól ismerem a hálósobámat.

Mindjárt látta, hogy elrontotta a feleletet. Tréfának túl ízetlen volt, füllentésnek túlságosan igaz. Gizike megbántódott, sőt mintha könny futotta volna el a szemét. Kovács úgy folytatta tehát a tréfát, hogy elmondta vele a teljes igazat:

- Nem hiszi? Kérdezzen ki belőle... A kályhám kék színű, negyvennyolc csempéből rakták össze, és a felső szegélyén hatvannégy tagból álló meanderszalag díszíti. Koronája négy

helyen repedt. A legkisebb falamon hatszázhuszonhét pálmaág van, a legnagyobbon kettőezer száznegyvenöt, a négyen együtt ötezerháromszázhetvenkettő. Padlóm elhanyagolt és ezért csúnya, de a legmodernebb keskeny parkettából készült és leszámítva a bútorok helyét, kettő-ezernégyszázhatvanöt darab s körül a szegélyen száznyolc különböző nagyságú töredék...

Elhallgatott, és nézte a leányt, érti-e már.

Értette.

- Hányszor számolta meg? - suttogta szinte hangtalanul maga elé.

Hálás volt Gizinek. Jólesett volna tovább panaszkodnia, hanem aztán erőt vett magán.

- Hát igen - sóhajtott tréfásan -, a sors egy kicsit kibabrált velem. De azért van elég örülnivalóm is.

Hősiesen mosolyogva emelte fel a fejét:

- Szép volt a mai ünnepély... -

Csak hogy a lány nem engedte, hogy szép szavakkal nyugtassa meg. Az arca egyszerre megmerevedett.

- Ezt hagyja - vágta oda keserűen. - Ha nem akar velem beszélni, mondja meg nyíltan. Elviselem.

Valamit nem értett. Gizi úgy beszélt, mintha valami különös oka lenne a sértődésre, és erre belőle újra kiömlött a keserűség.

- De hiszen olyan szívesen beszélnek magának! Nem érti, hogy nem tehetem?

Kétségbeesve ült le az asztalhoz. Helyette most a lány állt föl, megtette azt a néhány lépést, amely elválasztotta őket egymástól, és megállt az asztal túlsó felén.

- Még mindig ennyire szereti? - kérdezte. Hangja lágy volt, de arcán ott tükröződött az a megbántottság, melyet minden tisztességes asszony érez, ha méltatlan nő miatt lát szenvedni férfit. És még valami ült a szemében, amit Kovács nem tudott megfejtetni, de aminek értetlenül is megadta magát.

- Higgye el - kezdte lehajtott fejjel, rekedten -, ez lenne még a könnyebbik eset. De hát túl sok időm volt a gondolkodásra, míg a pálmaágakat számlálgattam a falaimon. Az igazság az, hogy már évek óta nem szeretem.

Töprengve nézett Gizire.

- Hogyan is magyarázzam meg magának? Ha ő is itt állna, azt mondanám, hasonlítson össze bennünket. Nem áltathatom magam avval, hogy én vagyok az a férfi, akiről a lányok álmodni szoktak, ő viszont...

A lány pedig állt, és hallgatta a kínlódva beszélő férfit, aki egyre jobban belemelegedve avval vádolta magát, hogy gyávaságból tartott ki a felesége mellett. Rettenetes és érthetetlen volt. Ő tudta, hogy Kovács a legkülönb minden férfi közül, akit eddig ismert, és ezért teljes lelkével szerette. Az előbb még alig merte megszólítani, nehogy valamiképpen elárulja, és nevetéssé tegye magát avval, hogy fiatal és jelentéktelen lány létére egy ilyen férfira emelte a tekintetét. Szinte elviselhetetlen volt hallani, hogy a férfi attól félt, hogy ha Lidi elhagyja, magára marad, és nem találja meg többé a boldogságot. Ugyanakkor büszkeséggel töltötte el, hogy ha a szerelmét nem is, a bizalmát sikerült elnyernie.

- Hogy lehet az, hogy ennyire rosszul ismeri magát? - töprengött.

- Azt persze tudom - mondta eközben Kovács -, hogy egyszer majd találkozom egy kedves és becsületes özvegyasszonnyal, és nem maradok mindig egyedül. De bármilyen szégyellnivaló is, be kell vallanom, hogy nekem nem a hozzám illő asszonyok tetszenek. A fiatalabbaknak pedig nincs okuk, hogy belém szeressenek.

Sóhajtott:

- Sajnos, egyre jobban érzem azt a méltánytalanságot, hogy mindenki énhozzám fordul a panaszával, akinek legnehezebb közülük a szíve.

- Érthetetlen! - mondta a lány, mintegy magának. - Hát nem látja, hogy én is szeretem?

Kovács felnézett, és kicsit hálásan, kicsit bánatosan elmosolyodott.

- Tudom - felelte. - Maguk mind szeretnek engem. Hanem az más.

Gizi pedig a szerelem végső hősiességével válaszolta:

- Nem más. Én magát *úgy* szeretem.

Kovács halálosan megijedt.

- Ezt nem kellett volna mondania, Gizike - motyogta megbántva. - Erre azért még nem szorulok rá.

Majd kétségbeesve kiáltotta.

- Nem akartam!... Mivel árultam el, hogy szeretem?

Gizi nem felelt. Nem is tudott volna beszélni, olyan erősen vert a szíve. Némán közeledett a férfihez, és remélte, hogy mindent elmond a szeme.

Sokszor esett nehezemre folytatnom a történetemet, elhihetik, hogy most annál szívesebben mesélem tovább. Nem volt abban semmi csodálatos, hogy ezek ketten egymásba szerettek. A kis ember olyan nagy volt ezekben a hónapokban, hogy el kellett kápráztatnia egy fiatal lány szemét, Gizikébe pedig mindnyájan szerelmesek voltunk egy kicsit. És az is érthető, hogy Kovács magának sem vallotta meg szerelmét.

Azaz - ez így nem is egészen igaz. Tulajdonképpen nem volt mit titkolnia. Ha a lány kedves alakja váratlanul jelent meg előtte, elállt a lélegzete. Ha azt hitte, nem látják, gyakran követte tekintetével mozdulatait. Néha úgy intézte, hogy titokban karjához érhesen ujja hegyével, máskor nyíltan megsimogatta a lány barna haját. De nem volt beléje szerelmes, mert nem akarta, hogy az legyen. Így csak annál védtelenebb és ijedtebb volt, mikor a boldogság rárohant. Hitetlenkedve nézte Gizi lassan közeledő, fényes mosolyban úszó szemét, aztán mikor végre megértette, hogy sem érzékei, sem a lány nem játszanak vele, szinte leverten suttozta:

- Menjünk innen valahová...

Úgy surrantak ki a gyárból, mint a csínytevő gyerekek. A portást el is felejtették köszönteni. Kint az utcán megfogta Gizi kezét, de megint nem mert megszólalni. Kétségbeesve keresett valami helyiséget, ahova bevihetné a lányt. Ezen a vidéken csak kocsmákat ismert, melyekbe olykor férfitársaság szokott benyitni. Majdnem felkiáltott örömeiben, mikor végre a Thököly úton egy kis cukrászdára talált, és aztán még jobban örült, mikor látta, hogy a régimódi kis helyiség egyik falán még rekeszekkel elválasztott asztalok vannak. Az egyikhez leültek, s ő önkéntelenül megrendelte a szokásos két duplát. Hanem aztán eszébe jutott, hogy régen, fiatal korában ilyenkor krémest szoktak rendelni a lánynak, és ravasz mosollyal helyesbítette a rendelést. Mikor a sütemény megérkezett, ábrándozva sóhajtott:

- Milyen régen ettem krémest...!

Ez volt az ő szerelmi vallomása. Aztán csak nézte a lányt, és néha - mintha semmi nem változott volna - ujjá hegyével szinte titkon megsimogatta annak keze fejét.

Gizi pedig értette a férfit. Nem volt már olyan kislány, mint amilyennek mi néztük, a nyáron töltötte be huszonegyedik esztendejét, és ismerte már a szerelmet is. Megérezte, hogy a férfi milyen görcsös erőfeszítéssel fékezi vágyát, és hogy simogatás helyett tulajdonképpen bilincsbe szeretné szorítani a kezét. Boldoggá tette, hogy ilyen hatalma van a meglett férfin, és anyás örömmel készült arra, hogy őt is boldoggá tegye.

- Elég volt - mondta csendesen, mikor Kovács másodszor is rendelni akart. - Menjünk haza.

Némán karoltak egymásba az ajtó előtt, s mikor a férfi be akart fordulni az Ilka utcába, ahol ő édesanyjával lakott, szótlanul irányította másfelé.

- Hová megyünk? - kérdezte boldog ijedelemmel a férfi és ő csendes örömmel felelte:

- Magához. Haza.

Míg gyalog sétáltak a férfi lakása felé, Gizike előre eltervezte, hogyan fog viselkedni. Arra készült, hogy először takarítani fog, és elmosogatja az edényt. De csalódott. A szobákban rend és tisztaság fogadta, és a konyhában sem talált mosatlan edényt. Tréfás bosszúsággal fordított hátat a férfinak, és megállt a kályha előtt.

- Mit csinál? - kérdezte aggódva Kovács, aki nem is sejtette, mivel bosszanthatta fel.

- Ellenőrzöm! - felelte zordonan, aztán - harmincegy, harminckettő, harminchárom - számolni kezdte a cserepeket. A férfi félénken megcsókolta a kezét, aztán vacsorához terített. Hagyta, hadd szolgálja ki, és vidáman, jó étvággal, de válogatósan evett.

Míg vacsoráztak, Kovács szorongva várta a perceket, melyek vágya beteljesüléséhez viszik. Azt hitte, hogy Gizi is úgy van a szerelemmel, mint a felesége volt, és bármennyire kívánta is, nem akart tőle elfogadni kedve ellenére hozott áldozatot. Ismerte a koldulva kapott csókok szegényét, melyek akkor is megkeserítik az együttlét örömeit, ha nagy nehezen sikerül is velük az asszonyt felmelegíteni. Félt, és nem tudta hogyan viselkedjék, hogy se a lányt, se magát ne kelljen megbántania.

Tüntető lassúsággal szedte le az asztalt, de mire a konyhából visszatért, Gizi megágyazott, és kedves komolysággal várta, hogy ő közeledjen hozzá. Engedelmeskedett. Lassan, lágyan ölelte át, és simogatva kezdte csókolni arcát, nyakát. Gizi lehunyta szemeit a csókok alatt, és hagyta, hogy úgy vetkőztesse le mint egy gyereket; nem segített, de nem is ellenkezett. Aztán hirtelen a dunna alá bujt, és alsó ruháját ott vetette le.

Ő leoltotta a villanyt, és meztelenségét a sötétben is szégyellve, az ágy szélére ereszkedett. Félénken nyújtotta kezét a lány válla felé. Gizi azonban belebújt ölelésébe, egész testével hozzásimult, s ő akkor érezte meg, hogy a lány is kívánja őt. Esztelen örömmel rántotta magához, és egy pillanatra maga is megijedt, hogy szorításával kettétöri vékony derekát. Aztán nagy, színes karikák kezdtek táncolni a szeme előtt.

Reggel ő ébredt először. Fejével vállára, karjával mellkasára borulva, félig hasra fordulva feküdt mellette asszonya. A terítő lecsúszva a csípőig szabadon hagyta testét, de ő nem merte a terjedő világosságot felhasználni arra, hogy titkon megnézzze. Csendesen feküdt, és karját sem merte megmozdítani.

Aztán Gizi is felébredt. Boldogan pislogott, mint egy kisgyerek, majd hirtelen felült, és szemérmetlen kíváncsisággal vizsgálta végig férje félig meztelen testét. Kedvtelve látta, hogy sokkal erősebb, mint amilyennek felöltözve képzelni lehetett. Karjai vékonyak voltak ugyan, de inasak, és feszes izmok tapadtak bordáihoz. Ujja hegyével megtapogatta, elég kemények-e, majd pajkos-elégedetten hunyorított, aztán elszégyellte magát, és a férfi nyakába rejtette szemét.

TIZEDIK FEJEZET

Élt közöttünk egy ember - mikor utoljára láttam, alig volt benne élet. Nyakig betakarva feküdt kórházi ágyán, és nehezen lélegzett. Az életveszélyen tulajdonképpen már túl volt, s az orvosok megpróbálták rábeszélni, törődjön bele, hogy nyomorék marad, és ne vállalja a másnapi nagyon is kétséges operációt. Nem engedett.

- A tolókocsit nem nekem találták ki, gyerekek!

Búcsúzni hívott magához bennünket, Bakost, Gyuszit meg engem. Gizit már ott találtuk, az ágy szélén ült, s elveszetten simogatta férje kezét. A szeme vörös volt, sokat sírhatott. Mondanom sem kell, hogy mi is nehezen tartottuk vissza könnyeinket. A professzor megmondta, hogy az operáció már-már az orvosi műhiba határát súrolja, olyan kevés a remény a szerencsés végződésére. És mégis úgy éreztük, Kovácsnak igaza van, mikor inkább mindent kockáztat, mintsem golyóval a hátgerincében éljen.

Az volt a legelviselhetetlenebb, hogy az egész szerencsétlenség egy ostoba és fölösleges véletlen következménye volt. Ettük is magunkat, amiért nem előztük meg. Gyuszi, szegény, szinte belebetegedett.

Az történt, hogy a gyerekek fölfedezték és aztán szoros őrizet alatt tartották Brinkmanékat is. Jártak mögöttük, mint az árnyék, s mikor nem sokkal a gyilkosság után elköltöztek a kórházból, követték őket új búvóhelyükig. Ez dicséretes dolog lenne, ha nem érezték volna túlságosan nagy hősöknek magukat, és nem határozzák el, hogy egyedül fognak végezni velük. Nemcsak a rendőrséget, minket sem értesítettek. Csak akkor kaptak észbe, mikor a csoport szétszéledt, és Brinkmannal csak két alvezére maradt. Ekkor végre szóltak nekünk.

A legrosszabbkor történt. Éppen akkor tudtuk meg, hogy Ferit megölték, és hogy Brinkman volt a gyilkosa. És mikor kiderült, hogy ő pedig nem messze tőlünk, harmadmagával, egy kis vendéglőben éppen ebédezik, nem sokat dolgoztunk, hanem elmentünk érte. Egyszerűen bementünk a vendéglőbe, körülvettük őket, és Széll hátulról elkapta Brinkman nyakát. Ő revolvért rántott, és lövöldözni kezdett. Széll fölkapta, és úgy vágta földhöz, hogy elvesztette az eszméletét. A golyók célt tévesztve röpültek ki az ablakon. A másik kettő ellenállás nélkül megadta magát.

Az egész oly gyorsan történt, hogy csoportunk vége még be sem ért a terembe, mikor mi már indultunk is kifelé. A két alvezért magunk előtt lökdöstük, Brinkmant gallérjánál fogva húztuk magunk után. Kint az utcán láttuk, hogy Kovács a földön hever, és ruhája elejét elöntötte a vér. Őt találták az ablakon kirepülő golyók.

A mentők kórházba szállították, ahol nyomban megoperálták. Az egyik golyót, amely tüdejét fúrta keresztül, sikerült eltávolítani. A másikat, mely a hátgerincében akadt meg, nem.

- A karhatalomnak kellett volna szólnunk...! - akkor is ez járt az eszünkben, mikor utoljára gyűltünk össze az ágya körül. Ő nézett minket, és ajkán megint ott volt az a bizonyos mosoly. Alighanem tudta, mire gondolunk, hiszen félig az üzemben élt, Gizi mindenről hűségesen beszámolt neki.

Gyakran kaptunk tőle levelet. Tanácsokat adott. Különösen sokat foglalkoztatta Gyuszi.

- Munkát a gyereknek! - írta első levelében. - Sokat, ne engedjetelek neki időt a gondolkodásra.

Később ezt üzenté:

- Rosszul foglalkoztatjátok. Kevesebb tanácsot, több követelést...

Egy harmadik levelében alig olvasható a dühös, kusza írás:

- Éva panaszkodik, hogy Gyszi nem találkozik vele. Rúgjátok fenéken. Ne a szerelmese terhére legyenek lelki-furdalásai...

Ezt a levelet Gyszi kezébe adtuk. Nem tudta, melyik lábára álljon kinyában. De mi a sarokba szorítottuk:

- Szereted, vagy nem szereted?

- Nagyon - vallotta meg végül, és fülig vörösödött.

Kovács most is az üzemről kezdett kérdezősködni. Beszélnie nem volt szabad - az orvos is ott ült velünk, és ellenőrizte, megtartja-e tilalmát -, de cédulákat írhatott.

- Tehát? - kérdezte röviden.

Bakos mosolygott, és beszélni kezdett. Tele voltunk jó hírekkel, megnyugtathattuk az öreget. Én azonban éreztem, hogy nem járunk el egészen helyesen. Nem hittem, hogy olyan nyugodtan készül a halálra, mint ahogy mutatja. Viszont jól megértettem a tanácsokat, melyeket a gyerek ügyében adott. Hirtelen átvettem Bakostól a szót, és nehézségeinket kezdtem ecsetelni. És valóban, a kis ember egyszerre fölélénkült, és ceruzája alól röpködni kezdtek a cédulák.

Aztán az orvos intett, és én abbahagytam beszámolómat. Ő jelekkel kérdezte:

- Nincs tovább?

- Mindent elmondtunk - feleltük sietve, és készülődni kezdtünk. Előre figyelmeztettek, hogy nem szabad túl soká fárasztanunk.

Ő azonban dühösen mondta:

- Öt perc beszélgetést is engedélyezett nekem. Ne csapjon be, doktor!

Az orvos rosszkedvűen bólintott, s mi sietve visszaültünk a helyünkre. A kis embernek feltétlenül igaza volt. Hallatlan méltánytalanság, hogy ha valaki él, beszél és értelmi képességének teljes birtokában van, ne mondhasa el a búcsú szavait...

A beteg azonban nem sietett. Hosszan bámulta a plafont, aztán anélkül hogy az orvosra nézett volna, őt szólította meg:

- Magának ez a szakmája. Mondja meg, ki hal meg könnyebben, aki boldog, vagy aki boldogtalan?

Az orvos vállat vont.

- Magától is tudhatja, Kovács úr! Minél rosszabbul él valaki, annál könnyebben búcsúzik.

- Lehet! - morogta Kovács elégedetlenül, aztán hirtelen felénk fordult. Szeme rémülettel telt két sötét gödör. Lesoványodott kezével úgy ragadta meg a takarót, mintha szét akarná szakítani.

Egy szempillantásig tartott az egész, de mindnyájan észrevettük. Gizi váratlanul könnyezni kezdett, Gyszi pedig arca elé kapta a tenyerét. Az orvos dühödten integetett, hogy induljunk kifelé, de nekünk földbe gyökerezett a lábunk, és süketen dobogott a szívünk.

Ekkor a kis ember elmosolyodott, és ezt mondta:

- Nem lesz semmi baj... A viszontlátásra, fiúk.

Másnap délben megtudtuk, hogy a műtét közben megállt a szíve. De nekem talán még halálánál is jobban fájt, hogy ilyen rosszul sikerült a búcsúnk. Szinte megőrültem, mikor a temetés után Gizi átadott nekem egy levelet.

- Nem is tudom - mondta. - Olyan dolgok vannak benne, amik csak kettőnkre tartoznak. És mégis úgy érzem, meg kell mutatnom nektek is.

Nagyot dobbant a szívem. Kezemben tartottam Kovács igazi búcsúját. Nyomban olvasni akartam, de Gizi szelíden tiltakozott:

- Várd meg, amíg elmegyek...

Megvártam.

Drágám - írta Kovács -, még egyszer megígérem, mindent elkövetek, hogy életben maradjak. Az orvosoknak is az a véleménye, hogy egy ilyen műtétnél, mint az enyém, az akaraterőnek döntő szerepe lehet. Én biztos vagyok abban, hogy a műtét sikerülni fog. Mire te kézhez kapod a leveletem, már tudni fogod, mi történt velem. De még ma este postára adatom, mert ha életben vagyok, akkor is olvasnod kell. Amit írok, abból sokkal fontosabb az élő vallomása, mint az esetleges haldokló búcsúsorai.

Tudom, hogy nagyon szeretsz. Tudod, hogy nagyon boldog vagyok. De hogy mivel tettél maradéktalanul boldoggá, azt eddig nem mondtam meg neked. Szerencsésebb körülmények között nem is merném megvallani.

Szégyellem ugyanis egy kicsit.

Tudom, azért szeretted belém, mert azt hitted, hogy hős vagyok. Jó munkámért kaptalak jutalmul, mint valami mindennél drágább kitüntetést. Ez szép volt, jó volt, gyönyörű, mint valami tündérmese. Igazságos és mégis igazságtalan. A hős harcba száll a sárkánnyal, s bár a győzelem inkább a paripája érdeme, mint az övé, a királylány nem a táltosát, hanem őt szereti meg...

De én soha úgy nem féltem, mint mikor hazakísértél, kedvesem. Hogy mitől?

Attól a pillanattól, melyben először látsz meztelenül. Attól a perctől, melyben először karollak át.

Hogy harcosnak érek valamit, már kezdtem sejteni. Egészen új érzés volt még ez is, nehezen szoktam bele, lehet, hogy egy kicsit illetlenül is viseltem el. De azt még nem tudtam, hogy férfinak sem vagyok olyan utolsó, mint az az asszony elhitette velem. Most már megértheted, milyen kínban voltam, s azt is, miért akartam aztán örömben szétörtni a testedet, mikor megéreztem, hogy te is kívánsz.

Sohasem tudom neked meghálálni, drágám, hogy másnap reggel nem engedted addig fölkelni, míg még egyszer meg nem öleltelek. Először történt velem, hogy a szerelmet nem kellett könnyörognöm, hanem adnom is lehetett. És nem ismeri a boldogságot az, aki boldogságot másnak még nem szerezhetett.

Szeretnék még egyszer eléd térdepelni, öledbe hajtani a fejemet, és úgy köszönni meg, hogy érezhettem testedet átforrósodni ölelésem alatt, és hogy megajándékoztál boldogságod apró hangjaival. Köszönöm, hogy gyönyörű vagy, és köszönöm, hogy irigyel tőlem az egész világ. Hát nem bolond az az orvos, ha komolyan hiszi, hogy könnyebb annak meghalni, aki nyomorúságban él? A szerencsétlen élet apránként öli meg az embert - én már próbáltam, tudom! Először az örömét veszi el, aztán a vágyait, s mikor az önbecsülését is megölte, akkorra az ember tulajdonképpen már nem is él. Beletörődött abba, hogy nem is érdemelt többet, mint amit kapott. Hogy aztán a pislákoló

szikrát könnyebb eloltani, mint a lobogó lángokat, az természetes. De nem ez a kérdés, hanem az, hogy rosszabb haldokolni évekig, míg meghalni egyetlen perc alatt.

Drágám, tudom, hogy ébren töltöd az éjszakákat, gyötrődve, helyesen tetted-e, hogy a műtét dolgában nem támogattad eléggé az orvosokat. Ne alkudozz magaddal, nem szabad! Én félek - persze hogy félek a holnapi naptól, hogyan félnék, nem vagyok bolond. De nem hiszem el, hogy annyi életet, mint amit magamban érzek, el lehet oltani. Avval a meggyőződéssel fogok elaludni, hogy álmomból lesz ébredés. És ha mégsem lesz, azt én már tudni nem fogom.

Békés öregségben szeretnék meghalni - valamikor kétezer után. De ha ezt nem érhetem el, és megkérdeznék, hát akkor hogyan? - én azt felelném; így!

Ne haragudj, hogy ilyenekről írok, de hát természetesen sokat foglalkoztat a halál. Valamikor olvastam egy katonáról, akit az utolsó golyó ölt meg a háborúban - az író szerint ez elképesztően nagy tragédia. Persze ha a katona nem tudta, miért harcol, és a győzelemtől semmit nem várhatott - igaz van. De én... boldogabb lennék én, ha korábban kellett volna meghalnom - hiszen engem is az utolsó golyó talált? Jobb lenne, ha avval a tudattal hunyom le a szemem, hogy az ellenforradalom győz, vagy mielőtt megtudom, hogy lehetek boldog is? Örültség!

A sokkal jobb az lenne, ha még néhány kérdésre tudnám már a feleletet. Mindenekelőtt arra, lesz-e gyerekünk? Aztán arra, sikerül-e elkerülnötök a háborút?

Elszorul a szívem, amíg felteszem ezeket a kérdéseket. Nem a boldogságot nehéz itt hagyni, az a borzasztó, hogy a halott már nem tudhatja, milyen volt a jövő. Mert a halállal azért nem olyan egyszerű a dolog. Megtenném-e még egyszer, amit tettem, ha biztosan tudom, hogy a végén meg kell halnom? Biztosan megtenném, de sokkal nehezebb lenne, mint így volt. Nagyon nehéz, talán rettenetes. A fiatalkori halálba egyáltalán nem lehet beletörődni. Úgy kell élni az emberiségnek, hogy senkinek ne kelljen elpusztulnia fiatalon.

De ha a műtét mégsem sikerülne, és levelem búcsúlevélnek bizonyul - mit mondanék még neked? Légy boldog. Menj férjhez újra. Ne akard megjátszani a nemzet özvegyét. Az élet nélkülem is szép marad. Ha születik gyermekünk... nem mondok semmit, magadtól is tudni fogod, hogyan neveld. De ha csak másnak szülsz fiúkat - kérlek, mesélj rólam nekik. S ha már nem értik félre, mondd el nekik, mennyire szerettem volna, ha az apjuk én lehetek. És kérd meg őket nevemben, úgy éljenek, hogy nekik kell folytatniuk az én életemet is.

Az elvtársaknak kívánok sok sikert. Bízsanak ezután jobban az emberekben. Idáig sokszor kellett választanunk az eszünk és a szívünk között. Nincs kétségem: jól tettük, ha ilyenkor az eszünkre hallgattunk. De ezután úgy kell az országot vezetniök, hogy ne is kerülhessenek ilyen választás elé.

Ha pedig az az asszony visszatérne valamikor, segítsetek neki, ne zülljön végleg el. Én haragszom rá ma is - de ezt ti ne éreztessétek vele, és ne is mondjátok el neki.

Újra végigszenvedtem, végigörültem, és most befejeztem a történetet. Kérlek, örüljetek és szenvedjetek velem. Kovács a tanúm, hogy az embernek sohasem szabad szégyellnie a szívét.

Gyereke nem maradt, csak emlékezete, az pedig különös dolog. Kovácsnak hívták - evvel a névvel nem sokáig maradhat híres. Több Kovács is van nálunk, az öregek ma még tudják, kiről beszélünk, ha azt mondjuk a Kovács. De a fiataloknak már magyarázni kell: tudod, az a Kovács. Kétségtelen, még néhány esztendő, s újból jelzővel fogjuk emlegetni a nevét.

De ha megélném a kétezredik esztendő - amit ő szeretett volna megélni szegény -, biztosan tudom, még akkor is lesznek mondataim, melyekről eszembe jut: tőle lestem el. Gondolataim és tetteim is lesznek, melyeket nem tennék és nem gondolnék, ha őt nem ismerem. S így vannak evvel a többiek is. Nemcsak emlékeinkben, életünkben is folytatja életét. Mások lettünk, mert közöttünk élt. Szeretném, ha ti is így lennétek vele.

FELSZABADULÁSAIM TÖRTÉNETE

1944 karácsonyán a flekktifusz a mi barakkunkat is elérte, s evvel az egész dachauai zárt láger, vagyis a nagy tábornak az a része, melyben a blokkokat egymástól is tüskés drót választotta el, vesztegzár alá került. A barakkban negyvenen maradtunk magyarok, harminc kommunista és tíz polgári politikus. Nekünk, kommunistáknak, kivétel nélkül több évi börtön volt a hátunk mögött (a legöregebbnek, Kiss Zsigának nyolc esztendő), s mégis sokkal jobban tartottuk magunkat, mint a többiek. Hiába volt csontjaikon vastagabb a hús és arcukon kevesebb a ránc, lelkileg nem készültek fel a szenvedésre, és megadták magukat a sorsnak. Emlékszem, ezen a reggelen Baráti-Huszár Aladárral beszélgettünk. Ő az ágyán kuporgott, mi meg az ágyak közti szűk úton szorongtunk. Huszár Aladár orrából egy szál csüngött alá, és minden lélegzetvételnél felhúzódott, majd újra leereszkedett, s neki, Budapest volt főpolgármesterének, az OTI volt elnökének stb. az igazán jó ízlésű, nagy műveltségű és egyébként makkegészséges úrnak nem volt annyi ereje, hogy megtörölje az orrát. Mi pedig tudtuk, hogy már nem sok ideje van hátra.

Mi azonban élni akartunk. Egyszerűen nem vettünk tudomást a halálról. Goldmann Gyuszi, a nagyszerű szobrász, Kiss Zsigát faggatta, hogyan étkeznek az angolok. S aztán azt mondta:

- Otthon én is így fogok élni Irénnel...

Ottlétünk alatt egyszer sem fogalmazott így:

- Ha életben maradok...

Néhány nappal karácsony előtt vitték el az utolsó transzportot Dachauból. Mint később megtudtam, ők is arról beszélgettek, hogy valószínűleg még találkozhatnak velünk.

- Mindenki persze nem - sóhajtotta Bassist Marci. - Erdős Lacin például látszik, hogy nem él soká...

Két hónappal később egyedül voltam életben társaim közül. Magányosan maradtam olyan körülmények között, melyekben egyedül a társas lét nyújtott lehetőséget az életbenmaradásra. Ekkor jutottam el a pokol legfenekére, és itt kezdődött el felszabadulásom, melynek az a perc, mikor az amerikaiak elérték Dachaut, csak egyik állomása volt. A legfontosabb ugyan, de egyáltalán nem a legszebb vagy a legörvendetesebb.

Aki nem élt a dachauai zárt lágerben, annak persze azt kell gondolnia, hogy a foglyokat megremítette a kiütéses tifusz híre. Ez azonban nem így volt. Először is, nem volt orvosunk, s így azt, hogy ez az új járvány, melyben a beteg először maga alá ereszti ürülékét, majd kínzó szomjúság gyötri, delirizálni kezd, s végül olyan görcsök között dermed halálba, hogy holttestét csak a vízbefülőéhoz lehet hasonlítani, szóval hogy ez a járvány a kiütéses tifusz, csak akkor tudtuk meg, mikor erre való hivatkozással megszüntették a hajnali sorakozókat, s az SS-ek többé nem látogattak meg bennünket. A betegség napi tizenöt-húsz áldozatot szedett. A megbetegedettek fele életben maradt - tehát sokkal kíméletesebbnek bizonyult egyéb kínzóinknál, és így általános volt a vélemény, hogy a karantén megéri a kockázatot.

Negyvennégyben Dachauban már nem működtek a gázkamrák. A táborparancsnokságnak tömegkivégzések lebonyolítására ugyan rendelkezésére álltak a szomszéd lágerrek, de csak ritkán vették őket igénybe. Dachau egész zárt része amúgy is megsemmisítő tábornak számított, melyben a gáznál rafináltabb kínzásokkal, éheztetéssel, fagyasztással és veréssel gyötörték a foglyokat a másvilágra.

Egy héttel megérkezésünk után például fürödni vittek bennünket. A fürdő impozáns épület volt, három fala földig üveg, padlója mozaik és száz rózsza öntötte márványutánzatú medencéjébe a vizet. Talán csak pad volt benne túl kevés, háromszázunk közül legfeljebb harmincan találhattak ülőhelyet. Ez eleinte nem látszott bajnak, mert bár anyaszült meztelenre kellett vetköznünk, a helyiséget kellemesen fűtötték, s a medence partja nem volt hideg.

Estig várakoztattak bennünket. Akkor kaptunk egy forró zuhanyt, aztán tovább várakoztunk reggelig. A fűtést közben abbahagyták, a terem kihűlt. Az SS-ek kitűnően időzítették a fürdést. Hitvány törülközőnkkal nem tudtuk szárazra dörögni magunkat, s a párolgó meleg víz percek alatt lehűtötte a testünket. Éjfél tájban már mindenki reszketett. Szederjes ajakkal, lila arccal bolyongtunk a medence szélén, és kerültük egymás tekintetét. Egyike volt ez azon éjszakáknak, melyekről az ember utólag sem érti, hogy élhette túl. A padok között ölték egymást a vagányok. Jajgatás, káromkodás hallatszott, folyt a vér az ülőhelyekért. A köpadlóra nem lehetett leülni. A medencében a megrekedt víz csalogatta az embert, mártsa bele a fenekét, de hosszan ezt sem lehetett kitartani. A pocsolya hullámozott, előntötte az ember combját, majd visszahúzódott, s a nedves, de el nem takart bőr oly idegesítően fázott, hogy nem a medencéből, a világból szeretnénk volna kiszaladni miatta.

Kora-hajnalban kaptunk egy újabb zuhanyt s ettől újult erővel dideregtünk, míg csak át nem melegedett a terem. Ekkor fölöltözhettünk, és visszamehettünk a barakkba, illetve az udvarába. Ott kellett állnunk fagyponthoz közeli hidegben, míg csak el nem érkezett az ebéd ideje.

Másnap reggelre száznál több halottunk volt. Az öregek majdnem mind elmentek. Ekkor halt meg Lévai Sándor is, a szociáldemokrata mozgalom egyik legrokonszenvesebb veteránja.

Különb: „felöltözködtünk” - nem kell azért azt hinni, hogy meg is védtük testünket a hideg ellen. Az én ruházatom például akkor a következő volt: rövid zokni és krisztusapuc, csikos vászonnadrág és olyan nyári szalonkabát, amit ma már senki sem visel - vászonból az is. Alsóruhám egy szakadt férfiing és egy női bugyi. Reggelenként mínusz 6 fok hideg. Valósággal császárként váltam, mikor értesülve, hogy az elutazókat átöltöztetik, a fentebb említett transzportból visszaszökött egy barátom, és kicserélte cipőjére a szandálomat...

Bocsássanak meg, elragadott a szenvedély. Nem a kínzásokról akartam írni, hanem felszabadulásomról. De ezek nélkül a részletek nélkül aligha értethetem meg azt a csodát, hogy mi foglyok, örültünk a tifusznak. Bár az is lehet, hogy ez az egy dolog is mindent elbeszél: ha a flekk és az SS-ek látogatása között kellett választanunk, habozás nélkül mindenki az előbbire szavazott.

Most az írás szabályai szerint az következne, hogyan csalta meg reményeinket még a kiütéses tifusz is, és gyilkolta le barátainkat két hónap alatt. A valóságban azonban a betegség irgalmas gazdának bizonyult, és sokunknak megkegyelmezett. A megmaradókat nem betegség, hanem a nacionalizmus pusztította el.

Mint később kiderül, életbenmaradásom a népek közötti szolidaritást dicséri. Így annál több jogom van, hogy elátkozzam a nacionalistákat. Az igazi hazafiakat összeforrasztotta a közös ellenség elleni harc, és nem kérdezték, hogy milyen nemzetiségű az, akin segíteni kell. A nacionalisták azonban jobban gyűlölték a szomszéd népeket, mint a németeket, és segítették azokat irtani. Szerencsére kevés ilyen féreg élt közöttünk, de a németek lehetőleg közülük választották a blokk- és szobaparancsnokokat. Ilyenkor aztán szörnyű napok következtek. A lengyel nacionalisták az ukránokat, az ukránok a lengyeleket gyilkolták, a szlovák nacionalisták minket. És talán az a szerencse, hogy magyar nacionalista nem került hatalomra: alighanem a fél szobát kiirtotta volna.

Társaim közül azokat, akiket a betegség megkímélt, egy cseh nacionalista pusztította el. Ütött bennünket, ahol és amivel ért. Sokat közülünk avval az ürüggyel, hogy tetvesek, meztelen

felsőtesttel az udvarra küldött megfagyni, s ha kibírták a büntetést, felfrissítés címén négykézláb szaladgáltatta őket a szobában. Szobatársaink megpróbálták rajtunk segíteni. Elcserélték velünk a legeldugottabb ágyakat, hogy ne kerüljünk a szeme elé, vagy megpróbáltak beszélni a fejével. Hasztalan. Csak annyi értek el, hogy egy orosz elvtársat Stéh-bunkerbe küldetett, egy másiknak pedig a karját törte el.

Hat hét múlva megingott a hatalma. Este a fejét fájlalta. Egész testében borzongott, láza is volt, de nem magas. Mégis olyan szomorúan üldögélt az ágyán, mint egy beteg gyerek, és átkozta a sorsot, hogy ilyen fiatalon kell meghalnia. Az egész terem a nagy hősön röhögött.

Reggelre pedig meghalt. „Mégiscsak flekktífusza volt” - gondoltuk mi. Később azonban megígérték nekem, hogy honfitársai végeztek vele. Halálra ítélték, hogy megmentse a magyar rabokat. A flekkesek holtteste pedig - mint már említettem - a vízbefülőéra hasonlatos. El is vitték a többiével egészen gyanútlanul. Egy francia elvtárs került a helyére, és fellélegzett az egész szoba.

Közülünk ekkor már csak négyen éltünk. Goldmann György, Benda Jenő, egy zsidó munkaszolgálatos meg én. Goldmann három nap múlva kórházba vitték. Én ettől fogva Benda Jenővel feküdtem egy ágyon.

Benda bácsi, a *Budapesti Hírlap* egykori főszerkesztője volt az egyetlen a polgári politikusok közül, aki Dachauban sem vesztette el szívét. Rendkívül bátor, becsületes, jókedélyű ember volt, és értett hozzá, hogy a dolgokat olyanoknak lássa, amilyenek azok a valóságban. A polgári politikusok gyávaságát látva, szakított velük, és hozzánk csatlakozott. Sokat és nagyon barátián vitatkoztunk vele, s ő lépésről lépésre engedett. Itthon nem számított baloldali politikusnak, de biztosan igaz barátunkként tért volna haza, ha életben marad.

Rajtam ezekben a napokban tört ki a tífusz. A betegeket vagy a 4-es számú barakkba vitték vagy a kórházba. Benda engem is unszolt, jelentkeztek orvosi vizitre, de én megmakacsoltam magam. Félttem a számtalan betegségtől, mely ezeken a helyeken pusztított. De még inkább attól, hogy a kivégző-blokkba kerülök. Inkább lábon húztam át betegségemet. Benda bácsiba karolva ödögtem az ágyak között, s ha kérdezték, beteg vagyok-e, tagadóan ráztam a fejemet. Időnként elsötétedett előttem a világ, s ilyenkor Benda a helyemre támogatott. De mihelyt újra láttam, felkeltem megint.

A hét végén fürdőre vitték a szobát. Hiába könyörgött Benda, kiálltam az udvarra én is. Egszerre felkiáltottam:

- Segíts, Jenő! Nem látok!

Átölelt, és a barakkba támogatott. Aztán még hallottam valami csörömpölést, egyébről nem tudok. Egy széken tértem magamhoz. Körülöttem millió csajka a földön, úgy látszik, estemben levertem a polcra. A már említett francia szobaparancsnok hajolt fölém.

- Menjen a négyes szobába! - tanácsolta. - Ha erős fürdönk lesz, nem bírja ki.

Megráztam a fejem, felálltam és mentem. Benda még megpróbált jobb belátásra bírni, de a parancsnok leintette:

- Lehet, hogy igaza van.

És igazam lett. Meglepően kellemes fürdönk volt, rövid és ütlegek nélküli. Én percről percre jobban éreztem magamat. Benda még segített befűzni a cipőmet, de hazafelé menet egyszerre megtántorodott.

- Mit csináljunk? - mondtam kétségbeesve. - Most már támaszkodj te rám.

Hazatámogattam Benda bácsit, és lefektettem az ágyra. Reggelre én teljesen egészséges voltam, ő halott. Elvitte a szíve.

Egy egész kenyeret hagyott ránk örökölni, amit testvériesen el akartunk osztani a munkaszolgálatossal. Ez volt az a kenyér, melyért pár perccel később négy volt Vlaszov-gárdista agyba-főbe vert minket. Barátom egy darabig szédelgett az ütlegektől, aztán jobban lett, de lefekvés után ismét fejfájásról panaszkodott. Hajnali három órakor arra ébredtem, hogy halottal fekszem egy takaró alatt. Így vesztettem el egy nap alatt a két utolsó barátomat.

A dachauai tábort egy széles út osztotta ketté, egyik oldalon álltak a nyitott, a másik oldalon a zárt blokkok. Minden zárt bloknak két barakkja volt, minden barakk két teremből állt, az Essraumból és a Schlafraumból. Ez a megkülönböztetés azonban nem fedte a tényleget, mert az étkezőteremben is hálóztak, a hálóteremben is ettek. Az étkezőterem a parancsnokok, a csicskások és barátaik lakása volt. Ebben a teremben csak a falak mellett voltak ágyak, a közepén asztal állt székekkel, még kályhája is volt. Az ebédet ugyan itt osztották, de csak a szoba privilegizált lakói fogyaszthatták asztal mellé telepedve, a hálósoba páriáinak ágyukon kuporogva, odabenn kellett étkezniük. Ez a terem sötét volt és túlzsúfolt. Az ablakok előtt, az ajtótól balra egy, jobbra pedig két sor ágy állt, és kizárta a szobából a világosságot. Még szemben is volt egy sor ágy, mindegyik sor három emeletes. Ha kevesen voltunk, ketten feküdtünk egy szalmazsákon, ha új transzportok érkeztek, hárman, sőt négyen is. A kettes sor belső fekhelyei levegőtlenebbek voltak, mint a többi, a harmadik emeleti ágyak pedig minden sorban melegebbek és világosabbak. Az ágyak megosztása bonyolult rangsor szerint történt, melynél számításba vették a nemzetiségi hovatartozást, a Dachauban töltött időt és a személyes tekintélyt. Mi négyen, utoljára a legalsó ágyakon aludtunk, igaz, hogy azok közül a legjobbak egyikén.

Innen, a hálóterem fenekéről keltem fel ezen a reggelen, melyen utolsó barátomat is elvesztettem. Helyzetem reménytelennek látszott. Dachauban az ismeretség határa még a mozgás lehetőségét is megszabta. Rengeteg tolvaj volt közöttünk, s a rabok nem szerették, ha idegen emberek mászkáltak az ágyuk alatt, a legritkább esetben fordult be valaki más sorba, mint amelyikben lakott. Volt ugyan néhány francia, belga, olasz barátom, de túl messze, másik folyosón feküdtek, s rosszmájú megjegyzések tüzeiben lehetett csak őket meglátogatni. Én tehát álltam a fekhelyem előtt, és nem tudtam, hogy mitévő legyek. Végül kisompolyogtam a szobából, és megálltam a szomszédos barakk ablakai alatt. Abban fiatal magyar kommunisták egy csoportja lakott. A derék gyerekek hamar észrevettek, és beszélgetni kezdtünk az üvegen keresztül. Csakhogy ez a szomszédolás sem volt veszélytelen. Az íratlan dachaui törvények szerint és beszélhattam hozzájuk, de ők nem beszélhettek ki a szobából. Ha észreveszik őket, nem ússzák meg verés nélkül. Végül elszégyelltem magam, s nehogy fölöslegesen bajba rántsam őket, visszatértem a szobába.

Este hozzám lépett egy fiatal francia, jó barátom, a különös nevű költő: Jean Pis-de-vache (Tehéntőgy János).

- Egyedül maradtál? - tette vállamra kezét.

- Egyedüli - bólítottam nagyon szomorúan.

- Úgy határoztunk, hogy velünk fogsz lakni! - hadarta ő. - Ezentúl franciának vallhatod magad. Te úgylát jól beszéled a nyelvünket...

- Franciául - én! - nyomorúságosan dadogtam bizony, de most a jó fiú még ezzel is vigasztalni akart. Pedig hát franciává válni Dachauban jelentett annyit, mint ma egy főnyeremény. S amellet micsoda bizalom és kitüntetés...! Szóltalanul szorongattam Jean kezét.

A leggyönyörűbb az volt, hogy a franciák éppúgy meghatódtak, mint én. Jót tenni ilyen körülmények között, talán még nagyobb öröm, mint jót kapni. A fiúk ölelgettek, és tízen is kérdegették, hogy milyen a fekhelyem. Jean pedig - ó, Jean! - soha nem fogom megtudni, tehetséges költő volt-e, vagy csak versíró, mert saját verseit soha nem mondta el nekem. De ezen az estén lámpaoltásig Baudelaire verseket szavalt s a fájdalmat valósággal kimuzsikálták belőlem a varázslatos szavak:

Sois sage, oh ma Douleur, et tiens-toi plus tranquille...

Reggel új transzport érkezett, s a termeket átrendezték. A franciákat elvitték egy másik szobába, Jeant pedig kinevették, mikor azt állította, hogy én is francia vagyok, és velük kell mennem. Egy éjszakai boldogság után újra árvaságra jutottam.

Ezek a franciák utánunk érkeztek a táborba, tájékozatlanok voltak, és nem beszéltek németül. Akármilyen kicsi is volt a nyelvtudásom, mégis sok szolgálatot tettem akkoriban nekik. Meghívásukat úgy értelmezhettem, s úgy is értelmeztem, hogy régi adósságukat akarják törleszteni. De hát mi készítette akkor a románokat arra, hogy a franciák elköltözése után ők vegyenek maguk közé? Azelőtt alig érintkeztem velük, bár ketten is tudtak közülük magyarul. Ők csak láttak letörten és tehetetlenül, és felébredt bennük a szolidaritás. Sőt talán több is történt ennél. Ezekben az időkben a két népet még sikerült egymásnak uszítani ellenségeinknek, de a dachauiak közül csak a nacionalisták gyűlölték egymást. Az én román barátaim a szomszéd nép képviselőjét látták bennem, s ezért is segítettek rajtam. A pusztá szánalom aligha indokolta volna, hogy egy üres ágyukat három jelentkező közül éppen nekem adják, mikor a másik kettő román volt.

Persze, újabb megkönnyebbülés, talán még zavartalanabb, mint az első. Kezdtém érezni, hogy megváltozik valami körülöttem.

Pedig nagy árat kellett fizetnem a boldogságért. Szomszédom, a bukaresti operaház első hegedűse, rokonszenves férfi volt. Ám néhány nap múlva megkapta a tifuszt, mégpedig a legsúlyosabb formáját. A delírium teljesen úrrá lett rajta. Éjjelenként - bocsánat a gusztustalan dolgokért, de a hely volt undorító, ahol élünk - az illemhelyre képzelte magát, és nadrágját letolva, rám rondított. Román barátaim mindent elkövettek, hogy könnyítsék helyzetemet, esténként dologára kergették, s még éjszaka is felköltötték, de hasztalan. Végül ők mondták ki, hogy a beteget el kell távolítani, mert teljesen feleslegesen én is tönkremegyek. Keresni kell neki egy ágyat, amelyen egyedül alhatik.

Még mindig a francia elvtárs volt a parancsnok, hozzáfordultunk. Gondterhelten vakarta a fejét. Végül megmutatta az egyetlen lyukat, ami rendelkezésre állt. A legrosszabb helyen, sötét, bűdös és még szalmazsákja sem volt. (Ez az utóbbi akkor még szörnyűségnek tűnt, de két héttel később, az egész teremről elhordták a szalmazsákokat). Én hol a lyukat, hol a beteget néztem, a többiek pedig engem. Senki sem beszélt. Román barátaimnak fájt, hogy ilyen helyre kell fektetni beteg társukat, de nem tehettek mást. Én viszont éppen ezt az egyet nem bírtam megtenni.

- Gyere vissza! - mondtam hosszas habozás után. - Mégiscsak ember vagyok...

Felsegítettem az ágyamra, és melléje bújtam én is. A szobaparancsnok megkönnyebbülve ment ki a szobából. A románok is lefeküdtek. Én pedig kissé fellengzős kijelentésem ellenére is rettentő sajnáltam magamat, és némán átkozódtam a sötétben. Különben az a mondas, hogy „mégiscsak ember vagyok”, Dachauban nem is hangzott olyan különösen, mint máshol. Hogy az ember - ember, az csak ott válik feltűnővé, ahol egy egész rendszert hoznak létre, azért, hogy állattá tegyék.

A zenésszel mi a románok szélső ágyán feküdtünk, túl rajtunk már a belgák sora következett. Ők pedig rendszeresen kaptak szeretetsomagot, de eddig egyiküknek sem jutott eszébe, hogy megkínálja szomszédjait. Reggel azonban a mellettem fekvő fiatal belga gyerek egy nagy darab püspökkenyeret nyomott a kezembe.

- De miért? - kérdeztem én.

- Mert nem küldted el a beteget - felelte.

Később, az ágyak között sétálva, összeütköztem egy óriási termetű lengyellel, és véletlenül a lábába rúgtam. Igen érzékenyen találhattam el, mert a máskülönben nagyon is nyugodt férfi meg akart verni. Ekkor kibújt ágyából egy görög fiú, és lefogta a kezét. Tört németiséggel magyarázta, hogy én vagyok az, aki nem engedem szalmazsák nélküli ágyra fektetni a beteget. Lengyelem türelmetlenül hallgatta végig a dadogást, de mikor végre megértette, miről van szó, rám mosolygott, átölelt, és megveregette a vállamat.

Mert igaz, ott nálunk nagyon sokat számított, hogy ki, milyen nemzetiséghez tartozik. A franciák és a belgák csomagokat kaptak hazulról. A lengyelek egymás közt osztották el a stubendiensti helyeket, a szovjet emberek élvezték csodálatos szervezettségük áldásait - a csatlós országok szülötteit, a magyarokat és a románokat pedig enyhe gyanakvás vette körül. De teljes jogú dachau állampolgárrá csak az válhatott, akinek valamilyen véletlen szerencse folytán sikerült bebizonyítania, hogy ember maradt. Ettől fogva aztán nem számított sem születés, sem vallás, egyenlővé vált az egyenlők között.

Hát így értem meg én felszabadulásom első fokozatát...

Később még éltem belgákkal és olaszokkal is, de ez már nem hozott a sorsomban lényeges változást. A legérdekesebb talán az volt, hogy bolyongásaim közepette nem a nemzetiségemet vesztettem el, hanem a nevemet. Hamarosan az egész barakkban így ismertek: a magyar. Persze nem magyarul hívtak magyarnak, de nem is németül. Dachauinak egész külön nyelvjárása volt, aminek csak alapját adta a német, szellemét nem. A pidgin-english nyomán még leginkább pidgin-deutschnak nevezhetném, mert ez is szűkölködött az igékben, és teljesen nélkülözte az igealakokat. A nézni szó számtalan szinonimája közül például számunkra csak az egy „Kuken” létezett és az sem volt ragozható. „Kukst du?” - ennek a kifejezésnek például semmi értelme nem volt. Ha az ember valamit meg akart nézni, így szólt: „Tu! Kuken!” Ha viszont mutatni akart, akkor kérdezett: „Tu? Kuken?” Tüzet ezzel szemben így kellett kérni: „Düfő” - mert rendszerint csak a franciáknak volt gyufájuk. A Feuer szó mindörökre ismeretlen maradt a dachauiak előtt. E veszteségeikért aztán némileg kárpótolt az, hogy a csajkákat viszont így szedte össze esténként a Stubendienst:

- Schale, mischki, galema, csajka, sajka...

Miután pedig engem is főként román népek között lehetett találni, így szólítottak dachauiul:

- Tu! Ongrosá!

Egyszer délután lélegzetszakadva rohant be hozzám a szobaparancsnok - ekkor már egy lengyel -, és boldogan szorongatta a kezem:

- Tu! Ongrozá! Magyarszki kommen!

A következő pillanatban körülfogtak szomszédaim, és hátamat veregetve segítettek örülni nekem.

Egy ukrainai munkaszázad maradványa érkezett hozzánk. Az általános rokonszenv lehetővé tette, hogy a középső sorban szerezzek nekik fekhelyet, s ennek kedvéért elnézték nekem, hogy részegre fecsegem magam édes anyanyelvemen. De talán meg is értették, mit jelent

számomra, hogy barátaimnak szólíthatom őket, ahelyett hogy azt mondanám: mein Freund, vagy mon amie. Sokan közülük azok is lettek, barátaim.

Az ukrajnai transzport különben csak az első fecskének bizonyult, mert utánuk sűrűn érkeztek Dachaubá az emberek. Először Auschwitzot ürítették ki, majd a kelet-német lágereket. Aztán a dél-franciaországiak következtek, végül jönni kezdtek a közép-német láger lakói is, és minden transzportban volt néhány magyar. Ezek a transzportok voltak a mi legmegbízhatóbb haditudósítóink. Jóllehet, a táborba járt a *Völkischer Beobachter* és a *Münchener Zeitung*, a láger kiürítéséből tudtuk meg, hogy hol állnak a felmentő seregek. Rövidesen látszott, hogy észak és nyugat felől már körülvették Dachaut, és két-három hét alatt kapuink előtt fognak állni. A barakkokban forró, ideges lett a hangulat. Az újonnan érkezettek nemcsak jó híreket hoztak, retteneteket is. Beszéltünk emberekkel, akik olyan táborokból jöttek, melyekben kiürítés előtt a foglyok felét, kétharmadát legyilkolták. S ebből megértettük, hogy olyan táboroknak is kellett lenniük, melyekből hírmondó sem maradt életben. Eddig sem voltak kétségeink a németek szándékai felől, most azonban már bizonyítékunk is volt rá, hogy a következő két-három hétben dől el az életünk.

Ez időben hatvan-hetven magyar lehetett a blokkunkban, közülük csak ketten voltunk politikaiak, a többieket vallásuk miatt hurcolták Németországba. S ha abban kételkedtünk is, hogy egyáltalán életben maradunk, az mégiscsak bizonyosnak látszott, hogy ha igen, úgy együtt és Dachauban érijük meg a felszabadulást. Mégsem így történt. Mikor már egész közel voltak a felmentő csapatok, két transzportot még elhajtottak a táborból. Az elsőben az oroszokat, a másodikban a zsidókat vitték el. A blokkban ketten maradtunk magyarok, Rozsos Sanyi meg én, a politikaiak.

Ekkor már végsőként legyengültünk mi is. Újból a harmadik emeleti fekhely előnyeit élveztük, de már-már azon törtük a fejünket, hogy egy emelettel lejjebb szállítjuk igényeinket, mert már a felkapaszkodás is gondot okozott. Egész nap az ágyunkon hevertünk, csak akkor vánszorogtunk ki az udvarra, ha kergettek. No, meg ha valami rendkívüli dolog történt, például amikor amerikai repülőgépek gépfegyverezték az SS-ek táborát.

Egy délután megint az ágyunkon feküdtünk. Egyszerre óriási lármát támadt, sokan a kijárat felé rohantak, mások - köztük mi is - megpróbáltuk kitalálni, mit jelent ez a zaj. Sanyi értette meg előbb a kiáltozást.

- Laci! - kiáltotta szinte rémülten. - Itt vannak az amerikaiak!

Leszálltunk mi is az ágyról, és a kijáratához igyekeztünk, de azt már eltorlaszolták előlünk a kifelé tolongó emberek. Az ablakhoz szaladtunk, és kiugrottunk az udvarra. Aztán egymásra néztünk és jó nevettünk magunkon. Egy órával előbb még gondot okozott megmászni az ágyunkat, most pedig ifjú tornászok lendületével „vittük át” az ablakot.

Április harmincadika volt. Négy óra lehetett. A blokknak a táborfalra nyíló kapuján ekkor jöttek be az első amerikai katonák.

Most pedig hadd fordítom meg az események sorrendjét, hiszen mi is csak a későbbiek során érthettük meg, hogy mi történt velünk másnap, május elsején. Nem tudom, hogyan viselkedtek más táborokban az amerikaiak, de hozzánk a hírhedt fasisztabarát Patton tábornok csapatai jöttek el, s nem sokáig titkolták, hogy nem rokonszenveznek velünk. A közkatonák és az alantas tisztek kedvesek voltak hozzánk, de a vezérkar egyáltalán nem felszabadítóként viselkedett. Ha szabad az eredményről a szándéka következtetni, ezt kell mondanunk, hogy megpróbálták végezni velünk. Hasztalan tiltakoztunk, továbbra is a náci moslékot adták ebédre, és május másodiktól „feljavítás”-képpen mindenkinek adtak egy fél kiló zsíros húskonzervet. A hatás rettenetes volt. Éjjel görcsökben fetrengett a fél tábor. A végsőként le-

gyengült szervezetekkel gyorsan végzett a zsíros étel. Nem számolhattuk meg halottainkat, de hogy több százan voltak, az bizonyos. És ha az első alkalommal még lehetett határtalan felelőtlenséggel magyarázni az esetet, a továbbiak kizárnak minden kétséget. A húskonzerv-osztást továbbra sem szüntették meg. Aki nem bírt uralkodni magán, az megette és meghalt. Akinek erős akarata volt, az éhezett, és életben maradt.

Persze, április harmincadikán még mindebből nem sejthettünk semmit. Dachau volt Németország legrégebbi koncentrációs tábora, a Reichstag-per óta dolgozott. Itt is voltak ugyan közönséges bűnözők, homoszexuálisok, kémek, véletlenül odasodródott emberek, de a foglyok többsége az ellenállási mozgalmak katonája volt. Elképzelhetetlennek látszott tehát, hogy az amerikaiak ne életünkért aggódva rohanjanak a felmentésünkre, s hogy az ötvenkilós férfiak, a halált csak akaratauk erejével legyőző mozgó csontvázak megpillantásakor ne támadjon fel bennük a tisztelet és a szánalom. Akkor azt hittem, hogy ezeket az első perceket soha nem fogom elfelejteni, de aztán maguk az amerikaiak gondoskodtak erről. Ma, ha visszagondolok első találkozásunkra, úgy tűnik, mint ha már akkor aggodalommal és némi rossz érzéssel néztünk volna rájuk. De hát ez nem igaz. Csupán az történt, hogy a lelkekre nehezedő több millió atmoszféra nyomás egyetlen szempillantás alatt oszlott el, és legyengült szervezetünk nem bírta el a megrázkódtatást. Még vidáman és ragyogva rohantunk le az árok partjára, és integettünk a fenekén mászkáló katonáknak, még megcsodáltuk a kerítés tövében fekvő két SS-holttestet (többet aztán nem is láttunk ilyent), még kiabáltunk és izgultunk a többiekkel, aztán egyszerre elhagyott az erőnk. Legyöngülve és elcsigázva a barakk tövébe ültünk, s már nem tudtuk megérteni, hová sietnek a tábor jobb erőben levő lakói. (Az élelmezési raktárakat ürítették ki). S nemcsak mi ketten voltunk így, egyre többen ültek, heverték, guggoltak körülöttünk, és szemünkbe visszatért az az állatian szomorú tekintet, melyről még hónapok múlva is felismertem az egykori deportáltakat.

- Már örülni sem tud az ember! - csikorgatta a fogát Sanyi.

A veszélyt túléltek. Hitünk szerint most már a jóvátevése, az ápolásbavevés, a hazatérés napjai következtek, s mi mégis úgy ültünk ott a fal tövében, mintha mindehhez nem lenne semmi közünk. Körülöttünk izgatottan szaladgált és lelkesedett az erősebbek csapata, mi pedig lassan feltápázkodtunk, és visszamentünk a barakkba, pihenni.

Nem sok idő múlva kiáltás hallatszott a bejárat felől:

- Hé! Vannak itt magyarok?

Felültünk és lenéztünk. Keresztes Sanyi bácsi állt az ajtóban egy ismeretlen fiatal elvtárrsal. Sanyi bácsi két évvel korábban szabadult a Csillagbörtönből, ahol egy esztendő egy cellában töltöttem vele. Sejtelmem sem volt, hogy újra elfogták, s ő sem gondolhatta, hogy itt találkozzunk. Mégsem a tenyerét nyújtotta először felém, hanem egy doboz szardíniát. Szívemre szorítottam ajándékát, aztán ő szorított a szívére engem.

Ki-ki szörnyülködjük vagy nevéssen rajtunk, tetszése szerint, de nekünk ez a doboz szardínia fontosabb és örömdetesebb volt, mint a felszabadulás ténye. Keresztesék hamar elmentek, hogy a többi blokkba is megkeressék az életben maradt magyarokat, a doboz velünk maradt. Gondterhelten forgattam a kezemben. Aztán Sanyi elkérte, s ő forgatta tovább. Közben jelentős pillantásokat vetettünk egymásra.

- Együk meg - ajánlotta Sanyi.

Én ellenkeztem. Ekkor már visszatértek az élelemszerzők, és azt ajánlottam, cseréljük el a halat krumpliért. Sanyi végül beleegyezett. Kényelmesen leszálltunk az ágyról, és kísértünk az udvarra. Mindenfelé apró tüzek égtek, s a volt foglyok áhítattal főzőcskézték. Krumpli sok volt, szardínia kevés s így innen is, onnan is csereajánlatokat kaptunk. De mi illő komoly-

sággal terepszemlét tartottunk, és hosszas mérlegelés után kötöttük meg végre az üzletet. Talán egy kiló szép burgonyához jutottunk. Lassan, élvezettel megtisztítottuk, és beleaprítottuk a vízbe, mely már a tűzön melegedett mellettünk. Jól emlékszem, egy cseppet sem voltam türelmetlen, mert már az a gondolat is örömmel töltött el, hogy rövidesen hazai ízezt fogok érezni a számban. Korrektül megvártuk, amíg a krumpli megpuhul, csak akkor öntöttük le róla a vizet. Sanyi szájába vette az első falatot, megkóstolta, és aztán felém fordult:

- Igazad volt! - suttogetta boldogan.

A következő huszonnégy órában aztán halmozódtak az örömteli meglepetések.

Reggel kiléptünk a szeges dróttal befont kapun a tábor főújtjára, és földbe gyökerezett a lábunk. A nyílt blokkok lakói május elseje tiszteletére az éjjel virággal ültették tele a lágert. A főút két oldalán, szabályos közökben virágágyak sorakoztak egymás mellett, árvácskával és petúniával. Én ekkor már harmadik éve nem láttam virágot. Megragadtam Sanyi karját, és kényszerítettem, hogy leüljön velem az egyik ágyas elé, és fél órán át bámultam a tarka szirmokat. Arcomra egész biztosan hülye vigyor kövült, de én akkor azt hittem, hogy boldogan mosolygok.

Ezután kísértáltunk az Appelpplatzra, ott találkoztunk az életben maradt magyar elvtársakkal. Kézfogások, ölelések - képzelhetik. Keresztes Sanyi bácsi csodálkozva rázogatta a vállamat.

- Tegnap azt hittem, hogy soha többé nem hagyod el az ágyadat. Hogy számodra későn jött a felszabadulás.

Itt tudtuk meg azt is, hogy délben május elsejei gyűlést tartunk. Már lázasan folyt az előkészület. Zászlókat varrtak, díszítették az emelvényt. A foglyok találékonysága minden akadályt leküzdött. Minden nép a saját nemzeti színei alatt vonult fel. Piros-fehér-zöld zászló is lobogott, bizonyára ez volt akkor az egyetlen hely, ahol e zászlónak makulátlan becsülete volt. Itt azt jelképezte, hogy a magyarok is részt vettek az ellenállásban.

Az amerikai táborparancsnok is eljött a gyűlésre - már nem tudom, tábornok volt-e, vagy csak ezredes, de szeretném hinni, hogy az előbbi. Az eredeti terv szerint ugyanis a zenekar az amerikai himnusszal kezdte volna az ünnepélyt. Ehelyett a foglyok rázendítettek az *Internacionáléra*, s a parancsnok úr kénytelen volt feszes vigyázzban végighallgatni a nemzeti szolidaritás himnuszát. Aztán persze jött a *Yankee doodle* és a beszédek is. De az ünnepély szellemét az *Internacionálé* határozta meg. A gyűlésről hazatérve leültünk a barakk falához. Egyszerre a szomszédomra, egy idősebb osztrákra nézek, és nem hiszek a szememnek. Kezében könyv: *A bolsevik párt rövid története*, németül. De hiszen akkor a nyílt blokkokban titkos könyvtár s nyilvánvalóan kommunista pártszervezet is létezett! Most már megértettem, hogy lehetett már az első órákban ilyen precíz a szervezés.

- Ember! - kiáltottam a szomszédomra. - Add kölcsön a könyvedet!

Jó fiú volt - kölcsönadta. És így ott, Dachauban, május elsején olvastam el a párttörténet első négy fejezetét.

Másnap aztán megkaptuk a hideg zuhanyt: a Schmalz-konzervet és a nyomában fellépő betegséget, mely még egyszer megtizedelte sorainkat. Az amerikaiak igazi szándékait mégsem ez, hanem a szállás körüli huzavona leplezte le előttünk végleg. A koncentrációs táborral párhuzamosan, a drót túlsó oldalán az SS-ek kaszárnyai helyezkedtek el, s azokban kényelmesen elfértünk volna valamennyien. „Felszabadítóink” azonban nem engedtek ki a drót mögül. Továbbra is régi barakkjainkban kellett kínlódnunk. Igaz, fertőtlenítettek, s evvel eltűnt a tetű és a még annál is jobban kínozó bolhasereg, de a szobákban nőtt a piszok, a mellékhelyiségek

padlóját elöntötte a véres ürülék. A csalódott foglyok nem bírtak többé uralkodni magukon, napirenden volt a verekedés. Most már borotválkoznunk sem lehetett, s az eddig szórványosan előforduló phlegmone egyszerre járványként jelentkezett. Egyre több keléses arcú ember járkált közöttünk. A rüh is új erőre kapott. Az amerikai kórházban mindenkit megvizsgálták, és megvigasztaltak, de aszpirinen és rühkenőcsön kívül orvosságot nem adtak.

- Pleuritise van! - mondták például nekem. - Feküdjön sokat.

Ez valóban nem rossz orvosság a mellhártyagyulladás ellen, de hol fekédjek? A levegőtlen barakkban? Negyedmagammal egy ágyon, melynek még szalmazsákja sincsen? Igaz, heverészhettem volna az udvaron is, de sehol nem volt árnyék, s rövidesen kiderült, hogy a hideget még csak bírtuk, de a napfényt egyáltalán nem.

Két hétbe is beletellett, míg a volt foglyokból megválasztott táborbizottság elérte, hogy átköltözhessünk a volt SS-laktanyákba. Ekkor még újabb fertőtlenítés ürügyén elszedték tűrhető ruháinkat, s visszaöltöztettek abba a csíkos holmiba, melyet egyébként Dachauban csak az újonnan érkezett foglyokon lehetett látni. A többség vörös foltokkal bemázolt civilruhát viselt, és két kenyéradagért már télikabátot is lehetett szerezni. Pedig az amerikaiaknak rendelkezésre állott az SS raktárak teméntelen ruhája, azt azonban nem osztották ki közöttünk, hanem teherautókra rakva, ismeretlen rendeltetéssel elszállították. Mi aztán úgy segítettünk magunkon, hogy jelentkeztünk a szállításhoz, és a raktár csendjében átöltöztünk. A közlegények ebben nem akadályoztak, ha pedig néger akadt a katonák között, az még segített is a megfelelő bakancs kiválasztásában. Minden utunkról hoztunk magunkkal pótbakancsot, vagy néhány méter szövetet is, azt aztán külön osztagok kicsempészték a lágerből, és élelmiszerre cserélték be a környező falvakban. Az amerikai örök lőttek rájuk, és többet el is találtak közülük.

Ebben a táborban én csak négy napot töltöttem. Közben megkezdődött a franciák, belgák, majd a csehszlovákok hazaszállítása. Ekkor már látszott, hogy bennünket továbbra is fogolyként kezelnek, s a cseh elvtársak vállalták, hogy négy magyart becsempésznek az első transzportjukba, hogy otthon jelentést tehessenek. A négy kiválasztott közé kerültem, s így egy reggel teherautóra raktak bennünket, keresztülrobogtunk fél Németországon, s délután már Pilsenben voltunk. Itt ért végre bennünket is a felszabadulás.

Mindez tizenöt éve történt, s én megpróbáltam a régi históriáknak kijáró tárgyilagossággal és hűvösséggel számot adni szenvedéseinkről. De Csehszlovákiába érve nem tudtam megőrizni nyugalمامat. Ötvenegy kilóra lefogyva, betegen utaztam át Németországon, s nem emlékszem belőle semmire. Prágában négy napot töltöttem, és megnéztem a Hradzsint, Károly császár hídját és a Tizenkét apostol templomát - de nem tudom, milyenek. A tájat csak néztem, de nem láttam, viszont lázba jövök, ha a cseh népre gondolok. Talán azért is írtam le ilyen részletesen kínjainkat, hogy jobban megértsék, mit jelentett számunkra a pilseni fogadtatás. Ekkor már három napja jöttek a transzportok a városba, a mi érkezésünk tehát már nem volt szenzáció. S mégis, mikor autóink megálltak az egyik sarkon, kinyíltak a környező házak kapui, és megrohantak bennünket az asszonyok és a gyerekek. Óriási tálcákat hoztak magukkal, a tálcán kancsóban állt a tej, kávé és tea és magas halmokban a sütemény. Az országban jegyre adtak mindent - bizonyára az egész városrész hordta össze, ami itt élénk került. A vendéglátók szinte könyörögtek, hogy együnk és igyunk, és megsértődtek, ha a harmadik pohár tej a torkunkon akadt. Az első jóllakások ideje nem kevésbé kínos, mint az éhezése. A legyengült gyomor hamar eltelik, kőkemény lesz, és fájni kezd, de teltsége nem szünteti meg az éhségérzetet, sőt minél többet eszel, annál inkább erősödik. Ezek a drága emberek tantaluszi kínokat okoztak nekünk, és mi mégis könnyeztünk a boldogságtól. Aggódo tekintetek, simogató kezek - istenem, mikor volt ebben utoljára részünk!...

- Hogy gondoskodnak rólunk...! - dörögte valaki. Aztán rájöttünk, hogy sokkal többről van szó. A sarkon túl egy szállodába vezettek bennünket. A környék lakóinak tudniuk kellett, hogy éjjel-nappal terítve vannak az asztalok, és mindenki akkor ehethet, amikor akar. Tudták, hogy nincs szükségünk az ajándékaikra, csupán szeretetüket akarták megmutatni vele, s nekünk valóban az ételnél is nagyobb szükségünk volt erre.

Éjfélkor indult a vonatunk Prágába. Az állomás messze volt. Mindegyikünknek volt egy kis csomagja, egy-két harisnya, ing s egy ruhára való szövet - ezt cipelve baktattam az utcán, az egykori häftlingeek tömegében, és nem néztem sem jobbra, sem balra. Egyszerre mellém vágódott egy fehér hajú kis férfi, s kivette kezemből a csomagot. Zavarba jöttem.

- Nincs pénzem! - dadogtam németül.

A kis ember megsértődött. Hát hordárnak nézem én őt? Nincs szemem? Nézzek körül...

Körülnéztem. A fél város ott tolongott körülöttünk. Minden hazatérőt egy helybeli lakos támogatott. Diadalmenetben kísérték az állomásra, s azért nem raktak ölben a vonatra, mert nem engedték.

Prága egyik külvárosába futottunk be reggel. Nem tudtuk, merre tartsunk. Két prágai megígérte, hogy szállást keres, és ha talál, visszajön értünk. Mi pedig megálltunk az utcán, és vártunk.

A város ekkor tíz napja volt szabad. Már megindultak az első autóbuszjáratok. Az egyiknek valamivel odább volt a végállomása, mint ahol mi álltunk. Ingajáratban egyetlen kocsiközlekedett, s oda-vissza körülbelül negyedóra alatt járta meg az útját. Mikor másodszor tértek vissza, a kalauz leszállt kocsijáról, s odajött hozzánk.

- Mit állnak itt? Meghútik magukat.

A kollektíva vezetősége gondosan válogatta össze az expedíció tagjait, egyik társunk, egy kárpátaljai magyar fiú kitűnően beszélt csehül, ő magyarázta el a helyzetünket.

- Majd mi elvisszük magukat! - felelte rövid gondolkodás után a kalauz, és feltessékelt bennünket az autóbuszra.

- Szerencsénk van - gondoltuk -, hogy a szállás éppen útba esik.

De nem ez volt a helyzet. A kalauz közölte az utasokkal, hogy egy kis kirándulást tesznek, mert előbb minket a szállásunkra szállítanak, s csak aztán térnek vissza megszokott útvonalukhoz. A közönség tapsolt, a sofőr gázt adott, s aztán tízperces kacskaringózás után egy olyan szűk utcácskánál álltunk meg, hogy az autóbusz nem fért el a két járdája között. A következő pillanatban az utasok megrohanták csomagjainkat, és akárcsak Pilsenben, itt is jóformán a karjukban szállítottak ahhoz a kis zárdához, mely ideiglenesen a visszatérők szálláshelyéül volt kijelölve. Pedig itt már mindenki tudta, hogy magyarok vagyunk.

Prágai tartózkodásom óta szinte megértem azokat, akik utazásaikról elsősorban az ételkülönlegességekre emlékeznek vissza. Ha most Prágába kerülnék, a Tizenkét apostol templomához aligha tudnék eltalálni, de ahhoz a hentesüzlethez, melyben először ettem krakkóit, bizonyosan. Felszabadulásom minden fázisát ételek jelzik, mégpedig nem ízükkel, hanem feltalálásuk módjával. A belgák püspökkenyere és Keresztes Sándor köszönés helyett odanyújtott szardíniája, majd szomorú közjátékként az amerikaiak undorodva odalökött húskonzerve s aztán a pilseniek kávéja és teája... Prága felvágottal van kikövezve számomra, s bár ezt nem hozták az utcára, még csak nem is tálcán nyújtották felém, mégis talán ennek a története a legszebb s nekünk, magyaroknak a legszokatlanabb.

A lágerben kaptunk egy dollárt útravalóul. Ez volt a vastartalékunk. Az autóbusszmegálló mellett várva, felváltottuk csehkoronára egy közeli tejcsarnokban, és aztán kértünk a pénzünkért egy-egy pohár tejet. Ekkor derült ki, hogy Prágában mindent, a tejet is jegyre adják, jegyünk nem lévén, nem is vásárolhatunk. Ijedten néztünk egymásra, kezdtek hervadozni reményeink, hanem a kért tej egy perc múlva mégis ott állt előttünk.

- Hát akkor hogyan? - kérdeztük.

- Ingyen - felelték. - Azt senki nem tilthatja meg, hogy megvendégljük barátainkat.

Azt hiszem a prágai kereskedelem sok évszázados történetében is ez volt az első eset, hogy a kereskedők árleszállításra használták fel a jegyrendszert. Pedig mindenütt így jártunk. Jegy nélkül sehol sem akartak eladni, kínáltak tehát ingyen. Végül már kissé kellemetlenül éreztük magunkat. Továbbutazásunk előtt sok intéznivalónk volt, csak reggelinket és vacsoránkat fogyaszthattuk a szállásunkon. Viszont, mivel tudtuk, hogy nem fognak pénzt elfogadni tőlünk, az üzletekbe lépve, olyan koldusféléknek éreztük magunkat. Odabent azonban, a készséges arcok, a szívéllyesség láttán minden rossz érzésünk elmúlt.

Emlékszem, egyszer betévedtünk egy vendéglőbe. A szokásos előjáték után - jegy nincs - boldogok leszünk, ha vendégül láthatjuk önöket -, a tulajdonos elküldte a pincéreket, és személyesen szolgált fel az asztalunknál. Rajtunk kívül nem volt vendég. A személyzet a fal mellett állva mérgesen és irigyen nézte a szorgoskodó főnököt. Nagy csendben, résztvevő szemek keresztüztében fogyasztottuk el a levest és a húst, s aztán tésztát kértünk. (A börtönből kiszabadultaknak mindig az a legfontosabb).

A főnök zavarba jött.

- A tészta, sajnos, elfogyott - mentegetőzött.

Ekkor odajött a főpincér.

- Hogy mondhat ilyet? Jól tudja, hogy a személyzet még nem fogyasztotta el az ebédjét, és boldogan lemond a tésztájáról.

Szabadkozásunk eredménytelen maradt. A főnököt félrenyomták, s most a pincérek szolgálták fel asztalunknál - saját ebédjüket.

A becézésnek, a szeretetnek a légköre legalább annyival járult hozzá talpraállásunkhoz, mint a bőséges táplálkozás. Felvidámulva és megerősödve indultunk negyednap tovább. Csak az utolsó délután volt egy kellemetlen incidensünk, de az is jóra fordult.

Kárpátaljai barátunkkal az egyik pályaudvaron jártam, hogy megnézzük, mikor indul Brünn felé vonat. A tolongás elszakított tőle, s elvesztettem szemem elől. Egyszer csak hallom, hogy kétségbeesetten kiabálja a nevemet. Meg hogy azonnal menjek hozzá.

Emberek gyűrűjében találtam, akik ruházatától megtévesztve, bujkáló SS-nek nézték, s csaknem meglincselték. Ijedten magyarázta, hogy az én útitársam, s hogy én leveleket is viszek magammal Magyarországra.

A helyzet forró volt, s én mégis csaknem elnevettem magam. Igaz, barátom katonaköpenye eltakarta az alatta levő szedett-vedett ruhadarabokat, de a fején piros fez díszelgett, a balkáni mohamedán SS-ek viselete, melyet tréfából mindannyian magunkkal hoztunk. De ha ez a mókás piros tökfödő nem is tűnt fel a körülállóknak, az én ruhám annál inkább feltűnhetett. Hitlerjugend bakancs volt rajtam, zöld gyalogos SS-nadrág és fekete Panzer SS-kabát, alatta gallér nélküli amerikai ing. A harag azonban elvakította a jó prágaiakat, és sürgetően követelték legalább a leveleket.

- Levelek? Minek?

Lehajoltam, és combomig felhúztam a nadrágom szárát. A tömeg egyszerre elnémult. Borzadó tekintetek meredtek rám. És valóban, amíg Dachauban nem jártam, én is csak az álmok-óros négerék fényképein láttam ilyent. Lábszáramnak, combomat is beleszámítva, a térdem volt a legvastagabb helye. Úgy ugrott ki szánandóan sovány környezetéből mint a csontvázakon szokott.

Aztán valaki felkiáltott, másvalaki a nyakamba esett, és megölelt. Rengeteg emberrel szorítottam kezét. Egy vagon cigarettát és csokoládét gyömöszöltek a zsebünkbe. Leültettek egy padra, mindent megérdeklődtek és elintézték helyettünk. Mikor elbúcsúztunk, tiszta szívvel kívántak sikeres hazatérést.

Aztán hazaérkeztünk. Brünn környékéig személykocsikon utaztunk, majd kezdődött a véget nem érő bumlizás, a napokig álldogáló tehervonatok nyitott platformjain. Egészséges embert is próbára tesz az ilyen utazás, hogy mi kibírtuk, az ma már kifejezetten érthetetlennek tűnik számomra is. A vonatokat gőzölgő kondérokkal várta minden állomáson a helyi nemzeti tanács, s ha megálltunk, kaptunk egy tányér levest. Ahol szovjet katonaság is állomásozott, rendszerint egy csajka scsi is kijárt. Utoljára a szlovák határállomáson ettünk. Szobon nem állt meg a vonat, mire Zebegénybe értünk, öreg este lett. Itt már senki nem várt. Se vacsorát nem kaptunk, se reggelit. Ez azonban nem volt még feltűnő. Zebegény nagyon kis állomás, szinte természetesnek tűnt, hogy ezen a csöpp helyen nem törődnek velünk. Nyolc órakor aztán Szobról befutott egy személyvonat, s ezen a szerelvényen találkoztunk először Magyarországgal.

A kocsik zsúfolásig tömve voltak. Csak a lépcsőn lehetett már lógni. Kis csoportunk itt kettészakadt. Schiffer Pali meg én, felkapaszkodtunk egy lépcsőre, a másik kettő nem merte megkockáztatni ezt a veszélyes utazást. Mi persze abban reménykedtünk, hogy úgy sem hagynak sokáig lógni bennünket. Pedig hagytak. Csak Nagymaroson szállt le néhány természetes asszonyosság, s az ő helyükre végre befurakodhattunk a kupéba. Az ülőhelyek persze foglaltak voltak. Az ablak mellett két szovjet tiszt vitatkozott valamin egészen Vácig. Ott az egyik, talán elfáradva, körülnézett, és észrevett minket. Elvörösödött, szólt a társának és átadták a helyüket. Honfitársaink közönyösen nézték a jelenetet.

A vonat még csak Rákospalotáig közlekedett, ott kellett leszállni. Az állomás melletti cukorkás bódében a Nemzeti Segély kirendeltsége székel, végre kaptunk egy zsemlet, és egy pohár tejet. Aztán közölték, hogy Pest nem Prága, itt nem utazhatunk jegy nélkül a villamoson. Kétségbeesésünket látva, az állomásfőnök adott jegyre pénzt.

Hanem nekünk ebből elég volt. Dachauban ült, többek között a miniszterelnök fia is, és hoztunk tőle az apjának levelet. Nem kísérleteztünk villamossal, hanem felhívtuk a miniszterelnököt, aki autót küldött elénk. Lefüggönyözött luxuskocsiban utaztunk át a városon, úgy, hogy nem láthattuk a romokat. A miniszterelnök szobájában pedig az államtitkára fogadott, Balogh páter. Nagy karosszékekben ült, százkilósan, kihízva - mint egy szekrény. Mikor megpillantott bennünket, fentakadt a szeme. A mi szemünk is fentakadt. Néztük egymást, és kölcsönösen nem tudtuk elhinni, hogy ilyen halmazállapotban létezhet ember a földtekén.

Mi van még hátra? A pártközpontban éveken át volt cellatársam, régi barátom fogadott; Máté Gyuri. Persze, érkezésem híre gyorsan elterjedt, s jöttek mások is, ismerősök és ismeretlenek. De már akkor is a pártközpontban dobogott az ország szíve. Nagy volt az élet, barátaimat folyton elszólították sürgős ügyek, s én sokat ültem egyedül, sőt elhagyottan. Halálos félelem szorította össze a szívemet. Semmit nem tudtam hozzátartozóimról, feleségemet velem hurcolták Németországba, bátyám és sógoraim fele fogházban, másik fele fronton, kisfiam nagyanyja és az elvtársak gondjaira bízva Pesten maradt, s én nem mertem megkérdezni barátaimat, hogy tudnak-e róluk valamit. Végül azt ókumláltam ki, hogy megpróbálok régi

Vörös Segély összekötőmmel beszélni, tőle kérni felvilágosítást. Az illető akkor a tizenkettedik kerületben volt párttitkár, s az elvtársak felhívták telefonon. S csak mikor tőle végre megkérdeztem, hogy mi van a családommal, derült ki, hogy ők is mindenkiről tudnak. Fiam, bátyám él, két sógorom a fronton elesett, a többi jól van - csak feleségemről nem hallottak hírt.

Közben a tizenkettedik kerületiek meghívtak, lakjak náluk, míg a családom előkerül. Szekeret küldtek értem. Neveessenek rajtam még egyszer: azt az egy feltételt kötöttem ki, hogy hozzanak nekem cukrászsüteményt.

Aztán kezdődött a rettenetes élmény: a lassú szekerezés a rommá lőtt városon keresztül. Csak most tudtam meg, mivé lett Budapest. Letörve és kimerülve érkeztem meg az Istenhegyi útra, a kerületi pártbizottság székházába.

Ott megint barátok. Bassist Marci, az, aki Dachauban azt mondta a többieknek, hogy én már aligha maradok életben, Moussong Piroska, akinek lakásán tartotta üléseit egykor az illegális budapesti pártbizottság, de az élet itt is ment tovább, beszélgetés, egyedülmaradás, satöbbi. Feldúlva és idegenül feküdtem le, s egész éjjel hánykolódva törtem a fejem a nap örömein és csalódásain.

Reggel korán lementem a társalgóba. Egyedül voltam a nagyteremben. Egyszerre kopogó lépéseket hallok, hátranézek - és megfagy bennem a vér. A kommunista párt helyiségébe, puskával a vállán - belép egy rendőr...!

Az elvtárs észrevette, hogy elsápadok. Mellém lépett, és megkérdezte, rosszul érzem-e magam? Én pedig mosolyogva és félig-meddig szégyenkezve elmeséltem neki ijedelmem okát. Nevetve rázta meg a kezemet.

- A rendőrség, elvtárs, a párt kezében van! - mondta örömmel.

Én pedig ekkor éreztem meg, hogy hazaérkeztem.

HORVÁTH SÁNDOR BOLDOGSÁGA

ELSŐ FEJEZET

Hősömmel a Bükk egyik turistaházában ismerkedtem össze, de már előbb, az autóbussen magára vonta figyelmemet. Az én helyem az asztalnál, a visszafelé néző ülésen volt, ő néhány sorral hátrább, az ablak mellett ült, és türelmesen hallgatta szomszédja beszédét, melynek különben egyetlen foszlánya sem érkezett el hozzám. Néhányszor kissé összeráncolta homlokát, és határozott mozdulatot tett a fejével, mintha közbe akarna szólani, de mikor szomszédja udvariasan elhallgatott, csak szótlanként mosolygott, és zavartan igazodott helyre a székén.

Én szeretem ezeket a kissé szivacsos arcú, fáradt tekintetű férfiakat, akiket az utazás első óráiban még egészen beburkol az otthoni gondok és megbeszélések porköpenye. Rendszerint olyan kisebb helyen töltenek be fontos megbízatást, ahol egyetlen ember távolléte is komolyan érezhető, és így némi lelkifurdalást éreznek, valahányszor törvényes jogukkal élve, kiveszik szabadságukat. Az első napokban szórakozottak, unalmasak, szinte ridegek, később levetik elfogódottságukat, kedvesek, barátkozóak lesznek, és azokat, akik kitartottak mellettük az első napokban, csodálatos történetekkel ajándékozzák meg. Számomra legalábbis semmi nem szórakoztatóbb, mintha egy szakmájába szerelmes ember a munkájáról beszél.

Örültem tehát, mikor a véletlen, a felszolgáló lány segítségével, vele ültetett egy asztalhoz. Horváth Sándornak hívták, és hamarosan azt is megtudtam, hogy egyidősek vagyunk. Ez meglepett. Ötvenhat-ötvenhét évesnek hittem.

- Pedig - mondta bánatosan - tavaly még mindenki fiatalabbnak nézett a koromnál.

Gyorsan, de azért módszeresen evett, és nem lehetett tudni, ízlik-e neki az étel. Ebéd után, anélkül hogy összebeszéltünk volna, mindketten kimentünk a szabadba, és megálltunk a ház előtt.

Ősz volt, és sehol máshol nem láttam annyi kikiricset, mint ott a szálló körül. Ameddig a szem ellátott, lila volt a mező. A bábakalács is akkor virágzott, színtelen szirmai selymesen csillogtak a fű közül. Jó hegyi fű van arra, legelni való. A szomszédos állami gazdaság kerítése mellett szénát gyűjtöttek a lányok. Testük egy ütemre hajladozott a fenyőfák csúcsával, mintha csak az őszi szél ringatta volna ezeket is, azokat is.

Új ismerősöm egy darabig nézte a lányokat, majd kurta mozdulattal felhúzta a vállát, és fűtyörészve megindult az ellenkező irányban.

Másnap, reggeli után, nyersen, szinte udvariatlanul elköszönt, és ebédig nem került elő. A délutánt szobájában töltötte. Az uzsonnánál találkoztunk ismét. Egymás mellett állva ittuk meg az egy pohár tejszót, aztán, mikor látta, hogy sétálni indulok, hozzám csatlakozott, és sötétedésig együtt jártuk az erdőt, egész úton alig váltva egymással néhány mondatot. Vacsora után az öreg doktorral sakkozott.

Sakkozni alig tudott, hallgatni nagyon. Lassan, látszólag közömbösen baktatott a szűk erdei ösvényeken, de semmi nem kerülte el a figyelmemet. Meglátta a fű között a lehullott berkenyét és a késői lepkék röpködését a bokrok fölött. Az volt az érzésem, hogy legalább úgy ismeri és szereti az erdőt, mint én. Egészen összelepleztünk hallgatag sétáinkon.

Hét végére visszatért a nyár. Szinte izzasztó meleg lett. Később indultunk el a szokottnál, és nem futottunk messzire, mert utánunk kiáltottak, hogy Sándornak levele van. Átvette a borítékot, megnézte a feladót, aztán idegesen föltépte, és olvasni kezdte a levelet. Kellemetlen híreket kaphatott, mert a felénél abbahagyta az olvasást, kurtán felém biccentett, és visszament a házba. Ebédhez sem került elő.

Ebéd után a teraszon álltam, és ásitozva bámultam a vidéket, mikor az erdő széléről az útra ugrott egy jókora nyúl, megpillantotta gubancos szőrű öreg kutyánkat, egy pillanatra megdermedt ijedtében, aztán fején keresztül visszabucskázott az erdőbe, és elszaladt. Bodri pedig rám nézett, ásitott, lerázta bundájáról a port, majd a vályúhoz sétált, és lefetyelni kezdte a vizet.

Ekkor megszólalt hátam mögött a barátom:

- Bölcs állat! Nem szereti a korához nem illő kalandokat!

Megfordultam. Az előbb kapott borítékkal a bal tenyerét ütögetve állt mögöttem, és nem is próbálta titkolni, hogy megjegyzésének volt valami köze ahhoz, amit a levélben olvasott.

- Talán öregebb kutyának, mint mi embernek! - vállaltam vele a cinkosságot, hogy átsegítsem szemmel látható zavarán.

- Soha többet nem jövök egyedül nyaralni! - felelte bosszúsan, és otthagytott. Én azonban már sejtettem, hogy rövidesen elmeséli az életét. Mikor az ember elmúlt harminc éves, barátaival legfeljebb megbeszéli a gondjait. Vallani lehetőleg olyannak szokott, akivel soha többé nem találkozik.

És amit vártam, három nap múlva be is következett.

Már tavaly sem saját elhatározásomból utaztam ide - kezdte -, Emmi küldött. Egy este bejött a szobámba, rám nézett, és azt mondta:

- Most pedig utazol, kispajtás!

Hasztalan lett volna vitatkoznom. A nők a világ legkülönösebb teremtményei. Könnyű őket kiismerni, de teljességgel lehetetlen megérteni. „Szeszélyesek” - szoktuk mondani, és evvel beismerjük, hogy nemcsak hidegvérünkől, hanem logikánkból is ki tudnak bennünket forgatni. Mert mi a szeszély? Nemde, föltűnő következtetlenség? De hát ki van közöttünk, aki egy életen át olyan engesztelhetetlen makacssággal tudna ragaszkodni előítéleteihez, mint közülük bármelyik? Amelyik nő életében egyszer székre ugrott az egér elől, az élete alkonyán is oda fog ugrani, s amelyik egyszer kimondta, hogy a retek reggel egészségtelen, azt a tudományos akadémia kollégiuma sem győzheti meg az ellenkezőjéről. Emmi pedig ebből a szempontból mintaképe a nőiességnak. Csak egyetlen példa: idősebbik lányom szelíd, engedelmes jószívű teremtés, az első szóra ugrik anyja parancsát teljesíteni - kivéve, ha olvas. Ilyenkor kéri, engedje befejezni a mondatát, és ebben igaza van - s persze hozzálop még néhány mondatot, amiben talán nincs igaza. De Emmi immár tíz éve valóságos fűriává változtatja ez a szolid család. Látszik rajta, hogy nem mer a gyerekhez nyúlni, mert abban a szempillantásban széttépné. Ehelyett maga lát a terítésnek nagy durrogatás és csattogtatás közben, s ha a szerencsétlen kölyök két perc múlva jelentkezik, gyűlölködve elkergeti.

- Te mindjárt ugrottál, ha anyád hívott? - szoktam tőle kérdezni, de még egyszer sem felelt. Talán el sem jutnak tudatáig a szavaim.

Persze, nemcsak a gyerekekkel ilyen, velem is. Éppen ilyen őrijító következetességgel kérdi meg minden este, hogy mostam-e kezét, mielőtt vacsorához ültem, és hogy köszöntem-e a szomszédasszonynak, mikor elment. Azt pedig senki meg nem tudná vele értetni, hogy engem kizárólag ezekkel az apróságokkal lehet vérig bosszantani, s hogy például már rég abbahagytam volna a dohányzást, ha nem tenne rá szüntelenül megjegyzéseket. Tizennyolc éve vagyunk házasok, ezalatt tízszer sem veszekedtünk komoly dolgok miatt - pedig már tartottam ott is, hogy földhöz csapom a tányérokat és három napig nem jövök haza.

Ez, kérem, az egyik Emmi. Mert két Emmi van. A másik olyankor jön elő, amikor bármelyikünk, a két lányom, én vagy a fiam, bajba kerülünk. Ilyenkor szó sincs nála idegességről, előítéletekről, nehézkességről. Oly halkan lépdél a szobában, mint az árnyék, és mindenkire van egy jó szava. Ösztönei tökéletesek. Sohasem kellett panaszkodnom. Előbb veszi észre rajtam, hogy veszélyben vagyok, mint én magam, s anélkül hogy sokat kérdezősködne, segítségemre siet. Ilyenkor újra fölfedezem, hogy a szeme tulajdonképpen nem is kék, hanem szürke, és feneketlen mélysége van. És amikor már ott tartok, hogy föladom a harcot, hogy már magam is reménytelennek tartom a helyzetemet, rám néz - és én elszégyellem magam. Ő bízik bennem rendületlenül, tántoríthatatlanul - ilyenkor talán még azt is elhiszi, hogy meg szoktam mosni a kezemet.

Ön most mosolyog. Vagy rajongónak tart, vagy a saját feleségére ismert a szavaimból. Remélem, hogy ez utóbbiról van szó, másként aligha érthetné meg a történetemet. Mert, uram, a szerelem elszáll tizennyolc év alatt, a testi vágy sem túlságosan erős már, s aki ettől még nem szenvedett, az vagy nem férfi, vagy magának sem vallja be az igazat. De senkihez nem tartozhat úgy az ember, mint az asszonyához, és senki nem lehet annyira egy vele, mint ő. Én azért nem udvaroltam idegen asszonyoknak, és ezért irigyeltem csak szégyenkezve a fiatalokat. S ezért volt az, még az elmúlt évben is, hogy ha arra gondoltam; elhagyhat vagy én elhagyhatom, egyszerre üressé váltam belül, elszállt az erőm, és csak hallgattam, hogy milyen süketen dobog a szívem...

Úgy találja, hogy nagy szavakat használok? Lehet. De nem találok kisebb szavakat...

No persze, a tavalyi ősz...!

Emmit ez egyszer cserbenhagyta az ösztöne. Szabadságra kergetett, holott arra lett volna szükségem, hogy a világ minden terhét a vállamra rakják. Persze, ezt nem is találhatta ki. Úgy látszik, elárulták neki, hogy kétszer is rosszul lettem munka közben, és hogy másodszorra már majdnem kihívták a mentőket. Honnan gondolta volna, hogy éppen nem a munka ártott meg nekem? Elindította tehát a gépezetet szegény, s mert - mint mondtam - ilyenkor csodálatosan tudja mit tehet, és mit nem tehet, eleinte ő maga a háttérben maradt, és az igazgatómat uszította ellenem. Frici régi jó barátom, sokat veszekedtünk már egymással, és megszerezte a jogot, hogy kíméletlen lehessen velem. Egyszerűen magához rendelt, s még meg sem kérdezhettem, miért hivatott, már jött is az orvosunk.

- Minek ez? - kérdeztem dühösen. - Nincs erre semmi szükség.

Fiatal orvosunk van, abból a fajtából, aki csupa buzgóságból minden betegénél öregebbnek és tapasztaltabbnak hiszi magát, s ráadásul még vérlázítóan tapintatos is. Most megállt, elképedve meredt Fricire, s nem tudta, hogyan viselkedjek. Ő azonban gúnyosan mosolygott:

- Összekötözi az öreget, leviszi a rendelőbe, és addig el nem engedi, amíg ki nem deríti, mi a baja!

Aztán rám vicsorította a fogát:

- Ne ugrálj, vén számár...

- Nincs énnekem semmi bajom! - tiltakoztam, de az orvos már vitt is kifelé.

- Azt majd én mondom meg, Sanyi bácsi! - mondta közben nagyképpően.

Csak nevetségessé tettem volna magam, ha ellenkezem. Követtem tehát. Tudtam, hogy úgymint én lesz az utolsó szó. És valóban, a fiatalember egy hét múlva apáskodva veregette a vállamat:

- Nekem lenne olyan szervezetem, mint Sanyi bácsinak...!

Én pedig vidáman mérgelődve feleltem:

- Inkább az esze lenne olyan, mint az enyém! Hogy semmi bajom, azt már egy hete mondtam. Most már csak az a kérdés, miért lettem mégis rosszul?

- Neuraszténia! - felelte sértődötten. - Agyondolgozza magát.

- Öreganya térde kalácsa! - vágtam rá, és otthagytam, mert már nagyon bosszankodtam. Hanem Frici még nálam is dühösebb volt. Apró szeletekre tépte az orvos jelentését, és a papírkosárba dobta:

- Neuraszténia...! Pompás! Úgy látszik, nemcsak a hatalmat vettük át a burzsoáziától, hanem a betegségeit is!

Mérgesen nézett rám:

- Húsz évvel ezelőtt azt sem tudtad, mi a neuraszténia!

Frici ilyen. Nincs mit tenni vele. Ő volt az, aki így jelentette be, hogy elsejétől nálunk is kétféle menü között lehet választani:

- Pompás, mi? Engem már gyerekkoromban asztal körül kergettek, ha nem ettem meg a pörköltet sok nokedlival...

Néha úgy érzem, meg kell veszni vele. Mikor rákaptam a bridzsre, alig akart kezet fogni velem.

- Mérnök úr, persze... mikor koszos proli voltál, még jó volt az ulti is...

Máskor azonban rájövök, hogy viselkedésének vannak jó oldalai is. Például a mostani esetben határozottan szerencsémre szolgált. Ha gyomorfekélyt vagy visszérgyulladást találnak nálam, addig nem hagy békében, míg kórházba nem megyek. Még talán akkor is, ha azt mondják rám, bolond vagyok. De a neuraszténia, az egészen más tészta, és nem óhajtott foglalkozni vele. Már indult is páncélszekrényéhez, hogy kivegye belőle az altatógép dokumentációit, s csak úgy menet közben kérdezte:

- Hát mit csináljak veled?

- Semmit - feleltem volna legszívesebben, de tudtam, legjobb, ha hallgatok. Ismétlem, nekem akkor arra volt szükségem, hogy mennél jobban leterheljenek. Én valóban meg tudtam volna mondani, mi a bajom, de éppen azt nem akartam, hogy erre mások is rájöjjenek.

Ön most bizonyára azt hiszi, azért beszélek ilyen körülményesen, mert valami elképesztő históriát készülök elmondani, s még nem tudom, mit fog szólni hozzá. Csakhogy ez nem így van. Az utolsó évben túl sokat törődtem avval, mit szólnak mások az én viselkedésemhez, most már inkább azt szeretném tudni, én mit szólok hozzá.

Valaki egyszer azt mondta nekem, hogy a filozofálgatás a köszvénnel kezdődik. Az illető tévedett. Egyszerűen arról van szó, hogy a köszvény és a filozofálgatás abból következik, hogy az ember öregedni kezd. Én makkegészséges vagyok, még a reumát is csak hírből ismerem, és mégsem tudom olyan egyszerűen és magától értetődően elbeszélni a történetemet, mintha tíz évvel korábban esett volna meg velem. És nemcsak arról van szó, hogy most egy öregedő férfi szerelméről fogok beszélni, tehát negyven éves koromban meg sem történhetett volna - akármiről beszélek, így járok. Gyanútlanul elkezdek valami érdekes históriát, s egyszerre észreveszem, mennyi apró mellékkörülménynek kellett egyeznie ahhoz, hogy az esemény lejátszódjon, és hovatovább rájövök, hogy ezek a mellékkörülmények sokkal érdekesebbek, mint maga az esemény.

A harmincas évek közepén volt egy divatos regény: William Clissold világa. Ön bizonyára végig olvasta akkor, én abbahagytam az elején, pedig nem voltam nagyon rossz olvasó. Csak éppen fenemód bosszantott, hogy egy potrohos angol, akinek szemmel láthatóan semmi baja nincs, ül a szobájában, és hirtelen igen különösnek és bonyolultnak lát olyan dolgokat, melyek szerintem semmiféle magyarázatra nem szorultak. Na most aztán rá kellett jönnöm, hogy nem nekem volt igazam. Az élet értelme, a boldogság, a szerelem nem is olyan egyszerű. Az embernek előbb vagy utóbb meg kell alkotnia róluk a saját véleményét. Mióta pedig ezzel foglalkozom, sok olyan apróság is különösnek és jelentősnek tűnik fel nekem, amit azelőtt észre sem vettem.

Az előbb például az jutott eszembe, hogy milyen ritkán tudja pontosan megmondani az ember, mikor kezdődött el valami. Arra már rég rájöttem, hogy a férfi természete tíz évenként megváltozik. Harmincéves koromban egyszerre meguntam azokat a hangos és vidám lányokat, akik korábban annyi örömet szereztek nekem, és Emmihez csatlakoztam, aki két évi reménytelen küzdelem után az időben veszítette el tüdőbajos férjét, s érthetően nagyon is csendes és hallgatólag volt. De hát ez nyilván nem a kezdete, hanem a vége volt a bennem történő változásnak, s azt igazán nem tudnám megmondani, melyik lány melyik gesztusa bosszantott föl először, és azt még kevésbé, hogy miért.

Nos, életem most folyó változásáról órapontossággal tudom, mikor kezdődött. Akkor, amikor akaratlanul meglestem, hogyan udvarol a lányomnak egy fiú.

A ligetben történt. Az egykori Weingruber felől jött, a Vajdahunyad-vár udvarán keresztül, könnyű fölöltőben, jobb kezében piros táskával, balján a szóban forgó fiúval, akinek hosszú termete, borzas haja és megnyerően szemtelen arca volt. Én lentebb álltam a szobor háta mögött az ösvényen, és azt hívné, véletlen sétáról van szó, éppen meg akartam szólítani, mikor észrevettem, hogy Erzsi hirtelen ránéz a fiúra, és az elkapja róla a tekintetét.

- Bocsánat! - szisszentem fel magamban. - Hiszen itt udvarolva van!

Tapintatlanság lett volna jelentkeznem, s különben is meghatóan mulatságosnak találtam őket. Fél méter távolságban baktattak egymás mellett, s ha a legényke eltévesztve a lépést, véletlenül kissé közelebb került lányomhoz, nyomban visszaigazodott.

Istenemre, még filozofálni is ekkor kezdtem először, pedig igazán nem erre gondoltam az előbb, mikor ezt a találkozást jelöltem meg, minden dolgok kezdetének. De tényleg, rögtön észrevettem azt a furcsaságot, hogy ez a távolságtartásuk voltaképpen a közeledésük jele. Ha nem lenne köztük semmi, egyáltalán nem törődnének az etikettel, és észre sem vennék, ha a válluk véletlenül összeér. Most pedig a fiú kínos igyekezettel szorította csípőjéhez a könyökét, s oly feszesen csavargatta Erzsi felé a fejét, hogy alighanem belefájdult a nyaka. Valószínűleg még nem merte megvallani lányomnak a szerelmét - sőt talán még magának sem -, mindamellett kétségtelenül érezték, mi történik közöttük, és fölajzott idegeik mágneses feszültséget sugároztak egymás felé.

Óvatosan mögéjük kerültem, s még megállapíthattam, hogy a fiú csupán valami banális diák-históriáról mesélt:

- Erre aztán a fél osztályt beszekundáztatta az az ökör...

- Azért jól kitoltál vele, Pali - nevetett a lányom édesdeden.

- Dicsekszik! - gondoltam magamban. - Hát persze: dicsekszik...

Nem akartam kihallgatni beszélgetésüket, messzire lemaradva követtem őket, a liget széléig. A mintegy kilométernyi úton egyszer sem néztek hosszabban egymásra, és kimérten tartották

félméter távolságukat. Csak éppen egyre többet nevettek, és a lányom kigombolta kabátját, jelezve, hogy melege van. Az árnyas út végén, ott ahol az én fiatal koromban Wittmann Pál bódéja állt, labdáját kergetve egy szőke kisfiú szaladt lábuk elé. A legény kamaszoknál szokatlan melegséggel, hirtelen megsimogatta a csöppség haját - aztán a lányom hajára nézett, és mind a ketten elpirultak. Én pedig szégyellni kezdtem magam, és elfordulva tőlük, a leg-rövidebb úton indultam hazafelé. Közben azon törtem a fejemet, mire emlékeztettek jobban a gyerekek, játszadozó bocikra-e, vagy pedig az állhatatos ólomkatonára és a kis táncosnőre Andersen meséiből?

- Megmondta végül Pali, hogy szeret? - kérdeztem ravasz szigorúsággal, mikor nagy sokára lányom is haza érkezett.

Első pillanatban csaknem elsírta magát ijedtében. De hát nem olyan köztünk a viszony, hogy sokáig vegye komolyan az effajta apai szigort. Megcsókolta a homlokomat, majd mint pici korában szokta, előkereste zsebemből a fésűt, és sokáig fésülgette a hajamat. Aztán az ablakhoz lépett, kinézett az utcára, és váratlanul boldogan nagyot kacagott.

- Megmondta! - gondoltam csalódottan, és egyszerre olyan ideges lettem, hogy egészen Emmi modorában szóltam rá szegénykére:

- Azért ne vihogj!

Megfigyelte-e már, hogy milyen különös néha a szóhasználatunk? Ha valakire azt mondjuk: ember - így, egyszerűen, jelzők és diszítók nélkül -, akkor valami nagyon nagyot mondtunk róla. Az „emberi dolog” viszont semmiképpen nem jelent dicsőséget. Az úgynevezett emberi dolgok mindig esendők, szégyellni és megbocsátani valók. Legföljebb az a szép bennük, hogy az ember ilyen apróságok miatt néha évekig tudja restellni magát.

No hát, az én esetem a lányommal ilyen emberi dolog volt.

Uram, arra a lányra tíz év alatt ezerszer szóltunk rá, hogy ne vihogjon, és egyszer sem sértődött meg emiatt. Most azonban falféhrre sápadt, s oly szomorúan nézett rám, mint az ok nélkül bántott kutyakölyök - aztán szó nélkül kikullogott a szobából. Én pedig fülig vörösödtem, és bizony isten ma is elpirulok, ha erre a gyalázatos ostobaságra gondolok. Azt hiszem, akkor hangosan meg is kérdeztem magamtól, miért csináltam az egészet, de egyáltalán nem találtam feleletet. Ültem a székemen, és arra gondoltam, hogy rövidesen megérkezik Emmi, felgyújtják a villanyt, terítenek, és akkor szembe kell néznem a lányommal. Nagyon rossz érzés volt.

Aztán megérkezett Emmi, felgyújtotta a villanyt, és megkérdezte, miért ülök sötétben. Hanem akkor még nem vett észre semmit. Sietett a konyhába vacsorát készíteni. Erzsi ezúttal alku-dozás nélkül segített neki. Vidáman fecseggve hozta be a tányérokat, mindenkivel tréfált, csak az én tekintetemet kerülte, csak én tudtam, milyen erőfeszítésébe kerül a csevegés. Ideges-ségemben kézmosás nélkül ültem az asztalhoz, és aztán már előre dühöngve vártam Emmi szokott kérdését, mert igazat megvallva, soha nem bosszant annyira, mint amikor véletlenül igaza van. Emmi azonban nem kérdezett semmit, hanem elhűlve nézte a kezemet. Való-szerűleg nagyon ostobán hatott, de én is a kezemre bámultam, s csak aztán jutott el a tudat-omig, hogy zavaromban kóstolás nélkül utánaosztam a levest. Úgy látszik, ez nem először fordulhatott velem elő, s általában nem szokott jót jelenteni, mert hirtelen elszürkült a szeme, és aggódva, hosszan nézett rám. Én gyorsan elkaptam a tekintetemet, és kanalizni kezdtem a levest. Nem is tudom, mi történt azután, csak azt hallottam, hogy végül Emmi nagyon barátság-osan ezt kérdezi a lányomtól:

- Összevesztetek?

Mármint, hogy én meg ő.

Én pedig hirtelen rávágtam:

- Nem! Csak fölöslegesen undok voltam vele...

Az angyal átszállt a szobán, csend lett. Én pedig biztos voltam abban, hogy a legédesebb angyal, a kisfiam fog először megszólalni, ártatlan hangon beárulja valamelyik nővérét, és aztán angyali mosollyal, édesanyja ölébe hajtja a fejét.

Becsülettel figyelmeztettem, hogy ha kíváncsi a történetemre, kénytelen lesz egy sereg dolgot végighallgatni, aminek az egészhez nincsen semmi köze. De ez most nem olyan dolog. Egyáltalán nem véletlenül kevertem beszédembe a kicsit.

Higgye el, szinte már riasztóan hatott mindnyájunkra, hogy mennyire nem lehet Emmi előtt titkot tartani. A gyerekek valósággal földöntúli képességeket tulajdonítottak neki - s néha nekem is voltak effajta érzéseim. Ezen az estén azonban váratlanul engem is elkapott ez a rendkívüli éleslátás, az asztal körül ülők mindegyikének tudtam a titkos gondolatát, s egyszerre rájöttem, hogy eddig is csak abban állt Emmi előnye, hogy jobban törődött velünk, mint mi egymással és vele. A családi élet egyetlen nagy szertartás, melyben mindenkinek sajátos szerepe s minden mozdulatnak különleges értelme van, amit egyáltalán nem nehéz megfejtetni. Lám, a kis angyal hatéves és hathónapos fejével éppúgy átlátott anyján, mint ő a többiekben. Tévedhetetlenül tudta, mikor haragszik ránk, és ilyenkor árulkodással és dörzsölődéssel biztosította magának anyja szeretetéből a nagyobbik részt.

Mert mi is történt, mikor én elégtételt adtam a lányomnak? Erzsi elhallgatott, és szemében újból kigyulladt a boldogság csillaga. Anyja pedig, mint ilyenkor mindig, csendes féltékenységi rohamot kapott.

Ismétlem: nem tudunk előtte titkot tartani, s így akarva, nem akarva, ő mindannyiunk bizalmasa. Kétségtelen, hogy néhány héttel később, Erzsi megvallotta neki szerelmét és hogy többet mondott el neki Palijáról, mint amit én valaha is megtudhatok. De ez a bizalom mégsem kárpótolja azért a cinkosságért, mely időnként köztem és lányom között kialakul, s a pókelefrász töri, ha megérzi finom orrával. Mivel pedig éppen ez az a vád, ami ellen a leghevesebben tiltakozik, s amit soha nem fog magának bevallani, nyomban keres valamit, amiért szégyenkezés nélkül bosszankodhatik, s az első előforduló apróságba beleköt.

Nos, ezt a szükségletét ismeri és szolgálja ki árulkodásával fiam, akit a maga részéről szintén meg lehet érteni, mert a családban ő a sokkal kisebb, ő az, akinek mindent szabad, csak azt nem, amit a nagyoktól a legjobban irigyel, s ezért valamiképpen kárpótolnia kell magát.

Gondolom, most már nagyjából érti az összefüggéseket. S még csak egy kis türelmet kérek, és aztán rátérek a dolog lényegére. Egyelőre ugyanis csak annyi történt, hogy hirtelen kíváncsivá lettem, és elkezdtem játszani. Ezen az estén a gyakorlatban akartam megfigyelni, mit tudok én róluk, s mit tudnak rólam ők.

Ott kezdem, hogy vacsora után kisebbik lányom, Zsuzsi, föltűnés nélkül bement a mi szobánkba, és meggyújtotta asztalomon a lámpát.

Stimmel...

Családi incidensek után nehezen térek magamhoz, s hogy ne okozzak ütődéseket, bemegyek a szobámba, és olvasok. Ezt tehát tudják rólam, és tudomásul veszik.

No hát akkor, ma azért sem olvasok! Leszedetem az asztalt, és kártyázást indítványozok. Közben mulatnom kell, ha arra gondolok, hogyan próbálja megfejtetni Emmi viselkedésemet.

Az igazat semmiképpen nem találhatja ki, hiszen ilyesmi még nem történt velem... Hanem aztán magamat nevetem ki: semmire nem gondol. Nem játssza azt, amit én.

A kártyázással pedig úgy áll a dolog, hogy annak nálunk mindenki örül, kivéve a fiamat. Ő még nem tud kártyázni, s kirekesztettnek érezvén magát, folyamatosan rosszalkodik. Hasztalan küldjük játszani, semmi nem kell neki, csak körülöttünk lábatlankodik, és Emmi halálra bosszantja. Máskor ő szokta védeni Gabit, ilyenkor én. Térdemre veszem, és engedem, hogy ő rakja ki helyettem a kártyáimat. Természetesen feltart bennünket, és rajtam kívül mindenki haragszik rá. Objektíven nézve többet ártok neki, mint használok, mert a lányok majd visszaszekálják rajta a mai estét, de ezt ő nem tudja, és nagyon hálás, hogy komolyan veszem.

De íme, ezen az estén Erzszi nem bántja Gabit, sőt magához hívja, és csak vele foglalkozik. Szóval nem a játékon jár az esze - gondolom, és nyomban kitalálom azt is, hogy amikor aludni kergetjük őket, ő kivételesen nem fog könnyörögni és ravaszkodni, hanem boldogan siet ágyába, ahol zavartalanul ábrándozhatik.

Aztán kettesben maradtunk Emmivel, s egyszerre kezdett idegesítően jól sikerülni a játékom. Hogy is magyarázzam meg - kívülről tudtam egész hátralevő programunkat. Tudtam, hogy rövidesen elkezdi szokásos esti sürgölődését, melynek pontos rendeltetését és eredményét még soha nem sikerült megállapítanom. Bejárja a szobákat, több ízben kisétál a konyhába, itt valamit főemel, ott valamit letesz, és mikor már elvégezte a kellő mennyiségű mozgást, eltűnik a fürdőszobában, ahonnét egy szál pongyolában fog előkerülni, és ágyazáshoz kezd. De azt is tudtam, hogy csináljak én ezután még bármit, fürödjek, borotválkozzak, vagy vegyek lábvizet, mégis én fogok előbb a vetett ágyba feküdni, majd rövidesen újra felkelek, leoltom a villanyt, és a sötétben Emmi mellé bújok.

Tudja, ez a mi házasságunk nagy szertartásai közé tartozik, és éppen ezért eddig a bizonyos napig senkivel nem tudtam volna róla beszélni. Emmivel magával sem. Valahogy ez a félóra jelképezte házasságunk értelmét, azt, hogy egymás oldalán új erőre kapunk. Dolgozunk mind a ketten, mindkettőnknek vannak zúrjai, okkal, ok nélkül idegeskedünk - természetesen az is előfordult, hogy veszekedtünk és egymást gyötörtük délutántól estelig - de mikor leoltottuk a villanyt, és lefeküdtem Emmi mellé, mindez valahogy elrepült. Még vibrált bennünk az idegesség, de én fejem alá kulcsoltam a kezem, ő kényelmes helyet keresett fejének a vállamon, s aztán anélkül hogy beszélgetnünk kellett volna, lassan megnyugodtunk, s ha volt közöttünk, hát kiengesztelődött a haragunk. Rendszerint ott aludtunk el egymás oldalán, de én föltétlenül fölébredtem egy félórán belül, búcsúzóul megcsókoltam, aztán visszamentem a saját ágyamba, és aludtunk reggelig.

Ne mosolyogjon. Természetesen nem mentem mindig vissza - de most éppenséggel nem arról van szó. Abban a félórában nem a férfi feküdt a nő, hanem a férj a feleség oldalán - ha ezt nem érti, hát nem érti, többet nem tudok mondani.

Hanem ezen az estén, mikor mindent előre elgondoltam, és számba vettem, mikor először értettem meg, mennyire kiszámított és ismétlődő minden mozdulatunk - hirtelenül nagyon rosszul éreztem magam. Mintha elloptak volna tőlem valamit. Hát lehetséges, hogy a házasság értelme ismétlődő banalitásaiban van? Hogy mi is, akik újuló, fejlődő embereknek tartjuk magunkat, a változásokhoz abból merítünk erőt, ami folyton megismétlődik? Mindezt persze akkor nem gondoltam el ilyen okosan - vagy ha magának jobban tetszik, bután; hiszen alighogy kimondom, érzem, hogy lapos minden szavam - szóval éreztem, csalás az egész, csalom Emmi, és áltatom magam.

Aztán bejött Emmi az egy szál pongyolájában, én pedig kimentem a fürdőszobába, leültem a kád szélére, és mint valami morcos gyerek, addig gubbasztottam ott, míg végre Emmi

megunta a várást, és eloltotta a villanyt egyedül. Akkor aztán visszalopóztam a szobánkba, és büntudattal és enyhe utálattal magam iránt, mégiscsak melléje bújtam.

Ekkor aztán kiderült, hogy ezt a mi dolgunkat mindennek lehet nevezni, csak csalásnak nem. Elnyújtóztam az ágyon, ő helyet keresett fejének a karomon, egy kicsit még mászkált bennem a pókelefrász, aztán egyszerre megnyugodtam, elszállt belőlem a gonosz indulat, és minden világos és egyszerű lett megint. Elaludtam, majd fölébredtem, megcsókoltam Emmit, és visszamentem az ágyamba. Azaz - mért szégyelljem, férfiak vagyunk - ezúttal vele maradtam reggelig.

Másnap frissen, jókedvűen ébredtem, valósággal kidobott magából az ágy. Az ablakhoz léptem. Mintha felsikálták volna, úgy ragyogott az utca a korai napfényben.

- Sétálok egy kicsit! - mondtam Emminek.

Még nem ébredt fel teljesen. Álmosan magához ölelt, és utamra bocsátott. Én pedig kettesével véve a lépcsőket, rohantam le az utcára.

Szeretek ilyenkor csavarogni. A napfény kellemesen hűvös, a szélnek földszaga van, s még a legmérgesebb ember is, ha kilép a kapun, az égre néz, és legalább egy kicsit elmosolyodik.

Emlékszem, először egy feltűnően kövér fiatalemberrel találkoztam, akit addig nem láttam az utcánkban. Arcán furcsa grimasszal robbant ki az egyik házból, előbb valakinek az anyját emlegette, majd megállt, megcsóválta a fejét, és váratlanul felnevetett. Aztán meglátott engem, és tréfálkozva megszólított:

- Ha maga tudná, mik vannak, öregem!

- Na mik? - álltam meg én is.

Persze nem felelt, csak legyintett, és ment tovább. A kapuból pedig vödört cipelve a házmeisterné jött elő, hosszan a fiatalember után bámult, majd kiköpött, és botránkozó kifejezéssel az arcán, a kanálisba öntötte a vizet.

A sarkon túl fiatal kalauzlányok siettek a remizbe. Elfoglalták az egész járdát, és viháncolva vadították egyetlen férfinemből való társukat, egy fiatal fiút, ki pelyhedző sárga bajuszkát és ostoba mosolyt viselt az orra alatt, és szemmel láthatóan készpénznek vette az ugratásokat. Mögöttük autó stoppolt a járda mellett, sofőrje kinyitotta az ajtót, és udvariasan felajánlotta egy csinos, magános asszonynak, hogy elviszi munkahelyére.

Szóval rettentően nagy tavasz volt, és én, kicsit irigyen, kicsit kajánkodva néztem a rosszal-kodó fiatalokat. Ekkor már sokan jártak az utcán, de én valahogyan nem érzékeltem az idő múlását. Egyszerre észrevettem egy kislányt, aki túsarkú cipőben, felnőtt frizurával botladozik felém az úton, s jóllehet, nem volt még tizenöt éves sem, hegyes mellecskéi szinte átdöfték inge elejét. Nagyon mulatságos volt szegényke, mert ahogy a férfiak elhaladtak mellette, és mosolygó pillantással nyugtázták, fickándozó gömböcskéit, ő mindig egy kicsit előrehajolt, hogy eltakarja fesső nőiességét a férfiszemek elől. Nekem nagyon tetszett, hogy milyen sután hajlik ilyenkor előre vékony nyaka, és elhatároztam, hogy megréflom. Megálltam, és teljes nyugalommal vettem szemügyre, cipőorrától a feje búbjáig. Higgye el, nem volt ebben semmi, csak apai komiszkodás, de a kislány egyre jobban megzavarodva, bíborvörösén közeledett, és lélegzetét is visszatartva, lesütött szemmel húzott el mellettem. Vártam egy fél percig, majd utánafordultam, s persze elkaptam félénken visszaröppenő tekintetét. Szegényke végső zavarában megbotlott, s ha egy idős bácsi meg nem kapja, orra bukik.

Őszintén megsajnáltam, s egy másodpercig eljátszottam a gondolattal, hogy mellé lépek, megsimogatom a mellecskéjét, és azt mondom neki:

- Nincs ezeken mit szégyellned, fiam. Nagyon csinosak...

Ekkor megszólalt valaki mögöttem, és azt mondta, de nagyon pimaszul:

- Vigyázat, papa! Elgurul a szeme!

Kíváncsi vagyok, hogy viselkedett volna maga a helyemben. Én úgy maradtam hátrafordulva, és azt mímeltam, hogy csupán a pályaudvar órájával hasonlítom össze az enyémet, és egyáltalán nem veszem magamra a szentelen megjegyzést. Először mondtak nekem ilyesmit, és mi tagadás, beleizzadtam.

Semmiképpen nem vagyok öreg. Az a fiatalember, aki rám szólt, valószínűleg már a harmincéveseket is bácsinak nézi, és pimaszságánál csak a tapasztalatlansága lehet nagyobb. Nem is sejti, hogyha véletlenül szerelmi vetélytársakként kerülnénk össze, virgoncsága és csinos pofikája ellenére annyi esélye lenne velem, mint nekem Ramon Novarróval szemben. Azok a lányok, akiknek ő udvarol, aprófát vizelnek a gyönyörűségtől, ha egy meglelt férfi felnőttnek tekint ők, és komolyan foglalkozik velük. Mulatságosan nagyképű szentelenségét meg sem kellett volna hallanom. Mint férfi, kétségtelenül én értem többet kettőnk közül.

És mégis szégyelltem magam, mert annak a fiatalembernek igaza volt. Nem az én simogatásomra várnak a fiatal mellecskék, hanem közülük valakiére, és nem én fogom a lányokban az első vágyat felgyújtani, mert hiába bírnám, amikor nem tudom. Ötvenéves fejjel az ember már egészen a korábbi életének a rabja. Már minden lehetőséget elszalasztott azon az egyen kívül, amit választott magának, és már csak olyasmihez kezdhet, amivel folytatja addigi életét.

A többi eshetőséggel legfeljebb eljátszhat egy kicsit gondolatban. Ez tulajdonképpen nagyon szép dolog. Az ember *valaki* lett, akinek életstílusa van, akivel lehet számolni. Mint testét az erek, úgy járja át életét a kapcsolatok sűrű hálózata, nincsenek benne üres foltok, melyeket váratlan mozzanatokkal lehetne megtölteni. Harmincéves koromtól mostanig semmi nem okozott nagyobb gyönyörűséget, mint hogy éreztem megszilárdulni az egyéniséget, s ha felfedeztem, hogy útközben elhagytam valamely rossz hajlandóságomat, szemérmesen rejtettem el büszkeségemet a világ elől. Akkor rám szólt egy kamasz, s én, egyszerre megértve, hogy minden befejeződött, hogy egyetlen megvalósult lehetőség vagyok a milliók közül, hogy mekkora árat fizettem mindezért, szemben az órával és az utca gúnyos mosolyával, nagyon megcsaltnak és kifosztottnak éreztem magamat.

Vajon minden ember érzi ezt, legalább egyszer életében? A többség bizonyára igen. Talán az nem, akinek sikerült valami egészen nagyot alkotni a maga választotta úton, valami akkorát, ami minden veszteséggel fölér. De hát én nem ilyen vagyok. Hogy is szokták mondani - tizenkettő tesz ki belőlem egy tucatot. Gyönyörű sírbeszédre van jogom, ha meghalok, és vannak megérdemelt kitüntetésem. Sőt egy okból még különlegesség is vagyok: az első csoporttal végeztem el az esti egyetemem. Szóval elértem mindazt, amit minden ember elérhet, aki tisztességesen dolgozik, és elmulasztottam rengeteget, amit más tisztességes ember megkóstolt.

De mért is magyarázkodom? Maga talán soha nem gondolt arra, hogy jó lenne egyszer még, mielőtt itt az alkonyat...?

Persze, most azt hiheti, hogy én akkor percekig álltam az utcán, és törtem, törtem a fejem. Hanem erről szó sincs. Egyszerűen elfacsarodott a szívem, s éreztem, amit most hosszan dadogva így próbáltam megfejtetni. Nem is lett volna időm a gondolkodásra. Csúnyán elfeledkeztem magamról, s ha nem akartam elkésni, fel kellett ugranom az első villamosra, és pucolnom befelé...

Különben is, szokatlan nekem az ilyenfajta beszélgetés, mint ez a mienk. Kifáradtam. Legjobb lesz, ha most sétálunk egy kicsit. Majd ebéd után folytatom. Vagy este, de akkor istenbizonny.

Vagy talán még befejezem a nap történetét, hiszen már alig van hátra valami.

Tulajdonképpen csak a zsúfolt villamoson kezdtem el gondolkodni, összepréselve az idegenek között. Talán rosszul is lettem a tömegben, azért voltam olyan ideges - ma már nem tudom bizonyosan. Tény az, hogy hirtelen nagyon méltánytalannak éreztem, hogy én nemcsak testileg, de lelkemben is szorongom, nem kések-e el.

- Miért? - lázongtam. - Hát nem szabadna egyszer az életben nekem is elkésnem? Kinek lenne pofája, hogy még csak megjegyzést is tegyen rám?

Négy megálló után újból leszálltam, és gyalogosan folytattam az utat.

És most nagyon szívesen mesélném el, hogy dagadó kebellem, szilaj kamaszos lázadással lépegettem a gyár felé... De hát - fenét. Nyomorúságosan éreztem magam. Teljesen tisztában voltam, hogy hitvány kis vacakolás, amit teszek, semmi értelme nincs, és összerementem, amikor éppen Frici köszönt rám a gyár előtt. Valami értekezletre ment.

- Néztem a szép lányokat! - vágtam oda hetykén, pedig nem is kérdezett.

- Rosszul vagy? - komorodott el. - A Colos már mindenütt keres.

A Colos a helyettesem a gyártmánytervezésben.

- Hadd keressen! - vontam vállat. - Elszédültem a villamoson.

Avval már mentem is Coloshoz. Mikor beléptem a terembe, egy pillanatra még elfogott az előbbi rossz érzés. Csupa fiatalember dolgozik ott, igazán bájos gyerekek, jóban vagyok velük, s ha meglátnak, örömmel köszöntenek. Most azonban végigsuhant a fejemen, vajon nem túl hangos-e az örömük? Mikor fiatal voltam, én is jobb szerettem távolból az öregeket...

Hanem aztán a rajztábla fölé hajoltam Colossal, és elfeledkeztem az egésztől.

Tudja, mikor jöttem rá, hogy milyen komoly az én bajom? Este, odahaza.

Én úgy vagyok Emmivel, hogy mindent elmondhatok, és el is mondok neki. Egyszer például elmeséltem, hogy addig bámultam egy nylonblúzos nőt, míg csaknem elütött a villamos - velem együtt pompásan mulatott. S ha vagyunk valahol, meg szokta mutatni a legszebb lányokat - érti ezt? Szóval hazamentem, el akartam mondani semmi kis kalandomat a semmi kislánnyal - és egyszerre torkomon akadt a szó. Éreztem, hogy ezt az egyet semmiképpen nem fogom elmesélni.

S akkor már tudtam, hogy komoly bajba kerültem.

MÁSODIK FEJEZET

A délutáni elbeszélésből természetesen nem lett semmi, sőt az esteliből sem. Két napig került. Harmadnap este tíz után kopogtatott a szobám ajtaján.

- Zavarom? - kérdezte szégyenkezve, mikor látta, hogy már ágyban vagyok.

- Dehogyan feleltem -, még olvasgatok. Éjjél előtt ritkán szoktam elaludni.

Papucsba bújtam, és magamra vettem fűrdőköpenyemet. Volt a szekrényemben egy félüveg vadkörte pálinka, az asztalra tettem, és mellé két vizes poharat.

- Ezért a pálinkáért jöttem ide - mondta mosolyogva, és töltött. - Egyébként bárhol máshol könnyebben beszélnék, mint itt.

Ivott, aztán megtörölte az ajkát.

- Az a levél nem hagy nyugodni - morogta közben. - Az ember már-már rendet teremt magában, és megnyugszik. Akkor aztán egy ilyen levélből kiderül, hogy mások egészen másként látják az ügyet, és megint minden felkavarodik benne.

Másodszor is töltött, és magába döntötte az italt.

Egyelőre persze úgy fogom elmesélni, ahogy akkor tudtam, mielőtt megkaptam Colos levelét. Később majd elolvassa maga is, és meglátja, hogy miben tévedtem. Abban semmi esetre sem, hogy valami baj volt velem.

Nem abban, nem.

Már mondtam, sok lány dolgozott nálunk, kedvesek, csinosak és felháborítóan fiatalok. Persze, már korábban is előfordult, hogy megakadt a szemem egyik-másik vakítóan sima karján, vagy blúza gömbölyödő elején. Most azon kaptam magamat, hogy lassanként már csak azért jövök a terembe, hogy bennük gyönyörködhessem. Míg úgy tettem, mintha Colos magyarázatát hallgatnám, rajtuk jártam, és némelyikükön hosszan pihentettem a tekintetemet. Ha pedig szokásom szerint körbesétáltam a termen, előfordult, hogy visszaélve előregörnyedt termetükkel, megpróbáltam bepillantani a blúzok mögé. Mi tagadás, megkívántam egyiket a másik után, vagy inkább egyszerre mindegyiket. Hogy aztán el ne áruljam magam, hogy eszükbe se jusson rosszra gondolniok, keményebben és pattogóbban beszéltem velük, mint azelőtt. Egyre többször fedeztem fel a rajzukon hibát. Bánkódtak is emiatt eleget, s egyszer az egyikük szemembe is mondta:

- Bal lábbal kelt fel, Sándor bácsi, s most rajtam akarja a rossz kedvét kitölteni!

Nem tudtam, mit feleljek, hiszen igaza volt. Végül azt mondtam:

- Ne haragudjanak rám. Halálosan fáradt vagyok. Azért rossz a kedvem...

Öszinteségem megnyugtatta őket. Hanem az egyik - nem láttam melyik - közbenyelve a hátam mögül:

- Vidítsuk fel?

Csak egy pillanatra akadt el a lélegzetem. Aztán tréfásan széttártam a karomat, meghajoltam, és vakmerően kivágtam:

- Hátha már úgylis észrevettétek, hogy mindannyiatokba szerelmes vagyok...!

Nevettek, mintha csiklandoznák őket. Én pedig megértettem, hogy avval kerülhetem el legjobban a gyanújukat, ha ilyen könnyedén társalgok velük. Modort változtattam tehát, és szemérmetlenül udvarolni kezdtem nekik - persze egymás füle hallatára, nyilvánosan.

És amit most mondok, szeretném, ha szó szerint elhinné. Nézze, nemsokára ott tartok, amikor belépett az osztályra Kató, és akkor majd őszintén elmondom a dolog másik oldalát is. Egyelőre azonban még nem félttem a botránytól. Elképzelhetetlennek tartottam, hogy bármelyik is eláruljon, ha komolyan kezdeném tenni a szépet neki. De hiába tört a nyavalya utánuk, egyikkel sem próbáltam meg kikezdeni. Részhajlás nélkül bókoltam, és nem néztem, pörsenés-e az arca annak, akitől megkérdem, mitől olyan gyönyörű, vagy pedig fehér, mint a tej. Mulatságos volt az egész, nem vette senki komolyan, csak én. Kinná vált számomra az ott tartózkodás - de hogy úgy mondjam, kíváncsós kinná. Nagyon kíváncsósá.

Hogy miért nem bántottam őket?

Mély dolgok ezek nagyon. Magamat már nem féltettem, de őket igen. Mégpedig nem attól, amitől általában szokás, hogy elrablom az ártatlanságukat - egészen másról volt szó. Nézze, ezek előtt a lányok előtt én testesítettem meg a vezetést, ha úgy tetszik, a társadalmunkat is. És az járt a fejemben, hogy ha valamelyiknek akkor simogatom meg a kezét, mikor négy-szemközt vagyunk, nem gondolhat mást mint hogy:

- Hát ő is? Ez is ilyen?

A bizalom nagyobb dolog, mint hisszük. Nemcsak dicsősége annak, aki megszerezte, hanem támasza is. Ők bíztak bennem, s én nem bírtam elárulni őket.

Ez ugye, nagyon szép dolog...?

Hát akkor koccintsunk, és igyunk pertut, pajtikám, mert ami most következik, azt tegeződve is nehezen tudom elmondani neked. Sőt ha magamban gondolom végig, mi történt velem, a legszívesebben akkor is átugornám ezt a részletet. Lehet, hogy különös ember vagyok, s voltaképpen nem tudom, miért illenék szégyellni magam - de ez az igazság, mit tegyek. Később megcsaltam a feleségemet, elárultam a barátomat, veszélybe döntöttem egy leányt, szégyent hoztam saját fejemre, s mindezt könnyűszerrel fogom elmesélni neked. De ez az idő, melyben látszólag semmi rosszat nem csináltam, még most is fojtogatja a torkomat.

Mert míg nappal ilyen rendesen viselkedtem a lányokkal, éjszakánként - képzeletben - ocsmány dolgokat követtem el ellenük. Hol ezt, hol azt rendeltem magam mellé az ágyba, olyasmit műveltettem velük, amit a valóságban nem tettek volna meg. És az is előfordult, hogy a képtelenségig felizgatva, végül feleségem mellett fejeztem be az éjszakát.

...mit bámulsz rám? Tégy úgy, mintha nem vetted volna észre, hogy reszketek. Az undortól van, a gyalázattól.

Az ember harminc évig férfi módra él, és erre joggal büszke. Aztán egyszerre kiderül, hogy elfeledve ott él benne a perverz kamasz, aki volt... Rettenő felfedezés!

No hagyjuk ezt, elég. Folytassuk ott, amikor belépett Kató...

Emlékszel a régi slágerre? Valahogy így volt:

...bocsáss meg nékem, én parányi bimbóm, most hazamennék, de már nem lehet. Az éjszakában furcsa nóták zengenek, szerelmi mámor könnyen kapható, s veszélyes táncát lejt a télikertben - a kis Kató, a kis Kató...

Nahát, nekem ez a nóta jut az eszembe a mi kis Katónkról. Színpadra talán alacsony lenne, s egy kicsit teltebb is a kelleténél, de nappal annál jobban érvényesül. A ruha mindenütt feszül rajta, s a leghosszabb szoknyát is úgy tudja hordani, mintha az illedelmesnél rövidebb lenne valamivel. S ha belép valahova, egyszerre megtelik vele a szoba.

Ismered az effajta lányokat: lusták, és kiszolgáltatják magukat a férfiakkal. Csakhogy Kató éppen nem ilyen. Eszes, törekvő, azt kell mondanom, ezer ördög a munkájában is. Ha lakattal lezárható szobában tarthatnád, ő lenne a legkívánatosabb munkaerő. Ámbár, ki tudja? Lehet, hogy akkor is az ajtaja előtt lebzselnének a fiúk. Mivel pedig még csak el sem zárhatod, hiába dolgozik ő jól, ha körülötte epekednek, veszekszenek és lazsálnak a férfiak. Arról pedig szó sem lehet, hogy mindez kedve ellenére történék. Ellenkezőleg: ezt akarja. Éppen ezt. Mint-hogy viszont nem függ senkitől, nincs szüksége senkire, megfékezni sem tudod. Ha lelkére beszélsz, sértődötten húzza föl fitos orrocskáját, és fenyegetően villogtatja a szemét.

- Vigyázz! - látszik mondani. - Mert veled is kikezdek, akkor aztán megnézheted magad!

Colost rögtön megbolondította.

Nem, nem utána bolondult. A fiú vőlegény, és Kláriján kívül nem néz senkire. Csak nyomban felfújta magát és szaladgált mint a kotlós a csirkéi után, ha megpillantja a héját. Szinte sírva könyörgött nekem:

- Beszélj a fejével, Sanyi bácsi... Nagyon kérlek, beszélj vele.

Látszott rajta, tulajdonképpen el sem hiszi, hogy olyan lány, mint Kató, egyáltalán létezhetik. Nem szereti a rendhagyó jelenségeket.

Különben valahol úgyis beszélnem kell még Colosról, mért nem mondhatnám el itt, hogy milyen? Olyan, mint két csúcsával egymásra állított létra, csak hosszabb valamivel. Hosszú, engesztelhetetlen orra és hűséges nagy kutyaszeme van. Ha tenyerét az asztalra rakja, el-takarja a fele rajzlapot. És negyvenöt fokos szögben meg tud állni a talajon, mert mint a síléc, olyan hosszú cipőket visel. Füle és szája viszont mulatságosan kicsi.

Ámbár - nem is igaz. Nemcsak negyvenöt fokos szögben, sehogy sem tud megállni. Örökké rohan. Ha belépek hozzá, egyszerre ragyog föl az orra és a szeme, majd irtózatossággal hadarni kezdi az asztalra rendelt tézist, s közben kaszál a karjaival. Ez egyébként nem csoda: annyi a jelenteni és megbeszélni valója, hogy ahhoz egy pici száj, két hosszú kar segítségével is kevés. Csak akkor hallgat el, mikor szokásom szerint kinevetem. Ilyenkor szégyenkezve gyűrőgeti az asztal lapját - úgy, ahogy mondom, gyűrőgeti, egyszer le is tört belőle egy darabot.

A csodálatos az, hogy ez a hebehurgya nagy fiú milyen pontosan és tisztán dolgozik. Lapát tenyerében könnyedén forgatja a ceruzát, s ha megérinti Kláriját, a haja szálát sem rezzenti meg. Egymásra nevetnek ilyenkor, majd Colos gyengéden megfogja a lány vállát, megfordítja, és óvatosan vezeti kifelé. A lány feje a hóna aláig ér, onnan a mélységből úgy néz fel a fiúra, mintha egy kicsit mulatna hosszú partnerén.

Én - különös módon - nem mindig mulatok rajtuk. Néha bosszant, hogy Klári hármát lép addig, míg Colos egyet, ha együtt akar haladni a fiú kényelmesen mártogatott lábaival. Ha pedig egymás kezét fogják, olyan a lány, mint egy kis kölyökkutya, lihegve iparkodik gazdája után.

Kató tehát ma belépett, holnap mindenki róla beszélt, két hét múlva tucatnyi udvarlója volt, és Colos minden eddiginél gyorsabban kaszálva panaszkolt el az osztályára leselkedő veszélyeket. Féltette a fiait.

Bevallom, komisz mellékgondolatokkal osztottam felháborodásában. Már első nap tudtam, most érkezett el számomra a nagy alkalom. Ezt a lányt nem kellett kímélnem. Ha akarom, elhívom, ha akarom, elhagyom, egyikből sem fog gondot csinálni magának. Sőt, el sem kell hagynom, megvárhatom, míg ő hagy el.

Hanem aztán mégsem próbálkoztam vele. És ez már egészen másfajta félelem volt, mint ami a többiektől tartott vissza. Botránytól rettegettem, attól, hogy elárul és - igen - az esetleges visszautasítástól is. Kató igen sommásan rázta le azokat, akik kedve ellenére udvaroltak neki.

Jól jött tehát Colos panasza. Ürügyem volt, hogy sétáljak, és beszélgessek Katóval. Közben pontosan tudtam, hogy a legnagyobb disznóságot csinálom, hogy még az is becsületesebb lenne, ha elcsalom az erdőre, és leteperem, mint hogy kötelességteljesítés címén udvarolok neki. Hát nem is udvaroltam. Prédikáltam, lelkére beszéltem, ő pedig áhítatosan hallgatott. Ebből tudtam, hogy átlát rajtam. Különös módon nem mulatott gátlásaimon, inkább meghatotta, hogy egy idősödő ember ilyen nagy ügyet csinál belőle. Igazán mindent megtett, hogy átsegítsen az első lépés nehézségein.

Én azonban mégsem mertem közeledni.

Ebben az állapotban ért aztán Emmi parancsa, hogy utazzam el.

A múltkor nem beszéltem elég pontosan. Az igazság az, hogy már többet is dolgoztam, mint máskor szoktam. A munkába menekültem Kató és a többi lány elől. És szavamra mondom, sikerrel. Úgy rendeztem dolgaimat, hogy ha akarom, se maradjon időm az udvarlásra. És már-már csillapodni is kezdett ösztöneim háborgása.

Azt azonban biztosan tudtam, abból lesz valami, ha egyedül utazom szabadságra. Hidd el, már nem is bántam. Én is hallottam, milyen könnyedén kötődnek és bomlanak a viszonyok az üdülőhelyeken, s úgy láttam, így úszhatom meg még a legolcsóbban az egészet. Egy szikra büntudatot sem éreztem volna, ha távol feleségemtől és munkatársaimtól, hogy úgy mondjam, kitombolom magam.

S ekkor kiderült, hogy mégsem utazhatom el azonnal. Volt valami halaszthatatlan elintéznivalóm, amit később majd részletesen elmesélek. A vállalat elintézte, hogy a turistaházakat kezelő vállalat későbbre biztosítson szobát.

Közben az üzemben elterjedt, hogy nyaralni megyek és az is, hogy hova. S egyszerre váratlanul Kató ugyanakkorra vette ki a szabadságát, majd híre járt, hogy ő is egy turistaházba utazik. Ha találkoztunk egymással, olyan pillantásokat vetett rám, melyek sejtetni engedték, hogy „véletlenül” egy helyre fogunk kerülni. Azt is megtudtam később, hogy a vállalat kocsiján fogok utazni - de nem egyedül. Colos, ha azt hitte, nem látom, gonoszkodva méregetett. Szemmel láthatólag úgy vélte, megpukkadok, ha kiderül, kivel kell eltöltenem a szabadságomat.

Én pedig valóban pukkadoztam. Dühített ez a vakság. Hát nem látják, mi történik a szemük előtt? De azért nem kérdeztem semmit, történjék minden úgy, ahogy történni akar.

Az utolsó éjszakát álmatlanul töltöttem. Végül avval keltem föl, hogyha Katót találom a kocsiban, nem utazom el.

De nem ő volt a titokzatos útitárs, hanem Klári, Colos menyasszonya.

Igazad van, ha mosolyogsz. Elhatározásom ellenére, olyan irgalmatlan rosszkedv és sértődöttség vett erőt rajtam, hogy azt el sem lehet mondani. Csaknem felkiáltottam:

- Hát ez meg miféle buta tréfa?

Szerencsére erőt vettem magamon. Klári barátságos mosolyát udvarias biccentéssel viszonyoztam, mondtam néhány szót a sofőrnek, aztán a kocsi sarkába húzódva úgy tettem, mintha aludnék. Egerben nyitottam fel először a szememet. Klári persze észrevette, mennyire nem tetszik nekem, hogy együtt utazunk, és megbántva kucorgott az ülés túlsó szélén.

Itt, ebben a szobában kaptam szállást. S egy hét múlva itt csábítottam el legkedvesebb tanítványom menyasszonyát.

Most pedig olvasd el Colos levelét.

HARMADIK FEJEZET

„Kedves Sanyi bácsi!

Tudatom, hogy mindketten elhagyjuk a gyárat, sőt az országot is. Mire visszaérkezik, két országhatár lesz közöttünk. Egy külkereskedelmi képviseletünknel kaptunk állást. Klári kereskedni fog, én pedig szakértőként működöm. Az, hogy utazunk, természetesen már akkor eldőlt, mikor még itthon tetszett lenni, csak nem akartam elárulni. Legyen meggyőződve, hogy az igazgató elvtárstól mindazt megkaptam, amit maga mondott volna nekem. Hogy az ember nem hagyja cserben azt a kollektívát, amely fölnevelte, meg hogy esztendőkre kiesem az alkotó munkából, márpedig én vagyok a nagy Reménység és Utánpótlás. Mindez nagyon rosszul esett, és egyetlen tiszteletlen gondolat nélkül hallgattam végig - nem is volt okom rá, hogy tiszteletlen gondolataim legyenek. Megmondtam, hogy engem nem a magasabb fizetés csábít - egyáltalán fújok a pénzre -, hanem csak meg akarok gyógyulni, és ha visszajöttem, a legnehezebb munkára fogom kérni magamat. Úgy vicsorgott rám, mintha be akarna kapni. De csak rám mordult:

- Hát ha tulajdonképpen nem lenne igazad, ki is tekerném a nyakad!

Aztán odajött hozzám és megölelt:

- Ne engedd magad elrontani, fiam!

Most megmondom magának: majdnem elsírtam magam, és nagyon szép emlékkal távozom a gyárból. De ha magától kell ezt a beszédet harmadszor is végighallgatnom, akkor az fájt volna a legjobban, hogy nem merem megkérdezni: mért nem tetszett erre akkor gondolni, mikor elcsábította menyasszonyomat?

Szóval, én úgy tartottam helyesnek, hogy búcsú nélkül távozzunk. Klári másként szerette volna, de aztán engedett. Igaz, előbb még sírt is. Én ezt meg merem írni magának, pedig tudom, hogy maga ennek örül. De én nem féltékenységből nem akartam, hogy találkozzanak. Klári sem azért sírt, mintha még magát szeretné. Én őt tökéletesen megértem. Csupán magát nem tudom megérteni.

Miért gondolja Sanyi bácsi, hogyha maga aggódva néz rám, és bánatosan csóválja a fejét, annak én örülök? Talán nem tart férfinak? Vagy a saját lelkiismeretét akarja megnyugtítani? Evvel is azt akarja igazolni, hogy a szerelem olyan elemi erővel tört magára, hogy lehetetlen volt ellenállnia, s most olyan kívülről tekinthet saját bűnére, mint a kígyó a levedlett bőrére? Ha gyűlölne, azt énteném. Azt is, ha maga próbál olyan helyzetet teremteni, melyben a hivatali érintkezésen kívül nincs egymáshoz semmi közünk. De maga továbbra is maga mellett akar tartani, s azt kívánja, hogy vagy óránként bocsássunk meg egymásnak, vagy tegyünk úgy, mintha nem történt volna közöttünk semmi.

Az igazgató elvtárs szerint, magának sejtelve sincs arról, milyen bohóc szerepet játszottam én ebben az egész dologban... Lehetséges ez? Valóban nem tudja, hogy Klárit én tuszkoltam a kocsijába, nem az igazgató? Ha így van, ez valamennyire talán magyarázná viselkedését, bár én azt hiszem, egy olyan találékony ember, mint maga, az ilyesmit csak akkor nem tudja meg, ha nem is akarja.

Hát akkor hallja meg tőlem.

Én vettem észre, hogy Kató éppen magára vetette ki a hálóját és azt is, hogy maga teljesen gyanútlan. Én vertem ki a balhét, s az én javaslatomra vonta vissza Kató szabadságát az igazgató. Azt is én javasoltam, hogy helyette Klári utazzon magával, és az öreg csak egyetértett velem.

Klári annál dühösebben tiltakozott.

- Mért kell ennek ki tennem magam?

- Minek? - kérdeztük mi egyszerre, és majd pofára estünk csodálkozásunkban.

- Annak, hogy Sanyi bácsi még dühös is lesz, mikor engem talál az autóban, Kató helyett! Hát mennyivel különb nálam az a dög?

Frici bácsinak a könnye is kicsordult, akkorát nevetett.

- Te Colos - lihegte közben -, Klári szerint nem is olyan vak az öreg, mint te gondolod! Azt hiszem, neki van igaza!

- Csakhogy - magyarázta aztán komolyan - a dolog pont az ellenkezőjét jelenti annak, amit hiszel róla. Mert az úgy van, lányom, hogy mi férfiak nem vesszük túlságosan a lelkünkre, ha egy ilyen kis szeméttel csinálunk valamit. De érted akkor sem nyújtaná ki a kezét Sándor, ha megveszne is. Éppen azért, mert téged becsül.

- Meg aztán - folytattam én -, amit az igazgató elvtárs a Kató-féle lányokról mondott, az csak nagy általánosságban igaz. Sándor bácsi azonban egy egész szervezetet pótol (bocsásson meg, ezt a kifejezést a dritől lestem el). Ma minden fiatal szégyelli magát, ha ő szidja össze. De ha kiderülne, hogy Katóval összeszűrte a levet, már azt mondanák magukban:

- Dumálj csak! Te is olyan vagy, mint a többi!

- Ez az igazság! - mondta az öreg, és berekesztette az értekezletet.

Gondolom, erre szokták azt mondani: „Én tartottam a gyertyát az esküvőtökön...” De én nemcsak álmomban, ébren sem hittem, hogy maga képes lesz ilyesmire. Most viszont azt kérdelem magamtól: csak ennyiben tévedtem-e, vagy ez már nem az első eset az életében?

Látja, Sándor bácsi, mennyivel jobb, hogy nem találkoztunk személyesen! Akkor ez volna egymáshoz az utolsó szavunk, így pedig nyugodtan folytathatom tovább, hogy ezt a gondolatomat én is aljasságnak érzem. Azoknak van igazuk, akik magát becsülik és szeretik.

Higgye el, én is szeretem. Pokoli dolog ez. Szeretem órákon, napokon át, majdnem mindig, ha nem látom és ha látom, néha még jobban szeretem. Máskor azonban mást gondolok, s akkor úgy elkap a keserűség, hogy kishiján a torkának esem. Ilyenkor csak azt bánom, hogy ifjúsági bajnokságot nyertem ökölvívásban, mert ha én lennék a gyöngébb, már rég megvertem volna magát. És titkon azt hiszem, ha kölcsönösen elpáholnánk egymást, nem is lenne többet semmi bajunk.

Igazat megvallva, most már csak egy gondolat bánt, de az annyira, hogy lángot vet a papír, amíg leírom. Az első ijedtségen már régen túljutottam, s már lassan elfelejtem azt a szörnyű kint is, melyet gondolom, minden megcsalt férfi érez, amikor megcsalatottsága tudomására jut. Végül is eshetett volna úgy a dolog, hogy maguk már akkor szeretik egymást, mikor én Klárát még nem is ismertem, és én csak később szeretek bele. Akkor mi lenne? Nem vagyok sem prűd, sem hülye, s ha szeretném is, ha én lehettem volna életében az első, mégsem kínoznám vele sem őt, sem magamat, és őnt kínoznám a legkevésbé. Pedig ennél most sem jártam végeredményben rosszabbul. Mert ha magában kételkedem is néha, Kláriban nem, egy pillanatra sem, soha. Hiszen ő elmondott nekem mindent, nyíltan, világosan, s egyáltalában nagyon rendesen viselkedett. Ilyen dolog egyszer volt vele, és nem lesz többé soha. Mért ne szeretett volna magába, mikor még én is folyton magát dicsértem előtte?

Ha biztosan tudnám, hogy maga éppúgy szenvedett, mint korábban én, mikor kiderült, hogy Klári mégis velem tart, akkor magáé maradt volna a szívem. De ha csak a gyanúja is felmerül annak a lehetőségnek, hogy maga talán örült is, hogy egy kellemes viszonyból könnyen

szabadul, ha arra gondolhatok, hogy valaki számára csak játékszer volt a lány, akit én életem-nél is jobban szeretek, akkor elsötétül előttem a világ és ordítok.

Ezért akarok én két országhatárt közöttünk, és ezért nem akarok találkozni magával, többé soha...

P. S.

Bocsásson meg, kérem, tudom, hogy örült vagyok. Maga nagyszerű ember és nagyszerű mérnök. Mellékelten itt küldöm azokat a számításokat, melyek bebizonyítják az úszók mechanikájára vonatkozó sejtelseit. Az áramló folyadék és az áramló gáz viselkedése valóban csak gyakorlatilag vehető azonosnak. Az öreg látta számításaimat, és nagyon dicsért, de én csak a vállamat vonogattam. Az ön sejtelve százszor többet ér, mint az én számításaim. Elvégre ön nem tehet arról, hogy idős fejjel is csak esti egyetemet végezhetett, s így matematikai képzettsége kevésbé precíz, mint az enyém.

Ha tehát megsértettem volna, fogadja elégtételként e számításokat. Tévedhetetlenül bizonyítják, hogy ön mint gondolkodó, mindegyikünkénél nagyobb.”

A levelet eddig sűrűn géppel írták, majd négy üres oldal következett, elárulva, hogy hosszabbnak tervezték, mint amilyenre sikerült. Ám a végéhez egy kitépett irkalapot csatoltak, és azon már tintával álltak a következő sorok:

„Ne haragudjon Sándor bácsi, muszáj folytatnom a levelet. Az üres oldalakat Klárinak szántam, úgy volt, hogy együtt búcsúzunk. De ő, mikor - az én kívánságomra - elolvasta az én írásomat, azt mondta, hogy ezekre a meggyalázott papírokra ő semmit nem ír. Azt mondta, gyalázatos disznó vagyok, amiért föl merem tételezni, hogy maga játszott vele. Ő külön fog írni, és nem mutatja meg nekem a levelét.

Én beleegyeztem. De most már én sem tudom így abbahagyni az írást. Valamit még el kell mondanom.

Én nemcsak magam miatt haragudtam önre, hanem Klári miatt is. Mert én úgy gondolom, hogy egy lánynak olyan férfivel kell tölteni az első éjszakát, akit nemcsak a szívével, de minden érzékével szeret. Másként olyan boldogságtól fosztják meg, amiért soha többé nem kárpótolhatja magát.

Na én azt hittem, maga Klárit ettől rabolta meg:

Ő viszont azt mondja:

- Hülye vagy Colos! Nem tudod megérteni, hogy én Sanyi bácsiba talán még szerelmesebb voltam, mint beléd? Az életemet viszont veled szeretném leélni, és gyereket is csak tőled akarok. És mikor nem vagy egészen bolond, akkor olyan jó melletted lenni, hogy meg kell veszni bele! Ha pedig ezt nem érted, és nem elég neked, akkor akaszd fel magad!

Hát érteni nem értem, de teljesen elég. Az igazság az, hogy ha Klári társaságában vagyok, soha nincsenek rossz gondolataim - még olyankor sem, ha magával találkozunk. Csak mikor egyedül vagyok, kezd kerengeni az agyam.

Amit eddig írtam, abból azt olvashatná ki, hogy némiképpen tönkretette a házasságomat is. Ezt pedig nem akarnám, mert nem is igaz. Klári között és köztem nincs egy szelet papírnyi rés, egy rossz emlék, egy kellemetlen gondolat. Akkor pedig valóban bolond vagyok, és fantomokkal gyötöröm magam.

Egy fél év, egy év múlva bizonyára elszáll a haragom. Akkor meg fogom küldeni a címünket, és kérem, válaszolja azt, hogy megbocsát nekem. Hiszen ön idős ember, sokat tapasztalt, és bizonyára jobban megért engem, mint én magam.”

NEGYEDIK FEJEZET

Befejeztem az olvasást, és visszaadtam Sándornak a levelet. Elvette, de nyomban az asztalra dobta, mintha égetné a kezét. Aztán zavart csodálkozással vonogatta a vállát:

- Komplikált jószág az emberi szív...!

- Hát igen - feleltem én. - Az első szerelmemet juttatja eszembe ez a levél.

Rám nézett, és minden érdeklődés nélkül, megkért, hogy meséljem el. Halkan nevettem.

- Kittinek hívták, és csodaszép volt. Fekete haj, és égszínkék nagy szemek. Egy fél évig jártunk együtt, és számomra az ügyetlen boldogság és az ügyefogyott bánat kora volt ez az idő. De most nem erről van szó. Hanem arról, hogy azután elhagyott, és a legjobb barátomhoz pártolt át. Körülöttem elfogyott a levegő, és egész nap csak arra tudtam gondolni, hogy nincs velem. Még ordításhoz sem volt elég erőm. Ekkor levelet kaptam szóban forgó barátomtól, tele zavaros és sötét érzésekkel. Azon töprengett benne, vajon szeretett-e engem a lány, vagy csak szánálomból járt velem, és azt hiszem, nem is kell mondanom, hogy ezt a problémát miként válaszolta meg. Én meg ültem az asztalnál, olvastam az írást, és arra gondoltam, jó, hogy barátom nincs velem, mert bizony isten átharapnám a torkát.

Az már az ifjúság irigylendő előjoga, hogy ne értsen semmit, és magán kívül ne törődjön senkivel. A fiatalok még minden pórussal élvezik az életet, szertelenek, mohók és farkas-étvágyuk van. Boldogságuk mellé okvetlen odaédesgetik a bánatot is, mert e nélkül a kontraszt nélkül számukra nem elég forró az öröm. Ha nem találhatnak más búsulni valót, akkor maguk teremtette szellemekkel népesítik be a földet, és aztán megesküsznek rá, hogy az élet olyan, amilyennek ők képzelik el.

Ha a levélben említett másik lehetőség következik be, a mi Colosunk semmivel nem szenvedne kevésbé, és nagyon boldogtalan lenne, ha valaki elrabolná tőle a bánatát. Szóval, ne zavarasd magad a levélről, és úgy folytasd tovább a mesét, mintha nem is olvastam volna el.

Hálásan rám mosolygott.

- Persze - mondta. - Hanem azért nagyon derék fiú, és a felvetett kérdésben végső fokon igaza van. Mindenkit bántana, ha a lány, akit szeret, másnak csak játékszere volt.

Nagyot sóhajtott, és hátradőlt a széken.

- Játékszer... persze. Mi is lehetett volna más? Olyan fiatal volt és olyan kicsiny...

Én pedig láttam, hogy szemét a bánat és szerelem kettős fátyla homályosítja el, és tudtam, miféle képeket villant elébe az emlékezés.

Reggel... - kezdte aztán elfogadva és ábrándozva, de hamar félbeszakította saját magát és hangja kissé megkeményedett - de nem, a reggelt megelőzi a hajnal, és én hajnalban rosszkedvűen, enyhe lelkiismeret furdalással virradtam meg. Még számban volt a csalódás, és az előbbi napon való viselkedésem rossz íze, de már szégyelltem magam, amiért olyan komiszul bántam Klárral. Kiugrottam az ágyból, hideg vízzel lemosakodtam, felöltöztem, és leszaladtam a ház elé.

A rét éppen olyan volt akkor is, mint most: lila, mint egy félvilági hölgy alsószoknyája és üdezőld, mint minden mező. Cseppet sem csodálkoztam volna, ha libapásztorlányok szaladgálnak rajta, vagy ostorukat csattogtató kis kanászfűk. A fűvön harmat csillogott, és ezüstös pára lebegett észak felé.

Szeretem az erdőt. Ha négyszemközt maradhatok vele, elszáll belőlem minden indulat. Hálásan gondoltam későnkelő társaimra, fütttyenttem a kutyának, mely örvendező farkcsóválással tüstént elém futott, és elindultam a fák közé. Kitérő nélkül haladtam, mint akinek meghatározott célja van, és úgy törtem le az elémbe kerülő óriási őzláb gombát, mintha azért jöttem volna ide. Nyomban meg is fordultam, és ugyanazon az úton indultam visszafelé.

Mire a házhoz értem, már a többiek is kint voltak a réten. Klári világos kartonruhácskában a ház sarkánál állt, és egy idős bácsival beszélgetett. Hozzáléptem, és köszönés helyett kezébe nyomtam zsákmányomat.

- Neked kerestem - tréfálkoztam nyersen. - Meleg van, szükséged lesz napernyőre.

Félénken rám mosolygott és láttam, hogy elfogadja a gombát bocsánatkérés gyanánt.

Reggeli közben kifaggattam, merre járt eddigi életében. Kiderült, hogy először jár igazi hegyek között.

- Na majd én mindent megmutatok neked! - fogadkoztam hangosan. - Ezt a vidéket úgy ismerem, mint a tenyeremet.

Amíg beszélgettünk, gyakran változott az arcán a félénkség és a mosoly. Úgy látszik, viselkedésem gyors változása megnyugtatta, de meg is zavarta egy kicsit.

Első utunk természetesen a tetőre vezetett.

Szeretem ezt a marha csúcsot a fejünk felett. Azt hiszem, nincs még egy ilyen szép helye az országnak, ahová ilyen undok út vezet. Amíg az ember a meredek serpentinén fölfele liheg, ronda bokrok fogják el a kilátást a szeme elől, és aki először jár arra, igazán nem tudja elképzelni, mit kereshet ott. Tudod, az ember már a tetőn jár, mikor még mindig vak völgyben érzi magát, s aztán egyszerre olyan váratlanul tárul ki előtte a táj, hogy eláll a lélegzete. Klári is így járt. Egyre kedvetlenebbül vonszolta magát előttem, talán még - uram bocsáss - avval is megvádolt magában, hogy bosszúból hurcoltam ide. Hanem aztán elébe ugrott a csodálatos kilátás, Bélapátfalva és Ózd között, és a csodálkozástól egyszerre megmerevedett a teste. Aztán lassan teleszívta mellkasát levegővel, és halkán felkiáltott:

- Gyönyörű!

Sokáig állt némán, és én gyönyörködhettem, hogyan lesz az arca egyre színeesebb.

- Gyönyörű - ismételte még egyszer, majd váratlanul rám nézett, és azt kérdezte:

- Mért van az, Sanyi bácsi, hogy messziről minden szebb, mint közlől?

- Beletaláltál, lányom! - nevettem én. - Az ott lenn Szilvásvár és közlől még sokkal gyönyörűbb. Majd megmutatom neked.

Furcsán húzta félre a száját, és akkor arra gondoltam, hogy talán rám célzott előbbi kérdésével.

- Hát Colos? - ugrattam erre én is. - Ő hogy szebb?

Megrázta a fejét.

- A Colos - mondta komolyan - közlől és távolról egyformán csúnya. De az egész világon nincs nála elragadóbb gyerek.

Evvel be is fejeztük a beszélgetést. Én leültem, ő meg állva maradt. A szél testéhez szorította ruháját. Haja szabadon lobogott hátra. Vékony, gömbölyű karja oly ezüstösen csillogott, mint előbb a pára a hegyek fölött... Arra gondoltam, talán igaza is volt az előbb. Hiába áll mellet-

tem, valószínűtlenül távol van tőlem. S ha nem lenne ilyen távol, talán nem is találnám ennyire gyönyörűnek.

Aztán ő is mellém ült, és békecséggel hallgattunk délig:

- Most már mehetünk haza! - mondtam akkor.

Csillogó szemmel nyomban felugrott.

- Szaladjunk! - kiáltotta. - Csuda éhes vagyok!

Fürgén futott lefelé, s csak a fordulóknál pillantott vissza, követem-e. Hol itt, hol ott bukkant fel a bokrok közül édes arcocskája. Már nem látszott rajta semmi zavar.

- Persze - gondoltam -, hiszen most óriási előnyben van. Ha mondjuk tizenöt kilométert gyalogolnánk együtt, úgy kifáradna mellettem, mint egy kölyök. De ha én futnék így le a rétre, mint most ő, Répáshutáig hallanák lihegésemet.

Valóban jól ismerem ezt a vidéket. Jobb vezetőt keresve sem találhatott volna nálam. Legközelebb Szentlélekre vittem le magammal. Nem tudom jártál-e arra? Az út egy nyílegyes meredek völgyön visz keresztül, melyben rettentő magasra nőttek a fák és varázslatosan mély a hallgatás. Talán nem kellett volna arra mennünk, mert ez a csönd még egy tizenkiléves lánynak is elállítja a szavát, és csak a nők kerítője a szép beszéd, a férfiaké a szép némaság. Százszor is volt alkalmam észrevenni, hogy a tölgyeknek sincs hibátlanabb termetük, mint neki, és a nyírfák sem karcsúbbak és sudárabbak nála. Nem szoktam erdőben énekelni, de most muszáj volt. Azt dúdoltam magam elé:

Tavaszi szél vizet áraszt

Virágom, virágom...

Különben mehetünk mi akármerre, semmi sem használt volna. Fenyvesben és bokrosban, réten vagy kopár sziklák tövében, mindenütt találtam valami szépet, amivel összehasonlíthatom. Kirándulásainkon ő ment elől, én mögötte lépegettem. Ő hátra-hátrafordítva bájos fejét, csevegett, én hallgattam. Beszéde olyan volt, mint a járása, szeszélyesen szökdelő, vidám. Emlékszem, egyszer azt ajánlotta, vegyünk meg itt egy kis darab rétet, lopjunk rá a botanikus kertből két pálmát, és tenyészünk alatta pávákat.

Könnyedén mozgott, de nem volt túlságosan kitartó. Mire visszafordultunk a sétánkról, elfáradt. Ilyenkor már engem beszélgetett, rendszerint az életéről, és szerette hallgatni a nehéz és szomorú dolgokat.

Az ő társaságában egyébként nem éreztem kényszerét annak, hogy udvaroljak, és a karját sem próbáltam véletlenül megérinteni. Tenyerembe fogva kis kezét, lefuthattam vele a lejtőn, és tűzhettem a hajába színes virágokat - ez teljesen kielégített. Nyugodt voltam én is és derűs. Egyszer sem árultam el, hogy gyönyörűnek találok, de azt láthatta, hogy miközben különösen szép fákat vagy tájat mutatok neki, én őt nézem, és hozzá mérem a vidék szépségeit.

Az ötödik napon vittem le Szilvásváradra. Ezúttal nem a fák között haladtunk, meredek ösvényeken, hanem azon a megbízható, szolid szekérúton, mely Istállókö-erősétől vezet lefelé. Szokás szerint ő ment elől. De meleg volt és szokatlanul tágas, kényelmes és egyenes az út. Mögötte haladva máskor abban gyönyörködtem, hogyan mozog a fák között. Most azon kaptam rajta magam, hogy már nem az ő mozgását nézem, hanem azt, hogyan mozog a teste a könnyű ruha alatt, és egyszerre fejembe szállt a vér.

Mit tehettem volna? Elébe kerültem, s aztán én mentem elől. De a helycsere semmit nem használt. Bármerre néztem, továbbra is őt láttam, két csipője ringását, csak még ingerlőbben, még érzékletesebben. Végül megálltam, és tréfás kétségbeeséssel kiáltottam föl:

- Hova álljak már, hogy ne téged lássalak?

Valószínűleg rosszul értett, mert megragadta karom, megfordított, és vidám sértődéssel rám szól:

- Hát olyan csúnya vagyok én?

Hanem aztán meglátta tekintetemet, elpirult, és elfordította a fejét. Szótlatlanul, egész letörve baktatott tovább, és csak sokára jegyezte meg:

- Ilyet nem szabad mondani...

Megkérdezhettem volna, mire gondolt, de nem volt kedvem füllenteni. Ő pedig hirtelen nekiszilajodva, újból megragadta karomat, és futni kezdett velem lefelé. Közben nevetett, de egyáltalán nem vidáman, inkább gonoszul. Jobbra-balra rángatott, leráncigált az útról, és kényszerített, hogy kőről kőre ugráljak vele. És én végre megértettem, hogy most nem játszik. Meg akar kínozni és szégyeníteni. Gyönyörködni akar abban, hogy letörve sántítok.

Az én zsebemben is kinyílt a bicska.

- Nézd, ott van Colos! - kiáltottam váratlanul.

- Hol? - kérdezte meghökkenve, és talán ijedten is.

- Ott! - mondtam komiszul, és mutattam a távoli telefonpóznákat, amint átkapaszkodnak a hegyen. Dühösen biggyesztette el az ajkát, és előrefutott. És pedig nem szaladtam utána. Semmi kedvem nem volt lesántulni.

A Szalajka völgyébe érve persze megbékült - azt hiszem, ezen a helyen veszekedni egyáltalán nem lehet. Az egész országban csak egy szebb hely van ennél, a Cuha patak völgye. Klári szinte lesújtva ennyi gyönyörűségtől, óvatosan lépkedett, és jobbra-balra villogtatta tekintetét. Én rosszkedvűen követtem. Szégyelltem durva és közönséges viselkedésemet. Meg aztán kínozott a meleg is, meg az a néhány százméteres rohanás lefelé sem maradt minden következmény nélkül... Mikor a pisztrángos tóhoz érkeztünk, szó nélkül ledobtam ingemet, és befeküdtem a sziklaforrás alá. Prüszköltem, kiabáltam és boldogan masszíroztam bőröm alá a csípős hideg vizet.

Mikor lehülve és felfrissülve végre fölegyenesedtem, még elkaptam Klári különös tekintetét. Elfogódva állt, és nézte víztől fényes hátamat. Egy pillanatig azt hittem, jelent valamit ez a rám csodálkozás, hanem aztán ebédhez ültünk, és ő olyan nekifeledkezve és jó étvágygal evett, hogy megnyugodtam. Azt hittem, helyreállt közöttünk az a megfoghatatlan semmiség, ami a szívünket összeköti.

Mielőtt haza indultunk volna, még felkapaszkodtunk a Suba lyukhoz is. Omlós, meredek ösvény vezet oda. Híres hely ez, itt találták meg elsőnek a бүккі ősemler lakhelyét. Egy szakember bizonyára szívdobogva lép be oda. De a turistának már semmit nem mutat, közönséges, buta lyuk, nem is tudom, miért ugrom be mindig és mászom fel oda, ha arra vezet az utam. Nem is maradtam sokáig, bosszankodva fordultam vissza, és intettem Klárinak, hogy jöjjön utánam. Csak, mikor az útra értem, vettem észre, hogy odafönt maradt. Kérdeztem, mi baja.

- Csúszik! - kiáltotta vissza, és úgy tett, mintha félne. Én kitártam két karom, és intettem, fusson bele. Erre ő olyan könnyelműen rohant lefelé, hogy összetöri magát, ha el nem kapom.

Elkaptam tehát. A derekát karoltam át, és többet nem is eresztettem el. Fölemeltem a földről, magamhoz szorítottam, és vállába rejtettem arcomat, hogy ne lássam a tekintetét. Ő szabadon maradt öklével dühödten verte a hátamat, és valamit kiabált.

Aztán leeresztettem a földre, elengedtem, láttam szégyentől lángoló arcát, és úgy éreztem, rám szakadt az ég. Átkoztam a pillanatot, melyben elvesztve a fejem, tönkretettem szép és

vigasztaló barátságunkat. Ő sokáig nézett engem, arca lassan felengedett, hozzám lépett, elém állt, és lábujjhegyre emelkedve megcsókolta az ajkamat. Aztán alázatosan túrta, hogy vállára fonjam két karom.

Tudom, hogy jól bánok a szavakkal, s amit eddig éreztem, azt túrhetően sikerült elmondanom. Ami eztán történt, annak a leírását meg sem kísérelem. Na, nem a visszaútra gondolok, ott csak annyi történt, hogy fogtuk egymás kezét, és mielőtt kiléptünk a rétre a bokrok közül, ő lehunyta és én megcsókoltam a szemét. De aztán este vacsora közben, egyszer véletlenül ránéztem - és azt nem tudom elmondani, milyennek láttam őt. Hanem azt egyszerre megértettem, hogy nem véletlenül bosszankodtam, ha láttam Colos mögött, nem véletlenül volt ő az egyetlen, akinek nem mondtam bókokat, s nem véletlenül nem érintettem meg egyszer sem a kezét, hanem - nem tudom, mióta - de őt szeretem, őt kívánom egyedül. Olyan végzetesen kívánom, hogy ha most elengedem, azt talán még elviselem, de ha megfogom, abba belepusztulok.

Komolyan mondom, első ijedtemben felugrottam az asztaltól, és kimentem a szobából. Az ajtóból még láttam ijedt és megbántott tekintetét. Aztán már csak azon törtem a fejem, hogyan változtathatnám át valamiféle tréfára örültségemet. Szerencsére eszembe jutott, hogy egy nagy, gyönyörű piros alma van velem - arra akkor nem gondoltam, ki csomagolta be. Felrohantam érte, lehoztam a szobámból, majd olyan szigorú arccal raktam Klári elé, hogy kétsége sem lehetett, csak ezért a kedveskedésért hagytam magára.

Olyan boldogan nevetett, hogy minden asztaltól felém fordultak a vendégek. Csupa idősebb ember volt akkor ott, azt hiszem, irigység látszott a tekintetükben.

Vacsora után Klári engedelmesen követett a szabadba. Ide a Tölgyes-orum feletti erdőbe vettük be magunkat. A földre terítettem a kabátomat, és sokáig feküdtünk egymás mellett a sötétben. Hatalmamba kerítettem az egyik karját, és azt simogattam könnyektől csuklóig. Egyszerre éreztem, hogy a bőre érdessé válik és lehűl.

- Fázol? - kérdeztem.

- Igen - felelte mintegy bocsánatot kérve, hogy megzavarta a boldog pihenést. És ekkor én elfulva kimondtam, ami egész idő alatt a nyelvemen lebegett:

- Úgy szeretném, ha bejönnél hozzám, kedves!

Körülnézett, mint aki álomból ébredt, és megrázta a fejét. Aztán rágyújtott.

- Ismétlem - mondta rekedten -, akkor ez volt az én szobám. Holnap a szabad levegőn folytatjuk a beszélgetést. Ha akarja, elviszem a Tölgyes-orumhoz. Kevesen ismerik, pedig közel van és gyönyörű, s ha szerencsénk van, felülről megleshetjük az őzeket is. De most utólag csodálkozom, hogy ebben a szobában ennyit is el tudtam magának mondani.

Én, aki nemcsak a beszédét figyeltem, már előbb láttam, hogyan kutatja át az egész szobát. Ahogy széktől szőnyegig, a szőnyegtől ágyig vándorolt tekintete, mindent elmesélt, amit nyelvével titkolni akart. De az óvatlanul meglesett titkokat az ember sohase árulja el...

Elbúcsúztam hát Sándortól, s közben csodáltam ösztönös tapintatát. Az imént harsány erőszakkal valósággal rám kényszerítette a tegezést, hogy közelebb jutva hozzám, elviselhetőbbé tegye szegényét, most pedig finoman visszatért a magázásra, mint egy kiszorítva és eltávolítva engem a boldogságtól, amely csak kettőjüket illette.

ÖTÖDIK FEJEZET

Persze, a boldogságunkról nem fogunk beszélni - *mondta másnap Sándor. (Végül nem mentünk el a Tölgyes-ormhoz, hanem a ház közelében hevertünk le a fűbe.)* - A boldogság, az csak kettőnkre tartozik. Mindössze egy hetünk volt hátra. Egy hét csak hét nap, de ezernégyszázhuszonnyolc óra, és én minden óránkról el tudnék számolni. Innét elég messzire látni, s ameddig a szemünk ellátott, addig tartott számunkra a világ. Ami azon túl volt, az elmerült a ködben, és nem kísértett sem nappal, sem éjjel. Csak az utolsó hajnalon riadtam fel, verejtékben úszó testtel. Néhány óra múlva kellett érkezni kocsinknak. Kövér, öreg sofőrünk van, bibircsókos orral. Emlékszem, az volt az első gondolatom, micsoda perverzítése a sorsnak, hogy egy bibircsókos orrú arkangyal fog kiűzni bennünket a paradicsomból! Aztán rám zuhant minden borzalmával a valóságos helyzet tudata.

Mondhatom pajtás, nyomorúságos érzés volt!

Tegnap, ugye, elmeséltem, miképpen éreztem meg azon az estén, hogy ha elengedem Klárit, azt talán még túlélem, de ha elfogadom abba belepusztulok. Persze, nem gondoltam én akkor végig a dolgokat, s a következő hét napon pedig teljesen abbahagytam a gondolkodást. Talán azt is hiheted, ez csak afféle romantikus túlzás: annyira szeretem Klárit, hogy eléget a beteljesülés stb. stb. - de hát éget a fenét! Öreg vagyok én már ahhoz, hogy ok nélkül kacérkodjam a halállal! Rémületem nagyon is reális színezetű volt, hiszen tudtam, hogy a túristaház étkezőjén túl, a sötétbe boruló hegyi réteken és a nappal kitáruló látóhatáron is túl, ott van Emmi és a család.

Bizonyára nem először hallasz effajta történetet, s most azt hiszed, ez következik: persze ha nem volna feleségem, vagy: nem lennének gyermekeim... - de tőlem nem fogsz ilyeneket hallani. Úgy látszik, nyomorúságosan szürke a fantáziánk, azért nem tudjuk elképzelni, hogy valakinek a szívében két ellentmondó érzelem egyformán erős lehet. Vagy így-vagy úgy - micsoda filozófia ez? Még csak nem is váratlanul tört rám a szerelem. Fél évi gyötrelmem készített rá elő, s már csak azt kellett megértenem, hogy nem a bírlalás vágya kínozott, nem az idegen asszonyöl hiányzott, hanem a bolond kamaszfellobbanás, a magam teljes odaadása, maga a veszni készülő szerelmes szép ifjúság. Istenem; mi történt volna, ha Kató jön velem? Eltöltünk néhány forró éjszakát, s csak öregedni segített volna a kiábrándulás, hiszen amit igazán kerestem, ő nem adhatta volna meg nekem...

Érted, ugye?

Másrésről viszont, mindig is tudtam, hogy semmiféle bolondság, vágy, fellobbanás, elviselhetetlen szerelem nem állíthat voltaképpen választás elé, mert minden lehetséges kérdésre előre megvan a feleletem: Emmi, csak ő és senki más! Rá én soha nem haragudhatom, és nem érezhetem, hogy valamivel is az utamban áll, hiszen mindent odaadok érte önként, ha kell. Nemcsak az életemre gondolok - mi, férfiak, tudjuk, hogy sok minden van, amit nehezebb feláldozni, mint az életünket.

De ha ez így van, micsoda hitványság, hogy nem vágtam le inkább többől a karom, mielőtt ki-nyújtottam volna Kláriért? Nem kéthetes lány ő, s az én szerelmem sem kéthetes szerelem! Mit adhatok neki egyáltalán? Legfeljebb, hogy hazugságban élünk, és lopunk egymásnak boldog perceket. És azt is meddig? Meddig lehet az ilyen életet kitartani? Mindent elraboltam tőle, amire a fiatalságnak joga van!

Amit Colos ír az első éjszakáról, az persze ostobaság. Ha fiatallal került össze fiatalon, az ember emlékszik első szerelmes sóhajára, az első csókokra - de az első éjszakára nem, hiszen azt úgyis elügyetlenkedte szegény. De minden szerelmesnek joga van arra, hogy szerelme

csak az övé legyen, hiszen ez a boldogság joga - s ez az egyetlen, amit én Klárinak meg nem adhatok.

Aztán itt van a Colos. A Colos ügye Klárral és az én ügyem Emmivel, az két különböző dolog. Ha Klári belém szeretett, akkor ő elhagyja Colost, és tulajdonképpen nem marad senkije, se ő, se én.

A hét nap alatt mi rengeteget beszélgettünk - de semmit nem beszéltünk meg. Ezek a kérdések szóba sem kerültek. Persze, azt tudtam, hogy Klárit éppúgy foglalkoztatják, mint engemet, de hogy mit hisz rólam, és mit vár tőlem, arról sejtelmem sem volt.

Szóval, hajnalban felriadtam, és kínlódva dobáltam magam az ágyban reggelig. Reggel felöltözök, megkerestem Klárit, és utolsó sétára indultunk az erdőbe. Egymás kezét fogva, szótlanul botladoztunk a fák között, s csak visszatérőben csókoltuk meg egymást. Aztán elfogódva vártuk, mikor jön értünk bibircsókös őrangyalunk. Még csak azt sem kérdeztem meg, elmondja-e Colosnak, mért hagyja el.

Történjen minden úgy, ahogy történnie kell!

A valóság persze rendszerint sokkal egyszerűbb és elviselhetőbb, mint róla szóló képzelgéseink. Intézkedtem, hogy először Klárit vigyük haza, aztán kényelmesen hátradültem az ülésen, és elindultunk Emmi felé. Két hétig alig gondoltam rá, most meg féltem a találkozásunktól. Hanem aztán beléptem az ajtón, és éppúgy megörültem neki, mint máskor, ha messziről tértem haza. Sőt talán még jobban, de ez nem volt feltűnő, mert mindig nagyon örülök. Amikor nem gondolok rá, akkor is így hiányzik, mint az oxigén.

Csak később vettem észre, hogy ünnepélyesebb és feszélyezettebb a hangulat, mint amelyet hazaérkezésem indokol. Az ebéd vége felé, nagy várakozásokat éreztem a levegőben.

- Készültök valamire? - kérdeztem Emmitől.

- Főleg a lányod! - mondta, és gonoszkodva nevetett. - Először jön föl hozzá a fiú!

Meglepődtem, s magam is úgy éreztem, hogy ez nagyon örömdetes dolog.

- Az a fiú? - kérdeztem, hitem szerint egészen fölöslegesen, de ő meg sem értette mindjárt, kire gondolok. Aztán fölényesen nevetett:

- Ugyan, apu! Hogy gondolhatsz ilyet?

Meghökkenem.

Szóval csak engem rázott meg annyira az a szerelem? A fiú talán meg sem vallotta érzelmeit, vagy ha igen, a lányom nem hallgatta meg?

Csak később jutott eszembe, hogy az se változtatna semmit a helyzeten, ha esetleg még csókolódtak is. Ez a kis prűcsök még nem a megtalálás, hanem a keresés időszakában él, könnyedén lép át az emlékeken, s még az sem valószínű, hogy az a fiú, aki most feljön hozzá, lesz végül az igazi.

Azért persze kíváncsi voltam rá, milyen.

Pontosan olyan volt, amilyennek illett lennie. Három évvel idősebb a lányomnál, karcsú, jóalakú, magabiztos mozgású fiú. Arca is szabályos és fölöttebb csinos. Az ilyen udvarlók nyerik meg az édesanyák szívét.

Bevallom, nekem jobban tetszett az a másik, kölyökkutya formájával és ezernyi szögletével. Mi férfiak, többnyire kamaszpártiak vagyunk. Talán, mert még emlékszünk rá, mennyit szenvedtünk mi is, hosszú karjaink és esetlen lábaink miatt, talán mert több lehetőséget érzünk

bennük, mint ezekben a korán megállapodott szép fiúkban. Mindenesetre egy csöppnyit elkedvetlenedtem, és egy egész picit sajnáltam a lányomat, hogy a tekintély hódította meg és nem a szív. Hanem aztán véletlenül a tükörbe néztem, s beszéd közben elállt a szavam.

Nem vették észre. Nem is nagyon figyeltek rám. Én azonban megdöbbsentem. Hiszen láttam én elégszer az arcomat, a nyakkendőmet mindig tükör előtt kötöm - mért hittem mégis, hogy a külsőmön van valami szabálytalanul fiatalos? Most láttam először, hogy éppen olyan vagyok, mint amilyenné ez a fiatalember válik húsz-harminc év alatt. Arcom szabályos, halántékom ősz, tekintélyt és nyugalmat sugároznak vonásaim. Csak én érezhettem kamaszos lendületet magamban, Klári nem láthatott mást, mint hogy egy olyan férfi hajol le hozzá, akire másként föl kellene tekintenie! Szóval én is azokkal a tulajdonságokkal ütöttem ki a játékból Colost, melyeket e fiatalemberben annyira nem szeretek?

Később persze kiderült, hogy a fiú még nagyon is gyerek, mihelyt belemelegedtek a beszédbe, belőle is kiütköztek az apró szögletek, sokat és fiúsan nevetett, és éppoly impertinensen vitatkozott velem, mint annak idején a felnőttekkel én - mindez azonban csak a lányom szempontjából lehetett megnyugtató, az enyémből nem nagyon.

Mikor aztán láttuk, hogy most már erősen zavarunk mi ketten átmertünk a mi szobánkba. Emmi ajkán jókedvű mosollyal eresztette el magát, fél füllel rám, fél füllel a szomszéd szobára vagy valamilyen belső hangra figyelt. Én összevissza fecsegttem az elmúlt két hétről, aztán egyszerre ezt találtam mondani:

- Hanem ez a Klári tündéri gyerek...!

Nagyon meglepődtem, hogy milyen könnyedén beszélek róla, és hirtelen milyen távolinak érzem. Azok az öreg urak láthatták ilyennek, akik kicsit irigykedve és nagyon sok együttérzéssel figyelték bontakozó szerelmünket.

HATODIK FEJEZET

Már említettem, mennyire bosszantott egykor az a nagyképű, potrohos angol, aki külön világot akart berendezni a maga számára, és az is, hogy most viszont én gondolkodom igen furcsa kérdéseken. Lehet persze, hogy csupa ökörség, ami az eszembe jut, vagy hogy fölöslegesen erőlködöm, mert problémáimat már kielégítően eldöntötték mások, s csak műveltségemen múlik, hogy a megoldást nem ismerem. - De hát mit tegyek? Amiről nem tudok, az nem tartozik az én világomhoz - és egyre inkább meggyőződése, hogy az sem minden, amiről tudok. A fejembe gyömöszölt idegen válaszok holtak maradnak mindaddig, míg problémájukkal egyszer magam is szembe nem kerülök, s a magam számára meg nem kell oldanom.

Nem csodálatos, hogy mostanában az erkölcs kérdése okozza nekem a legtöbb fejtörést!

Az erkölcs, ha jól tudom, azoknak a magatartásbeli szabályoknak a sommázata, melyek egy adott korban az emberi együttélést lehetővé teszik. Ez eddig világos. De most fölteszem a kérdést, mikor vagyok én erkölcsös? Ne lopj - ez például a magánélet elismert normája. De hát miért lopnék? Megvan mindenem, s ami hiányzik, azt másként is meg tudom magamnak szerezni. Ilyen körülmények között is erkölcsös vagyok, ha nem lopok? Én ezt nem hiszem. Aki utálja a bort, az nem is lehet absztinens. Absztinens az, aki szereti, és mégsem iszik. Aki annyira szerelmes, hogy egész lényével csak egy lányt kíván, az nem erkölcsös, hanem boldog. Erkölcsös az, aki kíván valakit, és a feleségét mégsem csalja meg. Valaminek a hiánya lehet nagy szerencse, sőt egészen pompás dolog, de önmagában még nem érdem. Én úgy látom, hogy az erkölcs mindig valaminő lemondással párosul. Az az erkölcsös viselkedés, ha mások kedvéért nem valósítom meg egy olyan kívánságomat, amit módomban állna megvalósítani.

Megint mosolyogsz. Úgy látszik, amit mondok egyáltalán nem újság neked. Hanem azért ne neved. Lehet, hogy én is hallottam már erről valamikor. De más tudni és más hallani! Csak akkor lennék nevetséges, ha az általános erkölcs problémája akadt volna meg a torkomon. Csakhogy én egy parányi kérdésen kezdtem törni a fejemet, és így jutottam el mosolyogtató felfedezésemhez.

Azon gondolkoztam, szabad-e hazudni?

Ne érts félre. Egy pillanatig sem estem kísértésbe, hogy elmondjam Emminek, mi történt köztem és Klári között. Az ember éljen úgy, hogy sohase kelljen hazudnia. De ha már nem élt, kutya kötelessége vigyázni, hogy legalább a másikat ne kínozza meg feleslegesen. Nem is a magam szempontjából vettem fel a kérdést, hanem Kláriéból, s onnan nézve a kérdés roppant komplikált.

Meg kellett-e például mondania Colosnak, hogy kiért hagyta el és hogyan?

Mert megmondta, s ebből persze a legnagyobb zűrzavar keletkezett. Ha Colos afféle átlagember, a dolog viszonylag egyszerű. Megsértődik, vagy összetörik, és botrányt csinál, vagy otthagyja az üzemet. De Colos remek, nagyszívű gyerek, s bár biztosan végigjátszotta magában a fenti eshetőségeket, végül elhatározta, hogy erősen és sziklaszilárdan viselkedik. A legremekebb fiatal férfiaknak külön becsületkódexük van, és ebben előkelő szerepet tölt be „a csak azért is megmutatom”. Fölül akart emelkedni köznapi csalódásán, s még nekem is meg akart bocsátani. Tenni, amit kell, nap mint nap találkozni velem, nem árulni el érzéseit, csupán a közösség érdekeit tartani szem előtt - lehetett volna ennél nagyszerűbb felelete?

Gyönyörű terv, csak egy hibája van: nem lehetett végrehajtani. Ahhoz az kellett volna, hogy valóban nagyobbban érezze magát nálam, de erről szó sem volt. Így aztán minden nagyon

szépnek látszott, amíg ábrándozott róla, de ha belépett a szobámba, elöntötte a szégyen és a gyűlölet. Egy darabig bírta erővel és hallgatott. Aztán annál nagyobb erővel robbant ki gyűlölete.

Szóval az igazmondás káros eredményre vezetett. De nézzük, mi van, ha nem tudja meg az igazat? Nemde, akkor hozzám jön, és nekem panaszkolja el bánatát, és tőlem kér tanácsokat... Elgondolhatatlanul aljas helyzet, már önmagában is! És ha egyszer még rá is jön azután?!

Nem, nekem az a véleményem, hogy hazudni ilyen esetben sem szabad, hanem vállalni kell minden kockázatot. És meg kell vallanom, miközben minden érzékemmel azt kívántam, hogy hallgasson rólam Klári - csalódtam volna benne, ha megteszi. Ilyennek szerettem: engesztelhetetlenül fiatalnak és nyíltszívűnek. Nem igazán fiatal az, aki túl sokat okoskodik.

Még csodálkoztam is, hogy néhány napig nem történt semmi. Hanem aztán rájöttem, hogy ez jórészt üzemünk különleges helyzetéből következett.

Ígértem, visszatérek arra a feladatra, ami megakadályozta, hogy idejében utazzam el. Most érkezünk el oda, amikor egyébként is beszélnem kell üzemünkről.

Azelőtt mi egyedi műszereket gyártottunk, egyből-egyből évenként néhány darabot. Két éve a KGST keretében sorozatgyártásra profilíroztak át bennünket, mégpedig olyan új konstrukciókéra, melyeket jórészt nekünk kellett megterveznünk is. Az áttérés nem ment egyik napról a másikra. Leállnunk persze nem lehetett, s amíg a gyártmánytervezés nem készült el az új rajzokkal, csináltuk azt, amit azelőtt. Új termékek bevezetése millió gondot és akadályt jelent. Az egyedi gyártás sem könnyű, már akkor is örökké fejünk felett lógott a veszély, hogy nem teljesítjük terveinket, most pedig a reménység vékony kötelén táncoltunk, mindenféle szakadék felett. Minthogy pedig az ostor mindig a szerelőműhelyünk hátán csattant el, nekik kell az egész gyár kérését behozniok, újra meg újra őket kellett mozgósítanunk.

Ez évek óta elsősorban az én feladatom. Nemhiába mondja Frici, hogy egész szervezetet pótolok - van ebben valami. Megszoktuk egymást a fiúkkal, én is közülük származom. Mikor minden reménytelennek látszik, összehívom az értekezletüket, megállok előttük, és azt mondom:

- Mi már mindent elrontottunk, szaktársak. Megint nektek kell megmenteni a gyár becsületét.

A múltkor beszéltem a házaselet apró szertartásairól - nos, a jól összeszokott üzemeknek is vannak ilyen ritusai. Bevallom, én nagyon szeretem ezeket az értekezleteket. A nagy teremben csend van, a gépek állnak, s az ajtóig nem hallatszik el a beszélgetés. Amikor belépek, meghitt cinkosság fogad. Mindenki úgy tesz, mintha hevesen érdekelné, mit fogok mondani, pedig betéve tudják a bevezetést. Röviden elmondom a tennivalókat, aztán ártatlanul a sarok felé fordulunk, melyben egy vasasztal tetején ülve, uzsonnáját majsolja Kármentő Jakab.

Ez a szépnevű férfiú látszólag az én főellenségem. Fékezhetetlen és kötözködő, mindig van valami panasz, és minden lehető alkalommal megkísérel valami apró ügyeskedést a normája körül - de egyáltalán nem sértődik meg, ha leleplezik. Ezeken az értekezleteken ő az első felszólaló, de ezt nem illik tudomásul venni. Meg kell várni, míg az ÜB titkár háromszor megkérdezi, ki akar beszélni - köztünk mondván, nem kap szót az az újonc, aki nem ismerve a helyi szokásokat előbb jelentkezik nála. A harmadik felszólítás után Jakab lecsapja a kenyerét, és azt mondja:

- Na, majd én, ha más nem meri...

Avval jönnek a panaszok. Ezt is hiába mondta meg, azt is... Egy negyedóra múlva valaki közbeszól:

- Beszélj már arról is, amit Horváth elvtárs kérdezett!

Erre utánozhatatlan, de jól ismert grimasz következik.

- Minek arról beszélni? Megcsináljuk és kész...

Komolyan mondom, tavaly előtt annyira zavarba jöttem, mikor befejeztem a beszédemet, és nem láttam Jakabot, hogy elszóltam magam:

- De hol van Kármentő?

Óriási nevetés tört ki, s valaki a röhögéstől fuldokolva kiáltotta:

- Beteg! De azért nem kell begyulladni, Sanyi!

És valóban felállt az öreg Bakos, széttörölte bajuszát és azt mondta:

- Hát majd én, ha más nem meri...

Nos, éppen egy ilyen értekezletet kellett tartanom, mielőtt elutaztam. De most komolyabb volt a helyzet, mint máskor. Egy altatógép nullszériáját kellett volna legyártanunk. A prototípus már elkészült, kipróbálták, és kifogástalanul működött. Már úgy látszott, hogy minden rendben van, részlettervek, rajzok, gyártási utasítások és programozás, tulajdonképpen még akkor is azt hittük, mikor összehívtuk az értekezletet. Akkor aztán váratlanul lecsapott a ménkü.

Nem akarlak a részletekkel untatni. A géppel két beállításban lehet dolgozni. Az egyik direkt altatásra szolgál, a másik az úgynevezett körlélegzésre, vagyis az alvás fenntartására és a beteg oxigénellátására. Az altatást trilennel végezzük, a körlélegzést éterrel, oxigénnel, míg a beteg által kilélegzett széndioxidot nátronmészszel abszorbeáljuk. Nos az utolsó percben jöttek rá az orvosok, hogy ha helytelenül kapcsolják a gépet, a körlélegzésnél a trilén keveredik az éterrel, a visszalélegzésnél valamennyi a nátronmészhez kerül, amellyel foszgént alkot. Gondolom, emlékszel rá, ez az utóbbi híres harci gáz, megfojtja azt, aki belélegzi. Egy kétórás műtétnél annyi foszgén keletkezhet, hogy a beteget életveszélyesen megkárosíthatja. Nem vállalhatták, hogy egy véletlen kapcsolási hiba a beteg életébe kerüljön. A gyártás megkezdése előtt a gépet úgy kellett átalakítani, hogy önműködően akadályozza meg a hibás kapcsolást.

Nézd, a probléma technikailag nem is olyan nehéz. Már az első órában eszünkbe jutott a megfelelő ötlet, majd nemsokára négy-öt másik is, ami első látásra se jobb, se rosszabb nem volt, mint az első. Tulajdonképpen jobban járunk, ha csak egyetlen lehetséges megoldást találunk, és nincs mi között választanunk, mert így gondos vizsgálattal mégiscsak el kellett döntenünk, melyik lesz a legmegfelelőbb. De ami ennél is rosszabb volt, tudtuk, hogy bár az életveszélyt mindegyik kiküszöböli, a műszer maga így sem lesz tökéletes, hanem mesterkéltnél és túl bonyolult. A nullszériát és még néhány sorozatot nyugodtan legyárthatjuk valamelyik módszerrel, de ha tökéletesen akarjuk megoldani a problémát, az egész gépet át kell konstruálnunk, és a következő évben új típust kibocsátanunk.

Elutazásomig sikerült kielégítően tisztáznunk azoknak az alkatrészeknek listáját, melyeket a számba jöhető változások egyike sem fog érinteni, és így gyártásuk azonnal elkezdhető, és azt is, miféle számításokat és kísérleteket kell elvégeznünk, mielőtt elhatározzuk, hogy melyik variációt fogjuk választani. Ezekhez az én jelenlétem nem volt feltétlenül szükséges, tehát nyugodtan utazhattam el. Visszatértemkor azonban rögtön fejest kellett ugranom a munkába. Mellesleg, Colost felpiszkáltam, hogy privát idejében foglalkozzon az új konstrukció terveivel is, s ő a közben eltelt két hétben, minden szabad idejét ennek áldozta. Szóval hazaérve, olyan - számomra különben nagyon kedves - helyzet fogadott, melyben minden fenekestől felfordul, az ember az orra hegyét sem emelheti ki munkájából, s a mérnökök egymás kezébe adják szobám kilincsét. A következő napokban Colossal óránként találkoztam, Klárral jóformán soha, s ha igen, akkor is csak rámosolyoghattam, és megszorítottam a kezét.

Colos tehát naponta többször is bejött a szobámba, de annyira az ügyre összpontosította minden igyekezetét, hogy azt hittem, semmiről sem tud. Igaz, egyszer-kétszer észrevettem, hogy félig lebecsátott szempillái alól hosszan bámul, s ha ránézek, elkapja a tekintetét, de azt hittem, azt figyel, mennyire értékelem műszaki megoldásait. Csinálta ezt már máskor is.

Egy este - az ötödik vagy hatodik napon lehetett - egyedül voltam a szobámban, és azt hittem, már az egész irodában is. Ekkor váratlanul bejött Colos, és diadalmasan az orrom elé tett egy egészen új átkapcsolási tervet, olyanfélét, aminek eddig az eshetősége sem merült fel.

- Megoldottam! - jelentette be diadalmasan.

Előbb Colosra néztem, aztán a rajzra - muszáj volt mosolyognom.

Remek ötlet volt, határozottan találmány jellegű. Akkor még csak sejtettem, ma már tudom, még sehol sem alkalmaztak ilyen megoldást, azóta szabadalmaztattuk is. Rögtön láttam, hogy több gyártmányunkat is modernizálhatjuk, s azonkívül egyik jövő évi konstrukciónk legnehezebb problémáját is megoldhatjuk vele. Szinte azt mondhatnám, egyetlen helyen nem volt alkalmazható, ott, ahova javasolta, az altatógépen.

Persze ha sejtem, hogy Colost ebben a pillanatban nem érdekli semmi más, csak ez, hogy éppen önzetlenségét akarta jóindulatával bizonyítani, és hogy tervének elfogadása számára minden másnál fontosabb, jobban vigyázok magamra. De ismétlem, teljesen gyanútlan voltam, és ezért még mindig mosolyogva, így foglaltam össze véleményemet:

- Remek! Megoldottad a gyors-fűrófej vezényleését, fiam...! Az altatógépét persze, nem!

Felkapta a fejét, és durván, sőt egészen közönségesen rám ripakodott:

- Talán még örül is neki?

Aztán félrefordult, és szégyenkezve dörmögte az orra alatt:

- Legalább ne nevessen rajtam! Miért nevet?

Elsápadtam, és félretoltam a terveket. Rögtön tudtam, hogy nem a tudományos érzékenységében sértettem meg szegényt. Két karja úgy lógott teste mellett, mintha egy kettétört kocsi-rúdnak lenne két fele, és a szemében minden fény kihunyott.

- No beszélj! - mondtam, és hallottam, hogy milyen süketen kong a szavam. - Ha már kicsúszott a szádon, vágj bele!

- Nincsen semmi mondanivalóm! - felelte nyomban. - Megyek!

Rágyújtottam egy cigarettára, de nem vettem le szemem a fiúról. Hideg voltam, szomorú, sőt kétségbeesett. Tudtam, hogy ami történt, azt már nem lehet visszacsinálni, s csak annál rosszabb lesz, minél később tör ki közöttünk a háború. Sajnálni szerettem volna, de nem lehetett. Néztam rá követelően, és vártam, hogy zavarba jöjjön.

Végül valóban elvesztette az önuralmát:

- Hogyan tehetett ilyet? - kérdezte keserűen.

Még mindig nem feleltem. Szívtam és nyeltem a füstöt lefelé.

- Ne legyen annyira nyugodt! - mondta ekkor ő. - Nem magamra gondolok, hanem Klárira! Vele hogy tehetett ilyet?

Ez az ütés talált. Felugrottam, aztán lassan elszántan, kijöttem az asztalom mögül.

Ő azt hitte, neki akarok támadni, mert gúnyosan vonogatta vállát:

- Üssön meg, ha akar, az már igazán semmit nem jelent...

De én megint csak a cigarettámat szívtam meg, és tűnődve néztem felizzó parazsát.

- Mire készül? - kérdezte. - Botrányba akarja keverni? Vagy ágyasául akarja tartani?

Nem tehetek róla - elnevettem magam.

- Ágyasául...! - micsoda szó! Istenemre, neked elment az eszed, Colos! És nem gondolod, hogy ehhez az egyhez nincs semmi közöd?

- Nem gondolom! - felelte konokul. - Én sokkal jobban szeretem, mint maga!

Nem volt semmi mondanivalóm. Most magyarázzam el, hogy mit jelent Klári - nekem?! De miért és főleg hogyan? Mit érthet meg ebből egy kölyök?!

Álltam és vigyáztam, ne lássa, mennyire reszket a kezem.

De észrevette, és addig bámulta, hogyan jár jobbra-balra a cigarettám parazsa, míg végül az én szemem lábadt könnybe a bámészkodástól. Akkor lehajtotta fejét, én pedig visszamentem az asztalomhoz, és a hamutartóba dobtam a csikket.

- Ki volt az az örült - morogtam közbe, mintegy magamnak -, aki az autómbe ültette őt? És ki az a szent, aki azt meri állítani, hogy az ember önmagára nem gondolhat soha?

- Maga! - mondta ő.

Rábámultam.

- Én ezt nem mondtam soha!

- De úgy élt! - felelte. - S az embernek kedve támadt, hogy olyan legyen, mint maga... Mondja meg, ezután kihez akarjak hasonlítani!

Vállat vontam.

- Ideje már, hogy olyan légy, mint te magad!

Most ő gyújtott cigarettára.

- Jó! - felelte aztán. - Elmegyek az üzemből. Engedjen el.

Tüstént határoztam.

- Elengedlek. Mihelyt végleg megoldottuk a foszgén ügyet.

Göggösen emelte fel a fejét.

- Elfogadom a feltételét! És ne féljen: semmit nem lehet addig észrevenni rajtam!

Másnap estére szabaddá tettem magam, és minden teketória nélkül megvártam Klárit a kapuban. Egy pillanatig nem veszélyeztetett a kezdő titkolózóknak az az ostobasága, mellyel találkozásaik tényét akarják véletlennek feltüntetni, ahelyett hogy a célját lepleznék. Tudtam, hogy ha három hónappal korábban lett volna dolgom Klárral, úgy zavartalan nyugalommal hívtam volna magammal, így hát most is ezt tettem. Mindenki előtt nyíltan jelentettem be, hogy beszélni valóm van vele, s így a többiek még azt sem vették észre, hogy ő viszont zavarba jött. Egy pillanatig még avval a gondolattal is játszottam, hogy mindjárt kézen is fogom, de végül ezt csak akkor mertem megkockáztatni, mikor már senki sem láthatott a gyáriak közül.

Klári megszorította, majd komolyan a szeme elé emelte kezemet.

- Szép, okos kezed van - mondta csendesén. - Szeretem.

Aztán, mintha telefondrót kötné össze a szívünket, rám nézett, és félénken kérdezte:

- Van valami baj?

- Van - feleltem szomorúan, s nemcsak Colos szemrehányásait meséltem el, hanem azt is, amit én közben gondoltam és amit már régen el kellett volna mondanom. Magam előtt semmi módon nem tagadhattam le, hogy a fiúnak lényegében igaza van, hogy Klárit méltatlan és reménytelen helyzetbe hoztam, melyben csak a lopott boldogság órái juthatnak neki. Világosan és becsületesen beszéltem, s őszintén reméltem, hogy felszabadítom a varázslat alól. Csak éppen a kezét nem bírtam egy pillanatra sem elereszteni. Ő szótlanul hallgatott végig, aztán ezt mondta:

- Köszönöm az őszinteségedet. Hanem én ezt már rég tudom.

- Tudod, de nem érted! - kiáltottam fel rekedten, aztán körülnéztem, hallották-e a járókelők. Ő pedig teljes bizalommal nézett rám:

- Dehogynem értem! Szeretsz?

Remélem, az esti ég minden csillaga a szememben égett akkor, mert hang nem jött ki a torkomon. Így lehetett, mert boldogan szorította meg a kezemet:

- A többit bízd rám. Nem vagyok már gyerek, magamért felelek én magam.

- Jóságos Isten! - tört ki belőlem a nem is olyan tréfás rémület. - Alig vagyunk együtt két hete, és máris megöregítettelek!

Hanem erre már felfénylett mosolya - de hogy tudnám elmondani, mennyi báj és boszorkányság lehet egy mosolyban! - és megfenyegetett:

- Én a helyedben ezzel az eggyel nem áltatnám magam...!

Beszélgetésünk további részét nem fogom elmondani. Csak annyit, hogy késő este váltunk el egymástól, s hogy csak az utolsó percben kérdeztem meg tőle:

- Mit csináljak Colossal? El akar menni.

- Én fogok elmenni - felelte csendesen, de nagyon szilárdan. - Majd én beszélek vele.

HETEDIK FEJEZET

Ekkor már alig három hónapunk volt hátra, pedig egy negyedév azoknak is rövid idő, akiknek az ágyuk és takarójuk közös. Elképzelheted, milyen kevés jutott egymásból nekünk. Nekem viszonylag könnyebb volt. Legfeljebb a lelkiismeret-furdalás kínozott, mert tudnom kellett, hogy Klári soha nem lehet maradéktalanul boldog, hiszen amikor kezet fogtunk, már akkor arra kellett gondolnia, hogy együtt tartózkodásunkat félbe kell majd szakítanunk. Eleinte vissza-visszatértem erre, de láttam, hogy ezzel is csak bántom, sőt, hogy néha már arra gondol, vajon nem azért beszélek-e annyit nehéz helyzetéről, mert szakítani szeretnék, így aztán végül már nem is beszéltünk a helyzetünkről. De én azért mindig éreztem, micsoda méltánytalanság, hogy mikor elválunk, én a családomhoz távozhatom, míg ő magára marad. Egyéb zavart a kettős élet nálam nem okozott. Én csak elhatározásaim előtt szoktam ügyetlenkedni, ha a cselekvés ideje elérkezett, az alvajáró biztonságával teszem mindig azt, amit kell. Senki nem fogott gyanút. Az üzemben csak azt látták, hogy Colos és Klári már nem járnak együtt, de hogy miért, az titok maradt. Persze, megpróbálták kifaggatni a fiút, de teljesen sikertelenül. Mások jelenlétében nagyszerűen viselkedett. Csak ha négy szemközt maradtunk, eresztette olykor szabadjára indulatait. De akkor néha nagyon váratlanul.

Egyszer például, mikor Kató ügyei már nagyon összezavarodtak, bejött hozzám, és ártatlanul kérdezte:

- Most mit tegyek? Ha követelem az eltávolítását, maga azt fogja hinni, hogy elhatározásomban a maguk ügye is befolyásol engem...

- Nem fogom azt hinni - feleltem ugyanolyan ártatlanul.

- De én igen - vágta erre oda diadalmasan, és pimaszul vigyorgott.

- Elég szemtelen vagy - mondtam még mindig indulat nélkül. - Kató csak egy kis ringyó! Hogy mered őket egyszerre említeni?

- És maga? - kérdezte szinte feljajdulva. - Miután már kész volt Katóhoz zülleni, hogy merte Klárra emelni a szemét?

Ilyenkorra már engem is elhagyott a béketűrés. Felugrottam:

- Mondd meg végre nyíltan, mit tudsz felhozni ellenem? Disznóságokat csinállok? Vagy megváltoztam egyáltalán?

- Éppen ez az! - felelte ő. - Jobban bírnám, ha gyűlölné, vagy komisszágokat csinálna ellenem. De nem, maga éppen olyan, mint azelőtt. A többiek nem látnak a viselkedésében semmi változást. Hát akkor honnan tudjam én, nem voltak-e eddig is sötét ügyei? És egyáltalán, honnan tudjam, nem csirkefogó-e mindenki, akiben megbízom, habár a látszat mást mutat?

Jaj! - sóhajtottam magamban, és fáradtan dörzsöltem meg pulóveremet, a szívem fölött. Valami úgy szorított belül, s olyan reménytelen volt az egész eset! Mint ennyiből is láthatod, Colos önmagát ismételve, mindig erre az egyre tért vissza, hogy viselkedésemmel szétromboltam az emberiségbe vetett hitét. Eleinte vádjainak a viszonylagos igazát éreztem, később, bevallom, azon kezdtem gondolkodni, vajon nem olyan zsarolásfélének használja-e ellenem? Vajon nem így akar-e jobb belátásra bírni?

- Pokoli ez Colos! - próbálkoztam mégis. - Minden emberi hang az ellenkezőjére fordul közöttünk. Ha most elmondanám, mennyire sajnállak, s hogy az életemet adtam volna azért, hogy ettől megkíméljelek, azt hinnéd, gúnyolódok...

- Az életét, ugye? - acsarkodott, de aztán nem fejezte be mondatát. Befejeztem helyette én.

- ...de a szerelmemet nem - ezt akartad mondani? Természetesen! Vagy talán te nem áldoznád fel szerelmedért az életedet?

- De igen! - felelte letörve, és elsomfordált.

Szánakozva néztem utána: még kérdezni sem tud ügyesen. Ha azt kérdezi, miért nem áldozom föl szerelmemért a szerelmemet - mit feleltem volna neki? Vagy nem ezt követelte volna tőlem a szerelem?

Hanem erre az egyre - ezt éreztem - nem tudom elszánni magam.

Pedig ekkor már titokban, a felszín alatt, úgy, hogy észre sem vettem, minden készen állt bennem, ami aztán a szakításunkhoz vezetett - csak még egy lökés hiányzott.

Ekkor hivatott Frici.

Én beléptem, ő rám nézett, s már tudtam is, hogy kellemetlen félórára számíthatok. Gyorsan végiggondoltam bűneim lajstromát, de nem találtam rajta semmi aktuálisat. Ránevettem:

- Sehogy se tudok rájönni, miféle vaj van a fejemen...

- Talán rossz a lelkiismereted - felelte szárazon. - Nem azért hívtalak, hogy veszekedjek veled. Légy szíves, olvasd el ezt a jegyzőkönyvet, és mondd el a véleményedet.

Belenéztem az iratba, és nagyot nyeltem. Egy bizonyos Fáyné szerelmi háromszögéről volt benne szó - különben banális ügy botrányról s panaszkodó, elhagyott feleséggel.

- Nem tudom! - mondtam. - Én ezt az asszonyt csak látásból ismerem. Nem az én káderem.

- És mégis téged kérdezlek - mondta jelentősegteljesen -, pedig ismerem az üzem fölépítését. Nem különös?

Egyszerre megnyugodtam. Szóval tudja, vagy legalábbis sejti... - de hiszen ez egyre megy. Bármennyire vigyáztam is, azért számítanom kellett arra, hogy ez is bekövetkezhessen, s már régen elhatároztam, hogy akkor én megmondom az igazat. Más titkolni valamit és más letagadni. Hazudni én nem fogok.

- Honnan tudod? - kérdeztem hidegen.

Rám nézett.

- Honnan tudom? Hm! Tehát ez a legfontosabb...! Nyugodj meg, nem követtél el konspirációs hibát. Klári mondta meg, mikor el akart menni az üzemből.

Felálltam, és hivatalos hangon mondtam.

- Jó. Indíts fegyelmet ellenem is.

Legyintett.

- Marha vagy! Nem volt botrány, nem sejt senki semmit, egyelőre a magánügyed, nincs hozzá semmi közöm. Csupán Fáynéről akartam hallani a véleményedet.

- Nagyon jól tudod, hogy erről már nem mondhatok véleményt!

- Én tudom, - felelte ő. - Csak arra voltam kíváncsi, te is tudod-e, hogy már vannak ügyek, amelyekben nem mondatsz véleményt.

Megőriztem a hivatalos hangot:

- Értettem, és felajánlom a lemondásomat.

Felugrott, és ordítani kezdett.

- Te örült kakadu! Hát nem érted, hogy rólad van szó? Egyedül rólad?

Elszégyelltem magam. Fricivel mi barátok vagyunk, és packázásom nem volt méltó a barátságunkhoz. De ha visszatértünk az emberi hanghoz, akkor meg mit mondhattam neki? Semmit.

Észrevehette, hogy kezdek puhulni, mert visszaült asztala mögé, rágyújtott, és sokáig hallgatott, miközben le nem vette rólam a tekintetét. Bármilyen rosszul éreztem magam, muszáj volt mosolyognom. Szinte láttam, amikor én ülök az íróasztal mögött, én hallgatok, és Colos izgul előttem. Hiába, egy iskolához tartozunk Fricivel, helyesebben szólva, én tanultam tőle sokat az emberekkel bánás művészetéből.

Leültem tehát én is, és rámosolyogtam.

- Hiába szugerálsz, Frici. Nem tudok semmit mondani. Azon az egyen kívül persze, hogy szeretem.

Bólintott.

- Nézd, már két hónapja tudok mindent, s csak most szólok először neked. Nem volt sürgős. Vártam, hogy enélkül is magadhoz térsz. Ne nézz bolondnak, nem ítélek el. Nem te vagy az első öregedő férfi, aki... Az ösztöneink néha erősebbek, mint mi magunk. Most se sürgetlek, van idő, sejtheted, hogy a titkod nálam titok marad. Nem is akarlak rábeszélni, hogy szakítsatok. Csak azt szeretném elérni, hogy gondolkodj egy kicsit.

- Miről gondolkodjam? - kérdeztem, s újra fortyogni kezdtem belül.

- Például arról, mi lesz, ha egyszer kiderül a viszonyotok?

- Tudom - feleltem keményen. - Botrány.

Őszintén rám csodálkozott.

- Ördögöt! - mondta aztán! - Ki csinálna botrányt? Emmi, Colos vagy én? Ne nevettesd ki magad! Egyszerűen besorolnak azok közé a kapcsolatok közé, melyekről mindenki tud, és senki nem beszél, s melyek oly gyakran öregbítik funkcionáriusaink jó hírét.

Elállt a lélegzetem. Fricinek igaza volt. És én valószínűleg nem véletlenül hagytam ki gondolataimból éppen ezt a lehetőséget. Titkolózva lehetett élni. A botrány árnyékában is - ebben volt valami hősiesség. De ha arra kellett gondolnom, hogyan nyálaznák be mindent tudó tekintetek és sokat sejtető mosolyok a szerelmünket, hogyan szennyeznek be mindent, ami ma tiszta és szép - szédülni kezdett a fejem. Nem képletesen szólva, hanem a valóságban fogott el a szédülés. Forogni kezdett velem a szoba, és éreztem, hogy elsápadok.

Frici közben tovább beszélt - körülbelül azt fejtegette, amit én már voltaképpen eddig is tudtam, és Colosnak is csak azért nem hittem el, mert ő mondta: azt, hogy a kisujjamat nyújtottam oda az ördögnek, és máris megváltozott az emberekhez való viszonyom. Nem is figyeltem már rá. Mintha kód mélyéről beszélne valahogy. Azt is csak a kódon át érzékeltem, hogy hirtelen elhallgat, majd szinte ijedten kiáltja:

- Ennyire szereted?!

Csak ekkor kezdett oszlani a kód.

- Ennyire - feleltem. - S mert igazad van, nem törődöm többé semmivel, s feleségül veszem!

És most valami rettenetes dolog történt. Fricinek gúnyosan megrándult a szája. Egy pillanatig tartott az egész. Már le is törölte arcáról a mosolyt. De én észrevettem, s már akkor tudtam, hogy igaza van, én csak kiabálok a vakvilágba, mint egy gyerek.

Fölugrottam, fölrántottam az ablakot, és kitartottam arcomat a szélbe.

Nem tudom, mennyi ideig álltam így, talán nem is sokáig. Aztán megfordultam, és azt mondtam Fricinek:

- Akkor most elmegyek.

- Mit akarsz csinálni? - kérdezte, nem minden aggodalom nélkül.

- Gondolkodni - feleltem kurtán, és behúztam magam mögött az iroda ajtaját. Visszaballagtam a szobámba, és felhívtam Emmi. Bejelentettem, hogy valami nagyon fölízgatott. Felmegyek a hegyekre, s csak későn megyek haza.

- Hideg van! - hangzott a nyugodt válasz, pár pillanatnyi hallgatás után. - Ha nagyon fázol, ülj be valahova.

Én ebből tudtam, hogy már el is kezdődött a csoda, mire hazaérek, egy csendes és megértő asszonyt fogok otthon találni, aki lábujjhegyen jár körülöttem, és soha nem fogja megkérdezni, mi történt velem. S evvel a mi szerelmünk Kláival egyszerre az elmondható dolgok kategóriájába került, még akkor is, ha történetesen soha nem mesélem el.

Ez volt az igazi temetés, nem ami később történt.

A hegyen kegyetlen hideg fogadott. A szél felkavarta, és arcomba vágta a havat. Most nem voltak kirándulók. Csak a főútról kellett letérnem, és máris magamra maradtam gondjaimmal. Szenvedésre remek idő volt, gondolkodásra annál keservesebb. Nem bántam. Ha én nem üvölthetek, üvöltsön legalább a szél.

Egyébként sem azt akartam tisztázni, mit tegyek. Ezt már eldöntötte Frici mosolya. Ó, jól megértettem én, mit jelent barátom lekicsinylő tekintete! Ezt: huszonhét év van köztetek, ilyen disznóságot úgysem csinál! Meg talán ezt is jelentette:

Ki bírtad mondani, hogy elhagyod a családot? Már ezért az árulásért is szenvedni fogsz!

Nyomban tudtam, hogy szakítani fogunk. De azt éreztem, hogy csak a dolgok rettenetes szorításának engedelmeskedem, s hogy pizszokul méltánytalan, hogy a világ éppen azért nyújtja be a számlát nekem, amiért tisztességesen éltem le az életemet.

Hanem aztán, amikor ott álltam az ablak előtt, és bámultam ki a szélbe, felködlött bennem, hogy talán nincs is igazam.

Szóval, azt szerettem volna eldönteni, mi a boldogság? Pontosabban: Horváth Sándor boldogsága mi?

- Ne mosolyogj: mikor gondolkozzon az ember a boldogságról, ha nem amikor boldogtalan? Amikor boldog, nincsenek kétségei.

Nem, az idő, ami körülvelt, egyáltalán nem volt rossz idő. Szél, hó, sötétség, szégyen, szenvedés és csontig hasító hideg - lehet-e az öncsalásnak hatásosabb ellenszere? Ha van az életemben olyan szépség, aminek emléke ilyen körülmények között is átmelegíti a szívemet, az csak egészen nagy dolog lehet!

Egyáltalán nem csodálkoztam, hogy először egy apróság jutott az eszembe, egy egészen elhanyagolható apróság, amit eddig arra sem érdemesítettem, hogy elmeséljem valakinek.

Annak idején dolgoztam a szakszervezetben, és túrázni jártam a Természetbarátokkal, de azért a politika nem érdekelt valami szenvedélyesen. A kommunistákkal pedig nem értettem egyet. Egyszer egy értekezleten föl is szólaltam ellenük, és elítéltem egységbontó törekvéseiket.

Harmadnap az öltözőben félrehúzott az értekezlet egyik kommunista résztvevője, egy bizonyos Bokor.

- Bajban vagyok, Horváth - mondta. - Azt hittem, leadhatom még ezt a csomagot, de úgy látszik, várnak rám az épület előtt. Vidd haza, és rejtse el, amíg nem kérem vissza. Ha eltűnök, és egy hétig nem jelentkezem, égesd el. De ne nyisd ki, és ne nézd meg, mi van benne.

- Rám bízod? - kérdeztem csodálkozva. - Ellenfeletek vagyok!

- Becsületes ember vagy - felelte. - Nincs más választásom, és tudom, hogy benned megbízhatom.

A feladat, amit vállaltam, még csak veszélyes sem volt. Hazavittem, elrejtettem, majd egy hét múlva elégettem a csomagot - ma sem tudom, hogy mit tartalmazott. Hanem az, hogy bennem még az ellenfél is megbízik, az nagyszerű érzés volt. Ha már akkor nős vagyok, biztosan elmesélem Emminek, és ő együtt örül velem.

És bárhová néztem életemben, mindig evvel a kettővel találkoztam, mint legfőbb boldogsággal: a megszolgált bizalommal és avval, hogy van kivel a boldogságomat megosztanom. Hogy van valakim, aki nemcsak az örömömnak örül, hanem meg is érti, hogy minek örülök. És ekkor megbizonyosodtam arról, hogy nem a boldogtalanság és a boldogság között kell választanom, hanem kétféle boldogság között. S arról is, hogy amit választani készülök, az a tartósabb, értékesebb és igazabb.

Horváth Sándor boldogsága az, hogy tiszta, világos és sikeres az élete. Olyan múltja van, amiről a jövőjében sem tud, és nem is akar lemondani.

Most mosolyoghatsz, ha akarsz! Lefelé jövet egy régi mozgalmi indulót fütyörészttem. De mondd: talán nem volt rá jogom?

A szakítással mégsem siettem. Tudod, az ilyen szerelmeknek, mint a mienk, vannak bizonyos utálatos kísérőjelenségei, amelyekről még beszélni is pornográfia. Lakásra és ilyesmikre gondolok. És éppen akkor találtam egy helyet, amely ha pénzbe is került, legalább találkahelyre nem emlékeztetett. Gondoltam, legalább egyszer, mielőtt búcsúzunk...

Szerencsém volt, még a nap is előjött, s bár hidegen, de csillogóan ragyogott. Gyalog mentünk Budára. Klári szokatlanul csendesen jött mellettem. Én pedig hirtelen megértettem, hogy mi már nem jutunk el sehova, mert mégsem akarom.

Önkéntelenül az órára néztem, aztán bevittem Klárit egy kis eszpresszóba, leültünk, és rendeltem két feketét.

- Korán érkezünk? - kérdezte logikusan.

- Nem - feleltem elszántan. - Túlságosan későn. El kell válnunk egymástól.

Aztán elmondtam neki mindent - semmit sem hallgattam el. Közben szorongva néztem az arcát: érti-e? Hiszi-e?

Eleinte elsötétedett a tekintete, és keserűen hallgatott. Bizonyára arra gondolt, hogy ismét a régi lemezt veszem elő, s az ő boldogságáról fogok beszélni. De mikor látta, hogy ezúttal a saját boldogságommal indokolom elhatározásomat, lassan megenyhült, mosolyogni kezdett a szeme, és kezemre tette a kezét.

Szép volt. Szívfájdítóan szép.

Mikor befejeztem, egy kicsit hallgatott, aztán csendesen mondta maga elé:

- Én el akartam menni veled. De most már meg kell mondanom, én közben rájöttem, hogy mégis Colost szeretem.

Megütött a szava. Azt hittem, áldozatot vállal magára, és csak vigasztalni akar. Hanem aztán rám nézett, és én láttam, hogy igazat beszél. Ez a gyerek valóban rájött, hogy még mindig Colost szereti.

És ez még rosszabb volt, mintha csak vigasztalni akart volna.

NYOLCADIK FEJEZET

Sándor valóban jó előadó - bár tartok tőle, hogy ez nem derül ki maradéktalanul a szövegből. Hiszen a jó előadó éppen azt jelenti, hogy beszéde leírva mindig veszít valamit elevevénél, mert hiányzik a szavak mögöl a hang árnyaltsága, az arcjáték és a kifejező mozdulatok. Barátom természetesen nem színészkedett, nem öblögette és nem is vékonyította el a hangját, nem gesztikulált, és megpróbált uralkodni a vonásain, de amikor belemelegedett a beszédbe, egyébként kicsit szivacsos arca megelevenedett, lágyság és keménység váltakozott rajta, és amit szavakkal nem tudott kifejezni, azt kifejezte a szeme.

Így aztán feltűnt nekem, hogy amikor szakításuk történetét meséli, mennyire nem a helyzethez illő a tekintete. Olyan, mintha valami érthetlent, felfoghatatlant látna maga előtt, ami azonban elkerülhetetlenül közeledik. Semmi kétségem nem volt, hogy elbeszélése váratlan fordulatba fog torkollani, és amikor ez valóban bekövetkezett, úgy nézett rám, mintha azt kérdezné:

- Te érted ezt?

Hanem aztán elmosolyodott, és röstelkedve csóválta a fejét. Ebből pedig tudnom lehetett, hogy a rejtély azóta - valószínűleg nem valami régen - megoldódott, vagyis, hogy az a küldemény is megérkezett közben, melynek érkezését még csak jelezte Colos.

- Klári levelét is megmutatod? - kérdeztem tőlem telhetően közömbösen.

Rám nézett, és megállapította, hogy okos fiú vagyok - bár azt hiszem, ezt nem dicséretnek szánta. Végül azonban mégiscsak elővette tárcájából a gondosan összehajtogatott levelet és odanyújtotta nekem.

- Most már úgyis mindegy! - mondta közben kedvetlenül.

„Drága Sanyi bácsi! - így kezdődik a levél - tulajdonképpen nagy szerencsém van, hogy Colos ilyen imponálóan lüke. Már beleegyeztem, hogy nem írok igazi búcsúlevelet, pedig ez nagy számárság lett volna, mégpedig két okból. Először is szeretném megmondani, hogy nemcsak Colos könyörgésére egyeztem bele, hogy elhagyjuk a gyárat, hanem én is szükségesnek tartom - és majd később szeretném megindokolni, miért. Másodszor: láttam a szemén, nem értette meg, mi történt, mikor megvallottam, hogy mégis Colost szeretem, és azt is, hogy a történetek után már megkérdezni sem meri. Én úgy gondolom, erre is magyarázattal tartozom.

Különben elég baj az, hogy maguknak férfiaknak mindent meg kell magyarázni. Colos is úgy ül most a sarokban, mint egy sértett pulyka, és azt szeretné, ha távcső nőne a szeme helyén - pedig kár pislognia, hiszen a végén úgyis meg fogom neki mutatni a levelet.

Ami pedig a magyarázatokat illeti, engedje meg, hogy a közepén kezdjem a történetet. Mikor bejelentettem, hogy el akarok menni, Frici bácsi magához hivatott. Nem tudom, meséltem-e valaha, hogy ők ketten apámmal jó barátok - így aztán joggal vártam, hogy ha megmondom az igazat, állati szidást kapok. Ehelyett nagyot sóhajtott, és megsimogatta a hajamat:

- Nem csodálom, hogy beleszerettél - mondta, - Sándor jellem, és egy kicsit különben is minden nő szerelmes bele.

Azt állította, hogy maga az itt felejtett utolsó lovag, és ha nem szeretné annyira a családját, és nem volna egyébként is annyira rendes ember, egész életét a nőknek szentelné. Az asszonyok ezt megérik magán, és a maga társaságában igyekeznek jobbnak látszani, mint amilyenek egyébként.

Bizonyításul elmondott egy kis történetet, ami engem nagyon megnevetetett. Arról volt szó, hogy egyszer fegyelmet kellett folytatnia Borcsa néni, a takarítóasszony ellen, s mert félt az öreg mama mocskos szájától, villámhárítóul ott tartotta magát. Mikor Gizike bejelentette Borcsa nénit, ő az íróasztala mögé bújt, maga pedig elébe ment, hogy illendően üdvözölhesse. Ekkor belépett az öreg, dereka körül egy vizes, rongyos zsákkal, melybe bele csíptette szoknyája egyik szélét, és meztelen lábszáráról virított a kosz. Maga megállt, rámeredt, és panaszosan mondta:

- Hogy járhat így egy asszony, Borcsa néni?

- Én - mesélte Frici bácsi - összehúztam magamat, és vártam, hogy kitör a vihar. Az öreg mama azonban váratlanul elpityeredett, és ezt mondta:

- Jaj, lelkem mérnök úr, ha tudná, milyen szerencsétlen vagyok...!

Ezt pedig azért írtam le ilyen részletesen, mert apa azt állítja, hogy Frici bácsi meséi ugyan mindig igazak, de egyáltalán nem biztos, hogy meg is történtek. Én nagyon jól értem, mire gondol apa. Ez a mese Borcsa nénivel is szó szerint igaz, de azért lehetséges, hogy maga az öreg mamával még életében nem beszélt.

És azt is értettem, miért mondja el mindezt Frici bácsi. Maguk férfiak valamiért azt hiszik, nekünk kedvünket veszi, ha megtudjuk, hogy szerelmünk szereti a nőket, és hogy szeretik a nők. Pedig ez éppen fordítva van. Mikor bekerültem a gyárba, jól láttam, hogy nemcsak én, hanem minden tanuló lány magába szerelmes, de ez egyáltalán nem zavart. Még meg is beszéltük egymás között ezt a dolgot. Ha maga megdicsérte valamelyikünket, vagy megsimogatta a fejét, az illetőt diadalmenetben kísértük haza. (Mellesleg mondva, engem egyszer sem simogatott meg). Arra persze vigyáztunk, hogy maga észre ne vegyen semmit, csak a szemtelen Ica mondta egyszer:

- Ha tudná, Sándor bácsi, mennyire szeretjük...!

Ez szomorú perce volt az életemnek, mert akkor láttam, hogy maga egyáltalán nem törődik velünk, és meg sem fordul a fejében, hogy mi magába szerelmesek is lehetünk. Rögtön mondtam a lányoknak, hogy én kiszállok, és attól fogva megpróbáltam utálni magát. Ez sikerült is néhány hónapig. De akkor rájöttem, hogy a felnőtt nők is hasztalan meresztk magára a szemüket, magának még a füle sem lesz ettől pirosabb. Ez megnyugtató, s újból átengedtem magam a szerelemnek. Rövidesen úgy megszoktam, hogy már észre sem vettem, és egyáltalán nem zavart. Colost sem azért akartam elkergetni eleinte, mert magát szerettem, hanem mert akkor nem tetszett. Rém bosszantott, hogy mindenki mosolyog, amikor meglátja a hóna alatt a fejemet.

Persze lerázni már akkor sem lehetett Colost, és nekem azért imponált, hogy egy ilyen komoly férfit szekírozhatok. Maga távol volt, ő közel, magát szerettem, s ez roppant érdekes volt, de ő engem szeretett s ez sokkal érdekesebb. Magára gondolni se lehetett, őt pedig egy pillanatra sem lehetett elfelejteni.

De azért - és ez nagyon fontos - én magába voltam szerelmes, nem belé.

Egyszer éppen a Rákóczi úton küldtem Colost, hogy menjen a pokolba, mert a sok fölfelezéstől már fáj a nyakam. És képzelje, erre az a lüke térdre ereszkedett, és néhány lépést úgy jött mellettem. Persze, mindenki rajtunk röhögött. Én dühöngve beszaladtam a szomszéd utcába, de csak az első kapuig jutottam, mert úgy kellett nevetnem, hogy elhagyott az erőm. Ott ért utol Colos, és visszaélve gyöngeségemmel, megcsókolta az arcomat.

Este a ligetben aztán átengedtem neki a számát is. Kezdték rájönni, hogy nagyon is kell nekem ez a drága fiú, mert soha nála jobb pajtást nem találhatok.

De szerelmes még akkor is magába voltam és nem belé. Aztán megtudtam, hogy még ebben a szerelemben is osztozom Colossal, mert ez az örült folyton folyvást magáról beszélt. Persze, ez nem is volt rossz. Ahogy most már az ő szavaiból ismertem meg magát - maga úgy került egyre távolabb, úgy vált egyre világosabbá, mennyire álmvilágba valók és elérhetetlenek az érzéseim. Lassan minden készen állt arra, hogy szerelmem a gyermekemlékek közé süllyedjen.

És ekkor kényszerített arra ez a lüke, hogy én üljek az autójába Kató helyett.

Higgye el, az, hogy maga Katóba szerelmes, egyszerre felborzolta minden lány idegeit - az enyémet is. Hogy egy férfi annyi remek ember közül éppen egy ilyen bestiát szemeljen ki magának, ez olyan ostoba dolog, hogy meg sem érthető. Üvölteni tudtam volna, ha arra gondoltam, milyen csalódottan fog maga rám nézni, rám, aki pedig szintén magát szeretem. S akkor az autóban határoztam el, hogy azért is magamba fogom bolondítani.

Nem mondom - sikerült.

Bocsássa meg a tréfát, csak magammal komiszkodom. Hiszen én csak annyit tettem, hogy másnap azt a ruhámat vettem fel, amelyikről tudtam, hogy a legjobban áll - maga pedig rám nézett, elállt a szava, s énrám rám szakadt a magasságos ég. Maga persze azt hitte, hogy én ott szerettem magába - a valóságban pedig csak megadatott a csoda, és szerelmem beteljesedhetett.

Ó, ha tudná, mennyire féltem!

A legjobban akkor féltem, mikor együtt voltunk az erdőn: hátha nem hív fel a szobájába, és mindennek vége lesz...

Mégsem fogom megmutatni Colosnak ezt a levelet.

Szeretném megköszönni azt az órát, amelyben megértettem, hogy még jobban szeretsz engem, mint én tégedet, és főleg, hogy jobban kellek neked. Amikor lassan kibontottál a ruhámból, és láttam, hogy én adok neked ajándékot, és nem te nekem, olyan boldog voltam, hogy azt hittem, valami csendes zene tölti meg a szobát. Ha Colos az első szeretőm, soha nem tudom meg, milyen kincs a testem - a te szemedből olvastam ki, drágám. Én őriztem magam, mert úgy neveltek, de nem sejtettem, hogy nem is az erkölcs, hanem a boldogság parancsa, hogy drága ajándéku annak tartogassuk magunk, akit igazán szeretünk.

Sajnos, azt aztán már nem értetted meg, hogy bármilyen szép volt az a hét, engem azért még nem nevelt asszonnyá... nekem elég volt a boldogsághoz, hogy veled járhatok, és tudom, hogy szeretsz, és bármennyit mondtad, én nem éreztem kisemmizettnek magam. A szerelemre te tanítottál meg, de a vágyra csak sokkal később, Colos.

Úgye, ezt neked nem lett volna szabad elmondanom? Bocsáss meg, fiatal vagyok, szeretem az életet, és olyan nehezen tudom elképzelni, hogy aminek én örülök, az másnak fájdalmat okoz.

No, aztán Colos... Hát istenem, nézze: maga csodálatosan, Colos pedig bolondul viselkedett. Eleinte megpróbálta utánozni magát, nemes volt, erős, de később összetört, és elvesztette a fejét. Könnyű volt megállapítanom, hogy maga mennyivel különb nála, kiegyensúlyozott, biztos és szilárd; a gyűlölet és a féltékenységek nem zavarhatják meg a szívét. Ő szegény, az egyik nap ilyen volt, a másik nap egészen más. Reggel meglesett a kapunknál, elkísért, és egész úton bizonygatta, hogy szeret, mindig is szeretni fog, és türelmesen vár, amíg szabad leszek. Este pedig rám tört, és elátkozta a percet is, melyben először csókolt meg az ajkamat. Egyszer úgy dolgozott, mint az isten, forgolódott, társaságba járt, s el akart kápráztatni a sikerével, máskor bezárkózott a szobájába, piszkos inget hordott, és elvárta, hogy lelkiismeret-furdalást érezzek, amiért tönkretettem az életét.

Olyan nehéz ezt megmagyarázni - de én végül a bolondságába szerettem bele. Maga mellett kedélyes volt az élet, én pedig kezdtem azt érezni, hogy jó volna olykor együtt zokogni vele. Mindig olyan eszeveszett teljességgel érezte, amit csinált, ha repült, mérföldekre terjesztette ki szárnyait, ha zuhant, az utcakőhöz verdeste a fejét, és lassan rájöttem, hogy engem nem elégít ki, ha a szilárd földön sétálhatok - gyalog.

Mikor maga elengedte a karomat, én egyenesen hozzá rohantam. Türelmetlenül csengettem az ajtaján, és valósággal beestem a szobájába. Úgy látszik, nagyon feldúlt lehettem, mert ijedten kérdezte:

- Baj van?

- Nagyon nagy baj - feleltem komiszul. - Rájöttem, hogy mégis téged szeretlek.

Majd elsírta magát ijedtében. Hanem aztán okosakat kezdett gondolni, és nagyon szomorú lett.

- Gyereketek lesz? - kérdezte.

Azt hittem, megölöm!

- Igen - feleltem. - És nem vesz el.

Vártam, hogy mondjon valamit, amiért belerúghatok, és kirohanhatok az éjszakába. De nem szólt egy szót sem, csak nézett rám, majd nagy sokára elmosolyodott. Furcsán mosolygott, de nagyon szép volt a szeme.

- Nagyon fogom szeretni - mondta -, hiszen a tied.

Erre én nekiestem. A haját téptem, s ütöttem a vállát meg a fejét.

- Te disznó! - kiabáltam közben. - Te lüke! Nincs semmiféle baj! Szeretlek! Nem érted? Szeretlek!

Mikor végre megértett, feldobott a plafonig, majd elkapott, s úgy magához szorított, hogy elállt a lélegzetem. Aztán letett a földre - és potyogni kezdtek a könnyei.

Pedig nem is sírt. Nevetett.

Maga aztán megint csodálatosan viselkedett. Mint egy bölcs apa. Elviselhetetlen volt, pedig én imádkoztam azért, hogy bírjon úgy viselkedni, mert én nem tudok. Rajtam meg Coloson érezni lehetett, hogy örökké *arra* gondolunk, magán soha. Egyszer sem próbált levetkőztetni a tekintetével. Ezt nagyon jól tette, mert az még elviselhetlenebb lett volna - érti ugye, mire gondolok -, de ez csak azt jelentette, hogy jobb, ha mi hárman nem találkozgatunk.

Elégge érthetetlen, hiszen tudom, hogyha valami velünk egykorú fiúval történik az eset, ettől még Colos is jó barátságban maradhatna vele - de magával egész egyszerűen nem megy.

Colos úgy tudja, ő kínozza ki beleegyezésemet - ne árulja el neki az igazat, jobb, ha azt hiszi, maga engem már egyáltalán nem zavar. Írjon egy szép levelet, olyat, amelyet ő kívánt. Én búcsúzóul gondolatban megcsókolom az arcát és a kezét. S ha majd véletlenül találkozunk, gondoljon arra, hogy én valamikor mint férfit szerettem, és ne titkolja, hogy maga is elfogódott egy kicsit.

Kár, hogy nem maradhattunk barátok. Colosnak is hiányzik, nekem is. Valahol elrontottunk valamit, s már nem tudjuk megjavítani.”

Befejeztem az olvasást - és nem mertem Sándorra nézni. Lehajtottam a fejemet, és úgy tettem, mintha még mindig a levélen gondolkoznék - pedig igazán nem azon gondolkodtam. Idáig csak barátom kedvéért szerettem Klárit, most megszerettem saját magáért is. Erő és frissesség sugárzott írásából, egy fiatal, tiszta és még mindig bánatos lélek költészete. Igaz, Colos minden vádja alól felmentette Sándort, de hát... úgy látszik, v a n férfiszolidaritás. Amíg az elbeszélést hallgattam, tudomásul vettem, de nem éreztem át, hogy milyen lehetetlen helyzetbe került ez a bájos teremtes.

Azon törtem a fejem: meg merem-e mondani Sándornak, hogy túlságosan könnyen menti föl magát a felelősség alól. De tartottam tőle, nem fogom megtenni.

Ekkor megszólalt Sándor. Ezt mondta, csendesen reménytelenül:

- Van ebben valami jóvátehető... Ugye?

Rábámultam, és elöntött a szégyen.

Mért nem értettem meg, hogy ezt az embert Colos nem hozhatta ki annyira a sodrából, hogy elmesélje egy vadidegennak a szerelme történetét? Hogy csak Klári levele boríthatta fel teljesen az egyensúlyát?

Értenem kellett volna. Legalábbis szebb lett volna, ha értem. Nem bántottam volna meg fölöslegesen. Így azonban elvesztettem a fejemet, és leolvashatta arcomról, hogy miért csodálkozom.

- Szóval te sem értettél meg! - mondta keserűen. - Hogy érthette volna meg ő? Neked kellene jobban értened, mert te férfi vagy.

Aztán cinikus nyersséggel tette hozzá:

- Valamit elfelejtettem elmondani, azt, hogy amikor Klári végre megvallotta az igazat, első ijedelmemben kishíján ott a nyílt utcán letérdeltem a lába elé. Esztelen rémület fogott el, át szerettem volna ölelni a térdét és úgy könyörögni, hogy ne hagyjon el.

Férfi vagyok, valóban, vagyis reménytelenül szemérmes és hiú. Velem is fordult már elő, hogy büszkeségemben nem bírtam kimondani azt az egyetlen szót, amely szét akarta szakítani a szívemet. Megcsalhatott-e hát, hogy férfitársam hangja nyers és cinikus? Nem csálhatott meg. Úgy hallgattam vallomását, mint egy hangtalan segélykiáltást, és egy pillanatra megfagyott körülöttem a levegő.

- Hát igen! - mondta később, amikor már kissé megnyugodott. - Kétségtelenül egyetlen mentésem van csak, az, hogy végül is nem tettem tönkre Klárit, mert a fiatalság megkövetelte jogait, és a természet törvénye diadalmaskodott. De nekem mégiscsak az adott egyedül erőt a szakításra, hogy azt hittem, mind a ketten szenvedni fogunk.

Gondolod, ajánlottam volna én egyszer is, hogy hagyjon el, ha nem tudom biztosan, hogy maradni fog? Kétségbeesetten kapaszkodtam felsőbbségembe, hogy ne veszítsem el teljesen magam. És elviselhetetlenül nehéz ezt bevallani akkor, mikor a történet vége már bebizonyította, hogy nevetséges beképzelt tökfilkó vagyok.

Egy kihűlt világba érkeztem haza. Vackomra vettem magam, és összehúzódkodtam, mint a sebzett vadállat - hiszen otthon ehhez is jogom van nekem. Emmi fölém hajolt, és megcsókolta a szemem. Nem kérdezett semmit. És jól is tette, hogy nem kérdezősködik, hiszen ami történt, már ismét az elmondhatatlan dolgok közé tartozott.

Két boldogság között kellett választanom, s ahhoz, amit választottam, hozzátartozott, hogy van valakim, akivel örömet és bánatomat megoszthatom...! Érted, milyen nyomorúságos helyzetbe kerültem?

Választottam, s a teljes boldogtalanság fogadott.

Csak azt ne hidd, hogy sebzett hiúságom kínozta ennyire. Ha előre tudom, mi lesz, akkor sem cselekszem másként. S ha másképpen történik, akkor sem szenvedek kevésbé, csak talán szebben.

Persze, nem vagyok már gyerek. Sokat éltem, sokat láttam, sokat tudok. Tudtam akkor is, hogy van két szövetségesem, a munka, mely átsegít a dolgok nehezen, és az idő, amely majd egyszer visszaadja a boldogságomat. Igen, valamikor. De addig ezt az időt Klárral és Colossal kell eltöltenem...!

Másnap nem az irodámban, hanem Fricinél kezdtem a napot. Mogorván fogadott.

- Colos két hét szabadságot kért! - mondta. - Megadtam. Ha kell, neked is adhatok...

- Nekem munka kell - feleltem keserűen.

Rám vicsorította a fogát:

- Azt keress magadnak, öregem!

Lapozni kezdett az iratai között:

- Kérte, hogy eresszem el végleg...

Rám nézett, és várta, hogy mit mondok. Nem mondtam semmit.

- Nem engedtem el - közölte ekkor kurtán. - Kanalazd csak ki, amit főztél magadnak.

Bólintottam, és éppoly kurtán válaszoltam:

- Kikanalazom.

Munkát persze találtam magamnak. Nem volt nehéz. Hanem munka közben is arra kellett gondolnom:

- Mi lesz, ha találkozom velük?

Hát nem az lett, amitől féltem.

Az étkezőből jöttek ki, egymásba karolva. Én vettem őket észre előbb. Torkomban dobogott a szívem. Aztán megláttak ők is, s egyszerre olyan riadalom ült ki az arcukon, hogy önkéntelenül elnevettem magam.

Érted, ugye?

A felnőttek törvénye ez. Meghatott a két riadt gyerek, s már egyáltalán nem esett nehezemre, hogy uralkodjam magamon.

Tudod, a büszkeség...!

De nem - engedd meg, hogy ezúttal ne gúnyolódjam magamon. Nem büszkeség volt ez - csak nem tudom megmondani, hogy micsoda. Talán az, amit úgy hívnak: emberség. Ettől fogva akartam, hogy maradjanak mellettem, s akartam, hogy erősebb legyek, mint vagyok. S ez sikerült is.

Persze, nem ment könnyen. Nem a gyárban volt nehéz, hanem odahaza. Néha úgy ültem családom körében, mintha nem is lennék velük, máskor pedig váratlanul magamhoz rántottam, és csókokkal borítottam el kisfiamat. Emminek pedig néha séta közben elfelejtettem megfogni a kezét.

Hasztalan átkoztam magam: lehetetlen, hogy végül ne értette volna meg, mi történt velem. A helyében én sem lennék ennyire vak. Ma már neki is jobb lenne, ha el tudnám beszélni a történetemet - de nem bírom.

És mégis, azt kell mondanom - kipróbáltam, tudom -, hogy nem az az erős ember, akit soha nem zaklatnak föl a viharok, hanem aki tisztességgel kiállja a vihart, és utána is férfi és boldog marad. Klári levele igazán nem a szerelmet támasztotta fel bennem, hanem a magány érzését, azt, hogy erről nem vitatkozhatom sem vele, sem Emmivel.

Váratlanul bánatosan elmosolyodott.

Klári persze nagy csacsi. Dehogyséem találkozhatnánk egymással nyugodtan, amikor már megszületett a gyereke! Barátkozni persze nem fogunk, de nem azért, mert szerettük egymást, hanem mert nem lesz rá időnk. És ha a véletlen olykor összehoz, én leszek elfogódott, nem ők. Klári akkor már nem szerető lesz, hanem anya, és Colost is mindenért kárpótolni fogja az apai büszkeség.

Kicsit hallgatott, aztán vállat vont, és végigsimította a haját:

- Kell még valamit mondanom?

KILENCEDIK FEJEZET

És nekem? Kell még valamit mondanom?

Tulajdonképpen nem kellene. De vasárnap meglátogatta Sándort a családja. Velük jött a nagylány udvarlója is - és ezt még elmesélhetem.

Emmi szép asszony, nagyszerű, finom és Sándor szemmél láthatóan boldog volt vele. Különben nem akartam találkozni velük, s csak messziről néztem, hogyan hancuroznak a zöld fűvön. Tartottam tőle, hogy barátomat feszélyezném egy kicsit, miután ismertem a történetét.

Tévedtem. Meglátott, értem futott, s még meg is szidott, hogy elbújok előlük. Beálltam a játékkukba, és egy ideig igen jól éreztem magamat. Aztán meguntam a szaladgálást - úgy látszik, én vagyok közülünk a legöregebb -, és az épület alá húzódva gyönyörködtem bennük.

Leginkább az udvarlót néztem. Sehogy sem emlékeztetett Sándor leírására. Nem volt sem felnőtt, sem szép fiú. Volt mozgásában valami kellemes báj, kétségtelenül túljutott a kamaszkori sutaságokon, de nem igyekezett öregnek látszani.

Mondtam is később Sándornak:

- Pajtikám, belőled a féltékeny apa beszél! A fiú nem olyan, amilyennek leírtad.

Diadalmasan nevetett rám:

- De hiszen ez már nem az a fiú!

- Ja úgy - mondtam. - Szóval ez már a harmadik.

- A harmadik - bólintott. Hanem aztán kiigazította magát:

- Nem, azt hiszem, nem a harmadik, hanem az igazi!

Én pedig megesküszöm, hogy amikor azt mondta: igazi, nem gondolt sem Klárira, sem Colosra.